

A KÖVETKEZŐ SZÁM TARTALMÁBÓL

MARC21/HUNMARC: A BESOROLÁSI ADATOK
METAADAT-FORMÁTUMA (FŐBB
JELLEMZŐK, FEJLŐDÉS ÉS PROBLÉMÁK)

AZ ADATBÁZISOK JOGI VÉDELME

A „BIBLIOGRÁFIAI MŰHELYEK A TÁRSA-
DALOMTUDOMÁNYI TÁJÉKOZTATÁSÉRT”
C. KONFERENCIA ELŐADÁSAI

MENT-E A VILÁG ELŐBBRE
A VÁNDORGYŰLÉSEK ÁLTAL

MEDIÁCIÓ – KONFLIKTUSKEZELÉS
A KÖNYVTÁRBAN

150 ÉVES AZ ERDÉLYI MÚZEUM EGYESÜLET

HIRDESSZEN A KÖNYVTÁRI FIGYELŐBEN!

KÖZLÉS MEGÁLLAPODÁS SZERINT.
ÉRDEKLŐDNI LEHET A SZERKESZTŐSÉG
CÍMÉN ÉS TELEFONJÁN.

2009/2

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

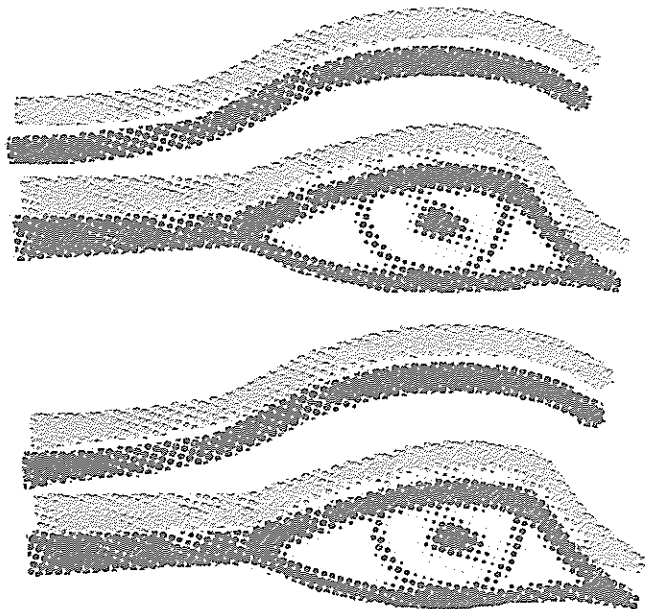
KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

2009/2

A TARTALOMBÓL:

⌘ EGY KÉTSZÁZ ÉVES KÖNYVTÁR 20. SZÁZADI VISZONTAGSÁGAI (AZ EGRI FŐEGYHÁZMEGYEI KÖNYVTÁR) ⌘ A VÁRADI ÉS SZATMÁRI RÓMAI KATOLIKUS PÜSPÖKSÉG RÉGI KÖNYVÁLLOMÁNYÁNAK EGYBE-
GYŰJTÉSE, RENDEZÉSE, FELDOLGOZÁSA ⌘ A KÖNYVTÁR JELENTÉS- ÉS
JELVISZONYAI ⌘ A NÉPMŰVELÉS (1906–1918) C. FOLYÓIRAT A MODERN
KÖZKÖNYVTÁRAKÉRT (3. RÉSZ: 1912–1918) ⌘ SZEMINÁRIUMI DOLGOZAT
HELYETT WIKIPEDIA-SZÓCIKK ⌘ INFORMÁCIÓS POLITIKÁK TEGNAP,
MA, HOLNAP ⌘ AZ OLVASÁS OLASZORSZÁGBAN ⌘ KIÁLTVÁNY AZ
OLVASÁSÉRT ⌘ KÖNYVISMERTETÉSEK, REFERÁTUMOK

**Könyvtári
Intézet**

---

19. (55.) ÉVFOLYAM, 2009. 2. SZÁM

FŐSZERKESZTŐ: dr. Dippold Péter

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Kovács Katalin

SZERKESZTŐK: Kovács Katalin (Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle),
Feimer Ágnes (Külföldi folyóirat-figyelő)

☞ **Szerkesztőbizottság:** dr. Bényei Miklós, dr. Hangodi Ágnes, Haraszi Pálné, Hegyközi Ilona, dr. Jacsó Péter, Káldos János, dr. Mader Béla, dr. Murányi Lajos, dr. Murányi Péter, Pallósiné dr. Toldi Márta, Rácz Ágnes. ☞ **Borítóterv:** Gerő Eva, grafikus ☞ **Műszaki szerkesztő:** Nagy László ☞ **Szerkesztőség:** Könyvtári Intézet, 1827 Budapest, Budavári Palota F épület, **Telefon:** 224-3795, 224-3796, **Fax:** 224-3875, 3759-984, **E-mail:** kovacs@oszk.hu, feimer@oszk.hu ☞ **Megjelenik:** negyedévenként. **Egy szám ára:** 1500.-Ft +5% áfa + postaköltség. **Éves előfizetés:** 6000.-Ft + 5% áfa + postaköltség. **Külföldi előfizetési ára:** 100 euró. ☞ **Terjeszti:** Könyvtári Intézet, Könyvtártudományi Szakkönyvtár. Előfizethető: a szerkesztőség címén. ☞ **Kiadja:** az Országos Széchényi Könyvtár. Felelős kiadó: dr. Monok István. ☞ **Nyomda:** Nalors Grafika Kft., Vác **Felelős vezető:** Szabó Gábor ☞ **HU ISSN 0023-3773 Index 26408 (Nyomtatott) HU ISSN 1586-5193 (Online)**

Lapunkat az alábbi referáló lapok és adatbázisok dokumentálják:

HLISA (Hungarian Library and Information Science Abstracts)
Library Literature and Information Science Abstracts (The Wilson Co.)
LISA (Library and Information Science Abstracts)
LISTA (Library, Information Science & Technology Abstracts, EBSCO)
HUMANUS (Humántudományi Tanulmányok és Cikk Adatbázisa)

A folyóirat megjelenését az Oktatási és Kulturális Minisztérium és a Nemzeti Kulturális Alap támogatja.

OKM

OKTATÁSI ÉS KULTURÁLIS MINISZTERIUM

www.okm.gov.hu

nka

Nemzeti Kulturális Alap

www.nka.hu

A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ online változata a
<http://www.ki.oszk.hu/kf/index.html> címen érhető el.

A folyóiratban olvasható írások a szerzők véleményét tükrözik, nem mindig azonosak a szerkesztőség álláspontjával.
A szerkesztőség nem őrzi meg és nem küldi vissza a kéziratokat.

E számunk szerzői, közreműködői: BEREINÉ VASAS Andrea (II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, Miskolc), DANCS Szabolcs (Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Bp.), DÉVAI Péter (Központi Statisztikai Hivatal, Könyvtár és Levéltár, Bp.), ÉGER Veronika (Magyar Nemzeti Galéria Könyvtára, Bp.), EMÓDI András (Római Katolikus Egyházmegyei Könyvtár és Levéltár, Nagyvárad/Oradea, Románia), FAZOKAS Eszter (Könyvtári Intézet, Bp.), FEJŐS László (Könyvtári Intézet, Bp.), HAJNAL WARD Judit (Rutgers University, New Jersey, USA), KATSÁNYI Sándor (a FSZEK ny. főosztályvezetője, Bp.), KISS Adrien (Eszterházy Károly Főiskola, Központi Könyvtár, Eger), MADER Béla (Szegedi Tudományegyetem, Egyetemi Könyvtár, Szeged), MOHOR Jenő (az ELTE Központi Könyvtár ny. főigazgató-helyettese, Bp.), MONOSTORI Imre (József Attila Megyei Könyvtár, Tatabánya), MURÁNYI Lajos (az MTA Könyvtár ny. osztályvezetője, Bp.), PAJOR Enikő (Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, Könyvtártudományi Tanszék, Szeged), PRÓKAI Margit (II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, Miskolc), SONNEVEND Péter (Kaposvári Egyetem, CSVM Pedagógiai Kar, Társadalomelméleti és Könyvtártudományi Tanszék, Kaposvár), TÓTH Máté (Könyvtári Intézet, Bp.), VASBÁNYAI Ferenc (OSZK, Bp.), VÖRÖS Klára (Kaposvári Egyetem, CSVM Pedagógiai Kar, Társadalomelméleti és Könyvtártudományi Tanszék, Kaposvár), VISZOCSEKNÉ PÉTERI Éva (a BME-OMIKK ny. osztályvezetője, Bp.).

ABSTRACTS 161

TANULMÁNYOK
KISS Adrien: Egy kétszáz éves könyvtár 20. századi viszony-
tagságai: az Egri Főegyházmegyei Könyvtár története 167

EMŐDI András: A váradi és szatmári római katolikus
püspökség régi könyvállományának összegyűjtése,
rendezése és feldolgozása (1998–2008) 188

VÖRÖS Klára: A könyvtár jelentés és jelviszonylatai 200

Elődeink üzenik ...
SONNEVEND Péter: A Népművelés (1906–1918) c.
folyóirat a modern közkönyvtárakért 3. rész (1912–1918)..... 210

KITEKINTÉS
DANCS Szabolcs: Szemináriumi dolgozat helyett
Wikipedia-szócikk: *Wikipedia-fejlesztés felsőoktatási
intézményi keretek között* 227

MAHON, Barry: Egyenlőtlenségek a szakmai képzésben,
haladás az információkezelésben Európában
(Töm.: *Viszocsekné Péteri Éva*) 235

ORNA, Elisabeth: Információs politika Európában: tegnap, ma,
holnap (Töm. *Viszocsekné Péteri Éva*) 241

DÉVAI Péter: Tíz éves a Library Philosophy and Practice
(LPP) c. elektronikus könyvtártudományi folyóirat 247

SOLIMINE, Giovanni: Az olvasás Olaszországban
(Töm.: *Mohor Jenő*) 252

KÖNYVSZEMLE

Egy kivételesen fontos könyv:

Hídszerepek. Cigány integrációs kérdések.(Szerk. Nagy Attila, Péterfi Rita) (Ism.: *Monostori Imre*) 265

A könyvtári minőségértékelés tankönyve

SKALICZKI Judit – ZALAINÉ KOVÁCS Éva: A minőség értékelése a könyvtárban és az információs szolgáltatásokban(Ism. **Fejős László**) 272

Könyvbemutató a FSZEK-ben

KATSÁNYI Sándor – TÓTH Gyula: A főváros könyvtárának története 1945–1998. (Ism.: *Mader Béla*) 275

Változások kezelése a felsőoktatási könyvtárakban

WOOD, E. J. – MILLER R. – KNAPP, A.: Beyond survival.Managing academic libraries. (Ism.: *Hajnal Ward Judit*) 280

Egy könyvtár képei

BLASKÓNÉ MAJKÓ Katalin: A Magyar Képzőművészeti

Egyetem könyvtárának története és különgyűjteményeinek

bemutatása (Ism.: *Éger Veronika*) ..... 283**KÜLFÖLDI FOLYÓIRAT-FIGYELŐ**

(REFERÁTUMOK)

2009/1-2. ÖSSZEVONT SZÁM 287

Könyvtár- és információtudomány 287

Könyvtár- és tájékoztatásügy 292

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények 311

Munkafolyamatok és szolgáltatások 323

Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek 340

Vezetés, irányítás 344

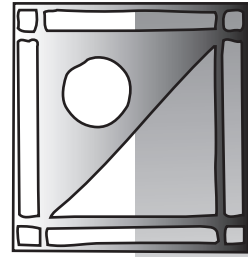
Felhasználók és használat 352

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés 365

Könyvtárgépesítés, könyvtárápület 372

Kapcsolódó területek 377

A számot szerkesztette: *Feimer Ágnes, Kovács Katalin, Murányi Lajos*

STUDIES

A two-hundred-year-old library in the 20th century: the modern history of the Archdiocesan Library in Eger

KISS, Adrien

Könyvtári Figyelő (Library Review) vol. 55. 2009. no. 2. pp. 167–187.

Among the works on Hungarian library history there are not many dealing with the events and issues of 20th-century librarianship, although this era has had a great impact on the fate and future of many institutions. The archival materials may provide new and important data for understanding how the present situation has developed.

The history of the Archdiocesan Library in Eger (f. 1793) is well documented till the end of the 19th century, except for episodes that have remained hidden in some archives' files. Essays on the library's history have, however, dealt only infrequently with the decades after 1900 and the changes lasting till our days, i.e. with the new era of decline and, later, of flourishing. Lajos Antalóczi (1947–2000), the former director of the library, described in his work the main events in the life of the Archdiocesan Library in Eger till 1996, but he cited only some of the existing archival sources. It was the aim of the present study to publish some further details of the modern history of the library, citing letters and official reports. These contemporary documents help to trace the fate of this valuable collection, and inform about the changing rules and habits of library use and the principles of collection building. At the same time, the library's 20th-century history reveals some segments of the history of the mother institution (the Lyceum), and thereby becomes an organic part of the recent history of this old and respected school.

Collecting, organizing and recording old books in church libraries of two Dioceses (Nagyvárad and Szatmárnémeti in Transylvania) in the period 1998 through 2008

EMŐDI, András

Könyvtári Figyelő (Library Review) vol. 55. 2009. no. 2. pp. 188 – 199.

In recent years the author re-collected, organized and processed the old book-collections in two Transylvanian dioceses that had been dispersed in many church institutions. In 1998 the registration of the book collections began in the Roman Catholic Diocese Nagyvárad (now Oradea), that has a remarkable past from the Middle Ages on. The reconstruction of the book collections started as an individual venture, later support was gained from grants, and also the rare book research team of the Széchényi National Library joined the work. As a results of this work 1) every old book printed before 1801 was recorded, 2) a monograph on the history of the prebendal library was compiled, and 3) two catalogues of the book collections were prepared.

The church institutions of the Diocese Szatmárnémeti (now Satu Mare) look back to a shorter history, compared with the Diocese in Nagyvárad. In 2005 the author was commissioned with the assessment of book collections located in different places, as well with planning their utilization and long term reservation. Except for two collections, that remain in their original locations, all books were collected into the renovated episcopal palace in Szatmárnémeti as a protected historical library. Ca. 5000 volumes were disinfected, restored and registered. Work started on compiling a catalogue of books printed before 1701, while the works printed before 1801 were recorded by the staff of the Széchényi National Library. The processing of the whole collection located in this diocese is in progress yet.

Semantic and sign relations in the library

VÖRÖS, Klára

Könyvtári Figyelő (Library Review) vol. 55. 2009. no. 2. pp. 200 – 210.

According to the thesis of this study a library can be examined as a sign that carries and transmits information. The information transfer in the library can be viewed also as an interpretation process.

The author describes the elements of the set of signs serving library operations, and states that categories of library space affect semantic categories. She analyses the presence of alphabetical and binary signs, researches the signs of documents and the sign contents in each work process. She has found, that the disclosure and reception of signs have opposite dynamics: namely, the librarian starts from operation, and it is the problem of transmitting operation, that makes her/him create library signs, while the user starts from the sign, and tries to decode it to learn about the operation.

One of the important conclusion of the study is, that using bibliographic or full-text databases consisting of closed structures (data, data fields, record), and even when searching in the information of servers, that have open structures and are linked occasionally together, the process is „saved” against the user’s perceptions. It is also true, when the user is present. The user gets the productive component, and is neither a witness, nor a subject of receptive participation. Therefore, the author emphasises, that the most important „sign” in reference work is actually the librarian, also in the age of computer-based information transfer.

MESSAGES FROM THE PAST...

The journal *Népművelés* (1906–1918) on modern public libraries, Part 3

SONNEVEND, Péter

Könyvtári Figyelő (Library Review) vol. 55. 2009. no. 2. pp. 210 – 226.

The journal was published between 1912 and 1914 with a new title *Új Élet* (New Life) and with a broader thematical content: it dealt with almost every branch of knowledge, from the history of science to fiction. As a consequence, articles on libraries were rare in the journal, but now and then an important study still appeared (e.g. Aladár Schöpflin's article on trashy literature and its readers). In the years of World War I the plan of building a new city library in Budapest was cancelled from the agenda, so there were fewer articles on librarianship in the journal. Mostly articles and materials from abroad were published, e.g. on cultural institutions, such as public libraries in England, or an interesting report on Russian public libraries (taken over from an American journal). In the fall of 1918, during the Hungarian Bourgeois Revolution a new editor took over, but the journal was ceased at the end of 1918 because of the changes in the City Hall's leadership.

FROM ABROAD

Wikipedia articles as assignments: developing the Wikipedia in the academia

DANCS, Szabolcs

Könyvtári Figyelő (Library Review) vol. 55. 2009. no. 2. pp. 227 – 234.

In some of the library work process (e.g. collection development, reference etc.) different on-line encyclopedias and dictionaries provide useful assistance. The authenticity of the articles of the community-edited Wikipedia is permanently being questioned. The articles related to individual professional areas can be reliable only, when they are controlled by specialists. Another solution for

controlled content may evolve in the academia, when the articles are created by students in the frame of higher education courses or seminars as their research assignments. This practice is not present in Hungary yet, but there are many examples for this abroad. Creating wikis as coursework has the benefit, that, since the articles become available for public use, they inspire the students to work in a good quality, and the teachers' presence and their control secure the reliability of the texts evolving.

The author demonstrates on examples from Austria, Mexico, and Slovenia that the Wikipedia is not an information resource only, but a very useful and effective tool in higher education.

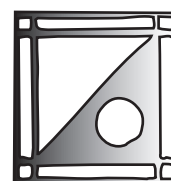
Disparity in professional qualifications

MAHON, Barry: The disparity in professional qualifications and progress in information handling: a European perspective (Reviewed by Éva Viszocsek Péteri)

Könyvtári Figyelő (Library Review) vol. 55. 2009. no. 2. pp. 235 – 241.

The *Journal of Information Science* published on the occasion the 50th year jubilee of the foundation of Institute of Information Scientists (IIS) a special issue, where information policies of the past 50 years was overviewed.

This paper is a personal view of the development of the role(s) of information professionals in the 50 years since IIS was founded. One of the justifications for the formation of IIS was that the then current professional bodies were not relevant to the needs of those employed in industrial information services. This paper reviews briefly the situation when IIS was formed, from the viewpoint of professional requirements and the developments since. The conclusion is drawn that today's information world, very different from that of 50 years ago, faces similar problems of a lack of suitable qualifications and a confusion in the roles of different actors in the field. (Original abstract)

Information policies: yesterday, today, tomorrow

ORNA, Elisabeth: Information policies: yesterday, today, tomorrow

Könyvtári Figyelő (Library Review) vol. 55. 2009. no. 2. pp. 241 – 246.

This article presents a brief history of the development of ideas about national and organizational information policies, from the first establishment of a UK Ministry of Information in the First World War to the present day. The issues and tensions that have characterized attempts to develop and implement policies on the national and organizational scale are discussed, with particular reference to: the power relations between the parties to them; the relative significance accorded to information technology and information content; the transition from formulating policy to acting on it; and the threats to the survival of those policies that get as far as implementation. In conclusion, the contribution to date of information science to the theory and practice of information policies is assessed, and suggestions are offered on directions for future efforts, in the light of the past of this interesting field. (Original abstract)

Ten years of the journal *Library Philosophy and Practice (LPP)*

DÉVAI, Péter

Könyvtári Figyelő (Library Review) vol. 55. 2009. no. 2. pp. 247 – 251.

The review introduces a free accessible electronic journal *Library Philosophy and Practice (LPP)*. Its first issue was published in 1998 by the Library of the University of Idaho (since 2004 by the Library of the University of Nebraska). The aim of the journal is to connect theory and practice in library work, so it focuses on the problems of developing countries. The review calls attention through examples on some interesting articles published in 2008 (e.g. on the librarians' encyclopaedic and philosophical erudition, applying of RSS in libraries, or a survey on the habits of collecting information by teachers at the Faculty of Arts and Social Sciences at the University Lahore, Pakistan).

A new alliance for promoting books and reading in Italy

SOLIMINE, Giovanni: Leggere dentro i dati sulla lettura in Italia. (Bollettino AIB, 2008. 2/3. no. 233-248. p.) (Reviewed by Jenő Mohor)

Könyvtári Figyelő (Library Review) vol. 55. 2009. no. 2. pp. 252 – 264.

In the journal of the Italian Library Association (Associazione italiana biblioteche) a study was published by Giovanni Solimine that presents and reviews a book of Adolfo Morrone and Miria Savioli *La Lettura in Italia (Editrice Bibliografica, 2008)*. The work analyses data on readers and reading published since 60 years by the Italian Statistical Office (ISTAT). The Hungarian translation of the *Italian Manifesto on reading*, created by civilian associations is attached to the article. The action was initiated by teachers, publishers, librarians and booksellers, in order to broaden the basis of reading and readers in the society.

BOOK REVIEWS

A very important book on Roma integration

Nagy Attila, Péterfi Rita (szerk.): Híd szerepek. Cigány integrációs kérdések. Bp. : OSZK ; Gondolat, 2008. (Reviewed by Imre Monostori)

Könyvtári Figyelő (Library Review) vol. 55. 2009. no. 2. pp. 265 – 271.

A textbook on quality management in libraries

SKALICZKI Judit – ZALAINÉ KOVÁCS Éva: A minőség értékelése a könyvtárban és az információs szolgáltatásokban. Veszprém : Pannon Egyetemi Kiadó, 2008. (Reviewed by László Fejős)

Könyvtári Figyelő (Library Review) vol. 55. 2009. no. 2. pp. 272 – 274.

On the history of the Municipal Library Szabó Ervin 1945-1998

KATSÁNYI Sándor - TÓTH Gyula: A főváros könyvtárának története 1945–1998. Bp. : FSZEK, 2008.)
(Reviewed by Béla Mader)

Könyvtári Figyelő (Library Review) vol. 55. 2009. no. 2. pp. 275 – 279.

Management of change

WOOD, E. J.- MILLER, R. - KNAPP, A.: Beyond survival. Managing academic libraries. Greenwood : Libraries Unlimited, 2007. (Reviewed by Judit Hajnal Ward)

Könyvtári Figyelő (Library Review) vol. 55. 2009. no. 2. pp. 280 – 282.

Pictures at a library

BLASKÓNÉ MAJKÓ Katalin: A Magyar Képzőművészeti Egyetem könyvtárának története és különgyűjteményeinek bemutatása (M. Képzőműv. Egyetem, 2007.) (Ism.: Éger Veronika)

Könyvtári Figyelő (Library Review) vol. 55. 2009. no. 2. pp. 283 –...

FROM FOREIGN LIBRARY AND INFORMATION JOURNALS

(Abstracts)

FEJŐS László (1951–2009)

„Fejős László, a Könyvtári Intézet munkatársa, rövid, súlyos betegség után 2009. április 13-án csendesen eltávozott az élők sorából.” – szöveg a szűkszavú, megrázó hír a Könyvtári Intézet belső levelezési listáján, a Húsvét hétfőt követő első munkanapon.

◆
Lacit mindannyian szerettük és nagyra becsültük. Tudjuk, hogy túl sokat dolgozott, hogy nem tudott nemet mondani, hogy mindig túlvállalta magát, de soha nem panaszkodott. Hiányát nagyon érezzük.
Ügyetlenül csak ennyit mondhatunk: emlékéit megőrizzük. (A szerk.)

◆
Fejős László, aki nemrég váratlanul eltávozott tőlünk, az OSZK Könyvtári Intézetének munkatársaként az oktatás- és szervezés mellett az Egyetemes Tizedes osztályozás és a Köztaurusz központ fejlesztője és karbantartója volt.

Az ETO-t és a Köztauruszt nagyon sok intézményben használják. Ez a két rendező rendszer nem tartható fenn úgy, hogy a használók külön-külön, összehangolás nélkül végezzék a folytonosan szükséges bővítéseket.

Mindkét rendszer központi karbantartását, továbbá az ETO nemzetközi fejlesztését végző konzorciummal a kapcsolattartást előre látó módon az OSZK Könyvtári Intézete vállalta fel.

A hazai könyvtári világ a bibliográfia és a tartalmi feltárás, az osztályozási rendszerek és információkereső nyelvek dolgában sajnos hullámvölgyben van. A bibliográfiai szabványosításnak és a nemzeti MARC-alapú adatcserre formátumoknak ma már nincs hivatalosan megbízott gazdája, egyetlen könyvtári intézménye se vállalta fel, hogy erre a feladatra munkakört töltsön be. Egy évtizeden belül a szemantikus web és az addigra kiérlelt ontológiák piaci bevezetői visszanyúlnak majd az egyetemes osztályozási rendszerekhez és tezaurszokhoz. Ugyanis ezek segítségével lehet majd szelektívebben és hatékonyabban megvalósítani a tömegmértékvé vált automatizált kereséseket és adathalászatot, végezhetőek majd el azok a gépi hasonlósági találatelemzések, melyekkel a felhasználók tömegeinek könnyítik meg a tájékozódását a weben. Magyarországon az ETO és a Köztaurusz az a két egyetemes rendszer, mely erre az időre elkerülhetetlenül fel fog értékelődni. Eddig a Könyvtári Intézet, és Fejős László munkaköre, s vele az ő szakmai hozzáértése volt a záloga annak, hogy ez a két nemzeti rendezőrendszer, és vele a két nemzeti érték megmaradjon. Távozása szakmailag ezért is nagy veszteség. Ha akad motivált könyvtáros, aki ezt a most elárult munkakört átveszi, az nem csak nélkülözhetetlen feladatot töltene be, de néhány év alatt szakmailag is sokat nyerne vele.

(Ungváry Rudolf, *Katalist*, 2009. május 7.)

Egy kétszáz éves könyvtár 20. századi viszontagságai: az Egri Főegyházmegyei Könyvtár története

KISS Adrien

Az 1793-ban alapított Egri Főegyházmegyei Könyvtár története a 19. század végéig jól ismert – eltekintve a levéltárak mélyén lappangó iratok rejtette epizódoktól, amelyek napvilágra kerülve rávilágíthatnak az elmúlt évszázadok némely eseményére. A történet íve ezektől függetlenül töretlen, szinte teljes képet rajzol a nagy múltú intézmény életéről, gyűjteményéről. Keveset írtak azonban a korábbi könyvtártörténetekben a századfordulót követő évek viszontagságairól, a sokarcú 20. század során bekövetkezett és egészen napjainkig tartó változásokról, a hanyatlás, majd a virágzás új korszakáról. Antalóczi Lajos (1947–2000), a könyvtár volt igazgatója, a Főegyházmegyei Könyvtár történetét feldolgozó munkájában a korszak főbb eseményeit 1996-ig tárgyalja, de a fellelhető levéltári forrásoknak csak egy részét említi.¹ Számos itt közölt vagy hivatkozott forrás segít értelmezni, pontosítani, sok esetben kiegészíteni a korabeli adatokat és történéseket. Esetenként még ma is nehéz megítélni ennek az időszaknak a levéltári iratok alapján rekonstruált eseményeit – elsősorban azért, mert ezeket jobbra csak az egyik fél oldaláról ismerhetjük meg –, így a tanulmány sem vállalkozik a többoldalú megközelítésre, megkísérli viszont a fennmaradt források alapján megrajzolni a könyvtár tárgyilagosságra törekvő 20. századi történetét.

A századfordulót követő években a Főegyházmegyei Könyvtár jogilag a főegyházmegyéhez tartozott, kezelője a főkáptalan volt, és onnan került ki az igazgató felügyelője is. Nehéz sors várt ebben az időszakban a könyvtárra. Pénzhiány miatt visszaesett a vásárlás, megritkultak a hagyatékok, felhalmozódott a feldolgozatlan állomány is. *Michalek Manó* (1838–1915)

1915-ig vezette a könyvtárat. Segédkönyvtárosa 1892-től *Hausner Károly* (1848–1896), 1897-től *Kerekes Arvéd* (1844–1901), 1901-től *Huttkay Lipót* (1868–1936), 1913-tól pedig *Leskó József* (1871–1971) volt.² A betegeskedő Michalek egyre nehezebben tudta ellátni feladatait, így a munkák nagy része helyetteseire hárult. Huttkay Lipót felületesen dolgozott, ráadásul az állomány hűtlen kezelésével súlyos károkat okozott a könyvtárnak. A számlákat nem, vagy csak részben egyenlített ki.³ *Szmracsányi Lajos* (1851–1943) érsek 1913. január 5-én egyházmegyei alkönyvtárnoki állásából,⁴ majd július 3-án jogakadémiai hitszónoki tisztéből is felmentette.⁵ Huttkay Lipót távozása után utódja, *Leskó József* fokozatosan fedezte fel az eltűnt értékeket, és az észlelt hiányokról jelentést tett az érseknek.⁶

Az érsek utasítására elkészítette a „helyszíni könyvjegyzék” – azaz a helyrajzi katalógus – alapján a régebbi és értékesebb művek hiányjegyzékét, majd 1918-ra befejezte a könyvtár hiányzó könyveinek összeírását is, mely összesen 109 kötetet számlált. Jelentésében egyebek mellett arról is írt, hogy van olyan kézirat és könyv, amelyet még Huttkay Lipót vett magához 1912-ben, de még mindig nem került vissza.⁷ „*Leskó József – akit azzal bízott meg az egyházmegyei vezetés, hogy próbálja visszaszerezni az eltulajdonított kiadványokat – legjobb szándéka ellenére sem tudott megbirkózni az egyre szaporodó feladatokkal. Heti 20 órában tanított, mellette végezte a könyvtár összes teendőit, irreális volt elvárni tőle az elmaradások pótlását és a napi munka elvégzését.*”⁸

Leskó József működésének éveiben a hiányok felsorolása mellett azonban arra is találunk példát, hogy a könyvtár még mindig kiemelkedően fontos értékeket rejt állományában. 1921-ben *Berzeviczy Albert* (1853–1936), a Magyar Tudományos Akadémia elnöke levélben kereste meg *Szmracsányi Lajos* érseket azzal a javaslattal, hogy a könyvtár tulajdonában lévő Dante-kódexet⁹ ajánlják fel az első világháború folyamán olasz kézre került két corvináért cserébe. „*Kilátás van arra – írta az elnök –, hogy az*

[...] eltulajdonított két corvina visszaszerezhető legyen, [ha] ellenérték ajánlatna fel.”¹⁰ A továbbiakban ígéretet tesz arra vonatkozóan, hogy a Dante-kódex fejében az egyik corvina az Egri Főegyházmegyei Könyvtár tulajdonába kerülne.¹¹ *Gerevich Tibor* (1882–1955), a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója el is vitte magával a kódexet,¹² de a kedvezőnek látszó cserére nem került sor. 1922. május 18-án a Dante-kódex visszakerült a Főegyházmegyei Könyvtár gyűjteményébe.¹³

A század első évtizedeiben a könyvtár mindössze néhány értékes kiadványt tudott vásárolni. Ezekben az években ugyan kisebb-nagyobb hagyatékok kerültek be a könyvtárba – így *Stephanovszky Sándor* paptanár, könyvtári prefektus (1823–1907), *Hován József* egri kanonok (1837–1908), *Rapaics Rajmund* egri kanonok (1845–1909), *Szele Gábor* egri kanonok (1824–1908), *Krassy Félix* egri plébános (1842–1909), *Samassa József* (1828–1912) bíbornok, *Demkó György* egri kanonok (1856–1914), *Katinszky Gyula* kanonok (1841–1913), *Foltin János* kanonok (1837–1915) gyűjteménye¹⁴ –, azonban továbbra is pénzhiánnyal küzdöttek, a felgyülemlett munkát pedig változatlanul nem bírták elvégezni. *Ambrus István* (1860–1935) prefektus az érsekhez intézett levelében így írt: „*Hogy a könyvtárnok a könyvtárban a téli hónapok alatt dolgozhasson, bátorkodom azt az alázatos kérelmet Excellenciád elé terjeszteni: kegyeskedjék számunkra hat méter tűzifát kiutalványoztatni.*”¹⁵ 1923-ban a személyzeti problémákra is felhívta az érsekség figyelmét, és javaslatot tett ezek enyhítésére: „*A hátralékos munkák elvégzésére kisegítőket alkalmazhatnánk, valamely intézeti tanulók személyében.*”¹⁶ (Végül az említett hátralékos munkák elvégzésére *Urbanovics Imre* székesegyházi alsekrestyést vették fel.)

Leskó József levélben számolt be az érseknek a könyvtár helyzetéről, amelyben leírta a beszerzés nehézségeivel kapcsolatban, hogy még a magyar teológiai irodalom becsebb értékei is hiányoznak, nem is szólva más tudományágak alapvető munkáiról.¹⁷ *Ambrus István* prefektus a nehéz helyzet kezelésére a többes példányok eladásából befolyt összeget szerette volna a köny-

vek vásárlására fordítani, de ezt nem kívánta elkapkodni, amit azzal indokolt az érsekhez 1925. április 30-án írt levelében, hogy várja „a hazai könyvpiacra remélhető ármérséklést.”¹⁸

Leskó József éves jelentéseiből kitűnik a könyvtár korabeli gyarapodásának és használatának szegényes mivolta (1. táblázat):

		1923 ¹⁹	1924 ²⁰	1925 ²¹	1926 ²²	1927 ²³	1935 ²⁴
Kölcsönzés (alkalom)		178	159	170	190	–	–
Használt	mű	379	369	405	619	559	–
	kötet	575	541	610	990	873	–
Gyarapodás	mű	50	25	124	142	19	51
	kötet	105	48	196	179	29	64

1. táblázat

Gyarapodás és könyvtárhasználat 1923 és 1935 között

1934-ben az érsek utasította Leskó Józsefet, hogy a kint lévő hitéleti könyveket szerezz vissza, majd tegyen neki jelentést.²⁵ Leskó jelentésében leírta, hogy Huttkay Lipót 108 kötetrel, Dambrowszky Imre (1869–1945) pécsi egyetemi tanár pedig 78 kötetrel tartozik, és a könyveket nem sikerült visszaszereznie tőlük.²⁶ Ezek után *Subik Károly* (1888–1954) irodaigazgató indítványára Leskó Józsefet látványosan menesztették. Az indoklásban magaviseletbeli kifogások, a könyvtár elhanyagolása, továbbá az új könyvtáros személyére tett javaslat szerepeltek: „*Leskó József szentszéki tanácsos, főkáptalani karsegéd, liceumi könyvtáros a könyvtárt kereső ügyfelekkel szemben csaknem állandósult minősíthetetlen magatartása miatt könyvtárosi tisztében továbbra nem lévén tartható, tisztelettel javaslom, hogy méltóztassék a liceumi könyvtárhoz könyvtárosnak Ficzél Antal érseki tanácsos, főszékesegyházi sekrestyeigazgató, főkáptalani karsegéd, liceumi múzeumi őr és liceumi gondnokot kinevezni.*”²⁷

Szmrecsányi Lajos érsek levélben tájékoztatta a Főkáptalant Leskó József felmentéséről, és felhívta a figyelmét, „*hogy az egyházmegyei könyvtár átvételére és átadására saját kebelé-*

ből bizottságot küldeni szíveskedjen. A kiküldendő bizottságnak a szokásos eljárás mellett, mely az 1916. június 24-én felvett jegyzőkönyv szerinti állapot fennállásának megállapítására vonatkozik, ki kell terjeszkednie arra, mennyiben felelt meg a könyvtárnok azon hatósági rendeleteknek, melyek a megállapított nagymérvű hi-

ányokra vonatkozóan és a talált rendetlenségek és szabálytalanságok megszüntetésére nézve kiadattak. [...] A távozó könyvtáros számoljon be arról, mely címek alatt érte szaporulat a könyvtárt, s mutassa fel a lajstromot, amelyet azokról felvett, előadva, tett-e s mily lépéseket, hogy a szaporulatról elődjének példájára nyomtatott címjegyzék állíttassék ki. [...] Amíg ezen rendelkezések alapján minden tisztába nem jön, a volt könyvtáros felelőssége fennmarad, amiről értesítendő lesz.”²⁸

A káptalani vizsgálóbizottság tizenkilenc kérdésben fogalmazta meg a felmerült problémákat, és jelentésében összegezte a „vádolt”, Leskó József könyvtáros válaszait is.²⁹ Ugyanakkor Leskó, mintegy a maga mentésére, a prelátushoz írott levelében részletes válasszal szolgál a hozzá intézett kérdésekre. A figyelemre méltó levél számos adalékkal szolgál a könyvtári viszonyokról, egyben elénk vetíti a kilátástalan munkába, az állandóan újratermelődő visszaságok feldolgozásába belefáradt és felőrlődött könyvtáros keserű ironiával átszőtt gondolatait a gyűjtemény gondozásával és használatával kapcsolatban. Leskó József levelének a függelékben közölt részletei (lásd az 1. levelet) hűen

tükrözik a könyvtár elhanyagoltságát és mostoha sorsát a század első évtizedeiben.³⁰ (A tájékoztató megkönnyítésére a függelék végén közlöm a Líceum épületének első emeleti alaprajzát az egyes helyiségek elnevezéseivel.)

A levelekből világosan kitűnik az is, hogy a kialakult helyzetért nem a könyvtárban kell elsősorban keresni a felelőst, a hatósági intézkedés pedig mindenképpen méltatlan és megalázó volt a könyvtárossal szemben.

A Leskó József ügyét vizsgáló bizottság „[...] a helyszíni eljárás alatt arról győződött meg, hogy a könyvtárhelyiségek mostani berendezése elégtelen ahhoz, hogy a könyvtár szabályszerűen rendezhető legyen. Nemcsak a szelektálatlan és katalogizálatlan könyvek részére nincsenek könyvespolcok, hanem a már rendezett könyvállomány tekintélyes része is az úgynevezett kiskönyvtár padozatán hever, ami a könyvek gondozása, kezelése, őrzése és használata szempontjából tarthatatlan állapot. [...] A könyvtáros a szakszerű munkák elvégzésére elegendő idővel nem rendelkezett, és egymagában elégtelen volt a rendezéssel járó sokféle teendő el látására.”³¹

Végre hivatalosan is megállapították, hogy egy könyvtáros nem elegendő a könyvtári munkák ellátására, és javaslatot tettek mind a személyzet, mind a férőhely bővítésére. Mielőtt azonban Szmracsányi Lajos érsek elfogadta volna a bizottság indítványait, személyesen is tájékozódott a könyvtár állapotáról. Tapasztalatairól 1936. május 9-én kelt levelében számolt be a Főkáptalannak.³² Ennek tartalmát a Leskó József levelében megfogalmazottakkal összevetve hű képet kapunk a könyvtárban uralkodó áldatlan állapotokról. Ezért nemcsak forrásértéke, hanem a szemléletesség miatt is szükségesnek tartottam közzétenni teljes szövegét a függelékben (*lásd a 2. levelet*).

Az 1937-es év jelentős fordulatot hozott a könyvtár működésében. Bővítették a könyvtár férőhelyeit, és elkészült a könyvtár szervezeti szabályzata is az új könyvtáros, *Ficzél Antal* (1884–1953) szerkesztésében.³³ A könyvtár életében ez volt az első ilyen dokumentum, amely

egyrészt szabályozta a bibliotéka működését, ugyanakkor az állomány védelmét is szolgáltni akarta. A könyvtár látogatási rendjéről a következőképpen rendelkezett: „*A könyvtár látogatása csak a portás kalauzolása mellett történik. A portás a látogatókat a könyvtár helyiségei közül csupán a nagykönyvtárba vezetheti [...]. Tömeges látogatások alkalmával a könyvtáros által felállított két ór ügyel a nagyterem anyagának épségére.*”³⁴

A második világháború éveinek történéseiről szóló levelezések, iratok jelenleg nem találhatók, legalábbis lappanganak. Azt tudjuk, hogy a háború alatt is folyt a munka, mégpedig az 1900 óta felhalmozódott állományt dolgozták fel. A könyvtár további működésével kapcsolatban legközelebb 1944 körül tájékozódhatunk. *Ficzél Antal* az egész könyvtári állomány új cédulakatalógusának elkészítését tervezi, 1944 júniusában pedig *Czapik Gyula* (1887–1956) érsek három tanítót osztott be a nyári szünet idejére kisegítő munkára.

A Líceum (és vele a könyvtár) 20. századi működésének leghányatottabb éveit valószínűleg 1945 és 1959 között élte át.³⁵ A háború után a legsürgősebb teendő az épület állagának helyreállítása volt, ami komoly pénzüsszegeket emésztett fel. A harcok során a csillagászati torony aknátalátatot kapott, és a kilőtt sarokfal és párkányzat helyreállítása 50 000 pengőbe került.³⁶ Megrongálódott a tetőszerkezet és a csatornahálózat is, amelynek javítására (tetőfedés, csőrepedés, szög) közel 71 000 pengőt költöttek.³⁷

Alig fejeződött be azonban a háború okozta károk kijavítása, amikor sor került a Líceum részleges államosítására. 1948. július 31-én jegyzőkönyv készült az államosított iskolákkal (tanulóotthonokkal) egybeépített egyházi épületek megosztása ügyében. A szemle során jelen voltak a miniszteri bizottság részéről *Takáts Gyuláné*, *Bohuss Rózsa*, *Kovács Zoltán*, *Literáthy-Káldi Gyula* műszaki szakértő, *Márton Emil* jogi szakértő, az egri egyházmegyei hatóság képviselőjében *Száva János* (1905–1984) apátkanonok, *Ficzél Antal* érseki tanácsos líceumi könyvtáros és múzeumőr, valamint *Olay*

István (1905–1984) liceumi gondnok és Somos Lajos (1904–1988) tanítóképző-intézeti igazgató. „Az eljárás megkezdése alkalmával az egri főegyházmegyei hatóság jelenlévő képviselője megbízás folytán az alábbi nyilatkozatot teszi:

Az Érsekfőpásztor az egri érseki Lyceum egész épületére a korlátozatlan teljes tulajdonjogot az egyház részére fenntartani kívánja. Általánosságban (az alábbi fenntartástól függően) nem emel kifogást az ellen, hogy az érseki Lyceum épületében eddig is működött iskolák (jogakadémia, tanítóképző-Lyceum, kereskedelmi középiskola) céljaira felhasznált épületrészeket, illetve helyiségeket az államosított iskolák továbbra is használják a Lyceum épületének karbantartási kötelezettsége mellett. Az egyházmegyei főhatóság további igényét fenntartani kívánja arra, hogy a Lyceum épületéből a háborús események folytán ideiglenesen a papnevelő intézetbe áthelyezett hittudományi főiskolai tantermek a Lyceum épületébe visszahelyeztessenek.”

A jegyzőkönyvben többek között az alábbiakat rögzítették: „Az épületből az érsekség használatában az alábbi helyiségek maradnak: az épület I. emeletén lévő és a II. emelet légterébe benyomuló Eszterházy-tér felé néző díszterem, a II. emeleten a fölépcsőház felett és a díszterem légterével határos képtár és múzeum, az I. emeleten, a Fellner-u. felé néző kiskönyvtárhelyiség, a mellette levő egy ablakos raktárhelyiséggel, ugyanezen az emeleten a Káptalan-u. felé eső érseki könyvtárterem, mely a II. emelet légterébe nyúlik be, valamint a könyvtárterem mellett lévő 2 kisebb könyvtárhelyiség. A földszinten lévő Szt. János Nyomda szedő és gépterme, továbbá az ehhez tartozó irodák és raktárhelyiségek, a toronyban lévő csillagvizsgáló és múzeumok, természetesen az I. emeleten lévő kápolna, mely a II. emelet légkörébe nyúlik be, a hozzá tartozó sekrestyével, együtt, a földszint 3. sz. alatt lévő egyházmegyei számvevőszéki hivatal, végül a földszinten lévő, két szobából álló gondnoki lakás és ugyancsak az itt lévő két szobából álló könyvtárosi, papi lakás. Miután a felsorolt részek az iskolai épületrésztől nem különíthetők el, a lépcsőházak, a folyosók közös használatban

maradnak. [...] Az épületben lévő helyiségeket kályhákkal fűtik, tehát mind az iskola, mind az érsekség saját tüzelőjét használja [...]. Az épületszárnyakkal körülzárt négyszög alakú udvar közös használatban marad.”³⁸

1949. szeptember 10-én megtörtént a Liceum teljes államosítása: „Az államosítás során jelen voltak: dr. Horváth Miklós Tanker. Főigazgató, mint a Kultuszminiszter Úr képviselője; Marton Ferenc Tanker. Főigazgatóság oktatási előadója; Dr. Némedi Lajos (1912–2006) állami Ped. Főiskola Igazgatója; Laczkó András állami Ped. Főiskola helyettes Igazgatója; Olay István a volt felekezeti Liceumnak az Egri Érsek által megbízott gondnoka és Varga Istvánné, Aradi Erzsébet jegyzőkönyvvezető, a Tanker. Főigazgatóság leírója. Dr. Horváth Miklós Tanker. Főigazgató ismerteti a Vallás és Közoktatásügyi Miniszter Úr 1254–13.001–9/1949 számú rendeletét, melynek értelmében a Miniszter Úr utasítja Heves vm. Tanker. Főigazgatóját, hogy a Liceum épületét a benne lévő kápolna kivételével állami tulajdonba vegye. [...] állami tulajdonba kerülnek a volt római katolikus Liceum épületének a következő, még állami tulajdonba nem vett részei:

- 1./ A Liceum tornyának összes helyisége,
- 2./ A nagykönyvtár berendezéseivel együtt,
- 3./ A kis könyvtár berendezéseivel együtt,
- 4./ Az eddigi állami tulajdonba nem vett torony helyiségeinek berendezési tárgyai.

Dr. Horváth Miklós Tanker. Főigazgató felhívja Olay István urat a volt római katolikus Liceumnak egri Érsek által kirendelt gondnokát, hogy a fent megnevezett helyiségek kulcsait adja át az állami Pedagógiai Főiskola Igazgatójának, Dr. Némedi Lajosnak. Olay István úr kijelenti, hogy ő nem illetékes a fent idézett rendeletek végrehajtásában, mivel erre az egri Érsek Úrtól felhatalmazást nem kapott. Dr. Horváth Miklós Tanker. Főigazgató ezért közvetlenül Főtisztelendő Dr. Czapik Gyula Egri Érsek Urat a fent idézett rendeletek alapján felkéri, hogy a nevezett helyiségek kulcsait átadni szíveskedjék az állami Pedagógia Főiskola Igazgatójának. A Tanker. Főigazgató utasítja a Főiskola Igazgatóságát, hogy a nagy- és kis könyvtár helyiség-

*ben levő könyveket használatba ne vegyék, mivel ezen könyvek tulajdonjogát a Vallás és Közoktatási Miniszter Úr dönti el.*³⁹

Az érsek pár nappal később utasította Barsy István (1878–1952) érseki jogtanácsost és Szepesy Bertalan egri ügyvédet, hogy tartsanak szemlét a Liceum épületében, és tegyenek jelentést. Megállapították, hogy a könyvtár, képtár, levéltár, múzeum helyiségei le vannak pecsételve a Pedagógiai Főiskola pecsétjével. *„Az épületben nem kérdeztük, de nem is kérdezhettük, hogy a lepecsételésnek mi az oka.”*⁴⁰ Czapik Gyula érsek 1949. szeptember 21-én kelt levelében Ortutay Gyula (1910–1978) vallás- és közoktatási miniszter segítségét kérte: *„Tisztelettel közlöm, hogy folyó hó 13-án vett és 14-én telefonon kapott személyes közlésével ellentétben az Érseki Könyvtár és Érseki Képtár helyiségei még a mai napon, szeptember 21-én is változatlanul le vannak pecsételve és így oda be nem léphetnek. Kérem nb. intézkedését.”*⁴¹

A miniszter október 3-án a következőket válaszolta: *„[...] elrendelem, hogy a termeket az államosítás alól vonják ki, és a döntésig azokat a termeket zárják be. Ilyen módon a könyvtár és képtár állaga mindenesetre biztosítva van, a termeket senki nem használhatja és a bizottság jelentése után módomban lesz végleges döntést hozni.”*⁴²

Ennek ellenére végleges döntés az ügyben nem született. A könyvtár teljes állománya 1954. október 30-ig zárva volt.

Időközben a főiskola kiürítette a kiskönyvtárat, amellyel a véletlen folytán szembesült az érsekség és az érseki könyvtáros is. A Múzeumok és Műemlékek Országos Központjának tudomására jutott, hogy Mikes Kelemen levelei az Érsekség birtokában és őrizetében vannak. 1951. január 4-én Szabó Nándor osztályvezető levélben kereste meg Czapik Gyula érseket és felkérte arra, hogy tájékoztassa őket Mikes Kelemen leveleinek holléte felől.⁴³ Az érsek január 29-én kelt levelében a következőket írta: *„Mikes Kelemen: »Törökországi levelei«-nek eredeti példánya a Liceum épületében az Érseki Könyvtárnak kisebb termében (ún. kiskönyvtár-*

*ban) volt elhelyezve. 1949. év őszén a könyvtár lezárása lepecsételése és a terem kulcsainak a Pedagógiai Főiskola igazgatóságának átadása előtt a könyvtár kezelője személyesen győződött meg arról, hogy Mikes Kelemen levelei a helyükön voltak. 1950 szeptemberében a Könyvtári Központ hivatalos megkeresésére egy könyv után kellett volna kutatni az Érseki könyvtárban. Mikor ez ügyben a kiskönyvtár megnyitása iránt a könyvtár kezelője az említett főiskola igazgatóságához fordult, ott azt a felvilágosítást kapta, hogy ők már behatoltak ebbe a terembe, mert a könyvek súlya alatt a padló süllyedni kezdett (u.i. az alanta lévő termék oldalfalait kibontották) s mikor a könyvtár kezelője kíséretükben bement a jelzett könyvtárba, látta, hogy a terem közepéről a könyvek a két sarokban voltak felhalmozva, megbolygatták tehát a könyvtárt anélkül, hogy erről akár őt, akár az egyházmegyei hivatalomat értesítették volna. Így a könyvtár kezelője sem Mikes Kelemen leveleiért, sem az ott lévő más értékesebb könyvekért felelősséget nem vállalhatott. Hallomás útján értesült továbbá a könyvtár kezelője, hogy a Pedagógiai Főiskola igazgatósága később minden megkérdés és értesítés nélkül az egész termet kiürítette, és a könyvtár anyagát az épület földszintjén a nyomda volt helyiségeiben helyeztette el.”*⁴⁴

Ilyen és ehhez hasonló események vezettek oda, hogy 1952. február 28-án az Állami Egyházügyi Hivatal megbízásából az Országos Könyvtári Központ munkatársai (Borsa Gedeon, Dörnyei Sándor, Hajdu Elemérné, Reményi Andrásné) felülvizsgálták az érseki könyvtárat. *„A vizsgálat során megállapították, hogy a könyvtár egyik része az emeleti nagykönyvtár helyiségében és annak két melléktermében eredeti elhelyezésében áll, a másik része pedig, az ún. kiskönyvtár eredeti helyéről leszállítva a földszinten, a volt nyomda-helyiségben nyert elhelyezést. A kiskönyvtár leszállítását az Egri Pedagógiai Főiskola vezetősége hajtotta végre az egri érsek és annak könyvtárosa tudta és részvétele nélkül. A leszállított könyvanyagot magában foglaló helyiségek kulcsait Némedi Lajos, a Pedagógiai Főiskola igazgatója, a nagykönyvtár kulcsát*

pedig Ficzel Antal könyvtáros őrzi. Az Országos Könyvtári Központ kiküldöttei átvizsgálták a könyvtár mindkét helyén elhelyezett anyagot, és abból a tudományos kutatás számára értékes és ritka műveket jegyzékbe foglalták egy országos nyilvántartás számára. Ugyanakkor megállapították, a könyvtárból mely művek hiányoznak. A könyvtár legértékesebb kódexei és könyvei közül 12 db-ot az igazgatói irodában helyeztek el.⁴⁵ A könyvek és kódexek jegyzékén a következők szerepeltek:⁴⁶

1. *Petrus Blesensis: Tractatus Theologici de Sancto Job. Papírkódex a XIII. századból. J.n.*
2. *Mikes Kelemen: Törökországi Levelek. A szerző eredeti kézírata. Külön elhelyezve páncélszekrényben. U2.III.7.*
3. *Horae Beatae Mariae Virginis. Hártakódex a XIV. századból. U2.VI.8.*
4. *Pompéry-kódex. 1574-ből, magyar nyelven. U2.III.6.*
5. *Breviarium per anni circulum. Hártakódex. XIV. század. U2.VI.11.*
6. *Dante-kódex. Papír és hártya. 1417. P.V.1.*
7. *Miskolczi László-féle Missale. 1394. Hártya. U2.VI.5.*
8. *Sacrobosco: Tractatus Astronomicus. Hártya. XV. század. U2.VI.1.*
9. *Tractatus Theologici. Hártakódex. XIV. század. M2.IV.8.*
10. *Tabulae et Apologiae Morales. XV. század. Papírkódex, tollrajzokkal. U2.III.3.*
11. *Német misztériumjátékok a XV. századból. Papírkódex. B.V.6.*
12. *Arithmetica Practica, Lócse, 1701. Régi magyar nyomt. U2.III.5.*

A vizsgálat végeztével mindkét könyvtárhelyiséget, valamint a főiskolai igazgatói irodában lévő szekrényt is lepecsételték az Országos Könyvtári Központ pecsétjével.

Ficzel Antalt követően Iványi Sándor (1917–1983) 1953-ban vette át a könyvtár vezetését. Kemény küzdelmet folytatott a könyvek megmentéséért. A továbbiakban a helyiségek, illetve

az állomány visszaadása szakaszosan történt. 1954. október 21-én az egyházmegye visszakapta az érseki könyvtár kimagasló értékeit, amelyeket 1952. február 28-án helyeztek el a Pedagógiai Főiskola igazgatói irodájában. Az átadásnál jelen volt az Országos Széchényi Könyvtár két küldötte, Falvi Zoltán és Dörnyei Sándor, valamint Zétényi Endre (1904–1993) a főiskola igazgatóhelyettese, és Iványi Sándor, az érseki könyvtáros is. Átadás előtt megvizsgálták a szekrényen lévő pecsét épségét, majd felnyitása után a szekrényben lévő leltárral összevetve megállapították, hogy az elhelyezett értékek (12 mű) hiánytalanul megvannak.⁴⁷

1954. október 23–30-a között megtörtént a barokk könyvtárterem és a hozzátartozó két kisterem visszaadása is.⁴⁸ A Pedagógiai Főiskola igazgatója az oktatás zavartalansága érdekében időben is szabályozta az épületnek mint műemléknek és a könyvtárnak a látogatását, de a látogatók útvonalát is meghatározta. „A főiskola rendje miatt általában a látogatók útvonalát is szabályozni kívánom. Így a könyvtárhoz vezető és használó utat is. Közlöm tehát, hogy a könyvtárat a jobboldali oldallépcsőn közelíthetik meg.”⁴⁹

Az átadáskor történt revízió alkalmával a hiányokról jegyzék készült, amely 153 munka hiányát tüntette fel, köztük négy kéziratét is.⁵⁰ A visszaadás megtörténte után az állomány szakszerű kezelésének elősegítése érdekében az Országos Széchényi Könyvtár vállalta az Egri Főegyházmegyei Könyvtár szakmai ellenőrzését. A jegyzőkönyvben rögzítésre került az állomány többi részének a sorsa is. „Az állománynak az épület földszinti helyiségben lévő része az eredeti könyvtárhelyiségek rendelkezésre bocsátását követően fog a kötetek visszahelyezése után, leltárilag visszaadásra kerülni. Ennek megtörténteig a földszinti helyiség kulcsai lepecsételt borítékban az egri Állami Pedagógiai Főiskola igazgatójának őrzetében maradnak.”⁵¹

1955-ben Czapik Gyula érsek az Állami Egyházügyi Hivatal segítségét kérte a könyvtár még zár alatti részének feloldása érdekében. Levelében azt írta: „Sürgössé teszi a Könyvtár teljes átadá-

sát, s az olvasóterem megnyitását az is, hogy egyre gyakrabban jelentkeznek kutatók, akik méltatlankodva kénytelenek tudomásul venni, hogy a keresett könyvhöz nem lehet hozzáférni. [...] Végül figyelemre méltó tény az is, hogy az Egri Egyházmegyei Könyvtár az egyetlen egyházi könyvtár hazánkban, melynek anyaga és jogi helyzete még mindig tisztázatlan. [...] kb. 35 000 kötet már átadatott, de mintegy 40 000 kötet még mindig nem adatott át, rendezetlenül be van zsúfolva a Líceum egyik helyiségébe.”⁵²

Emellett a könyvtár megnyitásához tudományos érdekek is fűződtek. „A Magyar Tudományos Akadémia jelentős könyvtári munkálatok sürgős elvégzését határozta el. Így többek között: Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának új kiadását, a magyar időszaki sajtó összefoglaló és leőhely-bibliográfiájának összeállítását, továbbá a magyar könyvtárakban lévő ősnymtatványok és kéziratok közös, együttes katalógusának felállítását (vö. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei, VI. kötet, 3–4. szám). E munkálatok érdemleges elvégzése Könyvtárunk közös működése nélkül teljességgel illuzórikussá válna.”⁵³

Tovább folyt a küzdelem a kiskönyvtár pusztulásra ítélt köteteinek megmentéséért. 1956-ban,⁵⁴ majd 1958-ban is újabb levélváltásra került sor. Ritter Márton (1925–1987) könyvtárvezető helyettes a Művelődésügyi Minisztérium Országos Könyvtárügyi Tanácsának közbenjárását kérte, és javasolta, hogy egy helyszíni szemle alapján személyesen győződjenek meg a jelenlegi helyzet tarthatatlanságáról: „1954. október 30-án a könyvtár teljes állományát feloldották a zár alól, de gyakorlatilag csak a díszes könyvtártermet kaptuk vissza, a földszinti teremben továbbra is ott porosodik, pusztul, rongálódik a könyvtár nagy értékeit képviselő állomány. [...] Az elmúlt év őszén a Lyceum épületének renoválásával eljutottak a lezárt földszinti teremhez. A külső állványzat felszereléséhez szükség volt a terem külső ablaksorának levételére. Mivel a belső ablakok nem zártak rendesen, a terem napokon keresztül nyitva állt. Csak napok múlva tudtuk megszerezni a teremhez való behatoláshoz

szükséges engedélyt. Ilyen körülmények között a lezárt teremben őrzött könyvek biztonsága is illuzórikus. Pedig az ebben a teremben elhelyezett könyveknek a visszajuttatásához első rendű kulturális érdekek fűződnek. [...] Ennek ellenére a könyvtárat szinte nap-nap után keresik fel a hazai és külföldi kutatók és mindannyiszor csalódottan és dolgavégezetlenül kell visszatérniük nem azért, mert a keresett mű nincs meg, hanem azért, mert a könyvtár jó része még mindig zár alatt van. [...] nem csoda, ha az egyik csehszlovák kutató ezt az állapotot felháborodottan »minősíthetetlen kulturbotrány«-nak nevezte.”⁵⁵

A történet újabb epizódja a következő évhez kapcsolódik. Ekkor, 1959. augusztus 3-án Iványi Sándor telefonon kereste meg az Országos Műemléki Felügyelőséget. A Felügyelőség hozzájárulását kérte a Líceum épületében lévő kápolna padjainak kibontására és a földszinten lévő könyvtárrészleg beköltöztetésére. A Felügyelőség ehhez nem járult hozzá. Augusztus 5-én a helyszíni szemle során viszont megállapították, hogy tiltakozásuk ellenére a rokkó padokat kibontották, és az udvarra hordták. Gerő László (1909–1995) az Országos Műemléki Felügyelőség nevében levélben szólította fel az Egri Érseki Főhatóságot a kápolna berendezésének azonnali visszaállítására: „A fenti eljárás ellen legerélyesebb tiltakozásunkat jelentjük be, és felhívjuk az illetékeseket, hogy a berendezés visszaállításáról haladéktalanul gondoskodjanak. Az egri Líceum copf-építészetünk és egyben műemlékállományunknak egyik legjelentősebb darabja. Ezen belül díszterme, könyvtárterme és kápolnája korabeli berendezéseivel és freskóival kiemelkedő értékű, és egységük megbontása jövátéhetetlen műemlékrombolásnak tekinthető. [...] Kérjük az illetékeseket, hogy a kápolna berendezésének visszaállítását haladéktalanul végezzék el, ellenkező esetben a 13/1949 törvényerejű rendelet értelmében műemlékrombolás címen kénytelenek leszünk eljárást indítani.”⁵⁶

Brezanóczy Pál (1912–1972) apostoli kormányzó az Országos Műemléki Felügyelőség levelére válaszolva a következőket írta: „[...] helyiség hiányában az adott körülmények közepette csak az

a lehetőség kínálkozott, hogy a könyvek ideiglenesen a liceumi kápolnában legyenek elhelyezve. Ezt a megoldást megtárgyaltuk a Művelődésügyi Minisztérium és a Széchényi Könyvtár legilletékesebbjeivel és tőlük nyertünk meghatalmazást ennek a mentőakciónak a lebonyolításához. Ezek után – hiszen mindezt itt járt képviselőjünknek is tudomására adtuk – a T. Cím által emelt vád érthetetlen és elfogadhatatlan. A folyamatba tett könyvmentési akció e két fenti fórum tudomása és irányítása mellett indítatott be. Ezt képviselőjünk tudomásul vette. Illetékesség címén tehát a két fórumot szíveskedjék megkeresni, és ha vádat óhajt emelni, akkor azt ugyancsak feljük érzékeltesse, mivel mi csak végrehajtói vagyunk e szükségmegoldásnak. [...] Jómagunk sem tartjuk ideális megoldásnak a műemlék kápolna ily irányú felhasználását, de szükségmegoldásnak mégis ezt kellett tennünk.”⁵⁷

Entz Géza (1913–1993), az Országos Műemléki Felügyelőség osztályvezetője a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári Főosztályához intézett levelében elismerte az Egri Érseki Könyvtár megfelelő helyiségbe költöztetésének szükségességét, de fenntartotta álláspontját, hogy erre a kápolna alkalmatlan. Véleménye szerint „Műemléki szempontból nem közömbös, hogy a barokk architektúrával kiképzett térben, amelyet Maulbertsch mennyezetfreskója koronáz, az eredeti padok helyett semmiképpen oda nem illő polcok állnak, melyek a látogató számára az összbnyomást erősen lerontják, eltekintve attól, hogy az eredeti bútortzat kibontásával 160 év után a Liceum egyik eddig sértetlen termét mint műemléki együttest elrontották. [...] Az egri Liceum műtörténeti értéke hazai viszonylatban egyedülálló. Sajnos az épületet használó Pedagógiai Főiskola erre az adottságra kevésbé van tekintettel, és az évek folyamán számos intézkedésével károsította a műemléket. A kápolnát a legrövidebb időn belül eredeti műemléki állapotába kell állítani, a könyvtárral és díszteremmel együtt az idegenforgalom számára bemutathatóvá kell tenni.”⁵⁸

Itt jegyezném meg, hogy erre közel ötven évet kellett várni. Az Eszterházy Károly Főiskola vezetése, Hauser Zoltán rektor és Kis-Tóth Lajos

rektor-helyettes kezdeményezésére a kápolna helyreállítása csak az ezredforduló után történt meg. Visszaszállították a novaji templomból az idők során elkerült orgonát, majd 2006. október 11-én Oratorium Artium Pyrkerianum néven művészeti célokra végre ismét megnyitották a nagyközönség előtt.

Visszatérve azonban a korabeli eseményekhez, 1959-ben a kápolnát minden tiltakozás ellenére raktárhelyiséggé alakították, amelyben a liceumi könyvtár eddig zár alatt tartott mintegy 40 000 kötetnyi anyagát helyezték el. A kibontott padokat 1959. augusztus 22-én állaguk megóvása érdekében és használatra a maklári templomba szállították.⁵⁹

Most már elkezdődhetett az érdemi munka a könyvtárban is. Iványi Sándor az érseknek írt jelentésében beszámolt az elvégzett munkákról:

„Elkezdődött a könyvtár teljes revíziója. Megálapítottuk a hiányokat, megtörtént a duplumok kiszedése, az ömlesztett folyóiratok, periodikák rendezése, továbbá a könyvtárban található ősnymtatványok, régi magyar könyvek, kéziratok és egri kiadványok különválogatása.”⁶⁰

A duplumok értékesítésére, illetve az elhunyt kanonokok könyvhagyatékainak elhelyezésére a Főegyházmegyei Hatóság írásbeli rendelkezését kérte: „Köztudomású, hogy a könyvtáralapító Eszterházy Károly püspök óta az elhunyt egri főpásztorok, továbbá Fischer István érsek rendelete és a főkáptalani statútumok szerint az elhunyt kanonokok könyvei a Főegyházmegyei Könyvtárt illetik. A felszabadulás előtt a főpásztorok és a kanonokok könyvhagyatékai valóban be is kerültek a Könyvtárba, később azonban már nem – vagy a Papnevelő Intézet könyvtára, vagy az örökösök kapták meg azokat. Nem tudom, a Ft. Főkáptalan mennyiben tekinti magára nézve kötelező érvényűnek az említett főpásztori rendelkezést és a káptalani statútumokat, – bizonyos azonban, hogy Egyházunk érdeke megkívánja e probléma megnyugtató rendezését. Könyvtárunk régi jogaira és a másfél évszázados gyakorlatra való hivatkozással őszinte tisztelettel kérem tehát a Ft. Főegyházmegyei Hatóság oly irányú rendelkezését, hogy az elhunyt főpásztorok és

*kanonokok könyvgyűjtékai – hacsak valami jogi akadály nincs – ezentúl is a Főegyházmegyei Könyvtárra szálljanak. Ha pedig a Ft. Főegyházmegyei Hatóság a Papnevelő Intézet könyvtárának juttatja a hagyatékokat, ebben az esetben azt kérem, hogy a szóban forgó hagyatékokból legalább azokat a könyveket kapja meg könyvtárunk, melyek a Papnevelő Intézet könyvtárában egy példányban már megvannak.*⁶¹

A könyvtár fejlődésnek indult, nőtt az olvasók és a kölcsönzők száma, beindult az idegenvezetés is. A használók számának növekedését igazolják az éves jelentések alapján összegzett adatok is (2. táblázat).

nyugalmazott tudományos vezetője megvizsgálta mind a régi teremkönyvtár, mind az úgynevezett „új könyvtár” elhelyezését, tárolási körülményeit, állományát és annak könyvhigiéniai állapotát. Jelentésében rámutatott azokra a tennivalókra, amelyek halaszthatatlanul szükségesek az állomány védelme szempontjából.⁶⁵

Brezanóczy Pál egri érsek 1971. szeptember 2-án kelt levelében tájékoztatta a Művelődésügyi Minisztérium Felsőoktatási Főosztályát a Főegyházmegyei Könyvtár helyzetéről, működésének nehézségeiről, és javaslatot tett a könyvtár működésének eredményesebbé tételére: „Amikor javaslatot teszünk, tisztában vagyunk azzal, hogy

			1959 ⁶²	1960 ⁶³	1961 ⁶⁴
Kölcsönzés külső használatra		olvasó	34	72	76
		mű	521	666	669
		kötet	773	995	1363
Olvasótermi használat		olvasó	52	364	327
		mű	160	1452	1635
		kötet	200	1800	2000
Gyarapodás	vétél	mű	9	–	–
		kötet	20	229	179
	ajándék	mű	22	–	–
		kötet	22	546	344
	csere	mű	8	52	67
Fölös-példány-értékesítés	könyv (kötet)		42	827	590
	régí kiadású folyóirat (évf.)		4	22	7
A Műemlékkönyvtár látogatóinak száma			22 106	21 518	23 167

2. táblázat

Gyarapodás és könyvtárhasználat 1959 és 1961 között

Olvasóterem hiányában csaknem lehetetlen volt az egyre növekvő igények kielégítése. A kutatómunka egyetlen kis helyiségben történt; itt a munkához szükséges nyugalmat biztosítani lehetetlen volt. 1970. február 11-én *Tombor Tibor* (1909–2000), az Országos Széchényi Könyvtár

*elsődlegesen nem egyházi, hanem kimondottan közművelődési és idegenforgalmi érdekeket, s – bizonyos mértékben – a Tanárképző Főiskola érdekeit mozdítjuk el.*⁶⁶

Miklósvári Sándor, a Művelődésügyi Minisztérium osztályvezetője egyetértett azzal, hogy „a

*Főegyházmegyei Könyvtár a Liceum épületének főiskolai célokra való átállása előtt lényegesen nagyobb területtel rendelkezett, mint jelenleg. A könyvtárhoz tartozott a jelenlegi első emeleti tornaterem, öltöző és zuhanyzó, valamint a testnevelési tanszék tanári szobája. Kétségtelen tényként kell elfogadni azt is, hogy a könyvtár állománya és forgalma az utóbbi időszakban tovább fejlődik. A fentiek mellett az is tény, hogy a főiskola zavartalan üzemeltetése előtt az épület szűk kapacitása miatt még nagyobb problémák állnak, és ezek súlyossága még fokozódni fog. [...] Az Önök által felvetett igényeket csak akkor tudnánk kielégíteni, ha a főiskola központi épületéből legalább a Testnevelési Tanszékét és a Műszaki Tanszékét egy új objektumba lehetne elhelyezni, vagy az egész tanárképző főiskola részére új objektumot építenénk.*⁶⁷

1977. május 12-én Kovách Zoltán (1930–1981), az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ katolikus könyvtárrészlegének vezetője és Kókay György (1929–2007), a Katolikus Könyvtárak Állami felügyelője előzetes értesítés alapján felkeresték az érsekséget és az érseki könyvtárat. Látogatásukról emlékeztető készült, amelyben előadták, hogy az Érseki Könyvtár elhelyezését nem találják kielégítőnek, szükség volna több helyiségre. Javasolták, hogy a könyvtárat a mostani dolgozószoba melletti helyiséggel bővítsék, a jövőre nézve pedig szükséges területként megemlézték az egyház helyiségeit, a régi könyvtártermeket is. Emellett kérték a takarítást és redőnyök elhelyezését a könyvtárterem ablakaira. Iványi Sándor könyvtáros ezen kívül annak orvoslását is kérte, hogy a Pedagógiai Főiskolát a vizsgák idején lezárják, és ezzel a könyvtár látogatóit kizárják az épületből. (Sokan ugyanis az egyházat hibáztatták a kialakult helyzetért.)⁶⁸

Időközben szakadatlanul folyt a feldolgozó munka. Iványi Sándor fő elfoglaltsága volt a könyvtár ügyeinek intézése. 1982. január 15-én levélben fordult az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjához az Egri Főegyházmegyei Könyvtár tudományos könyvtárrá minősítése érdekében.

Beterjesztésében a következőket írta: „A Főegyházmegyei Könyvtár 1793-ban nyílt meg nyilvános tudományos könyvtárként, mint egy tervezett, de meg nem valósulhatott egyetemnek a könyvtára. Fennállása folyamán mindig tudományos könyvtárként szerepelt a köztudatban, s jelenleg is ilyenként ismerik és használják az olvasók és kutatók ezrei. A könyvtár tagja az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ által irányított római katolikus egyházi könyvtári hálózatnak. [...]”⁶⁹

1982. március 7-én a Művelődésügyi Minisztérium III. osztályú tudományos könyvtárrá minősítette az Egri Főegyházmegyei Könyvtárat, a Pannonhalmi Főapátsági, az Esztergomi Főszékesegyházi és a Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtárral együtt.⁷⁰ Várkonyi Imre, prépost, kanonok, országos igazgató, levélben értesítette erről Kádár László (1927–1986) egri érseket. „A négy egyházi könyvtár tudományos besorolása nem csak kiemelt jelentőségű és rangos értéket képviselő gyűjtemények megbecsülésének jele, de a könyvtárosok és a könyvtárak kezelőinek – nem egyszer áldozatos munkájának – erkölcsi elismerése is.”⁷¹

Iványi Sándornak a könyvtár iránti elhivatottságára jellemző, hogy amikor 1969-ben az idegenforgalom váratlan, indokolatlan és hosszú szüneteltetése következtében, továbbá a külföldi folyóiratok előfizetési díjának váratlan emelkedése miatt év végén 19 740 forint 62 fillér hiány keletkezett, saját pénzét bocsátotta a könyvtár rendelkezésére. Erről az esetről ő maga a következőket írta: „Ezt a hiányt abból a pénzből fedezem, melyet én bocsájtottam a könyvtár rendelkezésére abban a meggyőződésben, hogy ha újra megindul az épületben az idegenforgalom, a könyvtár ezt a kölcsönt bizonyos időn belül nehézségek nélkül törleszteni tudja. [...] Ha pedig meghalnék, még mielőtt a könyvtár vissza tudná fizetni ezt a kölcsönt, az egész összeget a Főegyházmegyei Könyvtárnak adományozom. Ennek biztosítására a könyvtár irattárában és pénztárában a következő nyilatkozatot helyezem el: »Az Egri Főegyházmegyei Könyvtárnak a folyó kiadások fedezésére kölcsönadtam 19.740,62

forintot, azaz Tizenkilencezer hétszáznegyven 62/100 forintot. Ha meghalnék, mielőtt a könyvtár vissza tudná fizetni ezt a kölcsönt, az egész összeget az Egri Főegyházmegyei Könyvtárnak adományozom. Eger, 1970. december 31. Iványi Sándor érseki főkönyvtáros»⁷²

Iványi Sándor 30 évig állt a könyvtár élén, további feldolgozó munkája során elkészült a csillagászati különgyűjtemény, a Régi Magyar Könyvek, több mint száz periodika helyrajzi és betűrendi cédulakatalógusa, valamint a kéziratkatalógus, amely 1986-ban látott napvilágot.⁷³ 1983-ban hunyt el. Halála nagy veszteséget jelentett a könyvtárnak. Utódja *Antalóczi Lajos* lett, aki ezt megelőzően segéd-könyvtárosként dolgozott a Főegyházmegyei Könyvtárban, és 1982-től az egri Kisboldogasszony plébánián plébánosi teendőket is ellátott.

Antalóczi igen nagy terhet vett a vállára, amikor az Egri Főegyházmegyei Könyvtár élére került. A tornateremként funkcionáló régi könyvtártermet még mindig a főiskola használta; a könyvtár változatlanul helyhiánnyal küzdött. Fogadni kellett Iványi Sándor mintegy 5–6 ezer kötetes hagyatékát, valamint Kádár László érsek, Czapik Gyula érsek, *Mészáros Lajos* (1915–1987) káptalani helynök, *Pákozdy József* (1912–1979) kanonok és *Bíró Lajos* (1918–1978) plébános hagyatékait is, de ezek tárolását nem tudták megoldani.

1989. augusztus 28-án Antalóczi Lajos beadvánnyal fordult *Glatz Ferenchez*, az akkori művelődésügyi miniszterhez: „*Beadványom célja: több évtizedes próbálkozás után az EFK szeretné visszakapni a tulajdonát képező, az államosítás alól miniszteri rendelkezéssel kivont termet.*”⁷⁴

Ebben röviden vázolta a történelmi helyzetet, jelenlegi állapotukat és a megoldást célzó erőfeszítéseiket is. A beadványhoz mellékelte *Seregély István* érsek támogató sorait, amelyben ez áll: „*Mint az Egri Főegyházmegye érseke székfoglalásom után hamarosan, 1987-ben magam is kérelemmel fordultam a Művelődésügyi Minisztériumhoz könyvtárunk problémáinak ügyében. Írásos válasz mindaddig nem érkezett, csupán szóbeli ígéreteket kaptam. Tisztelettel kérem a*

Miniszter Urat a főkönyvtárosunk által részletezett és benyújtott kérdések felülvizsgálására, valamint az évtizedek óta rendezetlen, és jogilag sérelmes helyzetet az Egri Főegyházmegye számára kedvezően megoldani. Megjegyzem, hogy a jelenlegi körülmények a hatékony kutatómunkát hátráltatják, s ezt négy évtizeden keresztül mind a hazai, mind a külföldi vendégek bizony nagyon sokszor rendkívül elmarasztalóan kommentálták. Tisztelt Miniszter Úr! A hazai reformok jóvoltából egyházunk kulturális téren is egyre hatékonyabban állhat a magyar nép rendelkezésére. A további fejlődésben bízva remélem az Egri Főegyházmegyei Könyvtár igényének gyors és kedvező teljesítését.”⁷⁵

A beadványt elfogadták. 1989. szeptember 14-én az egri Tanárképző Főiskola igazgatói irodájában megtörtént az átadás. Jelen voltak: *Csontos Barna* érseki helynök, *Czakó István* provikárius, Antalóczi Lajos, a Főegyházmegyei Könyvtár vezetője, *Szövényi Zsolt*, a Művelődésügyi Minisztérium osztályvezetője, miniszteri főtanácsos, *Bisztriczki Elemér*, a Művelődésügyi Minisztérium munkatársa és *Orbán Sándor* főiskolai főigazgató. A jelenlévők megállapodtak abban, hogy 1989. szeptember 14-től a főiskola 46. számú termét az egyházi könyvtár részére átadja. (A 43, 44, 45-ös termék átadására 1989. december 15-i határidővel került sor.) Az egyház részéről az a kívánság merült fel, hogy a termék könyvtári célra használható állapotban kerüljenek a könyvtár tulajdonába. A visszaállításról és annak feltételeiről 1989. december 15-ig újabb megbeszélésre került sor, amelyen a könyvtár fejlesztésével kapcsolatban felmerülő státusz bővítést, energiaellátást az egyház támogatásként kérte a Minisztériumtól.⁷⁶

Glatz Ferenc levélben tájékoztatta *Seregély István* érseket a döntésről: „*Tájékoztatom, hogy a Művelődésügyi Minisztérium az 1989. szeptember 14-i emlékeztetőben foglaltaknak megfelelő ütemezéssel gondoskodik a termék könyvtári funkcióinak megfelelő kialakításáról és átadásáról, valamint vállalja az átadott helyiségek üzemeltetési költségét. A könyvtár tárgyi és személyi feltételeinek biztosítása érdekében e naptári év végéig megoldást keresünk.*”⁷⁷

1991 augusztusában a felújítási munkálatok után a könyvtár visszaköltözhetett régi helyére. A következő hónapban – szeptember 7-én – pedig az egri főiskola felvette *Eszterházy Károly* nevét, és közös ünnepség keretében megnyitották az új termeket.

Ezek után hozzáláttak a barokk terem restaurálásához, és ezzel együtt megkezdődött az itt lévő könyvek cédula alapú katalogizálása, illetve számítógépes adatbázisba szervezése. A számítógépes feldolgozás – több egyházi könyvtárhoz hasonlóan – az Orbis programmal történt.

Különgyűjtemények	Kötet
Feldolgozott folyóiratok	10 200
Helytörténeti művek	5 700
Aprónyomtatványok	7 400
Segédkönyvtár	1 450
Névtár (sematizmusok)	1 117
Imakönyvek (a különgyűjteményről van szó)	636
RMK állomány	398
Csillagászati gyűjtemény	367
Az antikvák száma	1 555

3. táblázat

A különgyűjtemények adatai 1993-ban

A Főegyházmezei Könyvtár 1993-ban, a bicentenárium évében megközelítően 130 000 kötetel rendelkezett. A barokk teremben összesen 52 625, az új raktárhelységben 44 600 kötet volt.⁷⁸

Az ezredfordulót megelőző, majd azt követő évek a könyvtár dinamikus fejlődését tükrözik. Az 1994-ben megalakuló Egyházi Könyvtárak Egyesülésének egyik alapító tagja volt az Egri Egyházmegyei Könyvtár. Az egyesülés 2000-ben Antalóczi Lajost választotta meg elnökévé.⁷⁹ Megbízatását azonban rövid ideig tudta csak ellátni súlyosbodó betegsége miatt, és még az év decemberében elhunyt. Nagy veszteséget jelentett mind az egyházmegyének, mind a

könyvtárnak; fáradhatatlanul törekedett hűséges maradni Eszterházy Károly szelleméhez. Utódja *Mikolai Vince* lett, aki 2001-től 2003-ig vezette a könyvtárat, majd *Löffler Erzsébet* vette át a könyvtár irányítását, aki az első világi vezető a könyvtár életében.

Jelenleg a könyvtár mintegy 157 000 kötetel rendelkezik. A barokk teremben 55 000 kötetel, az új raktárhelységben (az időközben visszaszerzett hajdani kiskönyvtár termeiben) csaknem 50 000 kötetel őriznek.

Különgyűjtemények	Kötet
Feldolgozott folyóiratok	15 000
Helytörténeti művek	5 700
Aprónyomtatványok	7 400
Segéd könyvtár	1 500
Névtár (sematizmusok)	1 200
Imakönyvek (a különgyűjteményről van szó)	700
RMK állomány	401
Csillagászati gyűjtemény	367
Az antikvák száma	1 555

4. táblázat

A különgyűjtemények adatai napjainkban

Rendelkezik még a könyvtár 34 középkori kódexszel, 100 ősnymtatvánnyal. (Az antikvák, valamint az ősnymtatványok száma még feltehetően változni fog, pontos számadatot majd a teljes feldolgozás után lehet remélni.)

Az 1850 utáni állomány gépi feldolgozottsága 100%-os, a barokk terem állományának 70%-a szerepel a könyvtár adatbázisában. Az egyházi könyvtárak internetes adatbázisában, a THECA-ban pedig jelenleg mintegy 5 000 rekorddal képviselteti állományát az Egri Főegyházmezei Könyvtár. Hamarosan sor kerül egy új integrált könyvtári rendszer (Corvina) bevezetésére, amelybe a már gépre vitt adatok átkonvertálhatók lesznek.

A gyűjtemény profilja az évtizedek során egyértelműen a bölcsészet irányába orientálódott, s ma is ezt tartják szem előtt. Gyűjtési körébe tartozik a teológia, a filozófia, a történettudomány, a néprajztudomány, a nyelvészet, a művészet stb. irodalmához tartozó kézikönyvek, szakkönyvek, valamint a vonatkozó segédtudományok kiadványai. Jelenleg 102 magyar és 4 külföldi periodika jár a könyvtárba. A könyvtár éves gyarapódása mintegy 500 kötet, amely főleg ajándékokból áll. A beérkezett hagyatékok száma ma már igen kevés. A könyvtár működéséhez az egri önkormányzat is anyagi támogatást nyújt.

A könyvtár szerepel a nyilvános könyvtárak jegyzékén. Fenntartója az Egri Főegyházmegyei Hatóság. Kiszolgálja az egyházmegye papságát, teológusait és híveit, a Líceumban működő főiskola oktatóit és hallgatóit, továbbá a hazai és külföldi tudományos élet kutatóit.⁸⁰

Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár működésének legutóbbi száz éve nem kevésbé bővelkedik fordulatokban, mint a megelőző korok századai. A könyvtár hosszú utat járt be, amíg lassan napjaink digitális ösvényére lépett, nem szakadva el közben az alapító gyökerektől, nem feledve Eszterházy Károly nevét és a hagyományok erejét. Legújabb kori története is azt bizonyítja, hogy eleget tesz az Antalóczi Lajos által megfogalmazott küldetésnek: *„Ma, amikor eláraszt bennünket a tévtanítás, az audiovizuális eszközök kínálata, mikor úton-útfélen belebotlunk valamilyen irodalomba, az egyház egyszerűen nem mondhat le saját irodalmának a világban való jelenlétéről, terjesztéséről, mert nem fog megfelelni krisztusi küldetésének. A múlt ismerete nélkül nem építhetünk jövőt.”*⁸¹

Függelék

1. levél

EFK irattára 7/1937. *Leskó József válasza a főkáptalani Bizottság kérdéseire.*

Eger, 1936. május 20. (Részletek)

Méltóságos főtisztelendő Praelatus Úr!

f.é. április 30-án a könyvtár átadására kiküldött bizottság felsőbb utasításra több kérdést intézett hozzám. Megfelelő tisztelettel válaszolok.

1.) A főpásztori leirathoz mellékelt jegyzékben hiányzóknak feltüntetett nagyértékű művek visszakerültek-e az egyházmegyei könyvtár tulajdonába? Valamennyi, illetve melyek?

Semmi sem került vissza, sőt mindig jeleztem, hogy a lajstromot nem tekintem lezártnak. A könyvek még 1911–1912-ben tűntek el Michalek Manó könyvtárossága alatt. Az előregedett Michalek nem járt fel a könyvtárba, az alkönyvtáros pedig össze-vissza kavarta a könyveket, egyes dolgokat külföldre is küldött, másokat pedig összehalmozta a könyvtár asztalán, napokig ott állottak, mindenki hozzányúlhatott, maga is rongálta bejegyzéseivel, a szakszerű címjegyzékből egyeseket kitérült, az eltüntetett könyv helyébe mást helyezett. Ebben a szédelgésben őt sem közvetlen feljebbvalója, sem a főhatóság meg nem akadályozta. Bizonyos nyomokat követve, éveken át kerestem hiába, semmit sem találtam meg, mert azoknak a lajstroma már a budapesti antiquáriusok és könyvedvelők kezén forgott. Erre a Nemzeti Múzeumban figyelmeztettek 1914 tavaszán. Közlésem után indulva Sztripszky

Hiador dr. ny. miniszteri osztálytanácsos 1935 őszén kutatta a különböző gyűjteményekben és 19 unikumnak akadt a nyomára. A nevezett bibliographus a Régi Magyar Könyvtár pótkötetét szerkeszti, ezért akarta megtekinteni az egri ritkaságokat.

2.) *Mit tett a könyvtáros a hiányzó művek visszaszerzésére vonatkozó egyházi rendeletek alapján? Vajjon Michalek Manó mit tett vagy nem tett 1913–1915. között, nem tudom. Velem erről sohasem beszélt, szófukarságában talán 10 percig sem tájékoztatott az ügyek menetéről. Ő jól ismerte a könyvtárat, minden részében pontosan megállapíthatta, mi van meg, mi hiányzik? Az egyházmegyei hatóság is megbízhatott benne, miért utasítottak engem folyton arra, hogy csak keressem tovább, hátha mégis megvannak. Jó visszaemlékezni 955/1913. sz. a. k. érseki leirat szavaira: “Az egyházmegyei könyvtáros már 1918-ban/! sőt 1913-ban, 1916-ban bemutatta azoknak a könyveknek a jegyzékét, melyek a könyvtárból hiányoznak. Akkor, az ő jelentését szabályszerű eljárás tárgyává nem tehettem, mert a kanonok praefectus, ki ez állást addig betöltötte, elhalt, az alkönyvtárnok pedig az egyházmegyéből eltávozott. Csakhamar beállott a legszomorúbb korszak, melyet hazánk eddig átélt s ki volt zárva a lehetősége annak, hogy a könyvtárból eltűnt könyvek után kutatni lehessen. A jegyzék másolatát idezárva küldöm ft. Uraságodnak. Annak alapján nézzen utána, nem lehetne-e a felsorolt könyvek nyomára jutni? Nincsenek-e azok esetleg a még el nem rendezett könyvek között? A könyvtár felügyelőjének ezt válaszoltam: “Aki áttekinti azt a jegyzéket, egyszerre átlátja, hogy azok a régi magyar nyomtatványok nem véletlenül tévedtek el. ... Ami a dolgoknak erkölcsi részét illeti, annyit mindenki megengedhet nekem, hogy hivatalosan alaptalanul senkit sem szoktam vádolni. Nem szokásom a jókódás! Bármilyen nyomorult teremtése is legyen ennek az egyházmegyének, annyit megkívánhatok, hogy szavaimnak higgyenek.”*

[...]

8, 9, 10.) *A kiadott egyházhatósági rendelet meghagyása szerint visszakövetelt-e a mások által átvett és hosszú idő óta vissza nem szolgáltatott könyveket? Vissza került-e már a Béldy Codex? A visszakövetelésre vonatkozó egyházhatósági rendelet értelmében vett-e igénybe jogsegélyt? A visszakövetelésre való rendelet körül történt mulasztás miatt a könyvtáros mennyiben érzi magát megterheltnak és felelősnek?*

A rendelet kiadását én kezdeményeztem. Számtalan tanúm van arra nézve, hogy a kölcsönző feleket szóval és írásban többször is megsürgettem. Aki nem küldte be, jelentettem az Egyházmegyei Hatóságnak, s onnan szintén többször barátságosan fölcsólitották az illetőt, aki fenékgig akarta kimeríteni a tudományosság kelyhét. Arról igazán nem tehettem, hogy csak félév múltán tett eleget a sok sürgetésnek. Amikor megérkezett a láda Pécsről, rögtön értesítettem a könyvtár felügyelőt és az érseki udvar embereit élőszóval, hogy nehezen ugyan, de mégis célt értünk!

Azt a nagyon is sokszor hangoztatott és kiélezett jogsegélyt csak azért nem vettem igénybe, mivel erre nem volt írásbeli megbízatásom.

[...]

A könyvek késedelmes beszolgáltatása különben jó példa arra, hogy [az] annyiszor leszidott, megtépzott könyvtáros, mennyit tűrt és előzékenykedett a bájos publikummal szemben. Mindenki parancsolt, dolgoztatott vele nemcsak hétköznapokon, hanem vásár s ünnepnapokon is. Kicsinyek – nagyok, tanulók és igen előkelő urak aránylag könnyen kapták meg a könyveket, és mily nehezen adták vissza. Külön köszönetet vártak azért, hogy el nem ajándékozták és végrendeletileg nem rendelkeztek azokról. Minden foglalkozásnak meg vannak a maga tövisei!!

A Bélyd Codex személyesen adatott át az időszerinti könyvtárosnak.

[...]

12.) *Az átadó könyvtáros tud-e hitelesen beszámolni arról, mely címek alatt érte szaporulat a könyvtárat? Van-e erről szabályszerű lajstroma, melyet a bizottságnak be is mutathat? Eleget tett-e a 4077/1930 sz. egyházmegyei rendeletnek az emődi parochiáról beküldött négy darab könyv katalógizálása ügyében?*

Évenként beterjesztettem a szaporulat jegyzékét, csodálom, hogy nem vették észre. A könyvek alapléltárát bemutatom a bizottságnak. – Az emődi parochiáról beküldött négy darab közül három B₃ VII. 70, 71, 72. sz. a. vannak elhelyezve. A Szentmihályi Mihály Egyházi Énekeskönyve oly ronda állapotú, hogy a könyvtárba nem tehető, utódom feladata a megőrzése. Ez a könyv Egerben jelent meg a tizennyolcadik [század] utolsó tizedének vége felé és az 1918-ban megindított régi becses művek összegyűjtésére irányuló felhívásban tereltem rá a figyelmet. 120 év múlva így jutott a könyvtárba egy se eleje, se vége züllött példány. Arra igazán kíváncsi vagyok, vajjon hová lett a többi keresett ősnymtatvány, régi magyar nyomtatvány, kézirat? Ennyire hiányzik e széles egyházmegyében a művelődés és tudományos ügyei iránt az érzék, hogy az egyházhatósági felhívás falra hányt borsóként lehull minden eredmény nélkül?

13.) *Van-e a gyarapodásról nyomtatott címjegyzék is?*

Az utolsó címjegyzék 1900-ban jelent meg. A háború előtt Michalek Manó nem adott ki többet, pedig akkor a nyomdai viszonyok tűrhetőek voltak. A háború alatt és után a mai napig a papír és a nyomtatás drágasága miatt nem gondolt senki a kiadásra. Nem akadt ugyanis bőkezű Maecenas, aki költségeket úri módon fedezte volna. Az ilyen jegyzéket – uti figura docet – még a legelőkelőbb személyek is tiszteletpéldányként kívánják! A nyomda azonban nem dolgozik ingyen, a munkás az igazgatótól kezdve az utolsó szolgáláig megkívánja a maga bérét.

14.) *Van-e új címjegyzék az 1916. évi jegyzőkönyv szerint már lajstromozásra előkészített 2300 kötetnek, mely akkor az olvasóterem állványain és kisebbik terem A₃, B₃ szekrényeiben találtatott?*

Az akkori jegyzőkönyvben jelzett nagyszámú könyv csak véletlenül szakadt a nyakamba. Ezeket másoknak kellett volna lajstromozni, 1916-ban már tíz évi hátralék halmozódott össze. Ezeket tömérdek lomból én válogattam ki és állítottam fel. Nagy testi és szellemi munkával a leghetetlenebb körülmények között jegyzékbe foglaltatott 4761 kötet és 2856 Bartalos-féle [+ Pyrker-féle] kézirat, összesen 7617 darab. A₃, B₃, C₃, D₃ szekrények kettős polcai teljesen beteltek. Új erők folytassák tovább a munkát.

A szekrények megtelése miatt kerültek a könyvek a padlóra, valahová ugyanis el kellett helyezni. Ez a helyzet mondjuk nem izléses stb, hanem érthető. Az elcsapott könyvtáros már nem intézkedik, nincs is kivel, az utód pedig lassan szokja meg a könyvtárosság különleges élvezeteit. 1913-ban mint alkönyvtáros a nagyteremben a parkettán találtam nagy halmaz lim-lomot, temérdek munkával iz-zadva, port nyelve válogattam ki a használható részét. A selejtezés alkalmával jöttem rá, hogy negyven év alatt kivett könyvek is szerepelnek a hagyatékban. Ezeket csak gondos utánnézésem mentette meg a kidobástól.

15-16-17-18.) *Mit tett a könyvtáros a már átvételkor talált és azóta érkezett duplumokkal? – Megkíséرتette-e azokat a könyvtár javára értékesíteni? – Ha értékesített valamit, van-e erről hiteles elszámolása? – Tudja-e azt, hogy az értékesítés mindenkor az Egyházmegyei Hatóságnak bejelentendő?*

Michalek Manó lévén a könyvtáros, bizonyosan elszámolt a maga idejében. Amikor tőlem követelték az elszámolást, magam is megtettem.

[...]

A körülmények szerint értékesítettem amit lehetett. Kevés becses duplum kerül a könyvtárba. Egyesek nem tekintik statuumot magukra nézve kötelezőnek, végrendelkeznek a tekintetben is, a kapzsi örökösök azután eltakarítják a könyveket is, a halottat is.

Ami a könyvtárba jut, az többnyire lim-lom, selejt, elavult kézikönyv, töredék könyvsorozat, mondjuk egy lexikonnak néhány kötete, régi folyóirat stb. A régi könyvek a mai nemzedéket nem érdeklik, megváltozott az ízlés. Egyes szarka természetű uraságok szívesen elemelnének sok mindent, azonban buzgalmukból nem járul a könyvtárra nézve semmi haszon. Ma a hazai könyvek olcsó aukciók révén annyira csekély áron szerezhetőek meg új állapotban, hogy a mi ócskaságainkért jóformán semmit sem adnak.

19.) *A feltett kérdésekre adott feleleteken kívül van-e még a könyvtárosnak mondanivalója?*

Már 1923-ban kértem a felügyelőkanonok Ambrus révén a könyvtári működés feltételeit. Választ nem kaptam. Továbbra is maradtam szolgáló és értelmi vezető, folyton zaklatva felülről és alulról egyaránt. A teendők egyre szaporodtak, mindenki a maga kis pecsenyéjét az én tüzemnél akarta megsüttetni. Sok naplopó elem szellemi fogyatékoságát velem akarta kitarasztatni, jóllehet én csak a siketnémák tanítására szereztem képesítést. Minden tiszteletdíj nélkül dolgoztam hosszú éveken át, rontottam ruhámat, egészségemet, még a szünetek idején sem mehettem el, mert hol ez, hol az a tudákos lepett meg és lebzseltt itt heteken keresztül. Több oldalról olyan munkát kívántak, követeltek tőlem, amely nem csak hozzáértést, hanem hosszú időre kiterjedő fizikai megerőltetést vett igénybe. Úgy bántak velem, mint a bolonddal, kihasználtak, s az úgynevezett "szívességeket" meg sem köszönték. Akarva nem akarva mint karpap és hitoktató stb. szereztem meg a kenyerem. Annyifelé szétforgácsolva csekély erőmet, kezdett az öregség is jelenkezni a maga bajaival. A könyvtárban való kínlódás közben fertőzést is kaptam, amelyből csak nehezen épültem fel, majd az éveken át nem fűtött helyiségben tartózkodva órákon át, annyira annyira meghültem, hogy heteken keresztül az ágyat őriztem. A felvetett kérdések, mögött ott lappang a sanda gyanú, meg akarnak valamiben fogni. Méltatlanul sőt igazságtalanul megcsúfoltak, kipellengéreztek, most okot keresnek rossz lelkiismeretük megnyugtására. – fölösleges fáradalom: a bűnbak hajszolása! Valljuk meg őszintén: az egri főegyházmegyei könyvtárnak a legnagyobb hibája, hogy létezik. Nagy alapítója halála után teng-pang, haldoklik. Mostoha gyermek, nem gondolnak vele. Irodai és hagyatéki selejtek nem szolgálják a közművelődés ügyét, agyonkínzott emberek állják ideig-óráig a sarat, azután kidőlnek. A tapasztalat megtanítja őket arra, hogy kezdetleges ügyefogyott intézményekkel nem lehet az embereket ámítani, félrevezetni. Kinyílt a szeme a világnak észreveszi: "fenn az ernyő, nincsen kas!"

A körülményektől függ, vajjon sok más mondanivalómat mikor és hol bocsátom a nyilvánosság elé.

Maradok a főtisztelendő Bizottságnak

Eger, 1936. év május hó 20.

*Kész szolgálója
Leskó József
ny. pap*

2. levél

EFL 1216/1936. Szmrecsányi Lajos érsek levele a Főképtalannak.

Eger, 1936. május 9.

Eger, 1936. május 9.

A Főtisztelendő Főképtalannak

A liceumi könyvtárra vonatkozó legutóbbi rendelkezéseim alapján múlt hó 18-ról kelt előterjesztése a fölvilágosítást igénylő kérdések későbbi felderítésének kilátásba helyezése mellett többrendbeli javaslatot foglal magában melyek arra indítottak, hogy személyesen tájékozódjam a könyvtár állapotáról.

A fölületes betekintés is arról győzött meg, hogy a könyvtár a rend legelemibb követelményeinek teljes mellőzésével kezeltetett, s oly elhanyagolt állapotban van, mely a kezelő és felügyelő személyzet szigorú elítélésére súlyos okot szolgáltat. Erre vall egyébként mindaz is, amit a Főtisztelendő Főképtalan legközelebbi teendőül javaslatba hoz, aminek foganatosítása előtt gondolni sem lehet a rend helyreállítására.

A teendők sorrendjét a következőkben állapítom meg; Mindenekelőtt a nagy könyvtárterem s a hozzátartozó két fülke talajáról az ott fekvő könyvek a kiskönyvtárba szállítandók át, s csak ha ez megtörtént, nyitható meg a nagyterem a látogatók számára. A könyvtárhoz tartozó többi helyiségek a rendezés befejeztéig idegenek részére zárva maradjanak. Csak a nagyterem nyitható meg a heverő könyvek eltávolítása után további intézkedésig a látogatók előtt.

Egyidejűen intézkedni kell a kiskönyvtár részére tervbe vett s az eddigiekkel teljesen megegyező 12 könyvvállvány elkészítése iránt, melyekre nézve az itt visszazárt költségvetések közül az választandó ki, amelynek benyújtója kellő biztosítékot nyújt a munka kifogástalan végrehajtása iránt. Lehetőleg törekedni kell a jó magasan számított árak mérséklésére.

Ha az állványok elkészülnek, azokba a földön heverő könyvek mindjárt, még a lajstromozás előtt behelyezendők. Egyszersmind azonban a duplumok amennyiben már ekkor biztosan megállapítható, a raktárba áthelyezendők, melynek rendezése egyébként annak idején szintén munkába veendő.

Ha a könyvek az állványokon elhelyeztetnek, valószínűen hely marad azokban az olvasó szobában levő könyveknek behelyezésére is, hol csak azok a könyvek maradhatnak, melyek éppen használatban vannak.

A kiskönyvtárból helynyerés végett a Bartalos-féle üvegszekrény a nagykönyvtár közepén lesz elhelyezendő miután az jól elzárható, a nagyérdemű unicumok abba teendők át úgy, hogy a látogatók könnyen megtekinthessék.

A könyvektől felszabadult olvasószoba lesz ezután rendbehozandó falaknak bemeszelése és bútorainak bemázolásával, valamint legalább hat új szék és egy mosdó beállításával és villanyvilágítás ellátással. Ennek elvégzése után az olvasó használatba vehető. Az erre vonatkozó költségvetéseket idezárom, melyek a fenti utasítás szerint használhatók fel.

A nagykönyvtár polcaira tervezett sodronyrács egyelőre elhagyható.

A helyiségek rendben tartására egy szolgálka alkalmazható, kinek fizetése a liceum költségvetését terheli.

Az olvasószoba fűtéséhez szükséges 60 mázsa tüzfát utalványozom, melynek kiadása iránt a könyvtárnok forduljon gazdasági hivatalomhoz. Amint az állványok és a fent jelzett munkák szállítatnak, azok költségének utalványozása végett forduljon a könyvtárnok egyházmegyei hivatalomhoz, bemutatva az átvételről a Kanonok prefektus írásbeli nyilatkozatát.

További intézkedésig minden könyvbeszerzésnek szünetelnie kell. – Ha a duplumoknak lajstromozása után az érdeklődés célszerű felkeltésével eladások fogatosíttatnak, a befolyt összegek az egyházmegyei takarékpénztárba helyezendők s az év végén egyházmegyei hivatalomhoz részletes kimutatás terjesztendő be. A most fedezet hiányában előlegképpen kifizetendő költségek megtérítésére fognak ezek felhasználtatni, további rendelkezésünk iránt, így a könyvszerzésre nézve is az egyházmegyei hivatal intézkedését kell kikérni.

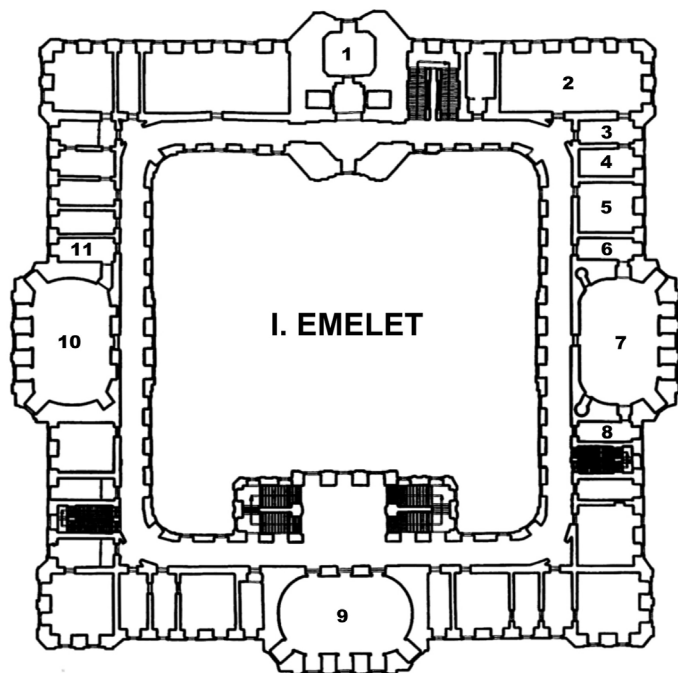
A fent jelzett berendezési munkák nem képezhetnek akadályt abban, hogy a példa nélküli hanyagsággal egymásra halmozott értékes és minden érték nélküli iratok és könyvek gondos, ésszerű selejtezéssel az olvasó helyiség felszabadítása végett rendeltetésüknek átadassanak; ehhez tehát a könyvtárnokoknak erélyesen hozzá kell látniok.

A volt könyvtárnok kérdőre vonása mindazokra nézve, amiket 5436/1935. sz. iratomban követeltem, a főképtalani bizottság feladata, minek eredményéről a volt könyvtárnokkal szemben mellőzhetlen eljárás végett rendszeres jegyzőkönyv felvétele s bemutatása mellett további előterjesztést várok.

Eger

[Lajos érsek]

Az egeri Líceum épületének I. emeleti alaprajza

1. torony = csillagászati torony
2. kiskönyvtár (195?-ig) = tornaterem (195?–1989)
3. duplumszoba (egy ablakos rak-tárhelyiség) (195?-ig) = öltöző (195?–1989)
4. mosdó (195?-ig) = öltöző (195?–1989)
5. olvasó szoba (terem) (195?-ig) = tanári szoba (195?–1989)
6. könyvtárhelyiség = melléktér = kisterem = fülke
7. nagyterem = érseki könyvtárterem = nagykönyvtár = barokk könyvtárterem = régi teremkönyvtár
8. könyvtárhelyiség = melléktér = kisterem = fülke
9. díszterem
10. kápolna
11. sekrestye (195?-ig) = dolgozó- és olvasószoba (195?–1989)

Jegyzetek

1. ANTALÓCZI Lajos: *Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár története 1793-1996*. Eger : Főegyházmegyei Könyvtár, 1996, 56 p. (A továbbiakban: Antalóczy, 1996); A tanulmány első változata az egri kéziratkatalógus bevezető tanulmányaként jelent meg. (IVÁNYI Sándor: *Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár kéziratkatalógusa : 1850 előtti kéziratok*. Budapest : Országos Széchényi Könyvtár, 1986, p. 7-45.)
2. ANTALÓCZI, 1996. p. 33.
3. Egri Főegyházmegyei Levéltár (a továbbiakban EFL) 4984/1913. *Leszik Károly könyvkötő levele*
4. EFL 52/1913. *Huttkay Lipót hivatalából való felmentése*. Eger, 1913. január 5.
5. EFL 3468/1913. *Huttkay Lipót felmentése hitszónoki tiszteiből*. Eger, 1913. július 3.
6. EFL 4610/1913. *Leskó József jelentése az érseknek [dátum nélkül]*
7. EFL 3546/1918. *Leskó József jelentése az érseknek*. Eger, 1918. május 6.
8. ANTALÓCZI, 1996. p. 33.
9. DANTE, Alighieri: *Divina Comoedia versio Latina, opera Iohannis de Serravalle. + Commentarii ad Inferno*. 1416. 210, 268 ff. – 290x210 mm
10. EFL 2909/1921. *Javaslat a corvinák visszaszerzésére*
11. EFL 2937/1921. *A Magyar Tudományos Akadémia elnökének levele az érsekhez*
12. EFL 5421/1921.
13. EFL 2407/1922. *A Dante-kódex visszakerülése*
14. EFL 2603/1923. *Ambrus István jelentése az érseknek* KISS Péter: *Hatszáznygyen Eger múltjából 1944-ig*. Eger : Egri Városszépítő Egyesület, 2007. 285 p.
15. EFL 124/1924. *Ambrus István levele az érseknek*
16. EFL 882/1924. *Ambrus István levele az érseknek*
17. EFL 2933/1925. *Leskó József levele az érseknek*. 1925. április 16.
18. EFL 2933/1925. *Ambrus István levele az érseknek*. 1925. április 30.
19. EFL 1223/1924. *Leskó József jelentése a könyvtár 1923-évi állapotáról*. Eger, 1925. március 15.
20. EFL 1316/1925. *Leskó József jelentése a könyvtár 1924-évi állapotáról*. Eger, 1926. március 15.
21. EFL 1251/1926. *Leskó József jelentése a könyvtár 1925-évi állapotáról*. Eger, 1927. március 15.
22. EFL 1461/1927. *Leskó József jelentése a könyvtár 1926-évi állapotáról*. Eger, 1928. március 15.
23. EFL 2548/1928. *Leskó József jelentése a könyvtár 1927-évi állapotáról*. Eger, 1929. március 15.
24. EFL 5030/1936. *Leskó József jelentése a könyvtár 1935-évi állapotáról*. Eger, 1937. március 15.
25. EFL 2080/1934. *Érseki felszólítás*
26. EFL 5030/1934. *Leskó József jelentése*. Eger, 1934. november 4.
27. Egri Főegyházmegyei Könyvtár (a továbbiakban: EFK) irattára 2/1935. *Subik Károly levele az érseknek*. Eger, 1935. október 12.
28. EFK irattára 2/1935 *Szmrecsányi Lajos érsek levele a Főkáptalannak*. Eger, 1935. október 18.
29. EFL 2547/1936. *Jelentés az érseknek*. 1936. április 16.
30. EFK irattára 7/1937. *Leskó József válasza a főkáptalani Bizottság kérdéseire*. Eger, 1936. május 20.
31. EFL 2547/1936. *Jelentés az érseknek*. 1936. április 16.
32. EFL 1216/1936. *Szmrecsányi Lajos érsek levele a Főkáptalannak*. Eger, 1936. május 9.
33. EFL 1513/1937. *Jegyzőkönyv az Egri Főegyházmegyei Könyvtár átadásáról és átvételéről 1937. január 22-én és folytatólagosan január 26-án és 27-én*
34. EFL 1514/1937. *A Könyvtár Szervezeti Szabályzata*. Eger (Szmrecsányi Lajos érsek. 1937. március 13-án hagyta jóvá)
35. ANTALÓCZI, 1996. p. 34-35.
36. EFL 2570/1945. *Csillagvizsgáló torony helyreállítása*. Eger, 1945. augusztus 29.
37. EFL 3038/1946. *Liceum épületének helyreállítása*. Eger, 1946. október 23.
38. EFL 4199/1948. *Jegyzőkönyv az államosított iskolák (tanulóotthonokkal) egybeépített egyházi épületek megosztása ügyében*
39. EFL 4709/1949. *Jegyzőkönyv a Liceum teljes államosításáról*. Eger, 1949. szeptember 10.
40. EFL 4709/1948. *Jegyzőkönyv Czapik Gyula érseknek a szemlérlől*. Eger, 1949. szeptember 15.
41. EFL 4709/1949. *Az érsek levele Ortutay Gyulának*. Eger, 1949. szeptember 21.
42. EFL 4709/1949. *Ortutay Gyula levele az érseknek*. Budapest, 1949. október 3.
43. EFL 491/1951. *A Múzeumok és Műemlékek Országos Központjának levele az Érseknek*. Bp. 1951. január 4.
44. EFL 491/1951. *Dr. Czapik Gyula érsek levele a Múzeumok és Műemlékek Országos Központjának*. Eger, 1951. január 29.

45. EFL 923/1952. *Jegyzőkönyv az Érseki Könyvtár ügyében.* Eger, 1952. február 28.
46. EFL 923/1952. *Jegyzék az egri Pedagógiai Főiskola igazgatói irodában elhelyezett könyvekről, kódexekről.* Eger, 1952. február 28.
47. EFL 4232/1954. *Jegyzőkönyv az Érseki Könyvtár átadása ügyében.* Eger, 1954. október 21.
48. EFL 4232/1954. *Jegyzőkönyv az Egri Főegyházmegyei Könyvtár állományának visszaadása alkalmából.* 1954. október 30.
49. EFL 1653/1955. *Dr. Némédi Lajos levele Iványi Sándor könyvtárosnak.* Eger, 1955. október 26.
50. EFL 4232/1954. *Hiányjegyzék.* Eger, 1954. október 30. - A hiányzó kéziratok (a jegyzékben szereplő sorszámmal):
11. Wolfram: Rithmi et carmina. Ms. XV. sz. C.I.1.
26. Machina Hidraulica. Ms. H.I.23.
140. Consignatio privilegiorum apud Jazyges. Ms. Yy.V.23.
149. Memorialia. Visitationum. Ms. Zz. III. 50.
51. EFL 4232/1954. *Jegyzőkönyv az Egri Főegyházmegyei Könyvtár állományának visszaadása alkalmából.* 1954. október 30.
52. EFL 2914/1955. *Az érsek levele az Állami Egyháziügyi Hivatalnak.* Eger, 1955. augusztus 2.
53. EFL 2969/1955. Eger, 1955. július 15.
54. EFL 1316/1956. *Az érseki helynök levele az OSZK Igazgatóságának.* Eger, 1956. április 9.
55. EFL 1653/1958. *Ritter Márton levele a Művelődésügyi Minisztérium Országos Könyvtárügyi Tanácsának.* Eger, 1958. április 21.
56. EFL 1924-80/1959. *Országos Műemléki Felügyelőség levele.* Budapest, 1959. augusztus 8.
57. EFL 3017/1959. *Brezanóczy Pál apostoli kormányzó levele az Országos Műemléki Felügyelőségnek.* Eger, 1959. augusztus 14.
58. EFL 3056/1959. *Országos Műemléki Felügyelőség levele a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári Főosztályának.* Budapest, 1959. szeptember 8.
59. EFL 3056/1959. *Jegyzőkönyv a líceumi kápolna műemlék jellegű padjainak átadása alkalmából.* Eger, 1959. augusztus 22.
60. EFL 5/1960. *Iványi Sándor jelentése az érseknek.* Eger, 1960. február 1.
61. EFL 2019/1961. *Iványi Sándor levele a Főegyházmegyei Hatósághoz.* Eger, 1961. június 21.
62. EFL 582/1960. *Jelentés az Egri Főegyházmegyei Könyvtár 1959. évi működéséről.* Eger, 1960. február 1.
63. EFL 2019/1961. *Jelentés a Főegyházmegyei Könyvtár 1960. évi működéséről.* Eger, 1961. június 21.
64. EFL 786/1962. *Jelentés a Főegyházmegyei Könyvtár 1961. évi működéséről.* Eger, 1962. június 21.
65. EFL 1/1971. *Dr. Tombor Tibor feljegyzése az Egri Főegyházmegyei Könyvtár könyvhygiéniai helyzetéről.* Eger, 1970. február 11.
66. EFL 2059/1971. *Brezanóczy Pál egri érsek levele a Művelődésügyi Minisztérium Felsőoktatási Főosztályának.* Eger, 1971. szeptember 2.
67. EFL 2821/1971. *Miklósvári Sándor osztályvezető levele.* Budapest, 1972. március 31.
68. EFL 877/1977. *Pro memoria.* Eger, 1977. május 12.
69. EFL 2/1982. *OSZK KMK-hoz intézett betérjesztés az Egri Főegyházmegyei Könyvtár tudományos könyvtári minősítéséért.* Eger, 1982. január 15.
70. EFK irattára 10/1982. *Művelődési Minisztérium levele az OKGYK-nak.* Bp. 1982. március 7.
71. EFK irattára 10/1982. *OKGYK levele Kádár László érseknek.* Budapest, 1982. április 28.
72. EFL 2059/1971. *Iványi Sándor levele a Főegyházmegyei Hatósághoz.* Eger, 1970. január 22.
73. IVÁNYI Sándor: *Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár kéziratkatalógusa : 1850 előtti kéziratok.* Bp. : Országos Széchényi Könyvtár, 1986. 250 p. (Magyarországi egyházi könyvtárak kéziratkatalógusa = Catalogi manuscriptorum, quae in bibliothecis Hungariae asservantur ; 5)
74. EFK irattára 30/1989. *Dr. Antalóczi Lajos főkönyvtáros beadványa Glatz Ferenc miniszterhez.* Eger, 1989. augusztus 28.
75. EFK irattára 306/1989. *Dr. Seregély István érsek levele Glatz Ferenc Művelődési Miniszterhez.* Eger, 1989. augusztus 28.
76. EFK irattára 30/1989. *Emlékeztető a termék átadásáról.* Eger, 1989. szeptember 14.
77. EFK irattára 30/1989. *Glatz Ferenc Művelődésügyi Miniszter levele Seregély István egri érsekhez.* Bp. 1989. október 11.
78. Antalóczi, 1996. p. 39-44.
79. *NÉVTÁR 2001.* Pannonhalma : Egyházi Könyvtárak Egyesülése, 2001. p. 4.
80. URL: <http://www.eke.hu/eger.html>
81. ANTALÓCZI Lajos: *Eszterházy Károly üzenete: Az őrzők számadása* In: *Kétszáz éves az Egri Főegyházmegyei Könyvtár 1793–1993 : Emlékbeszédek.* Szerk. Antalóczi Lajos. Eger : Eszterházy Károly Főiskola : Egri Főegyházmegyei Könyvtár, 1995. p. 41-42.

A váradi és szatmári római katolikus püspökség régi könyvállományának összegyűjtése, rendezése és feldolgozása (1998–2008)

EMŐDI András

E sorok írója abban a ritka szerencsében részesült, hogy két gazdag történeti könyvállománnyal rendelkező egyházi intézmény, a nagyváradi és a szatmári római katolikus püspökségek teljes könyves hagyatékának számbavételét és összegyűjtését elvégezze, továbbá feldolgozásának mikéntjét kitervelje és elkezdje. Az éppen tíz éve indult munka gyümölcsei lassan beértek: ma már többkötetnyi megjelent és készülő publikáció igazolja a befektetett munka és anyagi ráfordítás jogosultságát – a régi könyves szakma remélt megelégedésére.

Történeti háttér

Mindkét egyházmegye területét alaposan megnyirbálta a trianoni döntés, a jelzett munkálatokat a megcsonkult és püspöki központjokkal a romániai részekre jutó új egyházmegyékben kellett elvégezni. A váradi püspökség javadalmait és birtokait tekintve a történeti Magyarország egyik leggazdagabb egyházmegyéjeként közel ezeréves múltra tekint vissza, míg a szatmári újabb alapítású, az egri egyházmegyéből szakították ki 1804-ben. Az óriási területű egri egyházmegye felosztása már a 18. század során

többször is felmerült, akkor (1733–1734-ben és 1787–1788-ban) azonban az amúgy is sikertelen terv kapcsán még nem dőlt el véglegesen, hogy Szatmárnémeti vagy Nagybánya városa adjon-e otthont a leendő új intézménynek. A váradi püspökség joghatósága egykoron a nagy kiterjedésű Bihar megyén kívül Békés, Kraszna és Közép-Szolnok megyékre terjedt ki, a szatmárié a történeti Szatmár, Máramaros, Ugocsa, Bereg, Ung megyékre és Szabolcs egy kisebb részére. Az 1940 utáni területmódosulások nyomán mindkét egyházmegye időlegesen újra egyesült (a Dél-Biharban lévő néhány plébánia kivételével), ám 1944 és hangsúlyosan 1948 után minden tekintetben a lassú sorvadás volt sorsuk. Könyvtáraik, régi könyvállományaik – mind a központinak tekintett püspöki, káptalani, papneveldei gyűjtemények, mind a sorsukban osztozó szerzetesrendi, iskolai és plébániai könyvanyagok – részben megsemmisültek, részben államosították őket, részben elfekvő, esetenként eldugott vagyontárgyakká, később már csak leltári tételekké silányultak, a tudományos érdeklődés és hasznosulás már csak őrzési körülményeik miatt is elkerülte őket.

Váradi egyházmegye

A váradi egyházmegye és főpapsága közismerten kiemelkedő szerepet vitt a középkori és a humanista könyvkultúra területén.¹ A reformáció, a javak szekularizációja és a több mint három évtizedig tartó oszmán uralom azonban nyomtalanul elpusztított minden korábbi tárgyi emléket. Várad egykori könyves múltjának ma már egyetlen tanúját sem, egyetlen kéziratos vagy nyomtatott kötetét sem őrzi a város, az egyházmegye. A török megszállás egyébként a protestáns korszak híres váradi kollégiumának könyvtárát is nyomtalanul megsemmisítette. 1692-ben a püspökség számára új élet kezdődött, a kora újkori, újkori könyves kultúra is ekkor vette kezdetét. Az 1998-ban megkezdett feltáró munkánk tárgya így módon az 1948-ig tartó két és fél évszázadnyi gyarapodás és az azt követő

fél évszázados pusztulás nyomán fennmaradt könyvállomány volt.

Vázlatosan áttekintve az 1692 utáni korszakban gyarapodó egyes gyűjteményeket, a következő kép tárul elénk:

– *A székeskáptalan könyvtárát* tekinthetjük talán a legkorábbinak, a mindenkori püspöki székesegyház (az olasz városrészben lévő Szent Brigitta, később az újbárosi Szent László templom) sekrestyéjében, majd 1780-tól a ma már bazilikai rangot viselő Nagyboldogasszony székesegyház kezdetől könyvtári termekként működő – a kápolna feletti második emeleten lévő – helyiségeiben helyezték el. A gyűjtemény gyarapodása jól nyomon követhető a possessor-bejegyzések és a fennmaradt 18. század végi és a 19. század első feléből datált könyvtári katalógusok alapján. E századok fordulóján 3000, a 19. század közepén 5000 kötet körüli volt az állománya. A könyvtár az első világháborúig háborítatlanul gyarapodott,² majd az 1970-es évekig gyakorlatilag érintetlenül vészelte át az egyházmegyét ért folyamatos változásokat a körülbelül 15 000 kötetes könyvanyag. Kevésbé ismert és amúgy egyházi tulajdonú épületben, templomban lévő gyűjteményként elkerülték a háború utáni államosítási hullámok. Igen sajnálatos, hogy ebből a teljesen épségben fennmaradt állományból 1981–82-ben „adományozás” útján a bukaresti Nemzeti Könyvtárba került 11 ősnymotatvány és közel száz antikva.³ E kötetek a könyvállomány 18. századi magjából valók, kimozdításuk eredeti környezetükből minden szempontból indokolatlan volt.

– *A püspökség könyvtárát* 1948-ban rendkívüli mértékű pusztulás érte. Az államosított püspöki palotát rövid idő alatt kellett átadni a hatóságoknak. Az ott lévő egyházmegyei és gazdasági levéltár, továbbá a hozzávetőleg 40 000 kötetes könyvtár sorsa megpecsételődött. A levéltárak szerencsére nem jutottak a fizikai megsemmisülés útjára, ma az állami levéltár helyi fiókjában őrzik mindkét fondot, a könyvtár azonban ebek harmincadjára jutott, jelentős

része megsemmisült, széthordták. Egy része a megyei könyvtárba került (hosszú ideig elfekvő raktári készletként), de meg kell jegyeznünk, hogy mind a mai napig jóformán egyetlen, az állomány történetével vagy a könyvanyag feltárásával foglalkozó tanulmány, közlemény sem született az intézmény jóvoltából. A püspöki könyvtár másik részét elszállították Váradról a román központi könyvvalap részére, ennek sorsa azonban ma már követhetetlen. Csekély, talán 5000 kötetnyi maradék került egy, a püspökség tulajdonában lévő gazdasági épületbe, később a székesegyházba.⁴ A könyvtár kezdeteit nyilván a 17. század utolsó éveiben kell keresni, ám az eddigi ismereteink alapján ez nem adatolható, és a fennmaradt kötetek sem bizonyítják. A könyvállomány végzetes csokulása okán 18. századi történetét egyelőre homály fedi, de a levéltári kutatások esetleg tisztázhatnák egyes vonatkozásait. Az egykori legjelentősebb állományrész – *Patachich Ádám* magánkönyvtára – még tulajdonosa révén Kalocsára került.⁵ Az őt megelőző és követő püspökök hagyatékait adatoló könyvtárjegyzékek jórészt elpusztultak, esetleg lappanganak és a további levéltári kutatás céljai lehetnének. Némi tájékoztatást nyújt későbbi gyarapodásáról a 19. század második feléből és a 20. század elejéről fennmaradt két könyvtári raktárjegyzék. A teljes címjegyzéknek azonban csak borítója, kötése maradt fenn.⁶

- Ugyancsak a püspöki palotában nyert elhelyezést az 1920-as évek végétől a *papnevelde könyvtára*. Korábban önálló épületben működött az intézmény. A gyűjteményt 1962-ig az államosított palotában, de az egyház részbeni felügyeleti jogával kezelt püspöki kápolnában zsúfolták össze, ekkor nagyobb részét a hatóság lefoglalta, kisebb részét átadták az egyháznak. Ez a talán egy-kétezer kötetes állományrész a többi könyvanyag mellé, a székesegyházba került. Történetére vonatkozóan kevés az adat. Az 1741-ben alapított szeminárium kezdetben valószínűleg a káptalan könyvtárát

használhatta, majd a század második felétől, végétől kezdett önálló könyvtárat gyarapítani. Első lajstroma 1823-ból maradt fenn, akkor hozzávetőleg 1500 kötetet számlált.⁷

- A városban lévő *szerzetesrendi könyvtárak* közül a jezsuita, a ferences és a pálos könyvtár még a 18. századi felosztási hullámok áldozatává vált, köteteik szétszóródtak. Egykori állományaik a fennmaradt abolicíós jegyzékekből részben rekonstruálhatók. A középiszkolát fenntartó *jezsuita rend* könyvanyagának (mely 1773-ban úgy 6000 kötetes lehetett) egy részét az államivá lett gimnáziumtól 1851-ben megörökölte a Királyi Jogakadémia, illetve a Premontrei Főgimnázium, ám mindkét intézmény könyvtára (ez utóbbi esetén nagyrészt a rend saját házi könyvtára is) elpusztult, illetve szétszóródott a második világháborút követő években. A *pálosok* néhány kötete egy plébánia könyvanyagában és a káptalani könyvtárban maradt fenn.⁸ Az *irgalmas rendiek* és az *orsolyiták* egykori, egyébként jelentéktelen könyvtáraitól keveset tudunk, állományaikból semmi sem maradt meg egyházi tulajdonban. Ma már csak egyetlen szerzetesrend – a *kapucinusok* – könyvtára létezik Váradon, ez azonban eredeti őrzési helyén, eredeti polcrendszeren elhelyezve és kárpát-medencei viszonylatban talán egyetlen ép kapucinus gyűjteményként. 1758-ban összeállított és ma is meglévő könyvtári katalógusa jelentős könyvtártörténeti dokumentum.⁹ A huszadik században már több mint 5000 kötetes állomány jövőbeni teljes feltárása és a könyvtárterem renoválása, esetleg idegenforgalmi nevezetességgé váló bemutatása remélhetőleg teljesíthető és vállalható feladata lesz a váradi egyházmegyének. A szilágysomlyói *minorita* rendház – valószínűleg nem túl jelentős – könyvtára nyomtalanul pusztult el a második világháború után.

Az egyházmegye romániai részén ma 58 *plébánia* van, melyből a megszüntekkel együtt 33 történeti, azaz már a 18. század folyamán is

fennállt. Könyves kutatásainkat természetesen elsősorban ezekre terjesztettük ki. Az egyházmegyével együtt a – korábban sokkal számszerűsített – plébániák is elpusztultak a 16–17. század folyamán, egyetlenként a szilágysomlyói mutat némi bizonytalan folytonosságot. Könyvtáraik így jórészt csak a 18. század elejétől-közepétől gyarapodtak, és általában érintetlenül fennmaradtak az 1940-es évek végéig. Nagyságuk erősen változó volt, a néhány tucattól a több száz kötetesig. Tény azonban, hogy selejtezés, elhasználódás vagy új épületbe költözés állandó példánycsökkenéshez vezetett a régebbi, „elavult” könyvanyag esetében már a 19. század vége előtt is. Ettől függetlenül a mainál jóval gyakoribb és szigorúbb – mindenre kiterjedő tételes leltárkészítéssel járó – esperesi és püspöki vizitációk, továbbá a 20. század második felében gyakoroltnál jóval lelkiismeretesebb korábbi értékörzés a könyvtárak fennmaradását általában biztosította. Az 1950-es évektől egészen az ezredfordulóig (!) a plébániák könyvanyagai különböző okokból és rendkívül különböző mértékben kezdtek pusztulni, elkallódní, esetenként gazdát cserélni. Kifejezetten államosító akciókról elvélve van csak tudomásunk, a plébániák esetében ez inkább a levéltáraikat érintette. Sok helyen teljesen nyoma veszett a könyvanyagnak, másutt csak töredékeit őrzik, néhány helyen azonban szinte épségben fedezhettük fel a két évszázada gyarapodó helyi bibliotékákat. Óvatos becsléssel e háromtucatnyi vidéki plébánián 1950 előtt létező egykori történeti (1850 előtt nyomtatott) könyvanyag mennyiségét 3-4000 kötetre tehetjük.

1998 őszén e vázolt könyves történeti háttérnek csak részbeni ismeretében merült fel e sorok írójában – magánkezdeményezésként – az a gondolat, hogy a székesegyház épületében összességében hat leromlott állapotú, fűtés- és elektromos hálózat nélküli teremben összezsúfolt, átláthatatlan és a levéltári maradékokkal összekeveredett mintegy 20-25 000 kötetnyi könyvet és folyóiratot a tarthatatlan állapotból kimozdítani talán lehetséges és szükséges. Pontosításra szo-

rul a helyszín. A székesegyház sekrestyéje feletti két szinten lévő káptalani hiteleshelyi és házi levéltár hat terméről van szó, melyek az iratanyag államosításakor (1962) ürültek ki, és melynek műemléki értékkel bíró 18-19. századi zárható szekrényeibe és az ideiglenesen összeállított polcaira, illetve helyszűke miatt a földön helyezték el a nyolcvanas években az összes említett (káptalani) könyvtárat és (püspöki, papneveldei) könyvtártöredéket.

E közel másfél évig (1998-1999) tartó egyszemélyes munka a könyvek válogatásával és portalanításával, a papírhulladék selejtezésével, a levéltári anyagok elkülönítésével kezdődött. Lassan – minden kötetbe belelapozva és jegyzetelve a possessorokat, tulajdonosi bélyegzőket, illetve azonosítva a gerinceken lévő leltári címkék intézményi tulajdonosait – kezdett derengeni a könyvanyag összetétele, és kezdett kialakulni néhány lehetséges forgatókönyv a rendezésről. A történet azonban valószínűleg itt véget is ért volna, ha nem sietnek segítségemre az évekig mellettem kitartó szakemberek. Elsősorban néhány *Jakó Zsigmond* professzorról kell megemlékeznem, akit (és általa az Erdélyi Múzeum-Egyesületet) *Tempfli József* püspök már 1998 decemberében felkért a szakmai felügyeletre. Jakó professzor tartalmas helyzetjelentésével ellátott kérelmet nyújtottunk be a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumához (NKÖM), melyben vázoltuk a legszükségesebb tennivalókat. 1999 és 2005 között a NKÖM (később a Nemzeti Kulturális Alap útján) meghívások pályázatok révén jelentős, mintegy 5 millió forintnyi pénzüsszeggel támogatta a rekonstrukciós munkálatokat. További anyagi támogatást kaptunk az Illyés Közalapítványtól és a budapesti Pro Professione Alapítványtól is. Ez utóbbi amellet, hogy két éven keresztül átvállalta e sorok írójának bérezését is, mind a mai napig bonyolítja könyvtárunk és levéltárunk pályázatait. 2001-től a könyvtárat társult intézményként támogatja a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem is, átvállalva a személyi költségeket. Fokozatosan felújítottuk (tatarozás, villany- és fűtésszerelés, több száz folyóméter polcrendszer

elkészíttetése, riasztóberendezés stb.) az épületben rendelkezésre álló kilenc termet (a jelzett hat mellett a káptalani könyvtárnak eredetileg is helyet adó, kápolna feletti három helyiséget), és a kialakuló tervek alapján elkezdjük a rendezést. Az a már kezdetben megfogant terv lépett gyakorlatba, mely szerint az összes állományból kiemelt 1801 (magyarországi nyomtatványok esetén 1851) előtti nyomtatványokat a felújított egykori káptalani könyvtártermekbe helyeznénk el. A proveniencia szerinti elkülönítést természetesen alkalmazva, összességében mintegy 10 000 kötetnyi könyvből alakítottuk ki a három jelzett teremben az Egyházmegyei Műemlékkönyvtárat. A könyvek tisztításában és 1999. július 5–10-e közötti átszállításában *Sipos Gábor* kolozsvári levéltárvezető és egyetemi oktató kolléga jóvoltából történelem- és könyvtárszakos egyetemi hallgatók voltak segítségünkre. A felújított, egykori levéltári helyiségekben az újabb kori kötetek, továbbá a gazdag egyházi névtárgyújtemény, a vidéki plébániákról beszállított könyvanyag és nem utolsósorban a 60 folyóméternyi maradék levéltári állomány maradt. A műemlékkönyvtárba átszállított, megtisztított, új polcrendszerre helyezett, átlátható könyvanyag feldolgozását már 2000-ben elkezdjük. A könyvtártörténeti szempontból indokoltnak látszó, relatív épségben megmaradt káptalani könyvanyag feldolgozásával indult a munka, majd a teljes állomány kronologikus szempontokat szem előtt tartó feldolgozását végezzük a mai napig is. Első perctől az volt a fő cél, hogy e tulajdonképpen zárt, elszigetelt, egyetlen munkatárssal működő, rendkívül gyér kutatóforgalommal rendelkező könyvtárban az értékesebb, a szakma számára fontosabb állományrészek (de legalább az 1701 előtti külföldi és 1712 előtti hazai nyomtatványok) publikálása és a vonatkozó könyvtártörténeti, nyomdatörténeti vonatkozások kutatása elkezdődjék. Ebben állandó segítő partner volt az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK): jó szakmai kapcsolat jött létre a nemzeti könyvtár Régi Magyarországi Nyomtatványok kutatócsoportjával, és ennek keretében a könyvtárunkban őrzött összes 1801

előtti magyarországi nyomtatvány nyilvántartásba került. Az időközben begyűjtött idevágó vidéki nyomtatványokkal együtt mintegy 140 tétellel fog gyarapodni a váradi egyházmegye jóvoltából a készülő, kilencedik Petrik-pótkötet. Számszerűsítve: 6 ősnymtatvány,¹⁰ 266 antikva, 126 RMK, több mint 800 17. századi külföldi nyomtatvány mellett 2500 18. századi magyarországi nyomtatvány és mintegy 5000 18. századi külföldi nyomtatvány alkotja a törzsállományt. (Megjegyeznénk, hogy furcsa módon éppen a váradi egyházmegye egykori könyvállományát – a már jelzett középkori vonatkozásoktól eltekintve – a távolabbi múltban nem dolgozták fel, rájuk vonatkozó publikációk szinte egyáltalán nem születtek, holott az egyházmegye főpapságának soraiban olyan bibliofil, tudós emberek dolgoztak, mint *Ipolyi Arnold*, *Rómer Flóris*, *Fraknói Vilmos*, *Bunyitay Vince*, *Karácsonyi János*.)

2000 tavaszán, a székesegyházban végzett rendezési munkálatokkal párhuzamosan megkezdjük a vidéki plébániák megmaradt könyvállományainak átnézését, részbeni jegyzékbe foglalását és a körülményektől függően beszállításukat a gyűjtőkönyvtári feladat ellátására is tervezett új egyházmegyei könyvtárba. Mindjárt a legelső helyszín igen izgalmasnak ígérkezett, ugyanis a Tempfli püspök által három évtizeddel korábban, tenkei plébánosként az ottani templom karzatán lévő orgona mögötti falmélyedésben elrejtett teljes plébániai könyvtárat kellett – kérésére – „felfedezni”, kibontani és leltározni. A csak igen csekély károsodást szenvedő, mintegy ötszáz kötetes állomány igen változatosnak, gazdagnak mutatkozott, java az 1785-ben alapított egyházközség legelső plébánosának könyvgyűjteménye volt.

Nem részletezem a 2003 végéig tartó, alkalmoszerűen végrehajtott plébániai terepszemléket, kiszállásokat, mindössze a levéltárakkal együtt begyűjtött könyvanyagot számszerűsíténem: összesen 1249 kötetet szállítottunk be Váradra (Tenkéről 380, Szilágysomlyóról 261, Berettyószéplakról 200, Belényesről 119, Mezőtelegről 105, Kárásztelekről 59, Bélfe-

nyérről 31, Vaskohról 21, Szalacsról 15, Zilahról 9, Biharról 8, Diószegről 7, Éradonyról 2, Micskéről 1 kötetet). A magyarcsékei – mintegy száz-kötetes – könyvtárat az időközben megszűnt plébániáról a nagyváradi Posticum katolikus egyházi központba szállította be a területileg illetékes lelkész. A három történeti váradi plébánia könyvanyagából csak az értékesebb köteteket (az úJVárosi plébániáról 10, az olasziból 17, a velenceiből 4 darabot) emeltük ki. Begyűjtésünk során alapelv volt, hogy kötelező módon átvegyük az RMK körébe tartozó köteteket, az 1701 előtti külföldi nyomtatványokat és a ritkább, esetleg unikumnak mutatkozó 18. századi magyarországi nyomdatermékeket. Ez utóbbiak azonosítását minden esetben a helyszínen végeztük el az útításként mindenhová magunkkal vitt Petrik-bibliográfia segítségével. Ha tehetjük és a körülmények engedték, igyekeztünk a teljes 1801 előtti anyagot a helyszínen lajstromozni (cíMLEÍrás, formátum, kötés, possessorbejegyzések). A beszállítást több esetben azonnal, néha utólag ejtettük meg. A tenkei és szilágysomlyói állomány szállítását – mennyiségük miatt – több részletben oldottuk meg. Néhány plébánia esetében gyakorlatilag a teljes fennmaradt történeti könyvanyagot beszállítottuk (Tenke, Szilágysomlyó, Belényes, Berettyószéplak, Telegd), máshol csak válogattunk a régi anyagból. Elmondhatjuk, hogy az egyházmegyében lévő könyvtárakat a teljesség igényével átnéztük, és a javát beszállítottuk az egyházmegyei könyvtárba, ahol elkülönítve, külön állományrészként tároljuk azokat. A begyűjtés során igen változatos kép alakult ki az elmúlt évtizedek alatt végbement pusztulásról és túlélésről. Teljesen megsemmisült, elkallódott könyvanyagoktól a félreeső helyiségekben tartott, dohos, penészes könyvszekrényekben tárolt könyveken át a padlásra száműzött egérrágta könyvtármaradékokon át a relatív épségben megmaradt, és gondosan tárolt könyvgyűjteményekig mindenféle helyzettel találkoztunk.

A két jelentősebb váradi plébániai könyvtárat (ÚJVáros, Olaszi) helyben őrzik ma is, beszállításuk nem volt indokolt. A jövő feladata marad

a már említett nagyváradi egykori kapucinus kolostorban (ma plébánia) lévő 4-5000 kötetes rendi könyvtár sorsának megnyugtató alakítása. Onnan még 2002 októberében a biztonságos megőrzés érdekében kiemeltük az egyetlen ősnymtatványt, 61 antikvát, 21 RMK-kötetet és 37 kötetnyi 18. századi magyarországi nyomtatványt. Ez utóbbiak majdnem mind unikumok vagy csak csekély számú ismert példánnyal rendelkező nyomtatványok.

Számszerűsítve az egyházmegyei könyvtár begyűjtött állományának (plébániák és kapucinus) értékesebb részét: 2 ősnymtatvány, 108 antikva és 93 RMK mellett közel 200 darab 17. századi külföldi nyomtatvány alkotja. Ezt hozzáadva a törzsállomány adataihoz: 8 ősnymtatvánnyal, 374 antikvával, 219 RMK-művel és 1 045 17. századi külföldi nyomdatermékkel rendelkezünk.

Az egyházmegyei könyvtárban lévő könyvállomány nagy részéről ma már áttekintést nyújt a káptalani könyvtár történetét bemutató monográfia,¹¹ továbbá a fentebb számszerűsített régebbi könyvanyagot bemutató két katalógus.¹² A kapucinus könyvtár múltját és egykori állományát önálló kötetben adtuk közre.¹³ A váradi szemináriumi nyomda monográfiájának összeállítását számtalan új, a könyvfeldolgozás és begyűjtés során előkerült – unikum vagy utalásokból ismert, mindeddig lappangó – mű bemutatásával tudtuk gazdagítani.¹⁴ A távolabbi jövő feladata lesz zömmel levéltári források alapján (vizitációk, leltárak) feltárni az egyházmegye 18. századi alsópapságának, illetve plébániáinak könyves kultúráját.

Szatmári egyházmegye

Az 1804-ben az egri egyházmegye (akkortól főegyházmegye) területéből kiszakított új, szatmári egyházmegye könyves múltja nem dicsekedhet a váradihoz hasonló fényes középkori előzményekkel, ám ez érthető, hiszen ahhoz csak a nagyobb egyházi központok, püspöksé-

gek, székeskáptalanok jelenthettek megfelelő háttérrel. A hódoltság, a török foglalás ugyan nem érintette közvetlenül a későbbi egyházmegye területét, ám a reformáció szinte nyomtalanul eltüntette a katolikus múltat és annak tárgyi emlékeit. Ekkor alakult, közismerten jelentős református kollégiumi könyvtárainak (Szatmárnémeti, Máramarossziget) állománya, illetve azok maradványai ma a Szatmárnémetiben lévő megyei könyvtár különgyűjteményében és a kolozsvári akadémiai fiók könyvtárában kutathatók.

A katolikus jelenlét a 17. század folyamán mindössze a jezsuiták missziós munkájához köthető. A hívek lelki gondozása mellett 1636-ban rendházat és gimnáziumot is alapítottak Szatmár városában, 1687-től vezették a felsőbányai plébániát is. Az egyházmegye újkori könyves múltjának kézzelfogható emlékei a váradiéhoz hasonlóan legfeljebb a 17–18. századok fordulójáról maradtak fenn.

A központi intézmények – *püspökség, székeskáptalan, papnevelde* – mind 1804-től léteznek, így könyves múltjuk aránylag rövid. Az egri püspökségtől kapott könyvanyaggal indult fejlődésük, majd a szatmári püspökök és kanonokok adományaival, hagyatékaival gyarapodtak. A mai püspöki palota 1804–1840 között több szakaszban épült fel, 1851-ig a püspökök a régi, földszintes rezidenciát lakták. A ma is létező kanonoki házak is csak később készültek el. A papnevelde kezdetben az egykori jezsuita rendház épületében nyert elhelyezést, és csak 1859-ben költözött át a püspöki palota egyik új szárnyába. E könyvtárak tehát csak a 19. század derekától kerültek végleg a ma is álló püspöki palotába.

A székeskáptalannak fennmaradt egyik datálatlan, de valószínűleg az 1830-as években összeállított, 1293 címet tartalmazó könyvtárjegyzéke¹⁵ és a püspöki líceum (a szeminárium bölcsész – később bölcsész és teológiai – osztályainak megnevezése) 1804-ben Egerből kapott könyvanyagának a lajstroma is.¹⁶ A központi intézmények könyvtárai közül azonban csak a püspökségé vált jelentőssé majd a század végén, *Schlauch*

Lőrinc püspök-bíboros ugyanis megvásárolta Török János publicista, akadémikus közismert, hungarikumokban igen gazdag, közel 10 000 kötetes könyvtárát.¹⁷ Schlauch, miután a váradi püspöki székbe nevezetett ki (1887) e gyűjteményét teljes egészében a szatmári püspökségre hagyta, és azt az 1891–1892-ben a püspöki palota kifejezetten könyvtári célra épült új szárnyában helyezték el. A könyvtár nagytermében az egyesített, 12 000 kötetnyi püspöki-káptalani könyvanyagot, a kisebbik teremben a Török-féle értékesebb könyvtárat helyezték el, ez utóbbit a Schlauch által beszerzett díszes szekrényekben. A két háború között, a megváltozott politikai és elsősorban anyagi okokból *Fiedler István* akkori püspök arra szánta el magát, hogy a könyvanyag javát bécsi antikváriumi értékesítés útján pénzzé tegye. Ekkor jutott – elsősorban a Török-féle könyvtár egy budapesti antikváriumi közvetítő révén – a pozsonyi egyetemi könyvtár tulajdonába. Az 1970-es évek adata szerint mintegy 7 000 Pozsonyban őrzött kötetben szerepel a *Bibliotheca Laurenziana* (azaz a Schlauch-Török könyvtár) bélyegzője.¹⁸

A második világháborús bombatalálatot is elszennvedő püspöki palota nagyobbik részét államosították, a megmaradt könyvanyag szinte egészében szétszóródott és elpusztult, de egy nagyobb állományrész a kolozsvári akadémiai fiók könyvtárába került.¹⁹

Az egyházmegye *szerezetesrendi könyvöröksége* – a váradi egyházmegyével összehasonlítva – sokkal gazdagabb és változatosabb.

A legkorábban idetelepült rendnek, a *jezsuitáknak* azonban nem maradt fenn értékelhető történeti könyvanyaga. Az 1773-ban feloszlott rend akkori szatmári könyvanyagát az Országos Levéltárban őrzött abolíciós jegyzékekből ismerjük.²⁰ (Nagybányai könyvtárunk is elenyészett, Szatmárnémetiben gimnáziumukat a pálosok vették át, ám rövid ténykedésüknek (1776–1786) könyves tekintetben nincs különösebb lenyomata.) A jezsuiták 1858-ban érkeztek ismét a városba, és 1949. évi feloszlásukig elsősorban oktatással foglalatostkodtak. E leg-

újabb korban gyűjtött könyvtárak anyagának némi maradékát a székesegyházi plébánia egy raktárhelyiségében őrizték meg a legutóbbi idő-
kig. Mivel régebbi eredetű könyvanyagot alig tartalmazott, állományát a Hám János Katolikus Iskolaközpont könyvtárával egy igazgatás alatt működő újabb könyvanyagot gyűjtő Egyházmegyei Könyvtárban helyezték el, számos kézikönyvét hasznosítani tudták.

A *kapisztránus ferenceseknek* az új- és legújabb korban két kolostora működött az egyházmegye területén.

Nagykároly szomszédságában, Kaplonyban, a középkori bencés kolostor helyére Károlyi Sándor 1719-ben új rendházat építtetett, melynek vezetését a *ferencesekre* bízta. Sváb katolikus telepesek már 1712-ben, majd tömegesen az 1730-as években érkeztek a faluba. A rendház könyvtára a 18. század harmadik évtizedétől töretlenül fejlődött a 20. századig, azt az 1834. évi – a kolostort is romba döntő – földrengés sem akasztotta meg, igaz, azóta többször is költöztették. Nem túl nagy állománya a szerzetesrendek feloszlása után átkerült a világi plébániaként tovább működő épület leltárába. Esetleges államosított állományrészekről, kötetekről nincs megbízható információnk, adatunk. A ma is létező mintegy 2700 kötetes állományból 2000 kötet 1851 előtti. 1701 előtt nyomtatott műveket alig tartalmaz, 18. századi anyagban azonban bővelkedik. 2008 augusztusában a ferences rend erdélyi rendtartománya (ahová 1924 óta Kaplony is tartozott) ismét birtokba vette az épületet, és remélhetőleg a templom és a Károlyi család egykori temetkezőhelyeként szolgáló altemplom mellett a könyvtár is visszakapja a műemléki környezethez illő rendeltetését, ehhez azonban korhű bútorzatot kellene készíttetni a mai ideiglenes polcrendszer helyett.

A ferencesek Szatmárnémetiben, pontosabban Németi városrészben való letelepítése 1856-ban merült fel Hám János püspök akaratának megfelelően. Halála megakasztotta az elkezdődő építkezéseket, a felépült zárdaépületet szegényházzá, majd tanítóképzővé alakították, és akként működött 1913-ig. Ekkor az egyházmegye

ismét meghívta a ferenceseket, akik szeptemberben ünnepélyesen átvették az épületet és templomát. Az első rendtagok Gyöngyösről érkeztek. Könyvtárak ekkor alakult, köteteinek zömét a gyöngyösi könyvtár duplum-példányai alkották, de szép számmal volt köztük a kassai, rozsnói, egri, máriaradnai ferences rendházak tulajdonosi bejegyzéseivel ellátott kötetek is.²¹ Nem szervesen fejlődő könyvegyüttesről van szó tehát, hanem többféle provenienciájú, számos ferences könyvtárból esetlegesen kiemelt kötetből összeálló gyűjteményről. Értékét azonban nagyban növeli, hogy sok 16–17. századi nyomtatványt tartalmaz, és azok többsége korabeli magyarországi ferences possessor bejegyzésekkel van ellátva. A könyvtárat a rend 1949. évi feloszlása után – a már-már megszokott ferences úzusnak megfelelően – a házfőnök a templomtorony egyik helyiségébe zsúfoltatta, és a bejáratot eltorlaszoltatta. A rendszerváltásig eltelt negyven esztendő valószínűleg érintetlenül átvészelte, kibontására, portalanítására a kilencvenes évek végén került sor, majd a továbbra is Szent János plébániaként működő épület egyik helyiségében tárolták.

A *minoriták* 1687-ben érkeztek Nagybányára, ahol a Szent Miklós egyházat kapták meg javadalmaival együtt, ez utóbbiakat azonban (1687–1689 között) a helyi jezsuiták sajátították ki. Kezdetől ispotályt tartottak fenn. Konventjük 1702-től az egri (Szent Antalról nevezett) őrséghez tartozott. 1703–1706, majd 1708–1710 között a Rákóczi-szabadságharc harci cselekményei okán ideiglenesen távozni kényszerültek a városból. 1710-től Nagybányán tevékenykedett – mint házfőnök – a nagy hatású prédikátor, *Kelemen Didák* is. Az oktatásba csak a jezsuita rend feloszlása után (1773) kapcsolódhattak be, ekkor vették át a gimnázium irányítását, annak államosításáig. Könyvtárak a 18. század második évtizedétől folyamatosan gyarapodhattak, saját kolostorépületeikből annak államosítása (1949) után került a mintegy 2000–2500 kötetnyi, értékes kiadványokban bővelkedő megmaradt (teljességét tekintve kérdőjeles) állománya a Szentháromság plébániatemplom (egykori je-

zsuita templom) nyugati karzatának termeibe. A könyvtárnak két korszakból is maradt fenn katalógusa, 1749-ből és 1836–37-ből. Egykori összetétele, gyarapodása tehát jól követhető.²² A *piaristáknak* két jelentős rendházuk működött 1949 előtt az egyházmegye területén, Nagykárolyban és Máramarosszigeten. Mindkét helyre a 18. század elején (1723-ban és 1730-ban) telepedtek, tanítórendként 1725-től, illetve 1730-tól iskolákat működtettek, melyek 1923-ig zavartalanul és magas színvonalon látták el a gimnáziumi oktatás feladatát. 1940 és 1948 között ismét működhettek, majd a kommunista hatalom őket is elűzte. A piarista központokban megszokott jelentős nagyságú és a kor színvonalával lépést tartó könyvtárral rendelkeztek mindkét helyszínen. A háború után államilag lefoglalt vagy széthordott könyvtárakról kevés adatunk van.²³ A nagykárolyi gimnáziumi bibliotéka már 1944-ben jelentős károkat szenvedett, ugyanis a német hadsereg az épületet lefoglalta, a könyvanyagot felügyelet nélkül, sebtiben elköltöztették, majd 1948-ban a maradványát is államosították. A rendi könyvtárat egy évvel később, 1949-ben csonkították meg, egy részét államosították, másik része megmaradt a plébániaként tovább működő épületben. Az államosított állományrészek hihetőleg nagyobbik része a Szatmárnémetiben lévő megyei könyvtárba került.²⁴ Nagykárolyban 1885-ben 5611 kötetes volt a könyvtár, nyilván a következő fél évszázad alatt jelentős mértékben gyarapodott, majd a fenti események után hozzávetőleg 2300 kötet maradt a plébánia tulajdonában. A máramarosszigeti pusztulás mértékét nehéz felbecsülni, az eredeti, talán 2500 kötet körüli (rendi és gimnáziumi) könyvanyag, úgy tűnik, nagyobb hányada megmaradt, ugyanis az államosítás által nem érintett, eldugott épületrészben rejtették el, és ott tárolták a közelmúltig.²⁵ Rendkívüli módon nehezíti a könyvtárak egykori nagyságának felbecsülését az a körülmény, hogy az újabb kori, akár ezres nagyságrendű kötetszámmal rendelkező folyóiratokat, iskolai értesítőket nem egyértelmű módon jelezték az egykori statisztikák. Tény azonban, hogy

mindkét városban, a tovább működő plébániák felügyelete alatt megőrződött összességében (a két helyszínen együtt) mintegy 7500 kötetnyi piarista könyvtármaradvány. Ennek hozzávetőleg 40%-át a jelzett újabb kiadványok alkották.

A trianoni döntés által megcsonkított szatmári egyházmegye új területén 54 plébánia maradt, az azóta eltelt kilenc évtized alatt további 17 plébánia létesült. Ezekből azonban csak alig kéttucatnyit alapítottak a 18. század folyamán vagy a 19. század legelején. Közülük, mint láttuk, a legjelentősebbeket a már előbb említett szerzetesrendek vezették (Nagybányán a jezsuiták, Nagykárolyban és Máramarosszigeten a piaristák, Kaplonyban a ferencesek). A többi plébánia könyvtárainak gyarapodása folyamatos lehetett, ám minden jel arra mutat, hogy a váradi egyházmegyében végbement 20. századi pusztulás mértékét jóval meghaladta a szatmári egyházmegyei. Ehhez hozzájárulhatott egyrészt a katolikus hívek jelentős hányadát kitevő svábság második világháború utáni meghurcoltatásának, majd a közelmúltban végbement részleges kivándorlásának körülménye, másrészt egészen gyakorlatinak tűnő oka az is lehetett, hogy az egyházmegye az építkezések tekintetében jóval korábban a modernizmus talajára lépett, mint a váradi, a 70-es, 80-as évektől új plébániai épületek keletkeztek, és a raktári tételt képező könyvtárak egy része ekkor kallódhatott el. Ugyanakkor rendkívül sajnálatos, hogy olyan nagy hagyományokkal rendelkező plébánia könyvanyaga is szinte teljességgel elpusztult, elkallódott, mint a felsőbányai, mely a mai napig egy történelmi levegőt árasztó, impozáns, 18. századi épületben működik. Rónaszék hasonlóan romantikus, monarchiás hangulatú bányásztelepülésének modern plébániaépülete sem őrzött meg az egykori könyvtárból szinte semmit. Összességében elmondható, hogy a szatmári egyházmegye plébániai könyvtárainak múltját ma már elsősorban csak levéltári adatok, vizitációk, összeírások alapján rekonstruálhatók.

2005 tavaszán kaptam a felkérést a szatmári Főhatóságtól, hogy az egyházmegye területén

lévő könyvanyagot a helyszíneken mérjem fel, és közösen készítsünk tervet hasznosításukra, hosszú távú megőrzésükre. Hangsúlyoznom kell, hogy már a kezdeményezés tekintetében is példaértékű volt a Szatmári Püspökség pozitív hozzáállása, anyagiakat és a mindenféle támogatást nagylelkűen rendelkezésre bocsátó, a könyvanyag begyűjtésére, rendezésére, végleges elhelyezésére való törekvése. A plébániákkal, szerzetesrendekkel történő konzultáció nyomán született meg az elhatározás, hogy a plébániai könyvtárakból maradéktalanul begyűjtenénk a megmaradt köteteket, a kaplonyi ferences könyvtár és a piarista könyvanyagok helyben maradnának.

Kaplony tekintetében könnyű volt a döntés, ugyanis életerős katolikus közösségben, műemléki környezetben, idegenforgalmi potenciállal rendelkező helyszínen hasznosulhatna a könyvanyag. A körülmények szerencsésen alakultak abban a tekintetben is, hogy a közelmúltban a ferencesek ismét birtokukba vették a kolostort. A könyvállomány rendezésére, leltározására a többtől függetlenül került sor 2006–2007 során. A könyvek tisztítása után egy a teljes állományt áttekintő jegyzék, katalógus készült, melynek nyomtatásban való megjelentetése 2009 első felében várható.²⁶ A könyvanyag elhelyezése véglegesnek tekinthető, száraz, biztonságos helyiségben található, bár esztétikai okokból a jelenlegi helyett indokolt lenne egy új polcrendszer készíttetése, mivel eredeti könyvtári berendezési tárgyak, könyvszekrények vagy polcok nem maradtak fenn.

A két helyszínen lévő piarista könyvanyag tekintetében a rend előjáróival történt egyeztetés után úgy határoztunk, hogy a máramarosszigeti könyvállományt egyesítjük a nagykárolyival, és azt az utóbbi helyszínen őrizzük meg egyetlen piarista könyvtár keretében. Nagykároly minden tekintetben megfelelő helyszínnek ígérkezett, az építészeti rendkívül rangos templom és rendház méltó berendezési tárgya lett a könyvtár. A nagykárolyi könyvtármaradék hosszú ideig a templom sekrestyéje mögötti folyosón, illetve a rendház (jelenleg plébánia) emeleti átjárójában

volt fölhalmozva. 2004-ig felújították a templom sekrestyéje fölötti, barokk architektúrájú, igen tetszetős oratóriumot, és 2005-ben új, a terem stílusához igazodó polcrendszerrel látták el. A teljes itteni és a Máramarosszigetről átszállított könyvanyagot egy restaurátorcsoport szakszerűen portalanította, szükség szerint fertőtlenítette, konzerválta. 2006-ban a mintegy 7 500 kötetnyi teljes könyvállományból kiválogattuk – a már ismert szempontok szerint – az 1801 és 1851 előtti köteteket, és proveniencia szerinti elkülönítve (Nagykároly, Máramarossziget) polcra helyeztünk hozzávetőleg 4000 kötetet. (Az újabb kori köteteket – nagy mennyiségű iskolai értesítőt, ma is haszonnal forgatható kézikönyveket stb. – Szatmárnémetibe szállítottuk a Hám János Iskolaközpont könyvtárába.) 2007 nyarán igyekeztünk a könyvanyagot véglegesen elhelyezni, a korábban teljesen összekeveredett anyagból az összetartozó köteteket egymás mellé helyezni, illetve esztétikai szempontokat érvényesíteni. 2009-től tervezzük az így kialakított piarista könyvanyag raktári jegyzékét elkészíteni. A kéziratos köteteket és az ugyanitt őrzött levéltári maradékokat már korábban jegyzékbe foglalta *Koltai András*, feldolgozásuk a Piarista Központi Levéltár feladata.

A további könyvanyagról úgy határozott a püspökség, hogy a teljesen felújított püspöki palotában létesítendő Egyházmegyei Műemlékkönyvtárban egyesíti azokat. 2005 májusában és júniusában kiszállások során begyűjtöttünk minden fentebb jelzett könyvtármaradékot és könyvtárat. Az egykori püspöki és káptalani, továbbá szeminárium könyvtáraknak alig néhány doboznyi maradékát sikerült összegyűjteni, nagyobbik részét a püspöki palota épületéből. A plébániákról (mint jeleztük) meglehetősen szegényes könyvanyag került elő, általában csak néhány, esetleg néhány tucat kötet (a nagybányai Szentháromság plébániáról a jezsuita korszak után felgyülemlett mintegy 200 kötetnyi jelentősebb állomány mellett Máramarossziget, Szamosdara, Krasznabéltek, Kökényesd, Sárközújlak, Rónaszék, Aknasugatag, Láposbánya, Felsőbánya, Csomaköz, Szaniszló, Nagymajtény, Erdőd,

Túrterebes stb. plébániáiról, mindösszesen alig 150–200 kötetnyi). A Szatmárnémeti városában őrzöttek közül a már említett jezsuita könyvanyagból csak néhány tucatnyi kötetet szállítottunk át, ám örömünkre ott volt a Szent János plébánia rendkívül értékes ferences könyvtára. A sokáig elrejtett könyvanyagot az 1990-es évek végén megtisztították, 16–17. századi köteteinek kőtéseit részben konzerválták. A teljes állományt (1500–2000 kötetet) átszállítottuk a leendő műemlékkönyvtár részére. 2005 nyarán *Szelestei N. László*val átnéztük a nagybányai minorita könyvállományt is, ott kezdetben csak a korai és a művelődéstörténeti szempontok alapján fontosnak ítélt nyomtatványokat, kéziratokat és a szinte épségben megmaradt levéltárat készítettük elő szállításra. Később – 2006-ban – a püspökség döntése nyomán a teljes történeti állományt (a ferenceshez hasonlóan 1500–2000 kötet körüli mennyiséget) átszállítottuk Szatmárra.

A teljesen felújított püspöki palota emeleti folyosóján, a házikápolna és a díszterem közelében jelölte ki a főhatóság a műemlékkönyvtár céljára szánt helyiséget, melyet rövid idő alatt renováltak, és magas, a teljes falfelületet elfoglaló, az épület jellegéhez igazodó, mintegy 5000 kötetet befogadni képes polcrendszerrel láttak el. Előzetes számításaink beváltak, ugyanis körülbelül ekkora mennyiségű régi könyvanyag gyűlt össze az egyházmegyéből. 2006 márciusában polcra helyeztük az addig dobozokban tárolt, összegyűjtött könyvanyagot. Előzetesen minden kötetet megtisztítottak, fertőtlenítettek a püspökség restaurátorai és segítők,²⁷ továbbá minden kötetbe bejegyeztük a provenienciát. 2006 augusztusában és 2007 júliusában, kétszer kéthetes nyári gyakorlat keretében a Pázmány Péter Katolikus Egyetem néhány hallgatója *Szelestei N. László* és e sorok írójának vezetésével raktári jegyzéket készített a teljes anyagról (4498 kötet, mely közül számtalan kolligátum), továbbá a kevert állomány összetartozó kőtéteit „vadászta”, és esztétikailag élvezhetővé tette a könyvtártermet. Azóta nekifogtunk az 1701 előtti (RMK művek esetén természetesen 1712 előtti) kötetek katalógusának összeállításához.

E 800 körüli tétel különlegesebb értékeit, javát a ferences provenienciájú kötetek adják, bár a szórvány-állományokból is tekintélyes számú értékes mű került ki. Az 1801 előtti magyarországi nyomtatványokat az OSZK nyilvántartásba vette, a kilencedik Petrik-kötetet néhány innen származó tétel is fogja gazdagítani.

A szatmári egyházmegye ilyen módon létrehozott könyvtárainak állományait – a kaplonyi kivételével – még nem tudjuk egészen pontosan számszerűsíteni, hiszen feldolgozásuk még folyamatban van.

Jegyzetek

1. JAKÓ Zsigmond: Várad helye középkori könyvtártörténetünkben. In: Írás, könyv, értelmiség. Bukarest : Kriterion, 1976. 138–168.p.; Hoffmann Edith: Régi magyar bibliofilek. Hasonmás és újabb adatok. (Szerk.: Wehli Tünde). Budapest :MTA Művtört. Kut. Int., 1992. (vonatkozó részek).
2. JAKÓ Zsigmond: Várad siralmas krónika. Könyvtár- és levéltárügy Nagyváradon a múltban és a jelenben. = Magyar Egyháztörténeti Vázlatok – Regnum. 2004. 1–2. sz. Bp., 2005. 107–108. p.
3. SCHATZ, Elena-Maria: Incunabule. Biblioteca Națională a României. București, 1995. (ld. possessormutató); Maiorescu, Rodica: Carte veche străină sec. XVI. Catalog. Biblioteca Națională a României. București, 1996. (ld. possessormutató)
4. Vö: JAKÓ Zsigmond: Várad siralmas ... 108–111. p.
5. BOROS István: A Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár. Budapest : Balassi, 1994. 26–34. p.
6. E jegyzékek jelenleg az Egyházmegyei Könyvtárban található (leltári szám nélkül).
7. Acta Visitationis Canonicae in Ecclesia Cathedrali, et Venerabili Capitulo Magno-Varadinensi anno 1823 mense Martio peractae I-II. (kézirat, Nagyvárad Egyházmegyei Levéltár, leltári szám nélkül) 627–700. p.
8. EMŐDI András: A XVIII. századi erdélyi és partiumi pálos rendi könyvtárak fennmaradt kőtétei és könyvjegyzékei. In: Decus Solitudinis. Pálos évszázadok. Budapest : Szt. István Társ., 2007. 335–376. p.
9. EMŐDI András: Kapucinusok és könyvtárak Nagyváradon a 18. században. Nagyvárad ; Budapest : OSZK, 2006. 131 p.

10. További tizenöt ősnymotványt a közeljövőben szolgáltat vissza a bukaresti Nemzeti Múzeum. A köteteket a hetvenes években vették át megőrzésre.
11. EMŐDI András: A nagyváradi székeskáptalan könyvtára a XVIII. században. Budapest ; Szeged, Scriptum, 2002. 433 p.
12. EMŐDI András: A nagyváradi Római Katolikus Egyházmegyei Könyvtár régi állománya I. (ősnymotványok, XVI. sz. nyomtatványok, RMK) – II. (XVII. sz. nyomtatványok). Bp. - Nagyvárad, 2005–2008.
13. EMŐDI András: Kapucinusok és könyvtárak Nagyváradon a 18. században. Nagyvárad ; Budapest : OSZK, 2006. 131 p.
14. EMŐDI András: A Nagyváradi Szemináriumi Nyomda 1745–1804. Nagyvárad ; Budapest : OSZK, 2004. 271 p.
15. Szatmárnémeti Egyházmegyei Műemlékkönyvtár (M 134).
16. Közölte Bura László: Könyvek és könyvtárak Szatmáron és Németiben a XVII. századtól a XIX. század közepéig. Csíkszereda, 2004. 194–218. p.
17. A könyvtár nyomtatott jegyzékét ld.: Bibliotheca Laurenziana. A szatmári egyházmegyének ... Schlauch Lőrincz ... által szatmári püspök korában kegyesen ajándékozott Török János-féle könyvtárnak névjegyzéke. Közrebocsátotta Meszlényi Gyula szatmári püspök. Szatmár, 1900; Fraknoi Vilmos: Schlauch Lőrincz szatmári püspöknek Török János által gyűjtött könyvtára. = Magyar Könyvszemle, 1877. 5–15. p.
18. SIPOS Ferenc ordinárius kézíratos feljegyzései (Egyházmegyei Levéltárban) ezt egyértelműen rögzítik.
19. A Kolozsvárra került könyvanyagban fellelhető RMK kötetekről ld. Sipos Gábor (szerk.): A kolozsvári Akadémiai Könyvtár Régi Magyar Könyvtár-gyűjteményeinek katalógusa. Kolozsvár, 2004. 589–606. p.
20. Közölte Bura László i.m. 131–183. p.
21. A könyvanyaggal együtt idekerült az egri ferences rendház könyvtárának az 1760-as években összeállított katalógusa is (Egyházmegyei Műemlékkönyvtár M 135).
22. A jegyzékek ma a szatmárnémeti Egyházmegyei Levéltárban (a Nagybányai Minorita Rendház Levéltára) és Egyházmegyei Műemlékkönyvtárban (M 126, M 133) vannak. Az 1749. évit közölte [Emődi András:] Nagybánya 1749. In: Katolikus intézményi könyvtárak Magyarországon. Ferences könyvtárak 1681–1750. Sajtó alá rendezte Zvara Edina. Bp. : OSZK, 2008. 199–229. p.
23. Erről KOLTAI András (Magyar Piarista Rendtartomány Központi Levéltára, Bp.) tájékoztatott a könyvtár és levéltár 2005. és 2006. évi szemrevételezését követő kézíratos jelentéseiben.
24. Ezen állományból a 16–17. századi köteteket ld. CORDEA, Marta – VASIL-MARINESCU, Paula: Cartea veche străină în Biblioteca Județeană Satu Mare. Sec. XV–XVI. Satu Mare, 1998. és Uők.: Cartea veche străină secolul XVII. Vol.I-II- Biblioteca Județeană Satu Mare. Satu Mare, 2005–. (ld. possessormutatók)
25. KOLTAI András tájékoztatása a könyvtár 2003. évi szemrevételezése után készült beszámolója alapján.
26. A rendezés és a leltározás, továbbá a katalógus ZVARA Edina (Szeged) munkája.
27. A munkát PUSKÁS Éva restaurátor irányította.

A határok legyőzése – Philipp Melanchton európai jelentősége Wittenbergtől Erdélyig

A Bretteni Melanchton Akadémia nemzetközi kiállításának célja, hogy Melanchton munkásságának sokrétű hatásából ne csak a protestáns-katolikus kapcsolatokra, hanem az egyes protestáns irányzatok közötti viszonyra is rávilágítson.

Az OSZK bejárati szintjén látható tárlatot a könyvtár kiegészítette a Régi Nyomtatványok Tára állománya néhány témához kapcsolódó kötetével is.

A tárlat megtekinthető: 2009. július 11-ig.

Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványainak teljes listáját megtalálja a www.oszk.hu oldalon a Publikációk/kiadványok menüpont alatt.

E-mail: kiadvany@oszk.hu

A könyvtár jelentés- és jelviszonylatai

VÖRÖS Klára

Tézis

A könyvtár vizsgálható jelként, amely valamilyen információt hordoz és közvetít. Tekinthetjük az információ terjedésére alkalmas anyagi hordozónak. A könyvtárban zajló információ-közvetítést interpretáló folyamatként is szemügyre vehetjük, és ennek értelmében beszélhetünk arról, hogy bizonyos célokra használjuk fel a jeleket.

A könyvtár mint információs rendszer – jelrendszer

A könyvtárosok jelek útján közlik a könyvtár rendszerét, a használat lehetőségeit és korlátait. Jelekbe tömörítik a gyűjtemény tagolásának szerkezetét, a hozzáférési feltételeket. Bizonyos jeleket azért alkalmaznak, hogy a működés folyamatait interpretálják: például jelek helyettesítik a tulajdonjogot, a rendezés rendjét, a

visszakeresés fonalát; egyeseket azért, hogy az interakciót szolgálják: például megszólítsák a használót, erősítsék tevékenységük ismertségét, társadalmi pozícióját.

A jelek eredendően a működés adottságaiból alakulnak ki, konkrét funkciókhoz idomulnak, s mint ilyenek a könyvtári processzus változékony és rugalmas összetevői. Még a statikusabb megnyilatkozások is, mint például a bibliográfiai számbavétel, historizálnak, azaz ugyanaz történik az ókori kéziratos irodalom regisztrálása és a UBC (Universal Bibliographic Control) program során, de a jelentésük már más és más. Előbbi esetben inkább a „kincsfelhalmozás” szándékát véljük értelmezni, utóbbi üzenete a mindenki számára való „hozzáférhetőség” jelentését közvetíti.

A jelek használatakor és értelmezésükkor a fentiek túl figyelembe kell még venni azt a tény is, hogy a jelek a kultúra, a közösség, a szakma érvényességi körében keletkeznek, de az egyéneken keresztül hatnak.

Minden könyvtár egy óriási, rendezett, jelentéssel teli világ. Vonatkoztatási pontja az információs kultúra. A könyvtári jelrendszer közvetíti a könyvtár és a könyvtárhasználó között. Az információközvetítés a könyvtár létének folytonos feltétele, ez készzeti működésre. A jeleket információnyerésre, információközvetítésre használjuk fel.

A jelek cseréje az információközvetítést, a megismerést segíti. Rendszerelemei:

- az adatok, információk,
- ezek hordozói, forrásai,
- a velük kapcsolatos információs tevékenységek,
- e tevékenységeket szabályozó szabványok, szabályzatok,
- a működési források (pénz, technikai eszközök, személyi erőforrások),
- a felhasználók.

A könyvtár információs rendszerként a működés folyamatának állandóságát, illetve változékonyságát tekintve dupla rendszer. Az egyik rendszert, melyben a dokumentum köré szerveződnek a teendők, nevezhetjük jellemzően állandónak. A másikat, melyben a könyvtárhasználó áll a középpontban, jellemzően változónak.

Viszonylag állandó szerkezet ad keretet a megőrzés és a feldolgozás műveleteinek. A tevékenységek közötti kapcsolatot szabályok, szabványok rendszere írja körül. A tevékenységek változatlan értékű ismétlődéseinek foghatjuk fel azt, hogy a bemeneten (információhordozók észrevételezése, megrendelése, érkeztetése) átérkező jelek megismételt folyamatokon mennek át (mindegyik nyilvántartásba kerül, katalogizálják, mindegyik raktári helyet kap). Maguk a jelek is (kötött jelkészletből származván vagy alakmásként) ismétlődnek (pl. tulajdonbélyegző, színcsík), vagy előre kódolt a használatuk (pl. nyilvántartási szám kötött sorrendje, táblázatból vett raktári jelzet-értékek). A kimeneti állapot előre meghatározott. Egy nyilvántartási, feldolgozási folyamatot ezért is könnyebb rekonstruálni, mint egy információközvetítőt.

Változó értékekkel dolgozó rendszer az olvasó-

szolgálati, információközvetítői. A bemeneten érkező jelek tájékoztatási, informálódási kéréseként egy nagy változékonyságú folyamat elemei. Nem a szabványosított mechanizmus hangsúlyozódik benne, hanem az „itt és most”, az egyedi reakció, a megismételhetetlenség. A jelek nem a szabványok, hanem a személyek kontrollja alatt állnak, és a jelhasználat bizonyossággal előre nem kódolható: ugyanannak a kérdésnek a megválaszolásra használható közvetett vagy közvetlen csatorna, nyomtatott vagy elektronikus forrás, recenzió vagy az információkivonó program eredménye. A verbális vagy viselkedési válaszok variációi szintén kiszámíthatatlannak az attitűd, az érdeklődés, az intelligencia, a személyiség egyéni különbségei miatt. Még egy viszonylag olyan jól modellezhető kérdés, mint például egy faktografikus kérdésfeltevés vagy a technikai referenz megválaszolása esetében is a kimeneti állapot (jelentésértelmezés) előre meghatározhatatlan.

A könyvtári jelrendszer összetétele, mint minden más jelrendszéré, változó. Ma nem ugyanolyan jellegű információforrásokat gyűjt, mint 2000 évvel ezelőtt, a könyvtári szakterminológia nem azokat a szavakat tartalmazza, mint 200 évvel ezelőtt, és az ismereteket nem ugyanúgy dolgozza fel és közvetíti, mint akárcsak 20 éve. Ha a változás mibenlétét vizsgáljuk, többnyire a jelek számának a növekedését tapasztaljuk. Gondoljunk csak a dokumentumoknak mint információs jeleknek a növekedésére, továbbá a digitalizálás által lehetővé vált szinte korlátlan részletezési lehetőségekre: egy bibliográfiai rekord tizedmásodpercnyi pontossággal közli a rekorddal végzett utolsó műveleti dátumot; a források státusza, elérhetősége, mozgása, aktuális állapota összetett mintázatokban rögzített, hogy aztán különböző, egyedileg beállított relációkban nyújtsanak jelentést.

A digitalizálás velejárója, hogy a látható jelek virtualizálódnak. Eltűnik szemünk elől a méretes katalógusszekrény, helyébe a képernyő síkja mögötti online adatbázis, az OPAC lép. Az olvasójegy közvetlenül már nem tartalmazza a kölcsönzés darabszámát és a könyvtárosnak

a visszahozatalt igazoló aláírását, hanem egy vonalkódos kártya mögött bújnak meg az információk. A digitális rendszeren belüli reprezentáció az adott jelenség jegyeinek egy olyan szimbolikus reprezentációja, amely „testetlen”. Ha elfogadjuk Mark Johnson állítását, mely szerint a kogníció és a kommunikáció alapját az ember „testi képsémái” teremtik meg (Johnson 1987), vagyis kódoltan testekben, fiziológiában, méretekben, „fentben” és „lentben” gondolkodunk, akkor a digitalizálás alapvető és kézenfekvő támpontokat tüntet el a jelentések konstruálásában.

Kódok, jelölések és jelhordozó tárgyak a könyvtárban

Ahhoz, hogy információhoz jussunk, illetve juttassunk másokat, aktív kódolási és dekódolási teendőink vannak. Ehhez a folyamathoz szolgál katalizátorként esetünkben a könyvtár. Vegyük ennek bemutatására a könyvtári információközvetítő folyamatot. A könyvtárhasználó tudatában megfogalmazódik az igény valamelyik információra, ez a kíváncsi átkerül a könyvtáros tudatába, aki a könyvtár rendszerét működésbe hozza. A feltáró, tájékoztató és közvetítő eszközöket úgy használja, mint egy munkás a gyár szerszámain. Irányításával a különböző szimbólumrendszerekkel kódolt információk mint lehetséges információk jelennek meg a folyamatban. Az információt kérő ezeket összeveti kérésének tudati reprezentációjával, és dekódolja az információ feldolgozásához. A dekódolás fáradságos műveletére azonban sokszor nem vállalkozik az információt kérő, hanem a könyvtárost bízza meg az átkódolással is. A könyvtárosnak ilyenkor folytonos egyeztetéssel, néha magyarázatokkal, arra kell törekednie, hogy az információátvitel az igényelt cél érdekében történjen, hogy abból a jelenéstartományból adja meg a választ, amelyből a szükséglet előállt. A könyvtár és az azt eszközként használó könyvtáros tehát lehetővé teszi és szabályozza a folyamatot. A könyvtár stabil

rendszerén naponta számtalan ilyen folyamat fut át. A könyvtáros szakértelmétől, gyakorlatától, motivációjától, interakciós képességeitől és felhasználható eszközeitől függően az adott reakció eltérő gyorsaságú és hatékonyságú lehet, de maga a rendszer mindig készen áll a tökéletes információátvitelre.

A jelpéldányokat mind a szolgáltató (könyvtáros), mind a könyvtárhasználó értelmezi, majd dekódolja az olvasás eszközével, ugyanis a jelpéldányok kódoltak. A jelek a tudatunkban mint reprezentációk vannak jelen, ehhez a tudati képhez rendelődnek hozzá a jelpéldányok a kódolás folyamán.

A könyvtár létezése óta jelöli dokumentumait. Kezdetben elsősorban leltári, később használati funkciókat is szolgáltak a jelölések. A jelek alkalmazási szándékai kölcsönhatásban álltak a könyvtár történeti, társadalmi viszonyaival. A könyvtár létezési körülményei, céljai benne vannak jelölési módjaiban. A nyomtatás előtti jelölési folyamatok nagyrészt már reprodukálhatatlanok, kísérleti úton sem igazolhatók, de a könyvtártörténeti művekből kiolvashatók az összefüggések. Ezekből tudjuk, hogy mikor volt a katalógus elsősorban a tulajdonlás jegyzéke, és mikortól vált már a könyvtárhasználat segéd-eszközévé is. Beszédesebb, hogy az edfui jegyzéket a templom falára vésték, hogy volt, amikor a tudósok számára hordozható kötetkatalógusok készültek, s hogy a ma könyvtárhasználója otthonról érheti el a világ szinte bármely könyvtárának digitalizált katalógusát, OPAC-ját.

A jelölés: közlés, s mint ilyen kulturális, lélektani, időbeli, helybeli, gazdasági és társadalmi tényezők függvénye. A szakrend egyszerre tükröz tudományfelosztást és politikai ideológiát. Társadalmilag determinált az a jel is, ami látszólag szubjektív kategorizálás eredménye. A könyvtár belső terének kialakítása, a polcok, asztalok, székek elhelyezése, a színek használata, a komfortérzet megteremtése – gondolhatnánk, hogy szabad választás, s hogy minden könyvtár a falain belül autonóm entitás. De nem, hagyományok, objektív erők, társadalmi konnotációk

határozzák meg a könyvtár kifejezési formáit. Ugyanakkor a könyvtár, amikor jelein keresztül a használóhoz, a társadalomhoz szól, önmagáról is kijelent.

Amikor a hálózati keresőgépek a szolgáltatás eszközei lettek, amikor a könyvtár digitalizálni kezdte dokumentumait, és amikor már online módon is kapcsolatba lehetett vele kerülni, akkor a könyvtár azt közölte magáról, hogy új jelentésekre tett szert. Minden funkcióbővüléskor újabb jelek keletkeznek, illetve újabb asszociációk társultak a jelekhez. A változó és közben asszociációkkal gazdagodó jelölések közös célt szolgálnak: az információt a lehető leggyorsabban, a legkevesebb lépéssel, a legmegbízhatóbb eredménnyel és a legolcsóbban kell szolgáltatni.

A könyvtárhoz kötődő jelek többsége úgy jött létre, hogy közmegegyezésen alapuló ismert jeleket alakítottak át saját célra. Betűket, számokat, színeket használnak sajátos kombinációban. Gyakran élnek bináris jelöléssel, ugyanis bármely halmaz két elemre tagolása a legfélreérthetlenebb és leggyorsabb információhoz jutást biztosítja. A könyvtár ezért a gyakori eldöntendő kérdések esetében jelekkel is informál. Azt a jelentést például, hogy kölcsönözhető-e vagy nem a dokumentum, azt egyik halmaz esetében az „olvasóterem” bélyegzővel, a másik halmaz esetében a jelöltséggel „jelöli”. Alkalmazza továbbá a piros színcsíkkal jelölt és a piros színcsíkkal nem jelölt állapotpárt is. A kölcsönözhető és prézens állományrész jelölésén kívül bináris jelkészlettel fejezi ki a beiratkozott és nem beiratkozott státuszt, és a lyukkártya katalógus a lyukasztott – nem lyukasztott párral fejezte ki, van-e a kölcsönzés kritériumainak megfelelő lyukasztás, vagyis dokumentum.

A könyvtár tehát céljai érdekében a jelentés rövid, szemléletes leképezése (kódolása) érdekében jelkészletet használ. A jeleknek a könyvtárhasználók általi befogadhatósága és értelmezhetősége fontos törekvés, de emellett további szabályokat, szokásokat, használati módokat is kell ismerniük, hogy ezeknek a jeleknek jelentést tulajdonítsanak. Ha a jelölés nem támaszkodik

közös ismeretre, ha a könyvtár nem gondoskodik dekódolási lehetőségükre eligazító táblákkal, jelölésmagyarázatokkal, használati útmutatókkal, nehézkessé válik az interpretációs folyamat, néhány esetben akár el is lehetetlenül. Közös érdek ezért a jelek adekvát, következetes és elmagyarázott alkalmazása.

A könyvtári működés jelkészlete

Az információ jelenlétén és közvetítésén alapul a könyvtár működése. Lehetetlen részletezni minden folyamatot, amelyek információból táplálkoznak, illetve amelyek információt hordoznak. Információs rendszer a könyvtár szakmai, zárt jelrendszere is. Zárt, mert ezek a jelek másutt egyáltalán nem vagy többnyire más jelentéssel alkalmazhatók, s a szakmán illetve a beavatott közösségen (könyvtárhasználók) kívül nem értik szándékolt jelentésüket. A szoros értelemben vett szakmai belső kommunikáción túl kommunikációs szituációkhoz is alakítottak őket. Ezért fogalmazhatunk úgy, hogy a könyvtárhasználók és a könyvtár viszonyát is kódolhatják a jelek. Alkalmazásuk elsődleges célja a közlés lerövidítése, de az impulzív befolyásolást is szolgálják. Az *A25* raktári (Cutter) jelzet például annak a tájékoztatásnak a tömörítése, hogy ezzel jelöljük Ady Endre műveinek helyét. „*Ha meg akarod találni a polcon, menj az állványok „A” betűrendi jelet viselő tartományához, s keresd a 25-ös mezőt.*” (A gyermekkönyvtárak válogatóládái például arra ösztönöznek, hogy válasszanak belőlük.)

A következőkben az őrzést, feldolgozást és közvetítést szolgáló jelkészlet azon elemeit vesszük sorra, amelyek a szervezeti működés felszínén vannak jelen, amelyek eszközei és eredményei a könyvtári működésnek, s amelyekkel nap mint nap találkozik könyvtáros és könyvtárhasználó.

Tárgyak és terek mint jelek

Az információközvetítés párbeszéde során gondolatokat származtatunk a másiktól, s gondolatainak jelentést tulajdonítunk. A könyvtár tárgyainak, eszközeinek ugyanígy jelentéseket tulajdoníthatunk:

- „*a katalógusunk szerint van kölcsönözhető könyvünk róla,*”
- „*nem ír róla a lexikon,*”
- „*az olvasóterem hétkor zár,*”
- „*a raktári jelzet megmutatja,*”
- „*a Google találata alapján,*”
- „*mit mond a Medline?*”
- „*a vonalkód információja megbízható.*”

Beszélnünk kell azokról a jelekről is, melyek strukturálja a tér. Ugyanis kifejezést hordozó közeg a könyvtár tere is. Minden térnek van egy középpontja vagy viszonyítási pontja. Értelme és értéke van annak, mi található ezeken a pontokon és szomszédságukban. Úgy, mint a temetőben vagy az ültetésnél, ahol rangot jelent a kitüntetett ponthoz (a kereszthez, ill. a családfőhöz való) közelség. Ez a szemiotikai szempontból vizsgált rang a nyilvános könyvtár esetében egyértelműen a szabadpolcos téré. Ha fizikailag nem is (például az örökölt épületek adottságai vagy a kinőtt hely miatt), de jelentés-tanilag mindig ez az egység áll a középpontban. A nyilvános könyvtár eredendően elsősorban a kölcsönzőhöz szól. Minden ízében a könyvtár-használóhoz fordul, jelentéstartalmi a használók igényeihez idomulnak. A használat szerves, fontos elem, ez képeződik le a térkialakításban. A nemzeti dokumentumtermést őrző nemzeti könyvtárak és a kutatókat, leendő értelmiségieket ellátó szak- és egyetemi könyvtárak térszervező eleme az olvasóterem.

Napjainkban erősödik a közkönyvtár agora jellege, egyre fontosabb szerepet kapnak a beiratkozás nélkül is használható övezetek. A könyvtárak büszkeségeihez tartoznak már a kapcsolatfelvétel (megérkezés, kölcsönzés), a kötetlenebb könyvtárhasználat (hírlapolvasó, népszerű művek) és a közösségi övezetek (klubövezet, kiállítóhely, előadóterem) terei is.

A téri kategóriák hatással vannak a szemantikai kategóriákra. Ha tehát az ember egy olyan könyvtárat használ, melyben katalógusszekrény és tasakos kölcsönzés van, akkor ezek szolgálnak a jelentés támpontjául. Ez a környezet írja körül a jelentéseket. Egészen más kommunikációs mezőben használja a könyvtárat az, aki a katalógusfiókot kihúzva „többgenerációs” katalógustételek között keres, látva eközben el-sárgult és fényesen fehér cédulákat vegyesen, pirossal aláhúzott rendszavakat, kézzel írt nyilvántartási számokat, javított raktári jelzeteket, mint aki egyforma, semleges vizuális jeleket kap az OPAC megjelenítési formátumain. Más kommunikációs környezetben jut információhoz az, akinek a cédulakatalógusban keresve az azonosító és besorolási adatok viszonylatainak bonyolultságát kell kiismernie, mint az, aki egy világos struktúrájú felületen a változókat (cím, szerző stb.) néhány kattintással kijelölve megkapja a találati rekordokat. A cédulakatalógus és az OPAC egyaránt szimbolikus kód, mindegyik kapcsolatba rendezett elemek segítségével azonosít, és tesz visszakereshetővé dokumentumokat, az őket használók számára pedig egy-egy jelentésértelmezési támpontul szolgálnak, és egyaránt a keresőrendszer objektumai.

Nyelvi (alfabetikus) jelek

Az információkeresés- és közvetítés kontextusa a felhasználó számára a természetes nyelvi rendszer. A processzus a könyvtárhasználó és a könyvtáros között természetes nyelven, teljes mondatokban, közérthető stílusban is megengedett. A könyvtárhasználó és a számítógép közötti információkeresés- és adás egy bizonyos szintig ugyancsak nyelvi jelekkel folyhat. Ez a szint a szó szerint is vehető felületi szint, vagyis a program képernyőn látható keresőfelülete. A felhasználó folyamatosan a természetes nyelv kontextusában marad, elvárása ebből a közegből indul ki. A szabadszavasan beírt keresőkérdésre érkezett találatok értelmezése azért is okozhat nehézséget, mert a jelentéstartalom eltérést mu-

tathat könyvtáros és könyvtárhasználó, valamint számítógép és könyvtárhasználó között.

A könyvtárhasználó „partnerei”, a könyvtáros és a számítógép ki tud lépni a természetes nyelvi jel közegéből. A könyvtáros kereséskor használt nyelvi jelei szótárhoz (tezaurusz), formalizált szavakhoz (ragozatlan, csonkolt), speciális eljárásokhoz (indexelés, osztályozás) idomulnak. A számítógépben a természetes nyelven megfogalmazott kérdés kereső kifejezéssé alakul, és a kereső mechanizmusába kerül. Automatizált index, hálózati keresőgép, relevancia kalkuláció algoritmusain fut át, míg találatként megjelenik a keresőnyelveket nem ismerő felhasználó monitorján. A kontextustalanodással magyarázza az Ingwersen és Järvelin szerzőpáros is a jelentésértelmezés nehézségeit (Ingwersen – Järvelin 2005). Az analóg folyamat digitalizálásának és visszaalakításának rekonstrukciója során más-más a gépi rendszer és az ember üzenet-interpretációja.

Bináris jelek

A felhasználó tárgyszóval, kulcsszóval vagy szabadszavasán beírt kérdése bináris jelekké alakul. A számítógépben biteken reprezentálják a kereső kifejezést, majd keresőpontokon, prekoordinált tezauruszokon keresztül „áthaladva” a keresőkérdésre kapott találatok már ismét a binárisból átalakított nyelvi jelek.

A kérdés jelként formai (szintaktikai) jelso-rozattal, tartalmi (szemantikai) ismérvekkel, hasznosíthatósági (pragmatikai) szempontokkal írható le. Ezt a jel-együttest kell egy átvívó közegen – szimbolikusan csatornán – átvinni, hogy továbbítható legyen. A számítógép bináris csatornájában beérkező nyelvi jel (természetes vagy formalizált) ábécéjét bináris „ábécére” kell kódolni, majd dekódolni a bináris üzenetet nyelvi jeleken megfogalmazott találatra. Azonban, mint az előbbieken utaltunk rá, a bináris és a nyelvi jel transzformációja még nem garancia a megértésre.

A dokumentumok jelei

A könyvtári dokumentumok jelekkel ellátott tárgyak. E jelek a szakmai jelrendszer elemei, mely jelrendszer a könyvtár működésével együttesen alakul ki, így a könyvtári dokumentumok a működés jeleinek is hordozói. A könyvtár szaknyelvéhez hasonlítható módon, folyamatosan alakul a jelkészlet. Alakilag-formailag, tartalmilag heterogének a jelek: van közöttük alfabetikus („raktár”, „olvasóterem”), numerikus (nyilvántartási szám), alfanumerikus (raktári jelzet), grafikai (vonalkód), kézzel írt (egyedi megjegyzés), bélyegzővel létrehozott (állományellenőrzés, tulajdonbélyegző). Jelölnek időt (állományellenőrzés), tulajdonjogot (tulajdonbélyegző), funkciót (olvasótermi példány), tiltást (a nem kölcsönözhetőséget jelölő színcsik), rendszerbeli helyet („raktár”, „központi könyvtár”), használati módot („olvasóterem”). Szimbolikusan megszüntető szerepe van az „X” jelnek, ha áthúzza vagy lebélyegzi a nyilvántartási számot.

A legősibb és legtipikusabbak könyvtári jelölések a tulajdonjogra rámutató és a rendszerbeli helyet reprezentáló jelelemek. A bélyegzők által keretbe foglalt nyilvántartási számok a vagyoni-jog védelmét szimbolizálják. Ezek a tulajdonjelképzés társadalmilag elismert és előírt eszközei, melyek intézményjelek is: egyben a dokumentumokat gondozó intézményeket azonosítják, illetve különböztetik meg egymástól.

A tulajdonjelek jeltulajdonosa a könyvtárat működtető közösség, a jelalkalmazó a könyvtáros szakma.

Jeltartalmak a munkafolyamatokban

Gyűjteményszervezés

A könyvtár létezése óta annak a szimbolikus környezete, hogy itt gyűjtik, tárolják és közvetítik az emberiség tudását. A gyűjteményszervezés ennek az alapja.

A könyvtárak gyűjteménye a funkció, az infor-

mációhordozók és a felhasználói kör kölcsönhatásában formálódik. E kölcsönhatáshoz még hozzárendelve a meglévő gyűjteményi adottságokat és a gyűjtőköri szabályzat előírásait elmondhatjuk, hogy a gyűjtemény egy meghatározott jelhalmaz. A gyűjteményszervezés jelhalmazok szelekciója és kombinációja. A gyűjteményszervező a jegyzékekről, bibliográfiákból úgy választ dokumentumot, mint egy étlapról, de nem magának, hanem egy szegmentált kör számára. Determinálják tehát az előbbiek, továbbá az, hogy csak rendszerben tudja biztosítani a megőrzést és a hozzáférést. A forrásoknak, dokumentumoknak folyamatos jelként kell érkeznük ahhoz, hogy a gyűjtemény korszerűsége megfeleljen a könyvtárral szemben támasztott igényeknek, de rendszer nélkül e jelek elkallódnának, véletlenszerűen bukkannának fel. Ezért a jeleknek valamilyen értéket kell felvenniük, hogy a rendszerben elhelyezhetők legyenek. A könyvtárosnak kell kóddal ellátva értékeket hozzárendelni a beérkezőkhöz, majd „rendszerterületükre” irányítani őket. A rendszer szerkezete hierarchikus: az információhordozók kategóriákhoz csoportosítottak, mint például szépirodalmi és ismeretközlő, nyomtatott és audiovizuális, kölcsönözhető és olvasótermi, és még további jól ismert módon. Fa-gráfokat, irányított utakat jelöl ki a dokumentumok elhelyezésére.

Formai és tartalmi feltárás

A gyűjtemény halmazt, a könyvtári források jelkészletét egy másik jelkészletre kell átírni ahhoz, hogy az információcseréhez ne a forrásokat kelljen mozgatni, hanem a velük kapcsolatos információkat.

A katalogizálás jellemzők sokaságát kezeli. Kódolja és indexeli a dokumentumokat a formailag és tartalmilag hű reprezentáció érdekében. Az információ megtalálásának a kódolás az alapja:

- a) Jeleket közöl a dokumentum létezéséről a bibliográfiai számbavétellel, melynek eszközei a bibliográfia készítés és a katalogizálás.

- b) A mű hordozójáról mint fizikai tárgyról közli azokat a jellemzőket, amelyek jelképezik a mű megtestesülési formáját, megjelenési, terjesztési sajátosságait. Például a hordozó osztályát (nyomtatott dokumentum, hangdokumentum, stb.), lehetséges numerikus attribútumait (sorozatszám, sorszám és/vagy keltezés, méret, méretarány, opusszám, fordulatszám, gyártási szám, stb.), valamint a papírméret és az ISBN azonosító kódját.
- c) Közli a szellemi termék személyek, testületek, címek szabályozott karaktersorozatiból álló ismertetőjeleit.
- d) Tükrözi a formai és tartalmi feltáráshoz szükséges elvont entitásokat:
  - fogalmakat, például a műfaj vagy a tudományterület ismérveiként,
  - kiemelt vagy konstruált leírási elemeket (rendszo, egyezményes jelek),
  - az egységesített névformákat (authority control),
  - tematikai ismertetőjegyeket (tárgyszó, ETO szám),
  - a leírás szerkezetének karakterisztikumát (tétel – adatcsoport – adatelem ; rekord – hívójel – indikátor – adatmező – almező).
- e) Tükrözi továbbá az előzők közötti relációkat (főtétel, melléktétel, hozzáférési pont, besorolási rekord).

Az integrált könyvtári rendszer, benne a katalogizálási és az OPAC modul, valamint a közös katalogizálás (a Z39.50 által lehetővé téve) olyan jelcserét valósít meg, melyben a különböző állományok kezelhetőségét az egységes formátum biztosítja.

Olvasószolgálat: információkérés,- közvetítés

Munkájának egy részében az olvasószolgálat is virtuális úton közvetíti a szolgáltatásokat.

A könyvtáros alkalmilag különböző típusú és lokalitású könyvtárakat von be egy adott probléma adott idő alatt történő megoldására.

A keresőkérdés begépelése jelküldés egy hálózat kijelölt pontjai felé, ahol feldolgozzák a jelet, de hogy ez megtörténhessen, előtte az információkereső nyelv „fordít” a használó és a rendszer között, majd a feldolgozás értékeket generál, s végül ezek közül az válik kimeneti jellé, amelyik a leginkább reprezentálja a találatot. A kimeneti jelek, a találatok értékelésekor ideákat hasonlítunk a reálisan létezőkhöz, „megoldást” a keresési igényünkhöz. A jelközvetítés akkor hatékony, ha a hálózat csomópontjaihoz a legalkalmasabb keresésközvetítőt küldjük. A kereső ember és a keresőszoftver folytonos kommunikációs kapcsolatban van. A kezdeti jelküldés már opciók mérlegelésével alkotott jel, s a keresés befejezéséig dialógusok és döntések mozzanatai követik egymást. Az információkeresési eljárások dialogikus megismerések, de az ember és gép közötti viszonyrendszer jellemzően külön szférákban alakul. A nyelvi szféra közössé válását törekszik szimbolizálni a szemantikus web. A tartalmi alapú (jelentésen alapuló) szemantikus keresés az alakilag különböző, de tartalmilag azonos szavakat ugyanúgy beválasztja a találati halmazba.

Mit jelent mindez a felhasználónak a jelek értelmezése szempontjából? A keresés nem ölt fizikai formát abban az értelemben, ahogy a nyomtatott bibliográfiákban, a katalógus-fiókban vagy a polcra levett lexikonokból „nyílt színen” zajlott, és ahol egy szerkezetében is látható médium szállította az üzenetet. Abban a szolgáltatásban, amelyben a könyvtáros 1,2 billió rekord között keres (WorldCat, 2009), a könyvtárhasználó számára a keresés szinte nyomon követhetetlen. A képernyő grafikus felülete, a keresési parancsra megjelenő százezres, milliós találatnagyság, a könyvtáros billentyűző és klikkelő mozdulatai mind a szimbolikus rendszer része. A könyvtárhasználó számára csak illúzió, mert a tevékenységből csak a látszat jelenik meg. Az igazi történések ezek mögött vannak: logika és tranzakciók, a gondolkodás meghatározó tényezői, az

adatbázisok mögött rejlő teauruszok, amelyek általános, specifikus fogalmakat, szinonimákat adnak. A zárt struktúrákból (adat, adatmező, rekord) építkező bibliográfiai vagy teljes szövegű adatbázisok használatakor, de még a nyílt struktúrájú, alkalmilag összekapcsolt szerverek információi közötti kereséskor is a folyamat „lát-hatatlan” a felhasználó észleléseiben. (Akkor is, ha a közvetlen jelenlétében történik.) A könyvtárhasználó a produktív összetevőt kapja, a receptív részvételnek sem szemtanúja, sem átlóje. Marad legfontosabb jelnek a könyvtáros.

Közösségi kapcsolatok

Intenzív jelkibocsátás jellemzi a könyvtár érték-mivoltjának, kapcsolatainak vagy egyszerűen csak szolgáltatásainak közvetítőjét, a pr-tevékenységet. A pr egy kifejezési forma, egyfajta megnyilvánulás, közlendőt hordozó jel. Direkt módon közvetített, de a felhasználók érdekeire alapozott közléseit a megszólíthatók minél nagyobb köréhez szeretné eljuttatni, így jeleivel a közérthetőségre törekszik. A denotáció letéteményesei nem a szakmai jelek, hanem a mindennapok nyelvi jelei. A közösségi és közönségkapcsolat jelsorozatának a könyvtár üzeneteit világosan kell reprezentálniuk. Ezért törekednek arra, hogy gondosan mérlegelt jeltípusokat bízzanak a gondosan kiválasztott csatornákra. Az egyértelmű dekódolhatóság kedvezően befolyásolja a jelfolyamat hatékonyságát. Ha a célokról, az eredményekről, a problémákról való tájékoztatás üzenetei nehezen fejthetők meg, az egész könyvtári szervezet kommunikációjában zavar állhat be.

A könyvtár személyes világ is. Most tárgyalat vonatkozásában azt emeljük ki, hogy a könyvtári környezet az ember közösségi létének egyik tényezője, együttműködésének a műve. Közösségalkotó interakciók közege is, mint például a pr-tevékenység, a használat- és igénykutatás vagy a használó-képzés. A tervek és törekvések kifejezése, a lehetőségek és elvárások össze-

hangolása, a párbeszéd előtérbe kerülése: ezek mind a könyvtár közössé tételének szándék jelei. A „közössé tétel” és a „közzététel” olvasat egyaránt jelentés-eredménye a kommunikáció kifejezésnek. A könyvtár közösségi kapcsolatai nem csupán szakmai intézkedéssorok, hanem természetes termékei a társadalomban való létezésnek. A könyvtár nemzedékek és korszakok öröksége, így közönségkapcsolatai is nemzedékek és korszakok mintázatát, tapasztalatok, előző tevékenységek nyomait viselik magukon. Egy újonnan létrehozott könyvtárban az első munkanapját töltő frissen végzett könyvtáros már olyan eszközkészletet használ, amely a könyvtár intézményének kezdete óta a közvetítői munka termékeként formálódott. Közvetíteni egy üzenetet a fenntartó és a használó közösség felé annyit jelent, mint lefordítani működésüket a társadalom által alkalmas feldolgozásra. E tevékenység jelei, mint fentebb említettük, kevésbé jellemzően szakmai jelek, inkább a nyílt dialógus mindenki számára ismert általános formái, mert a közösségi kapcsolatok széles körnek (felhasználók, fenntartó, döntéshozók, üzleti partnerek, kollégák, szakmai szervezetek, társintézmények, média, szponzor, utókor) sugározzák üzeneteiket.

Mi jellemzi tartalmilag a közösségi kapcsolatok jeleit?

- A közösség érdeklődését kívánják megragadni.
- Az ismertséget, a szerepvállalást akarják tudatosítani.
- Érzelmekre, érdekekre szándékoznak hatni.
- Az együttműködést törekszenek megteremteni.
- Nyílt, lezáratlan formák, a folyamatos változás jellemző rájuk.
- A gyakorlat tükröződései.
- Jellemző tartalom: az ideális elem.

A tulajdonképpeni üzenetek – mint például „ez egy jó könyvtár”; „folyamatos innovációval kívánjuk elérni a használók elégedettségét”; „szolgáltatásainkat a használói igényekhez alakítjuk”

– ilyen direkt verbális megfogalmazásban nem hangzanak el napi szinten. A könyvtárhasználó ezekben a deklarációkban általában nem is ismer magára megszólítottként. Az értékkommunikáció *Pruzan* szerint pusztán verbális úton szinte illúzió (*Pruzan, 1998*). A maga módján mind-egyik kapcsolati csatornának ezeket az üzeneteket kell átadniuk. A szavakon túl a könyvtáros segítőkészségének, mimikájának, öltözetének, intonációinak is továbbá a könyvtár külső és belső megjelenésének, rendjének is értelemadó, jelentésgeneráló szerepe van. Valójában nincs objektív közösségi kapcsolati szintér, mint ahogy az interpretatív társadalomvizsgálatok (*Berger – Luckmann, 1998*) is csak a cselekvő egyéntől függő valóság-konstrukcióról beszélnek. Ha szabályozzák is az üzenetek hordozóit a viselkedési normák, etikai kódexek, deklarálják is a kapcsolati filozófiát a küldetésnyilatkozatok, ez mind csak látszat. Természetesen minden tevékenység összehangoltnak, szabályozottnak a spontán ráhatásoktól függetlennek kívánja mutatni magát, de adott helyzetben, például egy szolgáltatás megismertetésében, az értelemadó interakcióké a döntő szerep. A jelentések a résztvevő egyének szubjektumától és értelmezésétől függenek.

Mi jellemzi formailag a közösségi kapcsolat jeleit?

- A vizuális kommunikáció legszélesebb skáláját (pl. logó, prospektus, honlap, rendezés, színhatások, névjegy, levélpapír, fénykép, videó) használják hordozóul.
- Írásos anyagai (etikai kódex, küldetésnyilatkozat, minőségpolitikai nyilatkozat, szolgáltatási alapelvek, hírlevél, beszámoló, felmérés, sajtóközlemény, terv, pályázat) egy szervezeti magatartás jelei. (*Habermas* kifejezésével élve a *szándékok kommunikatív összehangolásai*.)
- Az online könyvtárismertető, az e-mail, a honlap, az elektronikus hírlevél, a levelezőlista, az e-fórum, és az intranet nem más, mint technikai interpretáció. Funkcionálisan egyenértékűek nyomtatott vagy ver-

bális változataikkal. Egyaránt olyan jelek, amelyek szimbolikus formában hordozzák a reprezentációkat. A különbség, hogy nem fonetikai, hanem digitális reprezentációk. Nem a szükségszerűség példái a digitális kapcsolattartási formák, de a technológia megteremtette alkalmazásuk lehetőségét, a tartalmuk pedig az igényt (Horváth P. 2002). A pr-tvékenység mindig is többre törekedett, mint lokális párbeszédre és kapcsolatokra, az elektronikus formák kitágítják e megnyilatkozások határait.

- Nagy számban használ olyan természetes nyelvű szöveget, mely nem előre szerkesztett (unformatted), s előre nem is értelmezhető, mivel csak az adott eseményre fogalmazódik meg.

A könyvtár jeleinek olvasata

A könyvtári közeg más atmoszférát jelent a könyvtárosnak, mint a könyvtárhasználónak, mást az oda először belépőnek, mint a rendszeres használónak. A könyvtárhasználó, amikor belép a könyvtárba, jelentést tulajdonít a környezetnek, a tárgyakkal. Egy rendszert dekolódol. Először is a tőle függetlenül is létező teret. A jelek funkcionális közege egy polcokkal teli tér. Az adott körülményekhez (tagoltság, rendezettség, meghatározott jelkészlet) látszólag kevés az, amit a könyvtárhasználó hozzáadhat, mégis minden könyvtárlátogató újraterezteti ezt a teret. Észleli a könyvtár magáról mutatott képét képviselő prezentatív jeleket is: a könyvtár esztétikai megjelenését, színeit, világosságát, tágasságát. Előzetesen esetleg már véleményt alkotott a honlap grafikus felületéről és a könyvtár logójáról.

A jelközeg tehát nem steril, és azt sem mondhatjuk, hogy passzív tér. A könyvtárban először

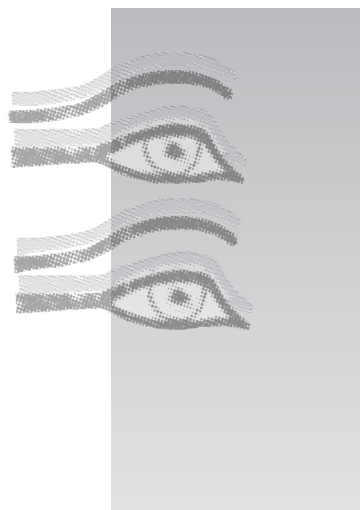
körülnéző állandó azonosításokat végez, mit ismer, mit nem? Ami ismeretlen, vajon mivégre van? Helyekre tagolja a helyszínt, újra bejárható útvonalakat rögzít. Reakcióképessége „ugrásra kész”, viselkedési mintákat figyel, benyomásait attitűdökké transzformálja. Jelek között szelektál: melyek azok, amelyeket ő generál, melyek a hozzá kapcsolhatók, vele kapcsolatosak? Melyek az általa kezdeményezett események alkalomával keletkező jelek? Melyek azok, amelyeket valószínűleg ő érte, az alkalmazkodást segítő hoztak létre? Melyek azok, amelyek érdektelennek tűnnek.

A jelek közlése és befogadása ellentétes dinamikájú. A könyvtáros a működésből indul ki, a működés közvetítésének problémája alkottatja meg a könyvtári jeleket, a könyvtárhasználó ezzel szemben a jelből indul ki, ebből próbálja megfejteni a működést.

Irodalom

- BERGER, Peter L.- LUCKMANN, Thomas: A valóság társadalmi felépítése. Tudásszociológiai értekezés. Bp. : Józsefvárosi Könyvtár, 1998. 256 p.
- HORVÁTH Péter: A könyvtári automatizálás alapkérdései. In: A könyvtárosok kézikönyve. 4. köt. Határterületek. Bp.: Osiris, 2002. 125–126. p.
- INGWERSEN, Peter – JÄRVELIN, Kalervo: The Turn: integration of information seeking and retrieval in context. Dordrecht: Springer, 2005. XIV, 448 p. (The Kluwer international series on information retrieval ; 18)
- JOHNSON, Mark: The body in the mind: the bodily basis of meaning, imagination, and reason. Chicago: University of Chicago Press, 1987. XXXVIII, 233 p.
- PRUZAN, Peter: From control to value-based management. In: *Journal of Business Ethics*, 17. vol. 1998. p. 1379–1394. p.

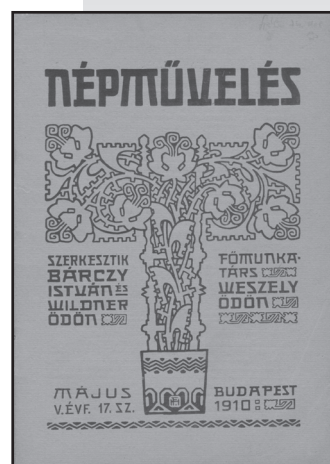
*Elődeink
üzenik ...*

A Népművelés c. folyóirat (1906–1918) a modern közkönyvtárakért

3. rész: 1912–1918

SONNEVEND Péter

Mamának

Bevezetés

1912-ben a folyóirat címet és kiadót változtatott. Főcíme a következő három évben *Új Élet* lett, s a kötetjelzés alatt zárójelben szerepel a régi név, majd ezt követi a *folytatódó* évfolyamszámozás (jelen esetben az 1912-es év VII. évfolyamként). Szerkesztőként változatlanul *Bárczy István* és *Wildner Ödön* szerepel 1912-ben, majd 1913-ban párosuk kiegészül az alapító *Weszely Ödönnel*, a segédszerkesztő pedig továbbra is *Ozorai Frigyes*.

A kiadást ettől kezdve a *Rózsavölgyi és Társa*

cég végezte. A belső címlapra új embléma került. A lap ekkor is kéthetente látott napvilágot. Az egész 1912-es évfolyam három négyhavi kötetre oszódik, minden kötet (8–8 szám) közel 600 oldal terjedelmű. Így ez a folyóirat életében az egyik legterjedelmesebb évfolyam.

A két szerkesztő által jegyzett, *Új élet* című előszó fejtegeti a folytatás és változtatás egymást erősítő szándékait. „Az *Új Élet* [...] nem új és gyökértelen kísérlet. Szervesen fejlődött ki a *Népművelésből*, amelyet 1906-ban alapítottunk azzal a programmal, hogy a nép művelésével foglalkozó, semmiféle mellékcélt nem szol-

gáló, senkinek nem hízelgő, de egyszersmind személyében senkit nem támadó, komoly, tudományos és különösebben reformpedagógiai irányú folyóiratot adjon. [...] E munkája közben a lap munkásságának mezeje egyre bővült, ahogy egyre növekedett intézői szemében a cél: a legmagasabb értelemben vett, tehát nemcsak egyes osztályokra szorítkozó, vagy csupán a szakkörök, a céhbeliek érdeklődésére számító népművelés. Egyesíteni kell a magyar közönség legszélesebb rétegeiben a tudásra, művelődésre törekvőket komoly, közös, összefogó munkára, rá kell vezetni a maguk művelésére; szervezett kultúrmunkát folytatni a tudomány és gyakorlati tevékenység, az iskolán belül és azon kívül haladó népművelés, az irodalom, művészet, nemes szórakozás és szociális cselekedetek jegyében – ezt a programot vallotta a Népművelés és ezt vallja folytatása, az Új Élet is. E program szolgáltatában a Népművelés [...] az utóbbi években már csaknem egészen általános érdekű folyóirattá fejlődött. Munkatársainak táborába is, a régi, kipróbált szakerek mellé, egyre nagyobb számban szegődtek a közélet s a gyakorlati élet férfiai, a szépirodalom, hírlapírás munkásai, művészek, megannyian a magyar kultúra, a magyar nemzet kármáni ‘pallérozódása’ jövőjében bizakodók. [...] Még nagyobb, egyre nagyobb közönséghez kell szólni. Ennek a nagyobb publicitásnak, elterjedésnek némi akadályja volt a Népművelés kissé szakszerű, pedagógiai címe. Intézői ezért elhatározták, hogy az új évtől kezdve, amidőn alakban, köntösben is megújhodik: Új Élet címmel jelentetik meg lapjukat. Ez a név jobban megjelöli a célt, hogy általános érdekű revü keretében folytatjuk a kiterjesztett munkát. Emellett azonban átmenetileg alcímül megtartjuk a Népművelés nevet, hogy kidomborítsuk régi folyóiratunknak az újjal való ideális és reális kapcsolatát. [...] Közleményeink gerince [...] természetesen ezentúl is a kultúra és kultúrpolitika lesz. A nevelés tudománya, és gyakorlata, a gyermektanulmány, a gyermekvédelem, a testi nevelés, technikai és művészeti képzés nagy kérdései homlokterben maradnak, amellett, hogy egyéb közleményeink az általános műveltséget

szolgálják új, tápláló anyaggal. [...] Szeretnénk elősegíteni különösen ama tudományok népszerűsítését, amelyek felé napjainkban a közérdeklődés, a széles néprétegek csodálatos szomjúsága fordul: a természettudományok, a technika, a művelődéstörténet, a társadalomtudományok tartoznak ide elsősorban. [...] De nincs haladás az igazi ‘emberibb ember’ felé egyéb szublimis kultúrtényezők nélkül sem [...] Meg-megállás az élet sodró árájában, félrevonulás vásári lármájától a magára, másokra és az igazi célra eszmélés végett, szóval a filozófia, azután a művészetek és szépirodalom: ezekre céloztunk. [...] Előre, feljebb, új élet felé igyekszik a megnövekedett, megújult csapat. [...] Sok az út, egy a cél: haladás a műveltebb, gazdagabb, boldogabb Magyarországra felé. Segítőtársul üdvözlünk mindenkit, aki ugyanezt az eszményt vallja gondolat, érzés, szó és tett egységében.”¹

E hosszabb idézés – a különben hatoldalnyi programból – azt jelzi, hogy minőségi értelmiségi folyóirat megvalósítására törekednek szerkesztői. Figyelmesen olvasva viszont számunkra az is kiderül, hogy a minket elsősorban érdeklő könyvtári tematika háttérbe szorul, szinte kikerül az érdeklődés „homlokteréből”, hogy a szerkesztői kifejezést idézzük. Érdemes a pontosabb illusztrálás végett felidézni, milyen rovatcímek szerepeltek egy 1906-os és a mostani 1912-es kötet tartalmát összefoglaló tartalomjegyzékben (az eredeti sorrendet megtartva).

1906. II. kötet (23 rovat)	1912. I. kötet (9 rovat)
közművelődés	közművelődés
kisdedóvás	pedagógia
elemi népoktatás.	szociológia
továbbképző iskolák	közgazdaság és technika
polgári iskolák	képzőművészet
nőnevelés	zene, ének, tánc
tanítóképzés	színház
testi nevelés	irodalom
művészeti képzés	Budapest
zenetanítás	

1906. II. kötet
(23 rovat)

1912. I. kötet
(9 rovat)

[...]

iskolakönyvek
iskolai könyvtárak
és ifjúsági irodalom
gyermekvédelem,
gyógypedagógia,
gyermektanul-
mányozás
pedagógia és lélektan
népművészet
népművelési
intézmények

Az 1906-os felsorolásból – terjedelmi okokból – még jó párat (nevelő kézimunka, iskolai köz-
igazgatás stb.), ki is hagyunk, hisz így is szem-
betűnő az eltérés. Előbbiben a közoktatásügy és
népművelés szinte minden résztémája rovatot,
s évi 5–10–15 írást kap, míg 1912-ben a lehető
legszeleesebb humán- és társadalomtudományi
tematika érvényesül, mely messze túlvisz a pe-
dagógia és iskolán kívüli népművelés határain,
egészen szépirodalmi szövegek, irodalomtörté-
neti tanulmányok közléséig vagy a repülés új
technikai fejleményeinek, a drágulás kérdésének
fejtegetéséig. A szerzőgárda is ennek megfelelő-
en bővül: néhány példa jól illusztrálja ezt.

Apponyi Albert parlamenti tevékenységére emlé-
kezik, *Marczali Henrik* Eötvös József életművét
méltatja, *Bolgár Elek* a zsidók jövőjét fejtegeti,
Schöflin Aladár Dickensről, *Hevesi Sándor* G.
B. Shaw-ról, *Vajda Ernő* H. v. Kleistről, *Feleky*
Géza Rodinről ír, a finn *E. Saarinen* Budapest
szabályozásáról értekezik, *Weszely Ödön* a köz-
oktatás és közvélemény (mai is aktuális) kérdé-
sét elemzi, írás emlékezik Rousseau-ra kétszáz-
adik születésnapjáról. *Karinthy Frigyes*től zse-
niális antiutópiát közöltek Haborúsport címmel,
– épp két évvel a világháború kitörése előtt.²
A lap ismert szerzői mintha témát váltanának:
Wildner Ödön és *Szabó Ervin* egy lakáskiállítás
kapcsán véleményt cserélnek lakáskultúránkról:
előbbi a továbblépés akadályát a pénziányban

látja, s az iparművészet demokratizálásáért száll
síkra, utóbbi pedig a közizlés ostromozása mellett
őszinteséget követel, annak beismerését, hogy
„kaszárnyavárosban, kaszárnyákban lakunk”.³

Az olvasó az Új Élet 1912-es évfolyamának hasábjain

Az 1912-es évfolyam – szűkebben vett – könyv-
tári témájú írást nem kínál számunkra, viszont
feltétlenül érdekes és ma is tanulságos *Schöflin*
Aladár kétségtelenül maradandó értékű írása a
szórakoztató irodalomról és olvasóiról.⁴

A „nyomtatványoknak valóságos Golf-árama
árasztja el a mai kultúrembert s a modern gaz-
dasági élet megfeszített versenyé itt is meghoz-
za az elmaradhatatlan túlprodukción” – kezdi
fejtegetéseit a szerző. „Az olvasó nehezebben
tudja az óriásivá dagadt termésből kiválogat-
ni azt, ami neki való és élesebb kritikára van
szüksége...”.

A „fogyasztás is rengeteg módon megnövekedett.
Míg a régi időben az olvasás csak a kultúra dol-
gában legfelül álló rétegeknek jóformán privi-
légiuma volt, a modern korban érintkezésbe
jutottak a könyvvel azok a társadalmi rétegek
is, melyek azelőtt teljesen betűmentesek voltak.
A tulajdonképpeni nép-, a munkás- és paraszt-
osztályok is mind jobban beállanak ma már a
könyvolvasók sorába. Ezek az osztályok csak
az olvasási kedvet [...] hozták magukkal, nem
pedig az olvasnivaló megválogatására való ítél-
lőképességet is...”.

Idehaza hajlandóság van „nehéz és bonyolult
problémáknak egy-egy sablonos frázissal, soha
végig nem gondolt és pontosabb differenciá-
ló szemmel meg nem vizsgálta formulával való
elintézésére, ami azután fölment a dolgok ko-
molyabb és fáradtságosabb megvizsgálásától,
– napjában beérik az irodalmi szemét elleni pa-
naszokkal és hatósági közbelépésnek eredményt
alig ígérő sürgetésével.” Pedig a kérdés „sokkal
nehezebb, bonyolultabb, mélyebb pszichológiai
és társadalmi gyökerű, semhogy egykönnyen
megoldható lenne.”

„A kérdés lényege abban áll, hogy a selejtes olvasmányoknak van-e és mennyiben van káros hatása? Képes-e valakinek lelkét úgy megfertőzni, hogy bűnre vetemedjék, akár büntetőjogi, akár csak tisztán erkölcsi értelemben, holott az illető máskülönben mentes volna a büntől? Ebben a tekintetben, kivált nálunk, nagyon túlozni szoktak.” Túloznak sajtóban, bíróságokon és pedagógiai szakemberek megnyilatkozásaiban.

Nagyon mai megállapítások következnek: „bármilyen mű olvasmány és különösen a szépirodalmi olvasmány hatása nem annyira az írón fordul meg, mint inkább az olvasón. Az olvasott könyv [...] sohasem a maga értelemre ható tartalmával hat, hanem a szuggeráló képességével. [...] Ez a szuggeráló hatás függ az író egyéniségének szuggesztív erejétől, de még jobban függ az olvasó szuggerálhatóságától. [...] Mindenki azokat az írókat szereti legjobban, akikben önmagára ismer, akik az ő gondolkodásmódját, az ő ízlését, társadalmi és egyéb meggyőződéseit és elfogultságait, a benne leginkább csírában meglevő érzéseket fejezik ki. [...] A könyv meggyőződést formáló hatásáról csak olyanoknál lehet beszélni, akiknek még nincs kiforrott [...] meggyőződésük, akiknek világnézete még a kialakulás [...] kezdetbeli folyamatában van, – nagyon ifjú embereknél. Ezeknek világnézete is annyi mindenféle tényező hatása alatt fejlődik, hogy az olvasmány nem játssza azt a legfontosabb szerepet, amelyet nem egyszer tulajdonítanak neki.”

„Általában mondhatjuk, hogy mindenki önmagát olvassa ki a könyvből, azokat a hatásokat emeli ki belőle a maga számára, amelyek tudatos vagy tudatlan lélek-elemeinek megfelelnek. Pornografikus hajlandóságú emberek Shakespeare műveiben, sőt a bibliában is meg tudják találni a maguk hajlandóságának kielégítését. [...] Dosztojevszkij Raszkolnyikovja bizonyára minden egyéb, csak nem gyilkosságra csábító regény. [...] Bovarynéről, kinek pszichológiájába tudvalevőleg Flaubert páratlanul finom megértéssel vitte bele az olvasmányok szuggeráló és a képzeletet a meglevő csírák irányába fejlesztő hatását, – aligha mondhatja józan ész-

szel valaki, hogy megkívántatja a házasságtörést s csábító színben tünteti fel a házasságtörő nő sorsát. [...] Az irodalomban örökké klasszikus példája az ilyen megbolondulásnak a búsképű Don Quijote. Őt a lovagregények bolondították meg, hogy maga is kóbor lovaggá legyen és belebóduljon egy tragikomikus álméletbe. [...] Ha az olvasmányban fokozottabban, gazdagabban, ideálisabban élhetem önmagammat, nem a reális életemet, hanem hajlamaim, a vágyaim életét, akkor az olvasmányoknak szuggeráló hatása van rám, [...] életem meghatározó tényezőinek egyikévé lett. A varróleány azért gyönyörködik Beniczkyné regényeiben, mert [...] akármilyen primitív eszközökkel is, olyan életviszonyok vannak bennük ábrázolva, amelyekben élni az ő szemében az élet ideálja. [...] Semmiféle olvasmányoknak nem lehet az a hatása, hogy belevigyen a lélekbe olyan elemeket, amelyeknek legalább a csírái nincsenek meg, hajlam, fogékonyság formájában. [...] Ez áll az ifjúságra is. Valamennyien olvastunk diákkorunkban titkon, pad alatt, rémregényeket és pikáns könyveket. Azok közül a pajtásaim közül, akikkel együtt olvastam az ifjúsági irodalomnak e felettébb kedvelt termékeit, egy se lett tudtommal sem gonosztevő, sem fajtalan ember. [...] A gyermekeknél még egy más szempont is jön tekintetbe: a felnőttnél élénkebb utánzási ösztön. [...] Valamennyien képzeltük magunkat Vadölőnek és Bőrharisnyának Cooper regényeinek hatása alatt. [...] Az alsóbb néposztályok gyermekeinél és felnöttjeinél egyaránt még egy szempontot kell figyelembe venni, amely egyúttal magyarázatát adja a bűnügyi ponyva-irodalom épp e néposztályokban való elterjedtségének. A szegény ember és szegény gyermek élete folyamán sokkal könnyebben és gyakrabban jut érintkezésbe a kriminalitással, mint a felsőbb osztályokból való. [...] Túlozni azért itt sem szabad. Az utóbbi években Magyarországon sok százezerre tehető a különféle kriminális regények példányszáma. Ha elfogadnók, hogy ezeknek csakugyan megvolna az a föltétlenül romboló hatásuk, amelyet sokan meggondolás nélkül tulajdonítanak nekik, akkor ez az ország csak úgy hemzsegne a gonosztevőktől.”

Schöpflin szerint a „bűnügyi ponyvairodalom hallatlan elterjedése inkább tünete, mint oka a társadalmi bajoknak. [...] A bűn és bűnös iránti érdeklődés örök emberi dolog [...] Nem annyira a ponyvairodalom szüli a bűnt, mint inkább a bűn és bűnre való hajlandóság szüli és növeli nagyra a ponyvairodalmat.” A bölcs szerző megállapítja: az „olvasási kedv óriási arányú kifejlődése messze, messze megelőzte az olvasás művészetének elterjedését”.

Konklúzióként ezt írja: „Szellemi életünk egy nagy hézaga [...], hogy a tulajdonképpeni irodalom csak a felső és közép társadalmi osztályok olvasási igényeit elégíti ki. [...] Amíg ez így lesz, amíg nem akadnak igazi írók, akik megtalálják a módját, hogy szóljanak az egyszerű, műveletlen emberek lelkéhez, akik le tudnak szállni hozzá anélkül, hogy leszállanának egyúttal az irodalom magaslatairól, addig a ponyvairodalom fogja a hézagot kitölteni, ha mégannyi újságcikkben, ankét-fel szólalásban és egyesületi határozatban küzdünk is ellene. A szükséges rossz maradandó, nem azért, mert rossz, hanem azért, mert szükséges.”

Az Új Élet 1913-ban

Az 1913-as évi kötet bevezetője – nyilván nem függetlenül Weszely Ödön aktívabb szerepvállalásától – hangsúlyozza a pedagógiai kérdésekhez való visszatérést⁵. Weszely szerepvállalásának háttéréről a második szám rövid jegyzete tudósít, mely szerint „Dr. Weszely Ödön megvált a Magyar Paedagógia szerkesztésétől, ezt hozza hírül a nevezett lap, egyben a volt szerkesztő köszönetét Dr. Fináczy Ernő elnökhöz s a lap munkatársaihoz, támogatásukért. A szerkesztést Dr. Imre Sándor vette át.”⁶

A februári szám szemle rovatában Staindl Mátyás – a német közkönyvtárak (akkori német kifejezéssel: Öffentliche Bibliotheken und Lesehallen) jelentéseit szemlélve – az olvasmányok összetételét vizsgálja a használati adatok tükrében⁷. Megállapítja, hogy a forgalom tipikus összetétele a következő arányt mutatja: „Száz

olvasott kötet közül 65–70 szépirodalom, 15–20 tudományos munka s körülbelül ugyanannyi az ifjúsági irodalom”.

Ehhez a szemlélő kommentárja: „Szembetűnő a szépirodalom óriási forgalma, de tekintetbe kell venni, hogy a német könyvtárak csak értékes, jól megválogatott könyveket adnak a közönség kezébe [...] A tudományos irodalom keresettségé is csak látszólag kicsi, mert az a csekély 15–20% azt jelenti, hogy pl. a berlini városi könyvtárban 66.800 tudományos kötetet adtak ki házi olvasásra, a brémai nyilvános könyvtárban 41.800-at, a charlottenburgiban 71.000-et, az eberfeldiben 40.000-et, a berlini 28 városi fiókkönyvtárban 200.700-at, a hamburgi nyilvános könyvtárban 317.000-et stb. E forgalom élénkségét világossá tehetjük azzal a megjegyzéssel, hogy [...] a charlottenburgi nyilvános könyvtárból annyit, mint a mi Egyetemi Könyvtárunkból, a brémai olvasócsarnokból kétszer [...] annyi tudományos művet, mint a mi városi könyvtárunkból”.

A tudományos irodalom kölcsönzési adatai az alábbi rangsort adják a „tíz nevezetesebb könyvtár” százalékos átlagában:

- történelem, életrajz 23,4,
- földrajz, útleírás 18,1,
- természet- és orvostudomány 13,1,
- ipari és műszaki tudományok 12,1,
- művészet és zene 9,6,
- vallás, filozófia, nevelés 7,6,
- jog, politika, társadalomtudomány 5,6,
- kereskedelmi ismeretek 3,
- irodalomtörténet, nyelvtudomány 2,2 és
- egyéb 5,3%.

Staindl az adott éven belüli használati trendet is áttekinti. Megállapítható, hogy „legtöbbet olvasnak februárban és márciusban; innen kezdve fokozatosan hanyatlik a forgalom és júniusban és júliusban a legkisebb, augusztusban már emelkedik és novemberben éri el a második maximumot. Decemberben ismét csökken, de már februárban maximumot mutat.”

A szerző szerint: „Ennél érdekesebb, hogy minőségre nézve a forgalom ugyanezt az ingadozást mutatja.” Ezen a tudományos irodalom iránti érdeklődést érti, tehát azt, hogy hamburgi

adatok szerint „ezer olvasott kötet közül tudományos kötet: márciusban 210, innen kezdve mindig kevesebb, júliusban csak 170, ezentúl emelkedik...”.

Az áprilisi számban pár mondatos jegyzet ismerteti azt a hamburgi próbálkozást, amely – mai szóhasználattal – civil kezdeményezéssel kívánta a jó olvasmányok szélesebb terjedését segíteni⁸. A *Lesebund* (Olvadási Szövetség) elnevezésű egyesület a külvárosok és környező falvak olvasás szempontjából ellátatlan lakói körében terjesztett értékes tartalmú könyveket. Az „egyesületi tagok mindegyike tetszés szerint más környéket választ, ahová hetenként ellátogat 5–20 családhoz” olvasmányokat ajánlva, majd következő alkalommal kicseréli az elolvasottakat. Mindez ingyenes. Adományokat várnak e nem is olcsó vállalkozáshoz, és a „német közönség valóban igen szívesen áldoz is effajta célokra. Az ajándékkönyveket egy tanítókból, könyvtárosokból és írókból álló bizottság vizsgálja felül, hogy igazán értékes, jó könyvek jussanak a nép kezébe.” A módszer Németországban újnak számít, ám Amerikában már régen bevált.

A májusi számban egy párizsi könyvtár tevékenységét⁹ ismerteti *Görög Emil*. A Párizs Faubourg-Saint-Antoine ipari körzetében épült *Forney-könyvtár* az iparművészet terjedését kívánta segíteni a munkások és leendő művészek körében. *S. Forney* „svájci eredetű milliomos volt. Iskolák és népkönyvtárak alapítására jelentékeny összeget hagyományozott. A város a nagylelkű adakozóról nevezte el a könyvtárat. Az iparművészetre és alkalmazott tudományokra vonatkozó könyvekből, rajzokból és rézmetszetekből áll a könyvtár állománya.” A friss tájékoztatást szolgáltatta a 35, különböző nyelveken kiadott művészeti folyóirat előfizetése. Az 1886-ban megnyílt könyvtárban annyira féltették az állományt, hogy „eleinte két rendőr ügyelt az olvasókra”. A népkönyvtárnak minősülő intézményt, ahogy *Görög* írja, „nemcsak munkások, hanem főnökök (sic! – S.P.) és nagyiparosok is látogatják, így nemcsak az esti órákban van nyitva, mint a legtöbb párizsi népkönyvtár, hanem nappal is 9–5-ig. Sőt vasárnap is, déltől

ötig. A könyvtár állománya 1900-ban 4905 mű és 63.700 rézmetszet, fénykép és rajz. 1898-ban az olvasott és kölcsönzött művek száma meghaladta a százezret.”

A júniusi szám *Wildner Ödön* szerkesztő, fővárosi tanácsnok fontos előadását tartalmazza *Székesfővárosunk szociálpolitikai intézményei* címmel¹⁰. A főváros lakosságának szinte szociográfiai igényű bemutatása után a „népnevelés” ágazataira térve említi a „modern rajz-, ének- és zeneoktatás következetes fölépítését”, majd rátérve az „iskolán kívüli kultúrpolitikai tevékenységre”, fontosnak tartja a könyvtárat megemlíteni, „mely immár 120.000 kötetet számlál s legközelebb többmilliós épületet kap. Ezt a könyvtárt fiókhálózatával együtt teljesen modern angol-amerikai irányban kezeljük, azaz a közönség aktuális igényeit felkeresve, közönségünket tájékoztatva. Ennek példája az aktuális kérdések röpvéi, a gyermekolvasók, az állatkerti könyvtár stb.” A pénzügyek is fontosak, a szerző büszkén szögezi le, hogy a főváros „sok balkáni állam költségvetését jóval meghaladó évi budgetjének mintegy egyharmadát fordítja iskoláira, szociál- és kultúrpolitikájára”.

A júliusi szám helyet biztosított *Kováts Alajos* (1877–1963, statisztikus) tollából egy olyan írásnak¹¹, mellyel kapcsolatos ellenérzését „A szerkesztőség” rögtön a cikk első oldala alatti jegyzetben megfogalmazta. Ennek oka, hogy a szerző „egyáltalán nem vesz tudomást arról, hogy mi történt eddig és mi történik most az ifjúság jó olvasmánnyal való ellátása tekintetében Magyarországon. Az egyetlen kísérlet, amelyről tud, az Országos Magyar Szövetségé.” Pedig mind a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa, mind a NIKIB (Népiskolai Ifjúsági Könyvtárakat Intéző Bizottság) nem keveset tett. Azt pedig még a nem szakemberek is tudják, hogy „éppen Budapesten immár harmadik éve erélyes előkészületek történnek az irányban, hogy [...] mintakönyvtárak létesüljenek és pedig nem egy, hanem több, ha lehet: tíz, ha lehet: annál is több. A székesfőváros által létesítendő fiókkönyvtárakat értjük. Hogy a modern könyvtári technika és a mai könyvtári politika elvei szerint

szervezett, fölszerelt és működő ilyen könyvtárak erősebb szálakkal kapaszkodnak majd bele a felnőttek és gyermekek érdeklődésébe, mint bármilyen kiállítás – a kiállítások és múzeumok lélektanát ismerők számára nem lehet kétséges. Hogy a városi fiókkönyvtárak megvalósítása az intéző körök akaratától független ellenállások miatt halasztódott: nem ok arra, hogy arról a mindenféle emlékiratról, jegyzőkönyvről, cikkről stb., amellyel a székesfőváros hatósága a közvéleményt tájékoztatni el nem mulasztotta, a kérdéssel foglalkozók tudomást ne vegyenek. Az első fiókkönyvtárak pedig – azt reméljük: valóságos mintakönyvtárak – még ebben az évben meg fognak nyílni.”

Kováts előbb az angol közkönyvtár képét, mint ideálisat rajzolja meg („a kép fejlett irodalmi állapotot s gazdag könyvtárat mutat”). Németországról azt állapítja meg, hogy ott is „fejlett könyvtárüggyel találkozunk, de itt már az ifjúság és a nép könyveiről mégsem rajzolhatnánk megnyugtató képet”. Ezzel szemben „hazai könyvtárügyünk elszomorítóan szegényes. Könyvre alig van pénzünk, és az is, ami keveset az ifjúság meg a nép olvasmányaira fordíthatunk, jobbra elmorzsolódik az apró népkönyvtárakra meg az egyetlen szekrény felébe, harmadába beleférő picike iskolai könyvgyűjteményekre.” Pozitív példája az Országos Magyar Szövetséghez kapcsolódik, mely „1905-ben karolta fel azt az eszmét, hogy a nemzetiségi vidékek elemi iskolai tanulói kezébe hazafias szellemben írt, nevelő hatású és könnyen érthető, de azért tősgyökeres magyar nyelvezetű olvasmányokat juttat...”. Am a hatóságok igen szerény támogatást nyújtottak e vállalkozáshoz. Ezt követően javasolja egy „állandó könyvkiállítás és egy mintakönyvtárral kapcsolatos olvasócsarnok” felállítását, amely kapcsolódhat a Gyermektanulmányi Társaság által kezdeményezett Gyermektanulmányi Múzeumhoz. A kiállítás támogatná a magyar irodalmat is. A cikk utolsó oldalai vázlatos leírást adnak a javasolt kiállításról. Nem „foglalna el nagy helyet, mivel csupán a megrostált könyvek és folyóiratok találnának benn helyet.” Továbbá javasolja, hogy az „olvasóteremben időnként

mesedélutánokat meg népszerű hangversenyeket rendezzünk”.

Röviden említünk még két írást az évfolyam anyagából: egyikben Staindl Mátyás az V. kerületi Népház könyvtárának eredményeit¹² foglalja össze (1912-ben a 3327 kötetes állományból helyben 28, kölcsönzéssel hatezer kötetet használtak, az összes kiadás közel hatezer korona, a másik – a szemle rovatban – ismerteti Szabó Ervin múzeumi témájú munkáját¹³.

Ha az utolsó békeév közleményeit summáznunk próbáljuk, megállapíthatjuk, hogy a lap a főváros irányítóinak reményeit közvetíti: Budapesten kibontakozóban van a kor színvonalán álló fejlett városi nyilvános könyvtár, még hozzá számos fiókkönyvtárral erősítve.

Az első háborús évek: 1914–1916

Az 1914 nyarán kitört nagy háború az egész kontinens életében döntő változásokat hozott. E folyamat fokozatosan bontakozott ki, de – úgy tűnik – a szellemi orgánumok sem maradhattak védettek. Megjelent a „miénk” és az „ők” (ellenség) ördögi dichotómiája, s utóbbi „természetesen” többnyire a barbárral, az alacsonyabb rendűvel asszociálódott. Lesznek e kórnak – szerencsére csak párszor – káros jelei folyóiratunkban is¹⁴.

1914-ben a lap még – az előző kétévihez hasonlóan – *Új Élet* főcímen (*Havi folyóirat a népművelés köréből* alcímmel jelent meg). Szerkesztői az előző évi hármast: Bárczy, Wildner és Weszely.

1915-ben viszont már újra *Népművelés* a főcím (alcím: *Új Élet – Havi folyó a közművelődés és közoktatás köréből*). Wildner Ödön – 10 év után – kivált a szerkesztőségből, s egyedüli szerkesztőként Weszely Ödön maradt, mivel Bárczy István neve, mint „alapító” szerepel ezentúl a címlapon. E változásokat Bárczy *Múlt és jövő* című írása vezeti be és magyarázza¹⁵. Bárczy a „nagy háború” következményeire figyelmeztet: egyesek szerint a „kultúra javai, íme, nem értékesek”. Ezzel ő nem ért egyet. A háborúhoz

„pénz és ember” kell, – utóbbi pedig úgy segíti elő a kívánt eredményeket, ha „*testi és szellemi nevelése*” biztosított, méghozzá e célra. Ebből következik a pedagógia felértékelődése, s a lap is e központi témára kíván koncentrálni, – nem térve ki a „*rokonterületekre*”. Elbúcsúztatja a lap-tól Wildnert, majd azt ígéri, hogy a lap ezentúl „*egészen pedagógiai folyóirat lesz*”. E feladatot pedig „*régi munkatársára*”, Dr. Weszely Ödönre bízta, akinek „*segítségére lesz a munkában, úgy mint eddig, Dr. Ozorai Frigyes*”. Végül bejelenti, hogy elfoglaltsága már nem engedi meg, hogy részt vegyen a szerkesztésben, s reményét fejezi ki, hogy a „*Népművelés jövője méltó lesz a múlthoz*”.

A háborús helyzet következménye az is, hogy az éves terjedelem már 1914-ben csaknem felére csökkent (12 szám mintegy 950 oldalon).

A lap 1915. decemberi száma tudatja, hogy az újjáavasztott Bárczy polgármester a „*főváros közoktatási ügyosztályának kereteit jelentékenyen kiterjesztette, amennyiben [...] ügykörébe osztotta az eddigieken kívül általában a közművelődési és szakoktatási ügyeket*”, s a vezetéssel Wildner Ödönt bízta meg. Itt olvasható Wildner levele az intézményekhez, ennek szövege programnyilatkozatként is értékelhető.¹⁶

Az 1916. januári számban Weszely¹⁷ visszatekintett az elmúlt tízéves időszakra, majd leszögezi, a „*célok ugyanazok, melyeket tíz év előtt [...] magunk elé tűztünk. E folyóirat a magyar kultúra lapja kívánt lenni, a haladásra törekvő magyar közművelődést akarta szolgálni, terjesztve a nevelés korszerű reformeszméit és gyakorlati munkájának ismeretét, új forrásokat nyitva a népművelés számára, de keresve a kapcsolatot a pedagógia és közművelődés egyéb területei között, a közművelődés kapcsolatát az egész szociális élettel.*” Öntudatos véleménye: „*A modern gondolatok és reformok egy nagy része szinte kizárólag folyóiratunkban volt ismertette s ezzel olyan hivatást töltöttünk be, melyet irodalmunkban más folyóirat nem teljesített.*”

A szemlézés a többéves anyagot témakörökre bontva igyekszik bemutatni.

Lipcse: könyvtárak, könyvtári hírek

A lipcsei munkáskönyvtárakról szóló hír¹⁸ a használat gyors növekedését mutatja. 1907-ben 71 ezer, 1910-ben 166 ezer, 1913-ban már 215 ezer könyvet kölcsönzött 17 ezer olvasó. „*A munkások szervezetei könyvtári célokra 1910-től 1913-ig 80.000 márkát fordítottak.*”

1914 őszére nemzetközi népművelési és népművelési kongresszust terveztek Lipcsében¹⁹ – írja a lap május-júniusi száma (mely a háború miatt megkésve, csökkentett terjedelemben láthatott napvilágot). A háború ezt hamar elsodorta, hiába készült értelmes eszmecserére a világ számos szakértője Amerikától Magyarorszáig. A kongresszus – a program szerint – a plenáris ülés után hat szakosztályban készült tevékenykedni, ezek egyike lett volna a könyvtári, olyan német szakértőkkel az élen, mint a charlottenburgi Fritz Haber, meg Walter Hofmann (ekkor már Lipcséből).

A lipcsei pedagógiai könyvtárról szóló rövid beszámoló²⁰ szerint a gyűjtemény csaknem 200 ezer kötetből áll, s a használat megközelítette a 35 ezres szintet (a budapesti 14 ezres állományából 10 ezres igénybevételre került sor). A lipcsei tanítóegylet tulajdonában lévő könyvtár rászorult a más városokban működő analóg szervezetek, továbbá Lipcse város és a szász állam támogatására (21 ezer márkás keretéből 5900 márka jutott gyarapításra).

A lipcsei városi könyvtárról írt 1915-ben Staindl Mátyás²¹, a német témák szakértője. „*A könyvek városát sokáig az a jogos szemrehányás érte, hogy elhanyagolja a könyvtárügyet.*” Csupán szerény segílyt (11 ezer márka) juttatott az egyesületi fenntartású népkönyvtáraknak. A város felismerte a helyzet fonákságát, s „*1913-ban hozzáfogtak egy teljesen modern, nagyszabású nyilvános könyvtár berendezéséhez.*” Vezetőnek felkérték az ekkor már neves szakértőnek számító Walter Hofmann, s vele egyetértésben négy könyvtár létrehozását irányozták elő. Abból a számításból indultak ki, hogy eleinte várhatóan a lakosság 3%-a fogja használni az új létesítményeket (láttuk, az élenjáró Angliá-

ban az arány 8% volt), vagyis 18 ezer állandó olvasóval számoltak. Egy olvasóra 3,5 márkát szántak (berendezésre és könyvvásárlásra), amit tovább emelt az olvasószolgálat anyagi igénye (25% plusz). Így a négy tervezett könyvtár több mint 300 ezer márkát igényelt volna. A legfőbb hiányt Hofmann a képzett munkaerőben látta, ezért a vezetéssel egyetértve az első szakaszban kettő könyvtár megteremtésére került sor. Az első könyvtár 1914 tavaszán nyílt meg, szépirodalmi, műszaki és természettudományi anyaggal (a többi tudományterület anyagát fokozatos építik fel). Az ismertető szerint a könyvtár nem „népkönyvtár”, amin Staindl azt érti, hogy csak minőségi anyagot helyeztek el az állományban, s így az méltán minősíthető „nyilvános közkönyvtár”-nak. A működés és szolgáltatás hasonló Hofmann korábbi, dresden-plaueni könyvtárára (melyről Staindl személyes látogatás után a *Fővárosi Könyvtár Értesítőjének* 1911-es évfolyamában számolt be). Az első könyvtárnak a vezetőn kívül 10 fő személyzete van (egy könyvtártiszt, három asszisztens, egy irodai segéderő, „négy kisegítő fiú”, egy-egy takarítónő és ruhatáros). A többi könyvtárban is ilyen létszámot terveznek. A könyvtár hétköznapokon fél 2-től 9-ig tart nyitva, ezen belül a kölcsönzés csak fél 6-kor kezdődik (a könyvtárosok munkaideje hét, a „kisegítő erőké” nyolc óra).

Más nemzetközi témák

Migray József többrészes tanulmányban foglalkozott az angol „népművelő és népjóléti intézményekkel”.²² Számunkra a második rész utolsó és a harmadik első oldalai érdekesek, melyek a „nyilvános könyvtárakkal és olvasótermekkel” foglalkoznak. Itt Migray előbb visszatekint a XV. századi városi könyvtári előzményekre, majd a XIX. századi ismert fejlődéstörténetet foglalja össze (E. Edwards könyvtáros és William Ewart képviselő erőfeszítései és érdemei az 1850-es törvény megteremtésében stb.). Fontos azon információja, hogy az első törvényt nagyszámú módosítás követte, mígnem az 1892-es *Public*

Libraries Act, összefoglalva az előbbieket, végül nyugvópontra juttatja a jogi szabályozást. A megvalósítás hosszú és vontatott menetében Viktória királynő 50 esztendő uralkodásának jubileuma (1887) végre áttörést hozott. A városok közül sokáig London volt hátrányban, 1885-ig a 67 (!) különálló közigazgatási egységből mindössze egy vállalta a könyvtáralapítást. Ehhez képest a *Westminster Review* 1910. februári száma a következő londoni közkönyvtárakról ad számot (Migray összegzésében):

– Kölcsönkönyvtár van	64,
– Kézikönyvtár [...] (Reference departments)	74,
– Ifjúsági könyvtár	75,
– Olvasóterem gyermekek számára	26,
– Általános olvasóterem	14.

Londonban a jelentős tudományos könyvtárakban összesen 5, míg a nagyszámú közkönyvtárban 3 millió kötet van, tehát – állapítja meg Migray – „London mintegy 7 és fél milliós lakosságára 8 millió könyv jut a nyilvános könyvtárakban.” A többi nagyvárosban kétharmados szint mérhető: 30 százezres vagy nagyobb városból 20 tart fenn közpénzből (adóból) könyvtárat. Mindösszesen a szerző számára legfrissebb adatok szerint 608 településen „szednek könyvtáradót, s ezek közül már 553-ban van nyilvános könyvtár, mely 922 épületben van elhelyezve” (vagyis ennyi szolgáltató hely létezik). Az olvasók – pontosabban kölcsönzők – száma összesen 2,1 millió, közülük 59% férfi, 41% nő. Egy év alatt 60 millió kölcsönzést teljesítenek, míg helyben – a kézikönyvtárakban – további 11 milliót használnak. A látogatók száma egy év alatt eléri a 156 milliót, „ami a 45 milliós összlakosságra átszámítva azt mutatja, hogy Anglia minden lakosa évenként átlag majdnem 4-szer keresi föl a nyilvános népkönyvtárakat. Ma Anglia könyvtárviszonyai a legfejlettebbek, a 'public libraries' mindenütt úgy elrendezésben, építkezésben, beosztásban, mind a kiszolgálás tekintetében fölülmúlja Európa többi országainak hasonló nemű intézményeit”. Viszont a vidéki, falusi könyvtárügy „sok nehézséggel küzd”, ál-

lapítja meg a szerző. Hiába sürgette Gladstone (többszörös miniszterelnök) 1891-ben, egy londoni közkönyvtár megnyitásakor az angol földbirtokosokat falusi népkönyvtárak létesítésére. E sürgetés, írja Migray, „*a mai napig teljesen eredménytelen maradt. A túl gazdag angol lordok közül alig akadt néhány, aki tett valamit eddig ezen a téren, noha Gladstone a saját birtokán jó példával járt elől. Újabban sokat kísérleteznek vidéken a vándorkönyvtárakkal.*”

Orosz könyvtári beszámolót vesz át – a harkovi L. Hafkina-Hamburger tollából – a lap az amerikai *Library Journal*-ból²³. A cikk előbb a köteles példánnyal is gazdagodó három tudományos intézményt (a szentpétervári Császári Nyilvános Könyvtárat, mai nevén Orosz Nemzeti Könyvtárat, az akadémiai könyvtárat és a moszkvai vezető gyűjteményt, későbbi nevén Lenin, ma pedig Orosz Állami Könyvtárat) ismerteti, majd rátér a városi nyilvános közkönyvtárakra. Itt kiemeli a kijevi (600 ezer kötet, 1837 óta működik) és odesszai városi könyvtárat (200 ezer, szintén 1837-től), hol a helyben használat ingyenes, csupán a kölcsönzésért fizetnek havi díjat. A moszkvai és szentpétervári városi könyvtár gyengébb lehetőségekkel rendelkezik (például Moszkva 12 ilyen könyvtárában csupán 80 ezer kötet található, – az élénk érdeklődésnek köszönhetően viszont 824 ezer kölcsönzéssel vették igénybe). Az egyesületi fenntartású közkönyvtárak közül kiemelkedik a harkovi (1886-tól működik, 200 ezres állomány, s e 300 ezres városban annyi kölcsönzöt számoltak, épp 12 ezret, mint a kétmillió Néva-parti cári székhelyen). A harkovi könyvtár vezetőségében neves professzorok is tevékenykedtek (tegyük hozzá, ez volt akkoriban a „bécsi” modell is). Az összes állami (városi) és egyesületi fenntartású nyilvános városi közkönyvtár száma az egész országban 800-ra tehető (az 1908-as népszámlálás a 155 millió országban 20 millió városlakót számlált), ezek összegzett állománya elérte a 8 millió egységet. Ehhez még hozzátehető igen nagyszámú kicsi falusi „népkönyvtár”. Külön említi a cikk Finnországot (ekkor a cári birodalomban autonómiát élvező Finn Nagyhercegség), ahol

a könyvtárak száma meghaladta a kettőezret. Az orosz közkönyvtárakat a cenzúra jócskán sorvasztotta: 1906-ig tételes tiltott művek indexe is létezett, azután ez már „csak” iskolai könyvtárakra vonatkozott (tiltva volt Dosztojevszkij, Nyekraszov stb.). Minden évben zártak be városi (főök)könyvtárat, ha a helyi kormányzó elítélendőt látott működésében. A könyvtárosok 1911. évi nagygyűlése szerette volna e „jogot” úgy korlátozni, hogy ne magát a könyvtárat, hanem a „csak” a felelős személyt sújthassa a kormányzói verdikt.

A könyvtártant kötelező tantárggyá tették az amerikai tanítóképzőkben, számol be a lap novemberi számában Staindl Mátyás²⁴. Ha az iskolai tanár- és diákkönyvtárakat felkészült pedagógusok vezetik, akkor mindenki korán elsajátíthatja a könyvtár használatát. Ezért az amerikai tanítóképzők számára a könyvtáros egyesület, az ALA megfelelő szakbizottsága (*ott ilyen is van!*) – kommentálja Staindl) kidolgozta a könyvtártani tematikát. Ez három szintes: az elemi, illetve középiskolai, valamint a tanítóképző könyvtárak működését megalapozó ismeretköröket foglalja össze. Előbbieknél a legjobb könyvek kiválasztása, az oktatásban használható lexikonok és enciklopédiák, ifjúsági mintajegyzékek ismerete, továbbá technológiai tudnivalók (osztályozás, kölcsönzés, könyvterjesztési módszerek stb.) szerepelnek a tematikában. A középiskolai könyvtáraknál már alaposabb gyarapítási tudnivalók, a tudományos kutatás módszerei, katalógusszerkesztés stb. is szerepel fentiek mellett. A tanítóképzős könyvtárosnak ismernie kell a falusi gyerekeknek ajánlható könyveket, a „*neveléstani bibliográfiákat*”, s a könyvtárvezetés lényegi elveit is. A szerző végül hazai „vizeken” landol, mondván, nálunk is van miniszteri rendelet arról, hogy a „*néptanítók számára könyvtártani előadásokat kell tartani, de ez, sajnos, nem történik meg.*”

Hazai eredmények és tennivalók

Hosszabb (névtelen) beszámoló olvasható a *Pedagógiai Szeminárium* könyvtáráról²⁵. A két éve működő könyvtár máris nagyon népszerűvé vált a cikk szerint. A 14 ezres állományból 8 ezer a pedagógiai szakirodalom, a többi hatezer megoszlik az irodalom, filozófia, művészet stb. között (ehhez képest a szépirodalom kölcsönzése az összesnek fele). Nyitva tartása: hétköznap reggel 9-től 1-ig és délután 4-től fél 8-ig. Helyben bárki szabadon használhatja, kölcsönzésre a pedagógusok, a Népművelő Társág tagjai, köztisztviselők stb. vehetik igénybe. Konkrét igényre még hiányzó művek beszerzését is vállalják. 1913 második félévében közel 1100 új kötetet szereztek be (857 műből) – ebből 700 kötet pedagógiai tartalmú. Az új beszerzésről a *Fővárosi Pedagógiai Könyvtár Értesítője* negyedévenként tájékoztatja az érdeklődőket. A teljes állomány kereshető a betűrendes és részletes szakrendi katalógusban – utóbbi nyomtatásban való megjelenése folyamatban volt. A külföldi anyag vonzza az olvasókat, hisz a kölcsönzés nyelvek szerinti vizsgálata azt mutatja, hogy idegen nyelvű a teljes használat 45%-a.

A márciusi számban jegyzet ismerteti *Kőhalmi Bélának*, a *Könyvtári Szemle* szerkesztőjének a nemzeti bibliográfia hiányát tárgyaló „külön füzet”-ét. A lap maga is tesz erőfeszítéseket a kérdés megoldására, amint ezt legutóbb „*Ferencci Zoltán, az Egyetemi Könyvtár érdemes igazgatója is örömmel üdvözölte*”²⁶.

Az 1910. évi népszámlálás számos fontos adalékkal látta el a művelődés szervezőit. A lap „bőven ismerteti” *Buday László* KSH-igazgatónak a *Budapesti Szemle* 1915. márciusi számában megjelent elemzését az iskolázottság adatairól²⁷. A hazai lakosság körében – iskolázottsági szempontból – a németek mögött második a magyarság. Az ország – Horvátország nélkül számított – lakossága 18 millió, ebből 673 ezer (3,7%) látogatott legalább négy középiskolai osztályt, s a teljes gimnáziumot elvégzettek száma csupán 250 ezer (1,4%; ezen belül nagy eltérés tapasztalható nemek szerint a férfiak javára, például az

összesből a magyaroknál nő 15%, a németajkúaknál 22%). A négy középiskolai osztályt végzettek aránya jobb a városokban (közel 14%), mint vidéken (csupán 2,4%). A városok közt e mutató szerint vezet Budapest (19%), utána Kassa (16%) és Kolozsvár (15,6%) állt.

Az *Országos Pedagógiai Könyvtár és Tanszer-múzeum* új szolgáltatásáról és bibliográfiájáról tudósít az 1915. évi utolsó szám²⁸. Az intézmény Hivatalos Értesítője (1906–) németül is megjelent, ám csak 1915 nyarától vállalkozott ez utóbbi (*Monats-Berichte der Pädagogischen Landes-Bibliothek und des Museums für Lehrmittel*) arra – *Gyulai Ágost* pedagógus, tanítóképző intézeti tanár fáradozásának köszönhetően –, hogy a hazai közoktatásügy változásairól a külföldnek „rendszeres ismertetéseket” adjon. Emellett beszámol minden tanácskozásról, kiállításról stb. is, sőt a „magyar pedagógiai irodalom új termékeiről és teljes szemlét a Magyar pedagógiai sajtó nevezetesebb orgánumainak, körülbelül 25 folyóiratnak tartalmáról.”

„*A Petrik*” címmel méltatja *Kőhalmi Béla*²⁹ *Petrik Géza* frissen megjelent tízéves nemzeti bibliográfiai ciklusát. Az 1900–1910 közötti időszak kiadványait felölelő négy füzet darabonként 3-3 koronáért kapható a szerkesztőnél (Donáti u. 49.). A bírálat szerzője megemlíti, hogy ekkor a világban 150 ezer könyv jelent meg egy évben (ma 1 millió fölött). „*Ki fogja ezeket össze, ki tartja számon? [...] Vajon lehetetlent kíván, aki azt szeretné, hogy minden megjelent könyvről tudomást szerezzen? Hogy legalább a címét olvassa? Magyarországon alig háromezer könyv jelenik meg egy esztendőben, egy napra még 10 se jut. [...] Petrik jelenti az 1712 óta 1910-ig megjelent [...] könyvek csaknem teljes jegyzékét. Petrik jelenti a magyar irodalomtörténet és tudománytörténet forrásanyagát. [...] Külföldön erre a feladatra intézetek vagy gazdag kiadócégek mertek csak vállalkozni. [...] Ezt a hatalmas, nem egy embernek való munkát is nem tudós, hanem könyvkereskedő csinálja azzal a maga áldozással, ahogy azt csak tudósoktól szabadna elvárni. [...] Petrik, az nem egy ember, [...] az egy fogalom, a magyar könyv leltára. Illik néha*

félhangosan tudtul adni, hogy Petrik Géza élő ember; aki mindig dolgozik a hetven esztendőjével... ”.

A lap 1915. januári számában jegyzet³⁰ olvasható a katonák és hadi sebesültek könyvellátásáról. A „Budapesti Központ Segítőbizottsághoz a közönség köréből november 15-ig 47.760 kötet könyv és füzet érkezett.” Ezt a mennyiséget növeli a fővárosi könyv- és folyóirat-kiadók „részint saját kiadványaikból, részint gyűjtés révén” felhalmozott ajándéka. A gyenge állapotban lévő köteteket a Gottermayer cég ingyen bekötötte. A válogatás Enyvvári Jenő „könyvtári főtisztre” (Fővárosi Könyvtár) hárult. A szállítást hat fővárosi cég végezte. Jutott az anyagból 70 budapesti kórházba, 44 vidéki városba, s még Ausztria 235 helységébe is. Az eljuttatás költségeit a Bárczy István polgármesterhez érkezett adományokból fedezték.

A Népművelés utolsó évei (1917–1918)

1917-ben továbbra is Weszely Ödön szerkesztette a lapot, *Ozorai Frigyesnek*, a Pedagógiai Szeminárium igazgatójának helyettes szerkesztő, illetve az 1918-as évfolyamban társszerkesztői közreműködésével. Ekkor már csak kéthavi öszszevont számok láthattak napvilágot, s az éves terjedelem 1917-ben nem haladta meg a 630 oldalt (a legjobb évek harmadát), 1918-ban pedig tovább zsugorodott, 456 oldalra³¹.

Varsányi Géza írása az első számban a Népház népművelő tevékenységét tekinti át³². A cikk főként a tanfolyamok tematikáját, a résztvevők összetételét vizsgálta.

A következő oldalakon *Balázs Béla* érdekes előadás-esszéje olvasható *Műveltség* címmel³³, mely az alcím szerint „Bevezetés a Pedagógiai Szemináriumban folyó könyvtári előadásokhoz”. A szerző azt taglalja, mi hajtja az embereket a több tudás, a műveltség elsajátítására. Az előadás záró mondatai: „Sajnos, a demokrácia mai, kezdetleges formái között még a műveltség

sem igazán demokratikus, mert voltaképp nem igaz, hogy mindenki számára hozzáférhető. Mert még mindig pénz kell hozzá, sok, sok idő, amivel csak kiváltságosok rendelkeznek bőven. De legalább elvben nyitva a kapuja mindenki előtt, legalább nem lehetetlen ma már senki számára, hogy bejusson. Ha igazi vágy, elég szívós akarat és erő van benne.” Ma sem könnyű a műveltséget mindenkihez eljuttatni, „igazi vágyat” ébreszteni...

Drozdy Győző (1885–1970, pedagógus, újságíró, politikus) az ellenkező végletről, az „olvasási mániában szenvedő tanulókról” gondolkodik³⁴. Sarkos fogalmazások olvashatók. „Ellentétben azokkal, akik nem ismerik a betű kéjét, állanak azok, akik beteges ösztönrel fogyasztják az újságot, regényeket. Nem akarnak ezek tanulni, gondolkodni, szórakozni – csak az olvasás [...] olvasnak az olvasás kedvéért. [...] Némelyiknél az olvasás már nem is élvezet, csupán az idegek foglalkoztatása.” Ezek után példák az első osztályosról, aki már a gyereklapok mellett a Pesti Hírlapot is naponta elolvasta, a gyenge képességűek iskolájába járóról, akinek minden zsebe tele ponyvaregényekkel... Drozdy szerint az „olvasási mánia rokonságban áll a verbomániával, amit magyarul szószátyárság hungarizmusával fejezhetünk ki. Ki ne ismerne őket: az örök fecsegőket, [...] semmitmondókat, a tíztagú körmondatok szöveit, akiknek mindig van beszélnivalójuk, de mondanivalójuk – soha”. A mániákusan olvasó „kritika nélkül elfogad minden nyomtatott mondást”. A szerző végül leszögezi, nem kívánta „kimeríteni” a témát, csupán a „kísérleti pedagógia figyelmét” igyekezett felkelteni.

Pár oldallal később *Vajda Gyula* szabadkai „felsőlányiskolai és leánygimnáziumi igazgató” az „olvasás művészetét” vizsgálja³⁵ – mint az írásból kitűnik, *E. Legouvé* francia szerző hasonló című könyve nyomán (mely 1904-ben látott napvilágot az Olcsó Könyvtár sorozatban). Vajda a felolvasás, a szavalás és más iskolai jelenségről ír, megállapítva, hogy van mit javítani a tanulók olvasáskészségén.

Gombos Ferenc a falusi kulturális tevékenység³⁶

fellendülését attól várja, hogy a „*kultúr munka szervezése, irányítása és végzése falun a lelkes és tanító kezébe legyen letéve*”. A különböző vallásfelekezeteknek pedig „*társakként és nem egymás ellenségeként kell állaniuk egymás mellett...*”. A szerző szerint elsőrendű teendő a „*falu kaszinóéletének*” megteremtése. „*Olvasóteremmel, könyvtárral, hírlapokkal és társalgóteremmel. [...] közismert tény, hogy népünk fiai nincsenek ellátva magasabb nivójú hírlapi tájékoztatással. Nem mindig szellemi okai vannak ennek. Igen sok esetben anyagi. Népünk olcsón akar jutni hírlapi tájékozódáshoz. [...] Az is tudott dolog, hogy népünk jó könyvekkel sincs felszerelve. [...] A község házában elhelyezett népkönyvtárak használatától, tapasztalatom szerint, vonakodik épp e hely miatt.*”

Kilián Zoltán az iskolai könyvtárak technikai eszközeiről közölt rövid írást³⁷. Bevezetőjében megemlíti, hogy a „*fővárosi iskolák tan- és szakfelügyelősége [...] az ifjúsági könyvtárak*” használatával is foglalkozik, ezért hasznosnak tartja áttekinteni a könyvtári működés eszközeit. „*Az ifjúsági könyvtár 4 osztálykönyvtárra van felosztva, melyek az ifjúsági könyvtár szobájában külön-külön szekrényben foglalnak helyet.*” A katalógus formája: egész ív nagyságú papírra írják jól olvasható módon, s e jegyzéket kifüggesztik, hogy minden tanuló válogathasson. Minden nap lehet kölcsönözni, pontosabban a hét hat napján 2–2 osztály jogosult erre. Erre az adott osztályban előző nap hirdetéssel hívják fel a figyelmet. Maga a kölcsönzés alig fél óra alatt le is zajlik az 50 tanuló (!) számára, – s ebben negyedikes tanulók is segítenek.

Remény és búcsú

A lap 1918. október-decemberi száma élén két fontos – értékelő, illetve programadó – írás követi egymást.

Weszely Ödön *Az új korszak és a Népművelés* címmel³⁸ visszatekint a folyóirat egész tevékenységére, részletesen felsorolva a benne szereplő személyeket. Elvi megállapításaiban arra szorít-

kozik, hogy az „új korszakban” az ország előtt két nagy feladat áll: „*az ország gazdasági újjászervezése, s az ország kulturális szervezése. Ez a kettő nemcsak megmenti a lesújtott nemzetet, hanem magasra emelheti, sokkal magasabbra, mint amilyen magasan legdicsőbb korszakában is valaha állott. Az új korszak pedagógiai reformjai vannak hivatva ennek a boldogabb jövődönnek az előkészítésére. Az új pedagógiai eszmék befogadására a Népművelés készítette elő a talajt.*” Írása végén Weszely búcsút vesz a laptól, még egyszer hangsúlyozva annak sikerességét: „*...ez a több mint tíz esztendei munka nem volt hiábavaló, mert segített előkészíteni az új korszak pedagógiai programját.*” Ezért „*mély meggyőződés – mondja –, hogy csak ez az így megindult kulturális emelkedés teheti nagygyá és virulóvá hazánkat.*”

A következő – a programadó – írás³⁹ *Ozorai Frigyesé*, aki nyilván arra készült, hogy átvegye a szerkesztői munkát. „*Új idők küszöbén*”: e cím áll írása élén, s először ő is visszatekint, megállapítva, hogy a lap 1906-os létrejötté óta „*nem egyszer változott tartalmában, külső köntösben, névben egyaránt.*” Idéz Bárcty István 1906-os beköszöntőjéből, Wildner Ödön 1912-es programadó cikkéből. Az 1912-es névváltozás – *Új Élet* – nyomán Ozorai szerint a „*tiszta radikális gondolkodás*” olyan alakjai szólaltak meg a lapban, mint „*Bartók Béla, Bolgár Elek, Hevesi Sándor, Kárpáti Aurél, [...] Schöpflin Aladár, Supka Géza, F. Takács Zoltán, Tonelli Sándor, [...] Szabó Ervin, Wildner Ödön stb.*” A háború idején – Weszely vezetésével – „*nagy szerepe volt a Népművelésnek abban, hogy a főváros tanítósa merev állást foglalt az ún. lövészárk-pedagógia ellen, amikor egyes pedagógus-reformerek különösen a 'katonás nevelés' jelentőségét kezdték hangoztatni. A háború bajai hozták aztán magukkal, hogy a lap sokszor rendetlenül s kisebb ívszámmal jelenhetett meg, amiért épp ezt a folyóiratot talán kissé szigorú kritikában is részesítették.*” A jövőre gondolva Ozorai úgy véli, „*fokozottabb mértékben kell a pedagógia felé fordulnunk*”.

Az őszirózsás forradalom idején íródott cikk

szerzője a közeljövő működését tervezi. „*A lap vezetésében és irányításában 1919. január 1-től kezdve egy külön szerkesztő-bizottság fog közreműködni. A lap szerkesztőségéből január 1-ével kiválik dr. Weszely Ödön egyetemi tanár...*”.

E szám – mint kiderült, az utolsó – foglalkozott az iskola jövőjével (Keleti Adolf), olvasástani-tással (Sajó Aladárné), elbúcsúztatták *Kaffka Margitot* („*egy erős egyéniséggel, hatalmas tehetséggel megint kevesebben vagyunk*”), s az utolsó oldalakon könyvismertetés (Gyermekmentés. A II. országos gyermektanulmányi tanácskozás előadásai alapján szerkesztette Nemes Lipót) olvasható. Az ismertetés (egyben a folyóirat) záró mondata Vörösmarty-idézet: „*Lesz még egyszer ünnep a világon*”...⁴⁰ – ezt akár biztatásnak is vehetjük.

Epilógus helyett

Röviden tekintsük át a *Népművelés (Új Élet)* szerkesztésében meghatározó szerepet vállalt három személyiség további életútját, működését.

Bárczy István (1866–1943) 1918 tavaszán főpolgármester lett, egyben a főrendi ház tagja, majd a monarchia őszi bomlási időszakában neve lehetséges miniszterelnökként is felmerült. 1919 januárjában lemondott minden tisztségéről, a Tanácsköztársaság idején rövid ideig fogságban volt. Az év őszén a Nemzeti Demokrata Párt egyik alapítója lett, s mint ilyen novembertől 1920 márciusáig a Huszár-kormány igazságügy-minisztere. A következő években több demokrata illetve liberális párt vezetőségében tevékenykedett, 1926-ban indult a demokrata blokk képviselőjében a fővárosi polgármester-választáson, de Sipőcz Jenővel szemben – a megismételt szavazáson – alulmaradt. 1920–1926 közt nemzetgyűlési, majd 1927-től 1931-ig országgyűlési képviselő. 1922-től a „Beszkárt” (BSZKRt., a mai BKV elődje) elnöke. A zenekedvelő, gitározó, társasági embernek ismert Bárczy péceli háza barátai számára a derű, az élhető élet szigete és szimbóluma a két világháború közti időszakban.

Weszely Ödön (1867–1935) 1918-tól a pozsonyi egyetem egyetemi tanára, majd a menekülő intézménnyel Pécsre került, ahol több évig bölcsészkar dékán, az 1929–1930-as tanévben pedig az egyetem rektora. A kor meghatározó pedagógiai szaktudósaként meghívták a pesti egyetemre, ám csak székfoglaló előadását tarthatta meg, mikor a hirtelen halál elragadta. Életművét a neveléstudomány máig nagyra becsüli, érdemben írnak róla.

Wildner Ödön (1874–1944) az öszirózsás forradalom idején a Nemzeti Tanács tagja lett, 1919. március elején betegállományba került. A Tanácsköztársaság idején halálos fenyegetést kapott Pogány József népbiztostól. Jászi Oszkár április második felében meglátogatta és összetörtnek látta⁴¹. 1920-ban egyértelműen politikai indítékkal fegyelmi vizsgálat célpontja⁴², majd – 46 éves korában – nyugállományba helyezték. Évekig lektorként (Rózsavölgyi, Révai) és fordítóként tartotta el családját, három kiskorú gyermekét. *Goethe-breviáriuma*, *Léleküditő* című összeállítása széles körben ismert. A húszas évek közepén Bárczy oldalán, a demokrata blokk tagjaként, beválasztják a törvényhatósági bizottságba (ma: közgyűlés). Számos szakbizottság, például a közoktatásügyi tagja – *Kéthly Anna*, *Bitter Illés*, *Pintér Jenő* és mások társaságában. Fontos műveket írt a főváros közigazgatásának történetéről. Lakáspolitikai és urbanisztikai szakértőként képviselte a fővárost számos nemzetközi (Róma, Párizs stb.) konferencián (*Erdei Ferenc* dicsérte urbanisztikai írásait 1939-es *Magyar város* című művében). *A Magyar Goethe Társaság* főtítkára, illetve egy időben a könyvkiadók és könyvkereskedők egyesületének ügyvezető igazgatója is volt. Évtizedeket áldozott egyetemes művelődéstörténete megírására: a mű kézírata – fél évvel a szerző halála után – fővárosi lakásában pusztult el a front alatt.

Rövid summa

A Népművelés (1912–1914 közt: *Új Élet*) 13 évfolyama a múlt századelső szellemi életének

rendkívül fontos forrása. Pedagógiai és újabban irodalomtörténeti⁴³ kutatók ezt már megállapították (várható még a művészet- és sporttörténet érdeklődése is).

A folyóiratot szemlélve láthattuk, hogy a reformlázban élő főváros dinamikus és sokoldalúan felkészült vezetői milyen jelentős szerepet tulajdonítottak a nyilvános (köz)könyvtárnak a művelődés terjesztésében, különös tekintettel a *demokrácia megalapozására*. Hosszú tallózásunk végén megállapíthatjuk, hogy a lap évfolyamaiban több tucat könyvtári gravitációs írás foglalkozott érdemben e témával. Abban a szelvényben, hogy a legkorszerűbb külföldi törekvések mielőbb követésre találjanak hazai, elsőként fővárosi viszonyaink közt. A téma *különösen az 1906–1913* közti években hozott maradandót. Nem Bárczyn vagy munkatársain múlott, hogy a várt eredmények elmaradtak az általuk is kívánatosnak tartott áttöréstől, igen jelentős mértékben – bár nem egyedül – a világháború következtében⁴⁴.

Jegyzetek

1. BÁRCZY István – WILDNER Ödön: Új Élet. = Új Élet (Népművelés) (továbbiakban: ÚÉ – NM), 1912. (7. évf.) 1. k. 1. sz. 1–6. p.
2. Csak az indításból idézhetünk, de plasztikusságával már ez is elég borzongató: „*Megragadtak és kiráncigáltak a kényelmes kávéházból; – kivették szájamból a cigaretta, enyéimről el se búcsúzhattam, holmi kék és maszatos szövetet húztak rám, furcsa állatbőröket szíjaztak a hátamra s kivittek a forró hegyekbe.*” Karinthy Frigyes: Háborúsport. = ÚÉ – NM, uo. 2. k. 14–15. sz. 561–568. p.
3. K. Ö. [Wildner Ödön]: Laikus gondolatok egy lakáskiállításon. = ÚÉ – NM, u. o. 4. sz. 238–241.; sz. e. [Szabó Ervin]: Az „édes otthon”. = ÚÉ – NM, uo. 1. k. 5. sz. 420–423. p.
4. SCHÖPFLIN Aladár: A ponyva körül. = ÚÉ – NM, uo. 2. k. 10–11. sz. 282–297. p.
5. A szerkesztők: Új év, új munka. = ÚÉ – NM, (8. Évf.) 1. k. 1. sz. 1–3. p. („szemünkbe ötlük az, hogy ismét fokozottabb mértékben kell a pedagógia felé fordulnunk”, – majd sorolják a fontos témákat: „a munka iskolája, az állampolgári nevelés, az ipari, a művészeti oktatás, a testnevelés reformja, valamint a hazai és külföldi iskolaügy, iskolaszervezet...”. 2. p.). A lap ismét havonta látott napvilágot, s egy évfolyam két félévi kötetre tagolódtott, s egy félév csaknem 900 oldal terjedelmet ért el.
6. Szerkesztő-változás. = uo. 2. sz. 243. p.
7. STAINDL Mátyás: Mit olvasnak a német nyilvános könyvtárakban? = Uo. 2. sz. 233–234. p.
8. Új módszer jó könyvek terjesztésére. = Uo. 4. sz. 496. p.
9. GÖRÖG Emil: A Forney-könyvtár Párizsban. = Uo. 5. sz. 624–625. p.
A Forney-könyvtár mai ismertetéséből kiténik, hogy a könyvtár 1961 óta egy középkori épületbe került át: http://www.mam.paris.fr/fr/culture/Les_bibliotheques/Bibliotheques_specialisees/bib_forney.asp
10. WILDNER Ödön: Székesfővárosunk szociálpolitikai intézményei. = Uo. 6. sz. 641–652. p.
11. KOVÁTS Alajos: Az ifjúság és a nép olvasmányai. = Uo. 7. sz. 771–778. p. A szerző az MTA tagja, a Magyar Statisztikai Szövetség elnöke, illetve évekig a VKM munkatársa, talán ezért került bele írása – ha kritikával is – a lapba.
12. STAINDL [Mátyás]: A Népháza könyvtára 1912-ben. = Uo. 7. sz. 838–839. p.
13. [Névtelen ismertető:] Szabó Ervin: A városi múzeumok feladatai és a Fővárosi Múzeum. = Uo. 4. sz. 638. p. Szabó Ervin munkája 1913-ban a *Városi Szemle* című folyóirat hasábjain és önálló kiadásban (Ranschburg könyvkereskedése kiadásában) is napvilágot látott, újabban pedig a Szabó Ervin magyar nyelven megjelent könyvtártudományi, művelődéspolitikai cikkeinek, tanulmányainak és kritikáinak gyűjteménye 1900–1918. (Bp.: FSZEK, 1959.) című gyűjtemény függelékében a 621–698. oldalon. Szabó Ervin utójára az 1916. decemberi számban szerepelt, ahol véleményeket közöltek a Pedagógiai Szemináriumról. Itt Alexander Bernát, Harrer Ferenc, Sebestyén Károly stb. rövid megnyilvánulásai után Szabó Ervin több oldal (1916. 12. sz. 693–696. p.) terjedelmű eszmefuttatása is olvasható. Ezt nem említi az 1959-es Szabó Ervin-kötet. Szabó hangsúlyozza, hogy a „komolyabb törekvésűek számára szükséges a tudományos kutatás módszereinek tanítása”. Ahogy írja: „szinte hihetetlen – csak a könyvtáros tapasztalja – milyen tudatlan és járatlan még az egyetemet végzettek nagy része is e téren”. Vagyis meg kell tanítani az anyaggyűjtést, a források, a könyvtári eszközök használatát, jegyzetelését, a publikálást stb. Ma is időszerűek javaslatai.

14. *Egy francia falusi könyvtár* címmel jelent meg jegyzet a lap 1915. 1. sz. 61. oldalán. Ebben idézik egy német katona beszámolóját a *Börsenblatt* – a német könyvkereskedelem nagy múltú lapja – oldalairól: „... egy piszkos francia faluba vetődtünk. A véletlen úgy akarta, hogy a falusi tanító házába kerüljek. Hosszú kutatás után egy faliszekrényt pillantottam meg, az ajtó belsejére ragasztott könyvjegyzék után ítélve, ez volt a falu könyvtára. Nevetve odaszóllítottam hadnagymot s vele fejcsóválva átböngésztem kincseiket: erkölcsi elbeszélések, vértanúk élete [...] s valamennyi az 1850 előtti időkből való. Valamennyi kifogástalan állapotban [...] Persze, hogy nem olvasta senki”. Hazugság, eufémizmus és sanda szándék keveredik e „levél” soraiban.
- Szerencsére más hangot is hallhatunk, igaz, ez már a háború utolsó szakaszában jelentkezik. Az 1917. márciusi számban (135. p.) alig pár soros hír, érdemes teljes egészében megismételni. „*Hadigyetem Kazánban. Az egyetemet végzett hadifoglyoknak megengedik, hogy az ottani egyetem könyvtárát és laboratóriumát használják. Mint ismeretes – Bárány dr., bécsi egyetemi tanár, a Nobel-díj nyertese – is dolgozott a kazáni egyetem laboratóriumában.*” Ma tudjuk, hogy Bárány már hadifogoly volt, mikor megkapta 1915-ben (az 1914. évi) a fiziológiai (orvostudományi) Nobel-díjat, és a stockholmi *Nobel-bizottság* sürgetésére a svéd kormány 1916-ban elérte a beteg tudós kiadatását. Fogságában egyébként Bárány Róbert kórházi orvos és *könyvtáros* is volt.
15. BÁRCZY István: Múlt és jövő. = Népművelés – Új Élet (továbbiakban: NM – ÚÉ), 1915. 1. sz. 1–5. p.
16. Budapest kultúrájának vezetése. = Uo. 1915, 12. sz. 925–926. p. A lap 1916. 2. számában *Wildner Ödön programja* címmel további rövid tájékoztatás olvasható a 121. oldalon.
17. [Weszely Ödön] Tíz esztendő után. = Uo. 1916. 1. sz. 1–3. p.
18. A lipcsei munkáskönyvtárak. = ÚÉ – NM, 1914. 2. 188. p.
19. Nemzetközi népnevelési és népművelési kongresszus Lipcsében. = Uo. 5–6. sz. 539–540. p.
20. A lipcsei pedagógiai könyvtár. = Uo. 7. sz. 664–665. p.
21. [Staindl Mátyás] S. M.: A lipcsei városi könyvtárak szervezése. = NM – ÚÉ, 1915. 3. sz. 231–232. p. A létszámgény elég *magasnak* tűnik (450 olvasóra egy személy), ha összevetjük a 2005 körüli magyar vagy német (előbbi 500, utóbbi 675 olvasóra egy könyvtári alkalmazott) statisztikai átlaggal. Ezt bizonyára Hofmann *intenzív olvasói* tanácsadást célzó szolgáltatási modelljéből is fakadt.
22. MIGRAY József: Az angol nép szellemi színvonalának emelése. = ÚÉ – NM, 1914. 5–6. sz. 477–496.; a 2-ik rész címe: Az angol népművelő és népjóléti intézmények. NM – ÚÉ, 1915. 2. sz. 127–139. p., a 3-ik rész azonos címen: = Uo. 3. sz. 216–223. p. Figyelemreméltó, hogy az ellenségről lehetett pozitív beszámolót írni, illetve folytatni a háborús időszakban is.
- Az 1850-es törvényhez és a további eseményekhez v.ö. . Sonnevend Péter: Az angolszász könyvtár létrejötte. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2003. 11. sz. 37–54. p.
- William Gladstone* (1809–1898) egész életében könyvgyűjtő volt, s 30 ezres magángyűjteményét végakaratóban közkinccsé tette. A könyvtár elhelyezését már életében elkezdte, s a nyolcvan feletti öregúr maga talicskázta könyveit a fél kilométeres távolságra, mondván, a könyvszerető embernek ilyen módon is bizonyítania kell komoly szándékát. A könyvtár ma is létezik, az épp 200 éve született államférfira idén különösen sokat fognak emlékezni. A könyvtár honlapja: <http://www.st-deiniols.com/the-library/the-library.htm>
23. [Staindl Mátyás] S. M.: Oroszország könyvtárai. = Uo. 1915. 6. sz. 471–472. p. Az amerikai lap cikkének szerző(nő)je a századelő egyik legnevesebb orosz (majd szovjet) könyvtárosa, *L. B. Hafkina-Hamburger (1871–1949)*, aki már 1904-ben terjedelmes könyvtártani *kézikönyvet* bocsátott ki (*Biblioteki, ih organizaciá i tehniká. Sankt-Petersburg. 1904. – VIII, 376 c.*). Róla újabban: *J. Richardson: The origin of Soviet education for librarianship: the role of N. Kruspkaya (1869–1939), L. B. Khavkina-Hamburger (1871–1949) [...] = Journal of Education for Library and Information Science, 2000. Spring, p. 106–128.* Az olvasás, a könyvtárak esélyeiről sokat elárul az adat, hogy ekkor a lakosság 21%-a tudott írni-olvasni. Ld. *Az elemi oktatás Oroszországban.* = Uo. 5.sz. 392–393. p. A 3. számban érdekes adatok a birodalom akkor 155 milliós népességéről: a 30 felsorolt nemzetből és nemzetiségből 17 érte el az 1 milliós szintet, az élen állók pedig a következők voltak: oroszok 56, ukránok (akkori kifejezés: „kisoroszk”) 22, lengyelek 8, fehéroroszk csaknem 6, zsidók 5 millió. A finnek 2,5 millióval hatodik, az észtek 1 millióval a 16-ik helyen. = Uo. 3. sz. 236. p.
24. STAINDL M[at]tyás]: A könyvtártan tanítása az amerikai tanítóképzőkben. = Uo. 11. sz. 848–849. p.
25. A Pedagógiai Szemináriumból. A könyvtár. = ÚÉ – NM, 1914. 2. sz. 204–210. p. A cikk szerzője valószínűleg Ozorai Frigyes, hisz ő volt ekkor a Szeminárium vezetője.
26. [Staindl Mátyás] St.: Nemzeti bibliográfiánk. = Uo. 3. sz. 304. p.

27. A magyarság műveltsége. NM – ÚÉ, 1915. 5. sz. 316–319. p.
28. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Tanszermúzeum német nyelvű folyóirata. = Uo. 12. sz. 926–927. p. Gyulai Ágost (1868–1957) pedagógus, irodalomtörténész, a Magyar Pedagógiai Társaság főtítkára 1904-től 1946-ig.
29. KŐHALMI Béla: A Petrik. Magyar Könyvészet 1901–1910. = Uo. 12. sz. 942–944. p.
30. Könyvek sebesült katonáknak. = NM – ÚÉ, 1915. 1. sz. 69. p.
31. Az 1918-as évfolyam 320-ik oldalán ez áll: „*Figyelmeztetés. A jelen füzethez, mely a félév utolsó füzete, nem csatolunk tartalomjegyzéket, mivelhogy füzeink megcsökkent terjedelme megengedi, hogy az egész évfolyam egy (kiemelés az eredetiben. – S. P.) kötetbe köttessék. Mint más folyóiratoknál eddig is szokásban volt.*”
32. VARSÁNYI Géza: Népművelő törekvések a Népházában. = NM–ÚÉ, 1917. 1–2. sz. 36–43. p.
33. BALÁZS Béla: Műveltség. (Bevezetés a Pedagógiai Szemináriumban folyó könyvtári előadásokhoz.) = Uo. 49–58. p. A „könyvtári előadásokról” nincs további tudomásunk.
34. DROZDY Győző: Olvasási mániában szenvedő tanulók. = Uo. 6. sz. 338–340. p.
35. VAJDA Gyula (1868, Kaposvár -? pedagógus): Az olvasás művészete. = Uo. 7–8. sz. 351–360. p.
36. GOMBOS Ferenc (1891–1978, Kultúrunka falun. = Uo. 7–8. sz. 378–386. p. Gombos református lelkész, újságíró (Bajcsy-Zsilinszky lapjainál is), író – Simándy Pál néven -, majd 1945 után a minisztérium szabadművelődési vezetője.
37. KILIÁN Zoltán: Iskoláink könyvtár-technikai berendezése. = Uo. 11–12. sz. 506–508. p.
38. WESZELY Ödön: Az új korszak és a Népművelés. = Uo. 1918. 10–12. sz. 385–390. p.
39. OZORAI Frigyes: Új idők küszöbén. = Uo. 391–395. p.
40. VAJDA Piroska: A gyermekmentés. = Uo. 455–456. p.
41. Jászi Oszkár naplója 1919–1923. Bp. MTATTI, 2001. 30. p. Az április 23-i bejegyzés: „... Wildnernél. Szegény Ödön egészen meg van törve.”
42. ERDEI Gyöngyi: Műpártoló Budapest. 1873–1933. Bp.: Városháza, 2003. A fegyelmi és következménye: 133–139. p.
43. PAP Katalin Tünde: A reformpedagógia a Nyugatban. Nevelési kérdésekről, művészetpedagógiáról vallott nézetek a Nyugatban. = *100 éves a Nyugat*: Konferencia. ELTE BTK, 2008. február 2. http://epika.web.elte.hu/doctor/publ_papkt.html (2009. 01. 10.)
Az előadás megállapítja, hogy a *Nyugat* és a *Huszedik Század* szerzői „közt sok az átfedés, hiszen a Nyugatban írók közt szerepel Nádaï Pál, Lukács György, Dienes Valéria, Lesznai Anna, Balázs Béla, Szabó Ervin, Kodály, Bartók, Fülep Lajos, akik a már említett Népművelés című pedagógiai folyóiratban szintén publikáltak. Ugyanakkor a Népművelés arculatának megformálásában is fontos szerepet játszottak például a gödöllői művésztelép vezetői (Nagy Sándor és Körösfői-Kriesch Aladár), és szerzői közt található a magyar szecesszió képviselői, a hazai mozgásművészet és zeneművészet képviselői (Dienes Valéria, Lyka Károly, Kodály Zoltán, Bartók Béla), de a Vasárnapi Kör tagjai is (Balázs Béla, Lukács György).”
Hosszabb közreműködői jegyzék: Weszelynek a 38.sz. jegyzetben említett cikkében illetve NM – ÚÉ, 1916. 1. sz. 2–3. p. (Bárczy István írásában).
44. Nem érdektelen idézni a *Szabó Ervint* búcsúztató (névtelen) szövegből, mely a *Fővárosi Közlöny* 1918. október 4-i számában jelent meg.
Szabó Ervin „meglátta a fővárosi könyvtárügy nagy hiányait és felismerte egy modern városi könyvtár feladatait. Cikkével és előadásokkal szerzett híveket az angol-amerikai típusú nyilvános könyvtár eszméjének, amely a könyvtárat az egyetemes oktatásügy fontos szervévé és a lakosság minden rétegének napi szükségletévé avatja. Ezeket a törekvéseket a főváros akkori polgármestere dr. Bárczy István és dr. Wildner Ödön tanácsnok a főváros nagyvonalú új kultúrpolitikájába is beleillesztették s a tanács ekkor megbízta dr. Szabó Ervint a fővárosi könyvtárügy programjának és egy nagy modern városi könyvtárnak szervezési munkálataival. /.../ A háborús viszonyokon s nem Szabó Ervin törhetetlen energiáján múlt, hogy törekvései csak nagy jövőjű kezdetek maradtak.” = *Fővárosi Közlöny*, 1918. 48. sz. 1872. p.

Szemináriumi dolgozat helyett Wikipedia-szócikk: Wikipedia-fejlesztés felsőoktatási intézményi keretek között

DANCS Szabolcs

Bevezető

A szerzeményezési munkában, akár csak a tájékoztatásban, különös segítséget jelentenek a különböző online enciklopédiák, lexikonok. Mi tagadás, szokásunkká vált, hogy az információkeresést a Google-nél kezdjük, az első találatok pedig gyakorta a Wikipediához vezetnek. Hovatovább hajlamosak vagyunk egy-egy szerző jelentőségét annak alapján megítélni, hogy szerepel-e a Wikipediában, hány nyelven és milyen terjedelmekben írtak róla szócikket. Természetesen a komoly, alapos szerzeményezés számára ez semmiképpen nem elsődleges, ugyanakkor el sem hanyagolható szempont.

A felhasználók sokaságának önkéntes közreműködéséből épülő online enciklopédia szócikkeinek hitelessége folyamatos vita tárgya. A sokat hivatkozott 2005-ös Giles-cikk¹ szerint a Wikipedia a természettudományos szócikkek megbízhatóságát tekintve alig marad el az Encyclopaedia Britannicától². Egy másik tanulmány³ a történeti tárgyú szócikkeket vizsgálja, s arra a következtetésre jut, hogy a Wikipedia kevésbé pontos, mint más lexikonok (az *American National Biography Online*, illetve a *Dictionary of American History*), ugyanakkor a 88%-os pontosság még mindig nem jelent jelentős eltérést az utóbbiak 95%-os pontosságához képest. Azt mondhatnók tehát, hogy bizonyos területeken, így például – saját tapasztalataim alapján – a könyvtári szerzeményezés terén a Wikipedia jól használható információforrás. Ahhoz, hogy egy tartalmilag színvonalas, a többivel valóban „versenyezni képes” enciklopédia jöjjön létre, a legjobb megoldás, ha a szócikkek írását az egyes szakterületekhez értő szakemberek felügyelik. Nyilván ez valósul meg bizonyos mértékben, virtuális módon a Wikipedia szerkesztői munkacsoportjaiban, az ún. műhelyekben. Ennél is kontrolláltabb módja a szócikkek írásának, amikor főiskolai-egyetemi kurzusok, szemináriumok keretében, szakértő tanár felügyelete mellett folyik a Wikipedia-fejlesztés például oly módon, hogy az adott kurzus teljesítési feltétele egy alapos, részletes szócikk megalkotása. Munkám során, látva bizonyos szócikkek terjedelmét, kidolgozottságát, gyakran éltem a gyanúval, hogy adott esetben egy ilyen kezdeményezés eredményébe, egy „kvázi szemináriumi dolgozatba” ütköztem. Hogy léteznek ilyen típusú projektek, az alábbi példák is bizonyítják. (Arról nincs tudomásom, hogy Magyarországon is volnának hasonló próbálkozások.) A Wikipedia ilyen módon történő fejlesztése a primer cél mellett – úgymint egy minél bővebb tartalmú, minél több tudományterületet felölelő soknyelvű online lexikon létrehozása – egyéb, másodlagos célokat is szolgálhat, például 1.) a nyelvismeret fejlesztését (ld. a lentebb ismertetendő osztrák és mexikói projektek), vagy 2.) a

nemzeti kultúra terjesztését (ld. a „Slovenska literarna gesla v drugih Wikipedijah” = Szlovén irodalmi szócikkek más (nem szlovén) nyelvű Wikipediákban címet viselő projekt).

A nyelvek szerinti tematikus összehasonlítás nehézségei

A Wikipediában a tartalmi feltárás, a tárgyszavazás, illetve az osztályozás a különböző kategóriákba való besorolást jelenti. Az eljárás nem valamiféle előre megszerkesztett vagy folyamatosan fejlesztett, kontrollált nemzetközi teaurusz alapján történik, hanem meglehetősen flexibilis. („Seiten werden in der Wikipedia durch ein sehr flexibles Verfahren kategorisiert.”⁴) Még tovább bonyolítja az egyes kategóriákban található szócikkek számszerű és tartalmi összevetését, hogy a kategóriákba sorolás korántsem következetes. Plutarkhosz például a lengyel wikipedisták besorolásában ókori görög filozófus, történész és író is egyben, míg a magyar szócikk mindössze az „Ókori görög írók” kategóriába sorolja. Nehézkessé teszi az összehasonlítást, hogy sok esetben a Wikipedia különböző nyelvű szócikkeit egyáltalán nem vagy következtelenül linkelték egymáshoz. Így a magyar nyelvű „Ókori görög költők, írók” kategória oldala valamilyen okból nem kapcsolódik lengyel megfelelőjéhez („Pisarze i poeci starożytnej Grecji”), míg ez utóbbi egyaránt kapcsolódik a cseh „Starověcí řeční básníci” (ókori görög költők) és a dán „Antikke græske digtere” (ókori görög költők) oldalához, mely utóbbiak viszont nincsenek összekapcsolva magyar megfelelőjükkel („Ókori görög költők”). Sőt ez utóbbi semelyik egyéb nyelvű megfelelőjéhez nem kapcsolódik. Az összehasonlítást tovább bonyolító, a kategorizálás esetlegességéből eredő következtetlenségek és kuszaságok sorát még hosszán lehetne sorolni. Ha a mélyebb tartalmi elemzést elvetve vizsgáljuk példának okáért az „Ókori görög filozófusok” kategóriáját, a nyers számok tükrében úgy tűnik, hogy a témához kapcsolódó szócikkeket gyártó magyar wikipedisták „állják a sarat”, sőt

az egyes szócikkekbe „belelapozva” az is látható, hogy a kifejtések részletességében és alaposágában sem maradnak el külföldi társaiktól. A táblázatban a régió egyes nyelveire vonatkozó adatokat tüntettük fel, valamint az angol és – „extrémítása” okán – a finn nyelvű szócikkek számát. (A német nyelvű Wikipédiában nem létezik ilyen kategória.)

Nyelv	magyar	lengyel	szlovén	szlovák	ukrán	horvát	orosz	angol	finn
Szócikkek a kategóriában	71	89	42	85	45	67	64	100	166

1. táblázat

Az „Ókori görög filozófusok” kategória szócikkeinek száma az egyes Wikipédiákban

Érdeemes azt is megnézni, hogy összesen hány szócikket készítettek eddig⁵ ezeken a nyelveken.

Nyelv	magyar	lengyel	szlovén	szlovák	ukrán	horvát	orosz	angol	finn
Összes szócikk	119 595	582 815	71 982	105 744	139 197	55 291	363 621	2 762 751	195 162

2. táblázat

A szócikkek száma az egyes wikipédiákban

Mint látjuk, körülbelül ötször annyi lengyel nyelvű szócikk van, mint magyar, ugyanakkor a – nálunk jóval kisebb lélekszámú – szlovákok sem sokkal kevésbé aktívak „saját Wikipédiájuk” fejlesztésében, mint mi.

A fentiekből kiderült, hogy a nyelv szerinti tematikus összehasonlításakor nem minden esetben támaszkodhatunk az egyes kategóriák szócikkeinek számára, s egy ilyen táblázat nem nyújt lehetőséget messzemenő következtetések levonására. Kézzelfoghatóbb, így talán több tanulság levonásával kecsegtet, ha egy másik kategóriát vizsgálunk, pl. egyes közép-európai nemzetek költőinek jelenlétét a Wikipédiában.

Szlovén, lengyel és magyar költők a Wikipédiában

A különböző nyelvű Wikipédiák kategóriarendszereinek fentebb kifejtett összehangolatlansága a látszatra könnyen körülhatárolható kategóriák („szlovén költők”, „lengyel költők”, „magyar

költők”) szócikkeinek összegyűjtésében és megszámlálásában is nehézségeket támaszt:

- © A szlovén költőket a magyar Wikipédiában a „Szlovén költők, írók” kategóriából kellett „kihámozni”, a német nyelvűben pedig a „Literatur (Slowenisch)” kategóriából.
- © A lengyel költők számba vételéhez a lengyel Wikipédiában a „Polscy poeci” (lengyel köl-

tők) kategória szócikkeihez hozzá kellett adnunk egyes alkategóriákat, így pl. a „Polscy poeci ludowi” (lengyel népi költők) vagy a

„Polscy poeci emigracyjni” (lengyel emigráns költők) szócikkeit. (Czesław Miłosz például ez utóbbi alkategóriába tartozik). Tovább bonyolította a számolást, hogy egyes költők (pl. Adam Mickiewicz) külön alkategóriát alkotnak. A német verzióban a „Lengyel írók listájá”-ban (Liste polnischer Schriftsteller) található költők neveit kellett összeszámolni, azokat, amelyekről szócikk készült. A kategóriák közötti átjárást nehezítette, hogy pl. a szlovén „Poljski pesniki” (lengyel költők) kategória nincs összekapcsolva magyar megfelelőjével.

- © A magyar költők a magyar Wikipédiában aszerint kerülnek kategorizálásra, hogy mely században alkottak, így egyes, több évszázadban is alkotó költők esetén átfedések vannak. A lengyel „Węgierscy poeci” (magyar költők) kategória nem alkalmas a lengyel Wikipedia magyar költőinek összegyűjtésére (mindössze négy nevet tartalmaz), helyette a „Magyar írók listájá”-t (Lista węgierskich pisarzy) kellett átböngészni.

	<i>szlovén</i>	<i>lengyel</i>	<i>magyar</i>	<i>angol</i>	<i>német</i>	<i>francia</i>
<i>Szlovén</i>	187	6	3	51	13	6
<i>Lengyel</i>	7	1 392	11	218	36	45
<i>Magyar</i>	1	24	843	61	40	20

3. táblázat

Szlovén, lengyel és magyar költők az egyes Wikipédiákban

A szlovén Wikipédiában található egyetlen magyar költő Cseszneky Gyula. Róla is mindösszesen egyetlen szikár sor található, amely még az elhalálozás időpontját sem tartalmazza. Találtam ugyanakkor egy jóváhagyásra váró, amúgy részletes szlovén szócikket József Attiláról⁶, amely meglepő módon kapcsolódik az angol verzióhoz, de ez nem kölcsönös. A magyar Wikipedia magyar költői között költői csoportok is voltak, ezeket természetesen nem vettem számításba.

Látható, hogy mind a lengyelek, mind a magyarok aktívak a Wikipedia-építésben, ami nemzeti irodalmukat illeti. A lengyelek esetén az angol nyelvű szócikkek kirívóan magas száma, a magyarok esetén pedig az ugyancsak jelentős számú német szócikk talán a nemzetek, illetve országok közötti hagyományos kapcsolatoknak, avagy az emigránsok jótékony buzgalmának tudhatóak be. A szlovén költők jelenléte az angol és német Wikipédiákban az összes vonatkozó szlovén nyelvű szócikk tükrében ugyancsak magasnak mondható.

Nézzük meg, hogy a vizsgált témában az angol, német és francia nyelvű szócikkek száma hogyan aránylik a saját nyelvű szócikkek számához:

	angol	német	francia
szlovén	27,3%	7,0%	3,2%
lengyel	15,7%	2,6%	3,2%
magyar	7,2%	4,7%	2,4%

4. táblázat

Az angol, német és francia nyelvű szócikkek aránya a szlovén, lengyel és magyar nyelvű szócikkekhez a szlovén, lengyel és magyar költők esetén

Első ránézésre talán kevésnek tűnhet a szlovén nyelvű Wikipédiában található mindösszesen

187 szlovén költő, de nem szabad elfelednünk, hogy egy viszonylag kis létszámú – kb. kétmillió – népcsoport (terjedelmét tekintve) kicsiny irodalmáról van szó. A 4. táblázat is arról tanúsodik, hogy az arányszámokat tekintve a szlovén költők jelenléte az egyéb nyelvű Wikipédiákban jelentősnek mondható.

Wikipedia-fejlesztés oktatási keretek közt – lengyel példák

Lengyelországban 2008-ban indultak az első olyan iskolai projektek, amelyek kitűzött célja a Wikipedia bővítése volt. Az ilyen típusú Wikipedia-fejlesztés irányelvei lengyel nyelven a „Projekt y szkolne i akademickie” (Iskolai és felsőoktatási intézményi projektek) című szócikkben fogalmazódnak meg.⁷ Ugyanitt, illetve az oldalhoz kapcsolódó további linkeken hasznos útmutatásokat találunk egy projekt megszervezéséhez. Rendelkezésünkre áll pl. egy projektminta⁸, amely leírja, miként vezessük be a diákokat a Wikipedia használatába, milyen jellegű gyakorlatokat végeztessünk velük, végül hogyan készítsük el a megvalósítandó feladatok listáját.⁹ Tájékoztatót találunk az éppen futó, illetve már lezárt projektekről is. Az útmutató maga lényegében a némileg tartalmasabb angol nyelvű verzió fordítása.

Patryk Michalski egy lengyel középiskola hit-tantanáraként csatlakozott a „mozgalomhoz”.¹⁰ Diákjainak a kereszténységgel kapcsolatos szócikkek készítését adta feladatul. Az eredmény¹¹ végül csalódást okozott, mivel diákjait sem a kitűzött jutalom (a kitűnő érdemjegy), sem az egyes témák nem inspirálták, további – a hit-tanár által is elismert – hiba volt, hogy a szócikkeket nem közvetlenül szerkesztették, hanem e-mailen vagy cseten keresztül küldték el a projektvezetőhöz.

Eredményesebbnek bizonyultak a főiskolai/egyetemi keretek között bonyolított projektek. Így például az Olsztynben található *Warmiai-Mazúri Egyetem* (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski) biológia-tanszékének projektje¹², amely a tavak ökológiájáról szóló szócikkek készítését tűzte ki célul. A résztvevő 18 hallgató között egy sem volt, aki korábban közreműködött volna a Wikipedia szerkesztésében. A létrejött mintegy 30 szócikk egy igen speciális témában született, így nem biztos, hogy a közeljövőben akadt volna olyan wikipedista, aki elkészíti őket.

Kifejezetten sikeresnek mondható az olekói *Mazúri Főiskola* (Wszechnica Mazurska) hidrobiológiai és vízvédelmi szemináriumának projektje¹³, amelyben hetven környezetvédelem szakos levelező tagozatos hallgató vett részt. A cél Észak-Kelet Lengyelország vízgyűjtőiről, valamint különböző, a hidrobiológia és a vízvédelem tárgyköréhez kapcsolódó fogalmakról szóló szócikkek írása volt, valamint már létező „cikkcsontok” kiegészítése, kibővítése. A projekt eredményeképpen végül 142 új (illetve megújult) szócikk került az online enciklopédiába. A 2008/2009-es tanévben folyik a poznańi *Adam Mickiewicz Egyetem* Matematikai és Informatikai Karának számítástechnikai nyelvészeti projektje¹⁴, ahol szintén témába vágó szócikkek létrehozása a cél.

Összegezve úgy tűnik, hogy az oktatói felügyelet alatt zajló Wikipedia-fejlesztés számára az egyetemi, ill. szemináriumi környezet jobb terepnek ígérkezik.

Humán tárgyú szócikkek készítése szemináriumi keretek közt – a szlovén példa

Miran Hladnik a Ljubljana-i Egyetemen tanít szlovén irodalmat. Nevéhez több, a Wikipedia fejlesztésére/bővítésére irányuló kezdeményezés is fűződik:

- „Szlovén írók” wikiprojekt (WikiProjekt Slovenski pisatelji)¹⁵
- „Szlovén irodalmi szócikkek más (nem szlovén) nyelvű Wikipediákban” wikiprojekt

(Wikiprojekt Slovenska literarna gesla v drugih Wikipedijah)¹⁶

- „Szlovén irodalomtörténészek” wikiprojekt (WikiProjekt Slovenski literarni zgodovinarji)¹⁷

Hladnik 2006-ban gondolt először arra, hogy a Wikipedia azon felül, hogy lehetőséget biztosít a szlovén irodalomtörténet megalapítói életrajzainak minél szélesebb körű hozzáférhetővé tételére, egyszersmind az egyetemi oktatásnak is hasznos eszköze lehetne. E felismerés eredményeként indult a „Szlovén irodalomtörténészek” című projekt.

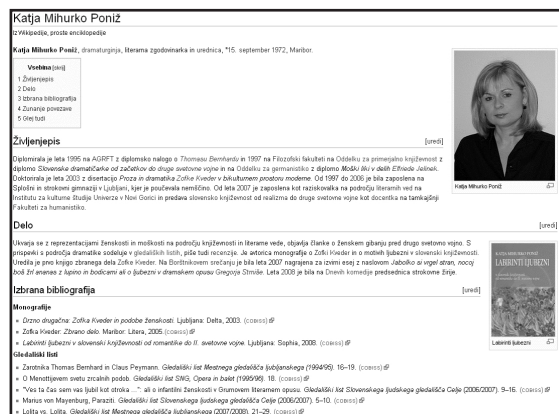
A szlovén irodalomtörténész – ahogy a 2008 decemberében Belgrádban elhangzott előadásában¹⁸ is megfogalmazza – kételkedett a sikerben úgy vélvén, hogy a Wikipedia-építés legfőbb mozgatórugója éppen az önkéntesség, ami nélkül nem biztos, hogy megfelelő lelkesedéssel kidolgozott szócikkek jönnek majd létre. Ugyanakkor fontos érv volt a kezdeményezés mellett, hogy a szócikkeket vagy ő és a hallgatói írják meg, vagy senki. (Legalábbis belátható időn belül senki.) Az írárok színvonaláról pedig a tanári kontroll kezeskedett. Végül körülbelül száz szócikk jött létre a témában a projektnek köszönhetően, valamint további kezdeményezések születtek, így a már említett „Szlovén irodalmi szócikkek más (nem szlovén) nyelvű Wikipediákban” című, amelyben az egyetem külföldi diákjainak kellett anyanyelvükön a szlovén irodalom témájába vágó szócikkeket fogalmazniuk.

A „Szlovén irodalomtörténészek” projekt menete

A tanév elején a projektvezető (M. Hladnik) kiválasztott 40–60 nevet, ezeket úgy osztotta el, hogy egy-egy foglalkozásra 2-3 név jutott. A hallgatók ezután megalkották a projekt menetrendjét egy táblázatba jegyezve fel a saját nevüket és a dolgozatuk tárgyaként kiválasztott irodalomtörténész nevét. A szócikkeket a

prezentációkat megelőzően publikálták, hogy a szeminárium résztvevői felkészülhessenek, s tudjanak javaslatokkal, kiegészítésekkel élni a prezentáció során.

Az életrajzok a következő fejezetekből épültek fel: *Élete, Munkássága, Szakirodalom, Külső hatások*. Mindezeket egy az életrajzi adatokat és főbb tevékenységi köröket magában foglaló rövid, egy mondatnyi tájékoztató szöveg előzi meg. A szócikkhez csatolandó egy fotó¹⁹ az illetőről, valamint egyik főművének a borítója vagy címlapja.

1. ábra

A Katja Mihurko Poniz szlovén irodalomtörténészről szóló szócikk egy részlete

A hallgatóknak mindenekelőtt meg kellett ismerkedniük a projektoldalon található instrukciókkal, át kellett böngészniük a kapcsolódó vitalap tartalmát, a segítség-oldalt. A szemeszter során minden hallgatónak legalább öt javítást kellett kezdeményeznie a társai által írt szócikkekben. A cikkek megírása előtt el kellett olvasniuk a nyomtatott lexikonok vonatkozó szócikkeit, az interneten hozzáférhető forrásokat, meg kellett nézniük, melyek az illető irodalomtörténésznek a nemzeti közös könyvtári katalógusban fellelhető művei. Mindezen információkból kellett végül összeszerkeszteniük a szemináriumi dolgozatukat, avagy a szócikket, amelynek értékelésére az év végén került sor.

A hallgatók a szócikk-alkotás közben megtanulták, hogyan kerüljék a fölösleges ismétléseket, hogyan tegyenek különbséget a fontos és kevésbé fontos információk között, hogyan for-

dítsák le modern szlovén nyelvre a régi kiadású lexikonok archaizmusait. Esetenként felvették a kapcsolatot a szócikk „tárgyával”, illetve annak rokonaival. Így fordulhatott elő, hogy az egyik irodalomtörténész lánya kijavított egy életrajzi adatot, amely minden egyéb lexikonban hibásan szerepelt.

Egyéb wikiprojektek

A fentiek mellett megemlítünk még két projektet, amelyek céljukat tekintve némiképp eltérnek az előzőektől.

A Bécsi Egyetem angol tanszéke az angol nyelvet nem anyanyelvükként beszélő angol szakos hallgatók számára indította el a Wikipédiához kapcsolódó projektjét²⁰, amelynek megvalósítására a 2003/2004-es tanév során került sor egy nyelvhasználati kurzus keretében. A kurzus, illetve a projekt célja a nyelvtérítés és a fogalmazási készség fejlesztése volt. A hallgatóknak mindenekelőtt jártasságra kellett szert tenniük a Wikipedia-fejlesztésben, a szócikkek szerkesztésében, majd a kurzus végére meg kellett alkotniuk a maguk szócikkét egy szabadon választott témában. Természetesen angol nyelven. A feladat teljesítésével a hallgatóknak a nyelvismeretükön túl egyéb készségeikről is számot kellett adniuk:

- Tudják-e, hogy milyen elvárásokkal találkozhat egy enciklopédia-szerző a 21. században? Pontosabban: képesek-e eldönteni, hogy egy adott témáról valóban érdemes-e szócikket írni?
- Képesek-e megfelelni a formai követelményeknek? Képesek-e pl. magukévá tenni a Wikipedia által megkövetelt „semleges nézőpont” alapelvét, illetve olyan szócikket szerkeszteni, amely grammatikailag hibátlan?
- Képesek-e felismerni a plagizálás tényét? Tiszteletben tartani a szerzői jogokat?
- Képesek-e a felhasználók figyelmét felkelteni, érthető formában megfogalmazott szócikket írni?

A projekt során végül 15, az elvárásoknak megfelelő, használható szócikk született.

A mexikói Instituto Tecnológico de Toluca wikiprojektje²¹ a hallgatók – leendő tanárok – TOEFL nyelvvizsgára való felkészítésre irányult. A nyelvtudás szintje alapján két csoportot (A és B) hoztak létre, amelyeken belül 3–4 tagú munkacsoportok alakultak. Egy-egy munkacsoport egy-egy szócikk megalkotásáért felelt. Az alacsonyabb szintű nyelvismerettel rendelkező A csoport tagjainak egy-egy mexikói városról kellett szócikket megfogalmazniuk, amihez egy minta²² is a rendelkezésükre állt. A B csoport egyéb, népszerűbb témákat is szócikké fogalmazhatott. Ez a projekt is, akár csak a szlovén kezdeményezések, az elsődleges célok mellett a nemzeti kultúra terjesztésének ügyét is szolgálta.

Összegzés

Nemigen lehetséges számba venni, hogy pontosan hány olyan Wikipedia-szócikk van, ami (szemináriumi) dolgozat is egyben. Az angol nyelvű Wikipedia „Wikipedia articles as assignments”=„Wikipedia-szócikkek mint dolgozatok” (vagy inkább „Dolgozatok mint Wikipedia-szócikkek”) kategóriájában²³ 424 cikk van feltüntetve. A valóságban nyilvánvalóan az angol verzióban is jóval több ilyen szócikk található, hiszen – példának okáért – az előbbieken bemutatott osztrák és mexikói projektek eredményeképpen létrejött – angol nyelvű – írásokat sem látták el ezzel a kategória-címkével.²⁴

Nehéz ugyancsak megállapítani, hogy az arányaiban nagy számú nem szlovén nyelvű, de szlovén irodalmi témájú szócikk között hány olyan akad, ami a Miran Hladnik-féle „Szlovén irodalmi szócikkek más (nem szlovén) nyelvű Wikipediákban” című projektben közreműködők áldásos munkájának a gyümölcse. Mindenestre okkal valószínűsíthető, hogy a 3. táblázat első sorának számai mögött elsősorban és mindenekelőtt a projekt-részvevők teljesítménye húzódik meg.

A szemináriumi keretek között történő Wikipedia-

fejlesztés egyik előnye, hogy a hallgatók azt érezhetik, „maradandót” alkotnak: dolgozataik a szemeszter végén nem a papírkosárban kötnek ki, hanem publikussá, mindenki számára hozzáférhetővé válnak. Már maga az a tény is, hogy munkájuk terméke nyilvánosságot kap, mások, többek között hallgatótársaik szeme elé kerül, arra ösztönözheti őket, hogy vállalható, színvonalas művet hozzanak létre. Ehhez járul hozzá a tanári kontroll: a szócikkek ellenőrzése, értékelése, a korrekciókra való felhívás. Mindez jól kompenzálja az önkéntesség elvének sérüléséből fakadó lelkesedéshiányt, illetve e lelkesedéshiányból fakadó esetleges nemtörődömséget. Mindemellett a kutatói ambíciókkal rendelkező hallgatók némi betekintést nyerhetnek a tudományos igényű publikálás rejtelmeibe.

A Wikipedia tehát nem csupán információforrás, hanem egyszersmind a felsőoktatási képzésben jól alkalmazható eszköz. Fejlesztése, ahogy fentebb kifejtésre került, egyszerre több célt is szolgálhat. A szemináriumi keret a tartalom (és forma) kontrollálásán túl lehetőséget biztosít az eddig lefedetlen, olykor periférikus területek (kevésbé ismert írók, speciális tudományterületek) lefedésére, a nemzeti kultúra eredményeinek propagálására, adott ország kulturális és természeti értékeinek idegen nyelveken történő ismertetésére stb.

Jó volna, ha a magyar felsőoktatás szereplői is felismernék a Wikipediában rejlő lehetőségeket.

Jegyzetek

1. GILES, J.: Internet encyclopaedias go head to head. = *Nature*, no. 438. (15 December 2005), pp. 900–901.
2. A teljesség kedvéért érdemes megismerni az *Encyclopaedia Britannica* választát, amely Gilesék vizsgálati módszerét kifogásolja: http://corporate.britannica.com/britannica_nature_response.pdf, a *Nature* részletes viszontválasza a következő URL-en érhető el: http://www.nature.com/nature/britannica/eb_advert_response_final.pdf

3. HOLMAN RECTOR, L.: Comparison of Wikipedia and other encyclopedias for accuracy, breadth, and depth in historical articles. = Reference Services Review, vol. 36. 2008. no. 9. pp. 7–22.
4. <http://de.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Kategorien>
5. Az adatvétel időpontja: 2009. február 26.
6. http://sl.wikipedia.org/wiki/J%C3%B3zsef_Attila
7. http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Projekty_szkolne_i_akademickie – a szócikk egyéb nyelveken is elérhető, nem mindenképp hasonló részletességgel, ill. tartalommal
8. http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Projekty_szkolne_i_akademickie/Szablon_wyk%C5%82adu
9. A feladatteljesítés rögzítésére szolgáló sablon egyelőre csak angolul áll rendelkezésre a következő URL-en: http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:School_and_university_projects/Piotrus_educational_boilerplate/Completed_assignments
10. <http://www.ebib.info/2009/101/a.php?michalski>
11. http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Projekty_szkolne_i_akademickie/Patern_2007-2008
12. http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Projekty_szkolne_i_akademickie/Jezioro_Pluszne
13. http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Projekty_szkolne_i_akademickie/rzeka_Lega
14. http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Projekty_szkolne_i_akademickie/Lingwistyka_komputerowa_UAM_2009
15. http://sl.wikipedia.org/wiki/Wikipedija:WikiProjekt_Slovenski_pisatelj
16. http://sl.wikipedia.org/wiki/Wikipedija:WikiProjekt_Slovenska_literarna_gesla_v_drugih_Wikipedijah
17. http://sl.wikipedia.org/wiki/Wikipedija:WikiProjekt_Slovenski_literarni_zgodovinarji
18. http://meta.wikimedia.org/wiki/Slovene_student_projects_in_Wikipedia_and_Wikisource
19. A fotócsatolás olykor szerzői jogi kérdéseket vetett fel. Ilyenkor például a kapcsolódó vitalapon a fotó szerzői tulajdonjogát birtokló egyéntől származó levéllel igazolták, hogy jogszerűen használják fel a fényképet.
20. http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:School_and_university_projects/Vienna_2002-2003
21. http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:School_and_university_projects/ITESM_Campus_Toluca
22. http://en.wikipedia.org/wiki/Template:Mexican_municipality
23. http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Wikipedia_articles_as_assignments
24. Megjegyzem, hogy nem magukat a szócikkeket, hanem a hozzájuk tartozó vitalapokat sorolták be ebbe a kategóriába.

A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája (MAKSZAB) ezentúl nem a MANCI adatbázisban, hanem a több könyvtár együttműködésében épített HUMANUS adatbázis kiadvány-előállítási programja segítségével készül.

A próbaüzet (http://www.ki.oszk.hu/107/download.php?view.476), mely a 2007. első félévében megjelent publikációkat regisztrálja, a HUMANUS adatbázisból a BODZA keretrendszer programozási eszközeivel állították elő.

A szerkesztők bíznak benne, hogy a próbaüzet felkelti más HUMANUS tagkönyvtár érdeklődését is a kiadvány-előállítási program használatához.

A Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtár által gondozott két tudományterületre (Könyvtörténet és Könyvtártudomány) a HUMANUS-ban eddig kijelölt cikkek és tanulmányok adatai közvetlenül is elérhetők:

<http://www.oszk.hu/humanus/konyvtartud/konyveskonyvtartud.html> címen.

(Katalist, 2009. május 26. Hegyközi Ilona tájékoztatója alapján)

Egyenlőtlenségek a szakmai képesítésben, haladás az információkezelésben Európában

MAHON, Barry

MAHON, Barry: The disparity in professional qualifications and progress in information handling: a European perspective (Journal of Information Science, 34. vol. 2008. 4. no. 567-575 p) tanulmányát Viszocsekné Péteri Éva tömörítette.

Barry Mahon Írországban dolgozott információs szakemberként, mielőtt 1978-ban az Európai Bizottság szakértője lett. 1985 és 1991 között megszervezte az e-mail szolgáltatások egyikét és felügyelte az EU kutatási projektjeit. 1991 és 1996 között az EUSIDIC (European Society for Information Dissemination of Chemistry) igazgatója volt, majd két évig Nyugat-Afrikában dolgozott önkéntesként. Jelenleg félállásban az ICSTI (International Council for Scientific and Technical Information) igazgatója, emellett a londoni TFPL szakértője is. Fő területe az információ-menedzsment és az információ-architektúra. Számos publikációja és előadása szól erről a témáról. Alan Gilchristtel közösen szerkesztette az Information Architecture: Designing Information Environments for Purpose (Managing Information for the Knowledge Economy) című kötetet (2004). Az Európai Uniót kívül szakértőként tevékenykedett az ENSZ és az Arab Liga, valamint több állami és civil szervezet számára is. A folyóirat szerkesztőjének felkérésére pályafutása során szerzett tapasztalatai alapján mutatja be az információs szektor fejlődésének több mint 50 esztendejét.

Létezett Európa ötven évvel ezelőtt?

Természetesen létezett. A fejlett ipari országok műszaki alapját a vegyipar, a mérnöki tudományok, a gyógyszerészet stb. jelentette: mindegyikük jelentős információtermelő és információ-

használó volt. A Római Szerződés [Szerződés az Európai Közösség létrehozásáról] aláírása nyomán 1957-ben új politikai struktúra jött létre Európában. A három új testület létrehozásával Európa, pontosabban a földrajzi értelemben vett Európa egy részének a fejlesztése volt a

cél: a politikai az Európai Gazdasági Közösség (EGK), mai rövidítéssel az EU volt, a két új ipari szervezet pedig az Európai Szén- és Acélközösség és az Európai Atomenergia Közösség (Euratom). Az európai ipar „információs nyersanyagát” elsősorban azok a tudományos vívmányok képezték, amelyek a tudományos szakfolyóiratokban megjelentek. Amit az Institute of Information Scientists (IIS) alapítói előre láttak: tudomásul kellett venni, hogy ezeknek az anyagoknak különbözők a feldolgozási igényei. Az európai ipari/politikai valóság egy szélesebb információs környezet kialakítását igényelte. Az EU megalakításakor volt néhány téma, amelyekért a tagországok maradtak a felelősek, köztük az egyik mind a mai napig az oktatás. Az európai szintű szakmai képzésre tett erőfeszítéseknek ezzel kellett szembesülniük. Valószínűleg ez volt az oka, hogy az Európai Könyvtár- és Információtudományi Tanterv (LIS curriculum) projekt indítása 2006-ig várattott magára. Ironikus, hogy ez éppen abban az évben volt, amikor az információs szektorban a szakmai tevékenység létrehozott testület ötvenéves fennállását ünnepelte.

Az információ nemzetközi természete – rövid történeti áttekintés

Az áttekintés ugyan az új technológiák alkalmazására összpontosít, az információs rendszereknek és szolgálatoknak azonban – elsősorban a természet- és műszaki tudományok terén – hosszú nemzetközi története van. Például a *Chemical Abstracts Service* (CAS) 1907-ben indult, a műszaki élet és a fizika terén hasonló szolgáltatások már jóval korábban kezdődtek. Ez mutatja a témakörök nemzetközi jellegét és az eredményeknek a rendelkezésre álló eszközökkel történő lehető legszélesebb körű terjesztését. A könyvtárak természetesen időben megelőzték az indexelő és referáló lehetőségek elérését; ezeket a szolgáltatásokat/anyagokat ugyanúgy kezelték, mint a könyveket vagy egyéb iro-

dalmat. Bizonyos tekintetben az új szakmai testületek megjelenése az új technológia alkalmazását tükrözte; azért hozták létre őket, hogy kezelni tudják az egyre növekvő mennyiségű és bonyolultabbá váló tudományos és műszaki információt. A publikációk és a szolgáltatások nyelve nemcsak az angol volt, hanem régóta használták a németet és a franciát, valamint az orosz, a japán és a kínai nyelvet is. A 20. század első felében végbement politikai fejlemények azonban megerősítették, hogy a tudomány és a technológiai nyelve *de facto* az angol lett. Az információs területeken alkalmazott technológiák nagy részét az USA-ban fejlesztették ki, és azután kerültek át Európába. Az angol nyelv ismerete elengedhetetlen volt a fejlődéssel való lépéstartáshoz. Az információkezelésben a számítástechnika széles körű alkalmazása az USA-ból és az Egyesült Királyságból ered, mivel a közös nyelv elősegítette a technológia-transzferet. A rennes-i egyetemen készült történeti áttekintés (*Paul Otlettől az internet hipertextes alkalmazásáig*¹) az 1885–1979 időszakot vizsgálja. Ebben az az érdekes, hogy a *tudományos és műszaki információ* kifejezésre 1970-ig nem történt hivatkozás, csak a *dokumentációra*, amit az indokolhat, hogy a jelentés franciául készült. A kronológia szerint a tudományos és műszaki információt először 1958-ban említik, az *információ-visszakeresés* kifejezést pedig 1950-ben használták először. Ez a terminológiai változás a szakfolyóiratok címében és a szakmai szervezetek nevében is tükröződik: az *American Documentation* című folyóirat (1950) neve például később lett *Journal of the American Society of Information Science*, vagy az *American Documentation Institute* (1937) csak 1968-ban vette fel az *American Society for Information Science* nevet, és bővítette azt 2000-ben *American Society for Information Science & Technology*-ra. Eugene Garfield 1955-re írta le a hivatkozási indexet (*Citation Index for Science*), 1957-ben jelent meg Hans Peter Luhn, a KWIC-index atyjának első műve a korai IBM-számítógépek használatáról az irodalmi informá-

ció gépi kódolásában és keresésében. 1961-ben jelentkezett a *MEDLARS* első változata, 1962-ben jelent meg az Euratom teaurusza. 1963-ban alapították az IIS francia megfelelőjét, az *Association des professionnels de l'information et de la documentation* (korábbi nevén *Association française des documentalistes et des bibliothécaires specialisés*). A CAS 1964-ben indította a bibliográfiai leírásokat tartalmazó mágnesszalagok terjesztését, 1965 végén létesült a számítógépek között az első távadat-átviteli kapcsolat. 1969-ben az Európai Űrkutatási Ügynökség (European Space Agency) használt először telekommunikációs hálózatot információkeresésre. Két ENSZ intézmény, az OECD (Organization for Economic Co-operation and Development – Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet) és a Nemzetközi Társadalomtudományi Dokumentációs Bizottság (International Committee for Social Science Documentation), valamint a Deutsche Stiftung für Entwicklungsländer nevű intézet háromnyelvű deszkriptor-jegyzéket adott ki.

Ez a vázlatos áttekintés is mutatja, hogy az IIS alapításakor és működésének első éveiben mentek végbe a legfontosabb fejlemények, ekkor történt meg az elmozdulás a könyvtárügytől az információ-menedzsment felé.

A korszerű információs szolgáltatók fejlődése Európában

Ahogy korábban is volt szó róla, Európában már 1957 előtt is fejlett volt az információs környezet. Lehet azzal érvelni, hogy 1945 után Németországban, amely korábban a műszaki fejlesztés élvonalában volt, mások voltak a prioritások, Európa azonban a gazdasági fejlődésben messze lemaradt az USA és Japán mögött.

Az EU megalakítása után az új csoportosulás egyik legfontosabb teendője a műszaki fejlesztés volt, részben az Euratomon keresztül. Számos kutatóintézetet hívtak életre, amelyekben helyet kaptak a különböző kiszolgáló részlegek is,

köztük az információs szolgáltatók. A hangsúly kötelezően a nukleáris technológián volt, de ez szélesebb körben sok szakterületet érintett. Az 1950–1970-es években az információkezelési technológiák nagy részét az USA-ban fejlesztették, bizonyos területeken azonban az európai intézmények is partnerek tudtak lenni. Például a CAS szakmai gyakorlati programjában számos európai szakember vett részt, tanulta meg az új információs termékek használatát.

Érdekes megjegyezni, hogy a CAS- és más amerikai programban részt vevők majd mindegyike – elsősorban számítástechnikai érdeklődésének köszönhetően – más szakterületről került az információs szférába, korábban nem volt sem könyvtáros, sem dokumentációs szakember. Az információs szakemberek első szakmai szervezete, a EUSIDIC nagyrészt a korábbi CAS-gyakornokokból alakult meg 1970-ben. Az új szervezet azért volt felelős, hogy közelebb hozza egymáshoz a könyvtári/dokumentációs és a számítógépes világ úttörőit. A EUSIDIC később a kémia mellett más szakterületekre is kiterjesztette tevékenységét, ami új nevében (European Association of Information Services) is tükröződik.

Az EU megalakításával majdnem egy időben jött létre a Tudományos és Műszaki Dokumentációs és Információs Bizottság (Committee for Information and Documentation in Science and Technology, CIDST). A bizottság feladata annak vizsgálata volt, milyen szerepet tud játszani az anyaintézmény az információs szolgáltatások fejlesztésében. A bizottság tagjait az akkori tíz tagország jelölte, a műszaki információs területet felelősök között alig volt könyvtáros szakember. Az 1971 júniusában jóváhagyott határozat elsősorban azokra a vitákra épült, amelyeket az új technológiák megjelenése után nem sokkal folytattak. Ez jól mutatja azt a gondolkodási folyamatot, ami az IIS alapításához is vezetett: az információkezelési módszerek megújításának szükségességét. A CIDST tevékenysége nehezen indult, az okok között található az Európai Bizottság átszervezése, az Euratom tevékenységének csökkenése és három új tagország

(Dánia, Írország és az Egyesült Királyság) felvétele. Végül 1975-ben fogadták el és finanszírozták az elektronikus adatbázisok hálózatának létrehozását előirányzó munkaprogramot. Ma már nehéz elképzelni, milyen radikális volt ez a javaslat. A távadat-átvitel állami monopóliumok kezében volt, mindössze néhány adatbázis létezett távolról elérhető formában, és nagyon kevés felhasználó – ha egyáltalán volt ilyen – rendelkezett megfelelő berendezéssel és pénzügyi forrással. Politikai szinten ez volt az első lépés az információ nemzetközi természetének formálissá tételében Európában. A programban felismerték a munkák koordinálásának szükségességét. Az 1971. évi határozat nyomán alakított munkacsoportok egyikének az információ szakemberek képzéséhez szükséges követelmények vizsgálata volt a feladata. (Ez felvetette a képzések egyenértékűsége kialakításának és más, a képzéssel kapcsolatos kérdések megvitatásának szükségességét.)

A szakmai szervezetek szerepe az információs szakemberek fejlesztésében

Az európai intézményeknek a képzés összehangolásában betöltendő lehetséges szerepét *Herbert Schur* 1974-ben tekintette át². Megállapításai visszaköszönnek *Jennifer Marshall* 1997-ben írt tanulmányában³. Ez utóbbi lényege, hogy sem 1974–75-ig, sem 1997-ig nem történt lényeges változás. Az Egyesült Királyságban a Könyvtári Egyesület (Library Association, LA) és az IIS egyesítéséből 2002-ben létrejött a CILIP (Chartered Institute of Library and Information Professionals); az intézmény 2005-ben beszámolt arról, hogy európai partnereivel együttműködve a brit modell és a CERTIDoc közötti egyenrangúság biztosításán dolgozik. (A CERTIDoc öt szervezetből és számos egyesületből álló konzorcium, amelynek a CILIP nem tagja.) A CERTIDoc projekt célja, hogy európai szinten biztosítsa az összefüggést az

információs-dokumentációs szakemberek képzésének valamennyi mechanizmusa között. A korábban említett Európai Könyvtár- és Információtudományi Tanterv (LIS) projekt 2002-ben indult, és 2005-ben a SOCRATES és az EUCLID (European Association for Library and Information Education and Research) európai oktatási programok égisze alatt egy e-könyv közreadásával zárult. A következő lépés azonban ebben az esetben sem világos, az eredmények hasznosításáról nincs megállapodás. Meglepő, hogy a szakmai testületek nem tartják fontosnak az oktatási alapok szorosabb koordinálását. Néhány szakterületen, mint például a katalógizálásban létezik aktív és zártkörű nemzetközi együttműködés és koordináció, elsősorban a gazdasági előnyöknek köszönhetően. Más területeken, mint a tanfolyamok tartalma vagy akár a képzés szintje az utóbbi időkig nagyon csekély volt az együttműködés, vagy egyáltalán nem is létezik.

Nincs túl késő?

Egy 2008 elején tartott EUSIDIC konferencia programjában a következő kérdések szerepeltek: a könyvtárak, az információs szolgáltatók és szolgáltatók egyre növekvő mértékben kerülnek szembe a használókkal, akik elvárásait az olyan könnyen kezelhető, megbízható (és korlátozott) rendszerek elterjedése növelte, mint az Amazon vagy a Google; képesek az információs szakemberek és szolgáltatók szembenézni ezzel a kihívással, és tudnak-e segíteni az elkövetkező, Google-n felnőtt („bébi-Einstein”) nemzedék berendezésekkel történő ellátásában és fejlesztésében? A kérdések jogosak. Érdekes azonban, hogy a „korlátozott” jelző miért szerepel a rendszerek tulajdonságai között. Milyen értelemben korlátozottak? Abban, hogy a találatokat a kereső kifejezések előfordulása alapján rangsorolják, eltérően a könyvtári katalógusokban alkalmazott módszerektől? Ebből, az információs szolgáltatás új módszereivel szembeni védekező

megközelítésből fogalmazódik meg a kérdés: lehet, hogy túl késő van ahhoz, hogy kockázattá az információs szakemberek szerepét, akik ma magukat és munkájukat úgy jellemzik, mint ami összefügg az információkezeléssel. Az EUSIDIC kérdésének a lényege valójában az, hogy az információkezelésben az internetnek köszönhető fejlesztések lekörözték a hagyományos információs szakembereket. Eléggé bevonják őket az információs rendszerek tervezésébe? *Elisabeth Orna* nemrég megjelent cikkében⁴ az információkezelés újabb koncepcióját tárgyalja. Megmutatja azt a pontot, ahol a könyvtári-információs szakemberek és az információtervezők (information designer) együttműködésére van szükség, megadja, képzettségük és tapasztalatuk alapján mivel tudnak az információs szakemberek hozzájárulni az információs termékekhez. Az ebben közreműködő szakembereket „tudás- és információs menedzsereknek” nevezi. A könyvtári-információ tudomány és a tudás/információs menedzserek leírása közötti lazaságának valószínűleg olyan kérdések az okai, amelyekkel az IIS és a szakmai testületek még nem foglalkoztak, nevezetesen: a végzett munka és a munka megnevezése olyan méretekben változó, hogy nehéz egy közös alapot meghatározni. A helyzet sok szakembernek ismerős, de mind-egyiküknek nehéz lenne az információtervezőt úgy meghatározni, ahogy *Orna* teszi. Ő arra a következtetésre jut, hogy kevés olyan könyvtári-információs szakember van, aki tudja, mit csinál az információtervező. Elemzését számos esettanulmánnyal támasztja alá, amelyek szemléletesen bemutatják – gyakran komoly következményeket vonva maga után –, hogy az információs szolgáltatási feladatokat végző szakemberek nem értik egymást. Még tovább megy *Karen Loasby*⁵, aki az információépítész (information architect) fogalmat használja. Az információépítész az, aki azt teszi az információval, amit a hagyományos építész a térrel: hasznossá, használhatóvá teszi és arra bátorít, hogy fordítsuk javunkra. Ahogy a hagyományos építész sem, így az információépítész sem mindig éri el célját, de megkísérli, hogy a legjobban használja

a rendelkezésére álló eszközöket és anyagokat. Ezen túlmenően mindkettőt korlátozzák a kompromisszumokhoz vezető pénzügyi források.

A probléma ötven év után is időszerű

A fenti példák is jelzik, hogy az információs szakemberek nem képesek lépést tartani a felhasználók elvárásaival annak ellenére, hogy számos új eszköz áll a rendelkezésükre. Előfordul, hogy a felhasználók olyan követelményeket támasztanak az információs termékekkel és szolgáltatásokkal szemben, amelyeket az információs szakemberek túlzottnak tartanak. A szakemberek reakciója sok esetben az, hogy elutasítják, mint nem hozzájuk tartozó terméket, és/vagy azt sugallják, hogy az intézményben nincsenek tisztában a könyvtári-információs szakember szerepével. Ezzel együtt van jelzés arról is, hogy a könyvtári-információs szakember-képzésben bővült a tematika az új követelményekkel való foglalkozással. Az IIS-t azok találkozhelyéül hozták létre, akik annak idején úgy érezték, szakmai tevékenységüket a szakmai szervezetek nem teljes mértékben képviselik. Az információs termékek és szolgáltatások terén és az információkezelési technológiákban végbement hatalmas változások ellenére a tartalomkezelési módszerek, az információ még mindig az a téma, amelyben a nézetek vitákat idéznek elő. A ma információs szakemberei ugyanolyan kérdésekkel szembesülnek, amikor felhasználóik információs igényeinek kielégítéséhez egyre bonyolultabb szakismereteket kell összeegyeztetniük, mint amilyenekkel annak idején az IIS alapítói. A helyzet sem sokat változott: a feladatokat megfogalmazták, de a teljesítésükhöz szükséges módszereket szakmai szinten nem egyeztetették. Szerencsétlen helyzet, hogy az információs termékek univerzális természete és szolgáltatási módszerei ellenére, az IIS alapításának ötvenedik évfordulóján nincs általános egyetértés

a szükséges szakmai ismeretekről és képzési formákról. Az IIS alapításának egyik oka az új gondolatok megvalósítása volt; az is maradhat, ha a mai szakmai testületek felismerik az információs szektorba újonnan érkezők elképzeléseinek befogadásától várható előnyöket.

Jegyzetek

1. NOYER, Jean-Max – SERRES, Alexandre: De Paul Otlet á Internet en passant par Hypertexte: quelques repères et fragments. Rennes : URFIST, 1997. www.uhb.fr/urfist/publis/SerreDEF.htm (2008. március 28.)
2. SCHUR, Herbert: The European Communities and the harmonization of educational and professional qualifications.

= Journal of Librarianship and Information Science, 7. vol. 1975. 1. no. 49–65. p.

3. MARSHALL, Jennifer: Librarianship as a profession in Italy. = Journal of Librarianship and Information Science, 29. vol. 1997. 1.no. 29–37. p.
4. ORNA, Elisabeth: Collaboration between library and information science and information design disciplines. On what? Why? Potential benefits? = Information Research, 12. vol. 2007. 4. no. <http://informationr.net/ir/12-4/colis/colis02.html> (2008. március 28.)
5. LOASBY, Karen: Changing approaches to metadata at bbc.co.uk: from chaos to control and then letting go again. = ASIST Bulletin, 25. vol. 2006. October/November. <http://www.asis.org/Bulletin/Oct-06/loasby.html> (2008. március 28.)

tás-kutatás szereplői, a kultúra iránt érdeklődők, illetve a legszélesebb nagyközönség számára. Az új szolgáltatást 2009. június 15-én mutatta be Bánkeszi Katalin az OSZK Elektronikus Dokumentum Központjának vezetője. A szolgáltatás elérhetősége: www.kepkonyvtar.hu

Bemutakozott a Magyar Digitális Könyvtár

A Magyar Digitális Könyvtár (MDK) 2008–2009-ben az Országos Széchényi Könyvtár irányításával és 48 magyar könyvtár összefogásával jött létre. A jelenleg mintegy 40.000 képből álló, folyamatosan bővülő digitális gyűjtemény kialakítását az Oktatási és Kulturális Minisztériumtól a tavalyi Reneszánsz Évből kapott 218 millió forintos pályázati támogatás segítette elő. A könyvtárak idén is számíthatnak (bár szerényebb összegű) támogatásra, hogy az állományukban lévő képanyagot digitalizálják és bemutathassák az MDK keretei között.

A Magyar Digitális Képkönyvtár korszerű hálózati szolgáltatásként közvetíti a magyar kulturális örökség részét képező értékes képi dokumentumokat az okta-

Információs politikák: tegnap, ma, holnap

ORNA, Elisabeth

Orna, Elisabeth: Information policies: yesterday, today, tomorrow (Journal of Information Science, 34. vol. 2008. 4. no. 547–565. p.) tanulmányát Viszocsekné Péteri Éva tömörítette.

Az információs politika létrejötte

A mai értelemben vett információs politika gondolatával állami szinten az 1970-es évek végén, az 1980-as évek elején kezdtek foglalkozni. A fogalmat azonban korábban, már az első világháború idején használták „propaganda” megnevezéssel. Az Egyesült Királyság kormánya 1917-ben hozta létre az Információs Minisztériumot (Ministry of Information); ezt 1918-ban felszámolták, majd 1939-ben a II. világháború kitörésének másnapján újra felállították. Feladata a hírek és a sajtó cenzúrázása volt, továbbá a hazai és külföldi propaganda. 1946-ban helyét a Központi Információs Hivatal (Central Office of Information, COI) foglalta el. Az USA-ban 1942-ben jött létre hasonló

testület, a Háborús Információs Hivatal (Office of War Information). Ez a hivatal az Egyesült Királysággal együtt megalakította a Közös Háborús Információs Politikai Bizottságot (Joint Committee on War Information Policy), amely a háború végéig működött.

Ezután a két ország más-más utat választott: míg az Egyesült Királyságban a COI kormányzervként folytatta tevékenységét, közölve a hazai és külföldi közvéleménnyel, amit tudatni akart velük, addig az 1960-as évek elejére az USA-ban a mai értelemben vett nemzeti információs politika felé mozdultak el. Ez egyrészt az állami információk nyilvános hozzáférhetőségét jelentette, másrészt az állami feladatok ellátásához szükséges személyes adatok védelmét.

Az információs politika korai történetében a tudományos és műszaki információnak jelen-

tős szerepe volt mind az információs politika koncepciójának alakulásában, mind az információtudomány fejlődésében. Ebben a legfontosabb szerepet – a krisztallográfus és marxista – *John Desmond Bernal*nak (1901–1971) tulajdonítják,¹ aki a béke és a jólét szolgálatába állított „tervezett tudományról” (planned science) vallott nézeteit *The Social Function of Science* című könyvében adta közre 1939-ben. A hidegháború idején azonban a felhasználó-központú információkezelő rendszerekkel támogatott tudományos kommunikáció fontosságáról szóló nézetei nem tudtak gyökeret ereszteni; a szakmai információs közösség csak az 1950–1960-as években fogadta el gondolatait, amikor az Aslib Tanácsának tagja lett. *Dave Muddiman* „vörös információs-tudósna” nevezi, aki pályafutása során mindvégig kitarzott amellett, hogy a dokumentáció és a kommunikáció alapjában véve inkább társadalmi, mint műszaki gyökerekből eredő jelenség. Az információtudomány korai művelői között valószínűleg Bernal volt az, aki biztosította, hogy az új szakma feltárja a tudományág társadalmi dimenzióit.

Az 1960-as évek végén kezdődött az átmenet a korszerű értelemben vett nemzeti információs politika felé.

A nemzeti információs politikák

Az 1970-es évekre megjelent nemzeti információs politikát azokban az időkben jórészt az alábbiak alkották:

- a kormányok szándékai saját népük és más országok felé saját politikai céljaikról;
- a személyes adatok védelme és az információ szabadsága;
- statisztikai adatok gyűjtése a politika alakításához;
- az információs-kommunikációs technológia alkalmazása az információ kezelésére és elemzésére.

Ettől kezdve a nemzeti információs politika egyre nagyobb figyelmet kapott az egyes országokban, köztük az USA-ban és az Egyesült Ki-

ráltságban. A megközelítés országonként eltérő volt: a kormányoktól, a kutatóktól, a könyvtári-információs tudományig és más tudományos közösségekig, az információ-kommunikációs iparágakig foglalkoztak vele.

Az első formális nyilatkozat

A Nemzeti Információs Politikáról szóló első formális nyilatkozat, az ún. Rockefeller-jelentés² az USA-ban jelent meg 1976-ban egy elnöki utasításra adott válaszként. Az előkészítésébe is bevont Országos Könyvtári és Információs Tudományos Bizottság (National Commission on Libraries and Information Science) által publikált dokumentum azt ajánlja, hogy az USA-ban olyan koordinált nemzeti információs politikát kell kialakítani, amelyet központilag irányítanak, és amit egy, a magánszektor, a helyhatóságok, a tudományos és a szakmai ágazatok képviselőiből álló tanácsadó bizottság segít. A jelentés tiszta és átfogó képet ad a vonatkozó kérdésekről a döntések minőségében az információ-kommunikációs technológia hatásától és szerepétől a poszt-indusztriális társadalomig és annak a gazdasági életre és a foglalkoztatásra gyakorolt hatásáig, az információszabadságra és a magánéletre vonatkozó törvényhozásig.

A Rockefeller-jelentés tartalma összecseng *Charles Oppenheim* 1994. évi meghatározásával³: a nemzeti információs politika olyan, a kormány által hozott döntéssorozat, amelynek célja egy jobb információs infrastruktúra kiépítése.

Más országok, más megoldások

Míg az információs politika céljai sok országban hasonlóak, az elérésükhöz szükséges módszerek nagyon változatosak. *Nick Moore*⁴ és *Oppenheim* két modellt határoz meg:

- „*laissez faire*”-t, amikor az állam a felelőség nagy részét a piacra bízta;
- „*dirigiste*”-et, amikor az állam szerepe nagyobb hangsúlyt kap.

A kelet-ázsiai országokról szóló tanulmányában

Moore úgy írja le az ottani kormányokat, hogy azok az állam és a magánszektor közötti együttműködésre építenek. Ez a modell elsősorban a kisebb országokban sikeres, ahol az információ-kommunikációs infrastruktúra csak akkor életképes, ha monopolhelyzetbe kerül. Ezért Kelet-Ázsiában az infrastruktúra az állam tulajdonában marad, versenyhelyzetet csak a kiépítésében és működtetésében teremtenek. Egy másik tanulmányában⁵ Moore többféle módszert mutat be:

- a politikát a kormány végrehajtó szerve (branch) fejleszti – erre példa Skandinávia, Japán, Szingapúr;
- a fejlesztésért egy, a változásokra érzékenyebb szakértőkből álló tanácsadó testület a felelős – Svédország, Kanada, Ausztrália;
- a fenti két megoldás kombinációja: a közigazgatási szervek (executive) felelősek a fejlesztési politikáért – Európai Unió, USA.

Az Egyesült Királyságban ezektől eltérő utat választottak, bízva abban, hogy informálisan és lassanként haladva végül célhoz érnek. Emiatt nem beszélhetünk egyetlen, a brit nemzeti információs politikát tartalmazó dokumentumról.

A nemzeti információs politika kérdései és feszültségei

Minden kormány szembesül a nemzeti információs politikával járó problémákkal; ezek a politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális tényezőkkel függnek össze, és hatással vannak a kormányok – időről időre változó – reakcióira. A legfontosabb kérdések az információ természetét, valamint az erőviszonyokat és a piacorientáltság kontra közjó gazdasági kérdését érintik. Az Egyesült Királyságban a Web 2.0 megjelenése után kezdtek komolyan foglalkozni az információs politikával. A kormány megbízásából *The Power of Information* címmel készült független szemle⁶ összefoglalta mindazokat a lehetőségeket, amelyekben a kormány és a polgárok együtt tudnak működni az információ előállításában és hasznosításában. A kormány

válasza⁷ szokatlanul pozitív volt, a javaslatok nagy részét elfogadta.

Szervezeti információs politika

A szervezeti információs politikával az 1980-as évek elején kezdtek foglalkozni; ez a téma kevesebb figyelmet kapott a kutatók és gyakorlati szakemberek részéről. 1996-ban egy, a British Library-ban tartott konferencián megállapították, hogy az információs politikának ez a területe nincs mélységében feltárva. Már a meghatározásról is eltérnek a vélemények: *Brown*⁸ szerint a nemzeti és a szervezeti információs politikának azonosnak kell lennie; a szervezeti információs politika további tanulmányozása szükséges – jóllehet különbséget kell tenni a köz- és az üzleti szféra között. *Orna*^{9, 10} meghatározása szerint a szervezeti információs politika a szervezet általános céljaira, és azon belül a prioritásokra épül. Az információs politika a szervezet információs stratégiájának fejlesztéséhez alapul szolgáló dinamikus eszköz. E szerint a meghatározás szerint a szervezeti információs politikák és stratégiák arra valók, hogy a tevékenységek alapját jelentsék (és nem a tervezés tárgyát). A szervezeteknek a kockázatok (az információnak a hiányos és nem koordinált hasznosításából eredő pénzügyi veszteségek, idővesztés, innovációs hibák stb.) elkerülése és a pozitív hozadékok elérése érdekében javasolják őket.

A különböző szervezetek eltérő helyzetekből kiindulva fektetnek be az információs politikába: sokuk a külső gazdasági körülmények nyomására (például az 1970-es évek végén, az 1980-as évek elején, a recesszió idején többen megváltoztatták az információs szolgáltatókról kialakított nézeteiket, átértékelve az információt általános költségekből a gazdasági viharok túlélésében segítő, fontos vállalati erőforrássá). Mások meglévő tapasztalataik alapján jutnak el oda, hogy világosan látják az információs politika használhatóságát és a megvalósításban részt vevőket (erre példa egy nagy gyógyszeripari cég). Az eredmények is eltérőek: léteznek olyan, gazdasági nyomás alatt lévő cégek, amelyeknek

nincs integrált szemléletük az információról, azaz vesznek eszközöket, gyarapítanak, feldolgoznak, tárolnak, keresnek és szolgáltatnak, de nem tudják, hol vegyék a tárolandó információt, vagy mit kell szolgáltatniuk. Néhány brit egyetem értetlenül válaszolt a JISC-nek az információs stratégia fejlesztésére irányuló igényeire; az egyik egyetemen már öt éves az információs stratégiát tartalmazó dokumentum, amelyet soha nem használtak; az ugyanilyen idős Információs Stratégiai Bizottságnak (Information Strategy Committee) soha nem volt saját stratégiája.

Az 1990-es évek közepe óta készült felmérések hasonló képet mutatnak. Közel ezer vezető telefonos megkérdezése azt mutatta, hogy 60% igényelte, hogy cégüknek legyen információkezelési stratégiája/politikája, 20% tudott arról, hogy a cégnek van információs költségvetése; a megkérdezettek fele nem tudott formális információszolgáltatásról, és a többség nem tudta, hogy cégüknél ki a felelős az információs erőforrásokért. Egy tíz évvel későbbi, 2005 decemberében végzett felmérés kicsit jobb képet mutat: a megkérdezett 119 információs menedzser és számítástechnikus közül 44% válaszolta, hogy cégüknél nincs dokumentum- és információkezelési stratégia; majd mindegyikük úgy gondolta, hogy az információkezelés fontos az intézményben, 42% ismerte a munkáját közvetlenül érintő üzleti információkezelési szabályzatokat és a jogszabályokat. Jobb példákat lehet találni a köz- és a magánszférában, ahol a munka – természete miatt – jobban összefügg az információkezeléssel.

Míg a szervezetek tisztában vannak azzal, hogy az információ fontos erőforrás, kezelését nehéznek találják. Egy jelentősebb csoport érti, hogy minden egyes szervezetnek saját maga számára kell meghatároznia, hogy üzleti tevékenységének fényében az információ neki mit jelent. A szervezeteknek az információs politika fejlesztésekor a következő kérdésekkel és feszültségekkel kell szembesülniük és a maguk módján megválaszolniuk:

- Mi a fontosabb: az ember vagy a technológia?

- A kezdeményezés felülről lefelé tartson vagy középről felfelé és lefelé?
- Az információs kultúra
- Az információ értékelése

A mai helyzet

Visszatekintve az IIS (Institute of Information Scientists) alapítása óta eltelt évekre az embernek az az érzése, hogy „a futószalagon ugyanazok a csomagok mennek körbe-körbe”. Az idő múlásával van valami fejlődés, de ugyanazok a feszültségek és nézeteltérések ismétlődnek. Az Egyesült Királyságban, ahol a nemzeti információs politikát a piacra bízták, a gyakorlat nem váltotta be a reményeket. Túlsúlyba került az információ-kommunikációs ipar, hatalmának kiegyensúlyozására állami részről nem volt elegendő tudás. A kormánynak a felhasználók jogairól és az átláthatóságról szóló beszédei üres, naiv és képmutató szavak. A gyakorlatban az információs technológia által irányított nemzeti információs politikák megmutatták a veszélyes gyenge pontokat az ember/technológia viszonyában (például emberi mulasztás miatt értékes adatokat tartalmazó lemezek elvesztése, vagy technikai hibák az adatintegrálást ígérő nagy rendszerekben, mint az egészségügy vagy a személyi azonosító kártyák). Nincs megfelelően megoldva a politikában leírt utasítások végrehajtása. A megoldás a kormánynak a többször említett *The Power of Information* című tanulmányra adott válaszában keresendő.

A szervezeti információs politikák között kevés olyan van, amelyik régóta létezik, és ma is működik. A szervezetek vezetése a legtöbb esetben indokolatlanul bízik a technológiában, alig érti, mit jelent az információ, és mit tudnak a könyvtári információs szakemberek. Másrészt számos példa van arra is, hogy létezik kölcsönös megértés és együttműködés az információs menedzserek és a műszaki rendszerek között, az információs menedzsment és a tudásmenedzsment egyenrangú, közös munkájáról. Mint minden más politika, az információs po-

litika is érzékeny a változásokra. A hangosan meghirdetett politikák sorsának követése alapján megállapítható, hogy azokban a szervezetekben működnek jól, ahol az előkészítés során esettanulmány készült vagy konzultációt vettek igénybe. A túlélést több tényező is fenyegeti: az erőviszonyok változása a vezetésben, különösen az eredeti szponzor elvesztése, külső nyomás (pénzügyi, általános gazdasági vagy speciális piaci feltételek), teljesítést igénylő jogi változások.

Az információtudomány hozzájárulása az információs politikákhoz

Az áttekintett időszak alatt az információtudomány és gyakorlati művelői számos elméleti és gyakorlati informáciopolitikai kutatásban működtek közre, amelyek közül sok a szervezetek gondolkodásmódjának és viselkedésének tanulmányozásán alapult. A tudósok már a legkorábbi időkben felismerték annak lehetőségét és veszélyét, amit ma digitális forradalomnak nevezünk. Ma számos felkészült könyvtári-információs szakember működik, akik oktatására és képzésére az információtudomány hatással volt. Jól ismerik a szervezetet, ahol dolgoznak, és tisztán látják annak lehetőségét, hogyan használják ki a hatalmi struktúrát. Jól alkalmazkodnak, tudásukat a középről felfelé és lefelé irányításra és a vezetés oktatására használják, kezdeményezők, hídépítők és „fordítók” azok között a csoportok között, akik ugyanarról a dologról más nyelven beszélnek.

Az információs politikára/stratégiára holnap is szükség lesz. Javaslatok a jövőbeni tennivalókra:

- A nemzeti információs politika szintjén:
- Az információs ipar hatalmának ellenőrzése, az Egyesült Királyságban az információs politika átalakítása kevésbé piac-irányítottá, több „dirigiste”-vonással.
- A brit kormány bátorítása arra, hogy kövesse a 2007-ben a *The Power of Information*-ben és az arra adott válaszban leírtakat.
- A „megfelelő gondosság” („due diligence”)

követelményének előírása, mely szerint mielőtt bármilyen kezdeményezést/politikát/jogszabályt bevezetnének, vizsgálják meg és vegyék figyelembe a már korábban történeteket.

A szervezeti információs politika szintjén:

- Az intézmények segítése abban, hogy profitáljanak a társadalmi számításokból anélkül, hogy veszélyeztetnék az információs erőforrások integritását; legyenek tudatában annak, milyen könnyű azt aláaknázni; ne felejtsek el, hogy a „tömegek bölcsesége” (wisdom of crowds) attól függ, ki van a tömegben; emlékezzenek az „alkalmazottak kollektív felfogására” arról, mire hajlandók, amikor ezt munkaadóik és munkatársaik rendelkezésére bocsátják.
- A csúcsvezetőktől lefelé a felhasználók képzése az információkezelésre a műszaki eszközökön és rendszereken túlmenően, azzal az információval kapcsolatosan, amellyel dolgozniuk kell.

Nemzeti és intézményi szinten:

- A Web 2.0 előnyeinek kihasználása nemzeti és szervezeti szinten.
- Nagyobb figyelem a társadalmi-műszaki rendszerek társadalmi vonatkozásaira.
- A digitális tartalom védelmének biztosítása nemzeti és szervezeti szinten.
- Az információs termékek bevitelének az információs politika/stratégia hatókörébe.
- A felhasználók tisztelete, beleértve azokat is, akik nem képesek az elektronikus információ használatára.
- A gondolkodásra fordított idő megbecsülése.

Következtetések

A történelem arra tanít minket, hogy a fogadjuk meg a középkori körtáncok tanulságait: egy lépés előre, egy hátra. Lassan haladnak előre annak köszönhetően, hogy előre mindig egy kicsit

nagyobbat lépnek. Ha ezt megfogadjuk, reálisabb nézeteink lesznek, mint ha abban hiszünk, hogy a technológia és a piac hatalmas lépésekkel visz előre. Jobb, ha csatlakozunk a tánchoz, és hasznosítjuk az ott szerzett tapasztalatokat: előre mindig nagyobbat lépünk.

Jegyzetek

1. MUDDIMAN, Dave: Red information scientist: the information career of J. D. Bernal. = Journal of Documentation, 59. vol. 2003. 4. no. 387–409. p.
2. Domestic Council Committee on the Right of Privacy, Rockefeller Report, National Information Policy. Washington : National Commission on Libraries and Information Science, 1976.
3. OPPENHEIM, Charles: Are national information plans useful? = Alexandria, 6. vol. 1994. 2. no. 133–143. p.
4. MOORE, Nick: Policies for an information society. = Aslib Proceedings, 50.vol. 1998. 1. no. 20–24. p.
5. MOORE, Nick: The British national information strategy. = Journal of information science, 24. vol. 1998. 5. no. 337–344. p.
6. MAYO, Ed – STEINBERG, Tom: The power of information: an independent review. = <http://www.commentonthis.com/powerofinformation/> (2008. április 6.)
7. The Government's Response to The Power of Information: an independent review by Ed Mayo and Tom Steinberg (2007) presented to Parliament by the Chancellor of the Duchy of Lancaster, June 2007, Cmd 7157.
8. BROWNE, Mairéad: The field of information policy. 1: Fundamental concepts. = Journal of Information Science, 23. vol. 1997. 4. no. 261–275. p.
9. ORNA, Elizabeth: Practical Information Policies. 2nd ed. Aldershot : Gower, 1999. 200 p.
10. ORNA, Elizabeth: Information strategy in practice. Aldershot : Gower, 2004. 162 p.

Az OSA Archívum a volt Szabad Európa Rádió könyvtárából közel 100.000 könyvet örökölt. A gyűjteményben csaknem 20.000 olyan kötet volt, amit a szakmai és civil közönség hasznavethetetlennek ítélt. Ezekből az érdektelen, senkinek nem kellő könyvekből 20 db műanyagba öntött, könyvekből készített könyvkocka készült. Az egységes formai megoldással, de különböző, a beépített könyvektől függő tartalommal készített 50x50x60 cm-es műtárgyakat bármilyen oktatási, művelődési vagy civil szervezet ingyen kölcsönkérheti egy évre. A szervezők kérése, hogy a kockához beszélgetések, programok, akciók kapcsolódjanak a könyv-könyvtár-olvasás-archiválás kérdéskörben. A kockáról és a kölcsönzési feltételekről bővebben: www.konyvkocka.osaarchivum.org címen lehet tájékozódni.

(Katalist, 2009. máj. 27. Dobó Katalin híréből)

Megkezdődött a világ második legnagyobb torrentoldalait működtető holland egyetemisták, a Mininova üzemeltetői és a BREIN nevű szerzői jogvédő szervezet közötti per. A bíróság olyan automatikus szűrőrendszer beillesztésére kérheti fel az öt egyetemistát, amely letiltja a jogvédett tartalmak terjesztését.

Védőjük viszont az automatikus szűrés miatti ingyenes tartalmak elvesztésére hívta fel a figyelmet. Ítélet a nyár közepén várható. (http://index.hu/tech/jog/2009/06/03/elkezdodott_a_mininova_per)

Tízéves a Library Philosophy and Practice (LPP) c. elektronikus könyvtár-tudományi folyóirat

DÉVAI Péter

A csak elektronikus formában létező folyóirat első évfolyamának 1. száma 1998-ban jelent meg a University of Idaho könyvtárának gondozásában. Szerkesztői: *Mary K. Bolin*, az alapító-szerkesztő, aki a University of Idaho, majd 2004-től a University of Nebraska-Lincoln tanszékvezető professzora, és *Gail Z. Eckwright*, a University of Idaho könyvtárának egyetemi tanára. Az ingyenesen hozzáférhető folyóiratot 2004-től a Nebraskai Egyetem Könyvtára adja ki és két címen is elérhető: <http://libr.unl.edu:2000/LPP/lpp.htm>, illetve <http://www.webpages.uidaho.edu/~mbolin/lpp.htm>.

2006-ig egy tavaszi és egy őszi kötetben jelent meg, 2007-től viszont évi egy, folyamatosan bővülő számban olvashatók a publikációk. A folyóirat célja, hogy kapcsolatot teremtsen a könyvtárakról szóló elméletek és a könyvtári munkafolyamatok gyakorlata között. Ezért szívesen közöl minden olyan cikket, mely a könyvtári feladatok megoldásának múltban alkalmazott,

jelenlegi vagy kialakulóban lévő módszereit tárgyalja vagy a könyvtárhasználat egyes kérdéseivel, a bibliotéka és a társadalom kapcsolatával foglalkozik. Különös hangsúlyt kapnak, a fejlődő ázsiai és afrikai országok könyvtárai, a szerzők és a témák többsége ezekből kerül ki. A szerzők ki is használják a publikálás lehetőségét, az előző évben 65, az idén pedig február végéig 8 tanulmány jelent meg az LPP-ben. A következőkben az 2008-as és 2009-es cikkek között tallózunk.

2008 februárja óta olvasható a nigériai Abia State University Könyvtár- és Információtudományi Tanszékének kutatója, *Amanze Onyebochi Unagha* írása az iskolai könyvtári szolgáltatásoknak a „Mindenkire kiterjedő alapfokú oktatás” (Universal basic education) elnevezésű állami programban betöltött szerepéről. Az 1999. szeptember 30-án, a korábbiaknál jóval szélesebb körben meghirdetett program hangsúlyozza, hogy be kell vonni az iskolai oktatásba

a lányokat és asszonyokat, a szegény, utcán élő gyermekeket, gyermekmunkásokat, a távolabbi falvakban élőket és a fogyatékosokat, a kisebbségeket és a menekülteket. Az iskolai oktatás a programban szereplő hat elem egyike, mellette nagy hangsúlyt kap még az írni-olvasni tudás (2000-ben 52%-os volt) erőteljes növelése, az iskoláskor előtti oktatás, a nomád népesség és a felnőttek iskolán kívüli oktatása. A kibővített célok elérése érdekében meg kell változnia az iskolai könyvtáraknak is, melynek koncepciója ugyancsak megtalálható a programban. A főbb célok lényegében megfelelnek az IFLA és az UNESCO „Az iskolai könyvtár mindenki számára a tanítás és a tanulás színhelye” című, 2000-től érvényes kiáltványának. Eszerint a könyvtáraknak a tankönyveket kiegészítő irodalom szolgáltatásán kívül meg kell tanítaniuk a diákokat egyebek mellett az élethosszig tartó tanulás fontosságára, a médiában hallott sokféle információ kritikai értékelésére és nyitottnak kell lenniük az iskolán kívüli oktatásban résztvevők előtt is. Az iskolai könyvtárnak nagy szerepet kell vállalnia az analfabétizmus csökkentésében és az olvasásra nevelésben. A program és ezen belül a könyvtárak fejlesztésének megvalósítását a gyakorlatban a Világbank és a nigériai kormány finanszírozza: 2003-ban a résztvevő szövetségi államok mindegyike 5 millió dollárt kapott egy három éves program végrehajtására. Ezt az összeget fel lehet használni új könyvtár-épületek létesítésére, a falusi diákok és lakosság, a törzsi viszonyok között élők könyvtári ellátását szolgáló mozgó könyvtárak autóbuszok, csónakok, tevék, vagy szamarak segítségével történő megszervezésére, hagyományos és elektronikus információs források beszerzésére is. Az iskolai könyvtárak berendezését úgy kell kialakítani, hogy az alkalmas legyen a tanulásra, de a játékra és a szórakozásra, a tanulók és a helyi közösségek kulturális fejlesztésére is. Az iskolai könyvtárügy fejlesztését segítheti elő bizonyos esetekben az osztálykönyvtárak kialakítása és a közkönyvtárak és iskolai könyvtárak közötti forrásmegosztás is.

Sumeer Gul és Shamira Khan, a kasmíri egyetem

(University of Kashmir) kutatói az indiai orientalisztikai könyvtárakról írnak áprilisi tanulmányukban. A szerzők írásuk elején tisztázzák, hogy Indiában az orientalisztika az egykori Közel-Kelet, India és Perzsia egy bizonyos része, valamint az egykori Arábia kultúrájának tanulmányozását jelenti. Az ott élt népekről, nyelvükről, kultúrájukról szóló irodalom a soknemzetiségű India kultúrájának szerves részét képezi. A dokumentumok egy része a védikus korba (i. e. 15–8. sz.) nyúlik vissza, amikor a vallásos dokumentumokat az Ashram és Gurukul elnevezésű meditációs és oktatási központokban őrizték. Később a buddhista időkben számos egyetem alakult, melyekhez könyvtárak is csatlakoztak. A kutatók legjelentősebbnek a Nalanda Egyetemet tartják a szubkontinens keleti részén, mely 427-től 1197-ig működött (ma már csak a romjai láthatók). Ezen kívül a Valabhi és az Odantapuri Egyetemnek is jelentős könyvtára volt, a bennük található művek felölelték az akkor ismert tudományok és irodalmi művek teljes körét. Az egyetemeken kívül a kolostorok (pl. a Jayendra kolostor Kasmírban) is jelentős kéziratgyűjteményekkel rendelkeztek, melyekből „külső olvasók”, pl. a Tibetből érkezett szerzetesek és kínai utazók számára is készítettek másolatokat. A könyvtárak első virágkorának az arab hódítás vetett véget a 12. században. Az arab uralkodók, hatalmuk kiépítése után nemcsak az arab, hanem a hindu kultúrát is támogatták: több hindi nyelvű könyvet lefordítottak arab és perzsa nyelvre, oktatási intézményeket és ezzel együtt könyvtárakat is alapítottak. Különösen a Khilji és a Tughluq dinasztia jeleskedett ebben, az előbbi alapította az Imperial Library-t, melynek könyvtárosát Amir Khusrunak hívták. *Mohammad Tughluq* mintegy ezer medreszet, azaz középfokú, vagy felsőbb szintű iskolát alapított, melyek mindegyikéhez könyvtár is tartozott. A kasmíri szultánok szintén rendkívül sokat áldoztak az oktatás fejlesztésére, rengeteg iskolát és könyvtárat alapítottak. A mogulok uralma után számos értékes kézirat Angliába került, ugyanakkor az angolok sok, mai értelemben vett, keleti irodalmat gyűjtő könyvtárat is alapítottak. Így 1842-

től működik a Khuda Baksh Oriental Library, mely mára az orientalisztika elismert kutatási központja lett, 1977-től jelenik meg többnyelvű szakfolyóirata, a *Khuda Baksh Library Journal*. Az Aligarh Muslim Universityn belül működik a Maulana Azad Library, mely több mint egy millió kötettel és 14.571 kézirattal rendelkezik. A számos külön gyűjteménnyel bíró intézménnyel egyenrangú a Hakim Mohammad Syed Library, melyben az állomány 90%-a urdu nyelvű. Bizonyos értelemben a már említett Imperial Library utódjának tekinthető az 1945–48-ban alapított National Library of India.

Nazli Alkan, az Ankara University professzora a könyvtárosok számára szerinte elengedhetetlen filozófiáról, ill. filozófiai gondolkodásról szóló tanulmánnyal szerepel a folyóirat 2008. szeptemberi cikkei között. Megállapítja, hogy különösen a szakkönyvtárakban dolgozók számára lényeges a filozófiában való jártasság és rendszerekben történő, racionális, logikus gondolkodás, hiszen csak így képesek megérteni és megválaszolni az elméleti témákat felvető olvasók kérdéseit. Ezzel együtt az elméleti gondolkodás törvényszerűségeit a mindennapi könyvtári gyakorlati tennivalók közepette kell érvényesíteniük. Ismerniük kell a kutató-olvasók tevékenységét, és tudniuk kell, hogy ők mit nem tudnak, vagyis bizonyos fokig rá kell vezetni őket a helyes kérdések feltevésére. A szerző részletesen ismerteti a vonatkozó szakirodalom megállapításait, különös tekintettel azokra, melyek a könyvtárosok elméleti felkészültsége és a gyakorlati munka közötti összefüggéseket taglalják. A könyvtárosok filozófiai-logikai gondolkodása különösen akkor érvényesül, amikor az olvasóval együtt egy témával, eseménnyel, jelenséggel, koncepcióval kapcsolatban ki kell deríteni, hogy „mi”, „hogyan” és „miért”? Ehhez szükség lehet rendszerező, logikai, racionális, kritikai, vagy kérdező megközelítésre. A kérdések és megközelítések segíthetnek egy, a gyakorlati munkában is jól hasznosítható szakmai filozófia, elvrendszer kialakításában. A könyvtárosok filozófiai gondolkodásának az is fontos eleme, hogy nyitottak legyenek többféle

iskola irányában is, vagyis ismerjék meg a metafizikai, ismeretelméleti, etikai és filozófiatörténeti irányzatok eszmerendszerét, hiszen ez sok esetben gyakorlati munkájuk hasznára is válhat. A szerző ezután a szakirodalomnak azt a részét tekinti át, amely azt vizsgálja, hogy a könyvtárosok valójában milyen érdeklődést mutatnak gyakorlati munkájuk elvi-filozófiai megalapozása iránt. Megállapításai szerint a múlt század harmincas éveiben dolgozó elődök éppúgy nem foglalkoztak a könyvtári munka filozófiai kérdéseivel, mint a manapság számítógép előtt ülő utódaik. Egyes szerzők a gyakorlati munka két szintjét különböztetik meg: egyrészt a feladatok technikai végrehajtását jelentő gyakorlati munkát (angolul: practice), másrészt az elmélettel szemben álló, gazdagabb jelentésű gyakorlatot (angolul: praxis), mely a sokféle technikai művelet összességének eredményeként jön létre. A könyvtári munkával kapcsolatos filozófiai gondolkodásnak mindig a praxist kell szolgálni és erre már egyre több példát lehet találni a tudományos publikációk között. Több szakfolyóirat is ezt a célt szolgálja, ilyen például a *Library Quarterly* (<http://www.journals.uchicago.edu/toc/lq/current>) vagy a *Library Philosophy and Practice*. Az ezekben megjelenő tanulmányok természetesen nem tisztán elméleti jellegűek, inkább az jellemző rájuk, hogy az egyértelműen pragmatikus szemlélet helyett a könyvtári munkára érvényes elméleti gondolatokat igyekeznek megfogalmazni. Ennek támogatására van szükség a megfelelő oktatási formákkal éppúgy, mint a könyvtárosok filozófiai gondolkodását tárgyaló cikkek írására való ösztönzéssel. A könyvtári munka filozófiai megalapozása ma, az internet korában is lényeges, hiszen ha csak technikailag tökéletesek a könyvtári munkafolyamatok, akkor egyes vélemények szerint nincs is szükség rájuk, és szerepüket átveszi a világháló. Több szakember szerint a könyvtárakat a 21. században nem újjászervezni, hanem újratervezni kell és nem korszerűsítésre szorulnak, hanem teljes átalakításukra van szükség. Olyan információszolgáltatásokat nyújtó társadalmi központokká kell válniuk, melyek megtalálják a rést az

információs piacon, munkájuk során kikeresik, elemzik, átsomagolják és átnyújtják az információkat és segítik az olvasókat eligazodni az információtengerben. A filozófiai gondolkodásra éppen azért van szükség, hogy eredményesen tudjanak a könyvtárosok vitatkozni azokkal, akik szerint az internet korában a könyvtárak alárendelt szerepet fognak játszani és feleslegessé válnak. Alkan professzor szerint a könyvtári munka elméleti megalapozása hozzásegíti az intézményeket ahhoz, hogy továbbra is az emberiség „emlékezetei” maradjanak, és megmaradjon a hivatás tekintélye, hozzájárul a szükséges változások, innovációk megvalósításához, lehetővé teszi, hogy a könyvtáros-felhasználó viszony mindig élő kapcsolat maradjon.

A folyóirat 2008. decemberi tanulmányai között olvashatunk egy elemzést arról, hogyan keresik meg a szükséges információkat a pakisztáni Lahorében lévő University of Punjab bölcsész tanárai. A szerzők: *Muhammad Tahir* információs menedzser Ománból, *Khalid Mahmood* professzor, a lahorei egyetem Könyvtári és Információs Tudományok Tanszékének tanszékvezetője és *Farzana Shafique*, docens, a pakisztáni Islamia University of Bahawalpur Könyvtári és Információs Tudományok Tanszékéről. A szakirodalom áttekintése után megállapítják, hogy a könyvtárhasználók igényeinek ismerete nélkül nem lehetséges a gyűjtemény fejlesztése, a felszerelések, az informatikai infrastruktúra növelése és természetesen az olvasók kiszolgálása sem. Ezért a bölcsésztanárok információszerzési és könyvtári információkeresési szokásainak sokoldalú vizsgálatára kérdőívet szerkesztettek, mely nyitott és zárt kérdéseket egyaránt tartalmazott és amelyet az egyetem három karán, a bölcsészkaron, az iszlám tudományok és a keletkutatás karán működő 19 tanszék 120 oktatója kapott meg. Ebből különböző okok miatt kilencvenen tudták potenciálisan megválaszolni a kérdőíveket, végül egy próbateszt alkalmazása után 62 kutató-oktatótól érkezett kitöltött kérdőív, ami 69%-os válaszadási aránynak felel meg. A kapott válaszokat mennyiségileg és minőségileg egyaránt elemezték, az előbbire SPSS (version

16.0) programot használtak. A kérdőívet 45 férfi és 17 nő töltötte ki, a válaszadók különböző beosztásokban dolgoztak az egyes tanszékeken és többféle tudományos fokozattal rendelkeztek. A kor szerinti megoszlást vizsgálva kitűnt, hogy a legtöbben (28-an) 31–40 év közöttiek, 30 év alattiak hatan voltak, míg 60 év felett hárman. A tudományos publikációkat tekintve a vizsgálatba bevont oktatók fele nem írt könyvet az utóbbi tíz évben, kilencen két könyvet is megjelentettek, míg 4 oktatónak a neve alatt több mint öt könyv látott napvilágot. A megkérdezettek 78%-a egynél több cikket publikált az utóbbi 5 évben, négyen pedig több mint harminc, folyóiratokban megjelent publikációt mondhattak magukénak. A tanításhoz és kutatáshoz felhasznált információs források értékelésére a szerzők egy ötfokú skálát használtak. Az egyes értékek tartalma a következő volt: 0=nem használok, 1=a legkevésbé használok, 2=kevésbé használok, 3=közepesen használok, 4=rendszeresen használok, 5=leginkább ezt használok. A 24-féle információszerzési lehetőség közül a legmagasabb értéket a téma szakértőivel és a kollégákkal folytatott konzultációk kapták (3,98, illetve 3,82). Rögtön ezután következett a média, mint információs forráshasználat 3,78-al, a 4–5. helyen pedig a könyvtári katalógusok és a konferenciákon való részvétel osztozott 3,57-es átlagos értékkel. További, a könyvtárak szempontjából érdekes „helyezések” a következők voltak: 8. helyen a bibliográfiák (3,33), 9. helyen az internetes kereső motorok (3,32), 14. helyen a könyvtárak információfigyelő szolgáltatásai (current awareness services, korábban SDI) (2,91), 19. helyen elektronikus adatbázisok (2,51), 24. helyen internetes vitafórumok (1,85). Ha különválasztjuk a tanítást és a kutatást, akkor a sorrend jelentősen megváltozik. A tanítás esetében az első helyre a referenz könyvek használata került, míg a szakértőkkel történő konzultációk foglalták el a 2–3., a tankönyvek használata az 5., az elektronikus adatbázisok használata a 15–16., a könyvtárosokkal való konzultáció pedig a 23. helyet a használt információs források rangsorában. A kutatási tevékenység eseté-

ben ismét a szakértőkkel folytatott konzultáció vezeti a sort 4,9-es értékkel, ezt követi érdekes módon a referenzs könyvek használata 4,5-tel, a bibliográfiák a 7., a kutatási jelentések a 8., az elektronikus adatbázisok pedig a 11. helyre kerültek. Figyelmet érdemel, hogy a könyvtárosokkal folytatott konzultációnak csak a 21. hely jutott. Az információs források formáját tekintve a válaszadók 77%-a a nyomtatott változatot részesítette előnyben, míg 39%-uk az elektronikus formátumot használta legtöbbször, az audiovizuális anyagokat pedig a válaszadók 13%-a helyezte előtérbe. A használt dokumentumok nyelve leggyakrabban az angol, a megszerzett információk helye legtöbbször a tanszéki könyvtár, az információkeresés helye pedig a legtöbb esetben az otthon, itt a tanszéki könyvtár a 2. helyet foglalja el. Az információkeresésre használt kommunikációs csatornák közül a legtöbben a személyes találkozást részesítették előnyben, melyet az e-mail, a telefon, a levelezés, végül a fax követett. Az információkeresés céljára vonatkozó kérdésre adott válaszok alapján a legmagasabb értéket a tanítás, az előadások megtartása kapta, a könyvek, vagy szakcikkek írása csak a 6. helyre került. Arra a kérdésre, hogy milyen problémákkal kerültek szembe a válaszadók az információkeresés közben, az ötfokú skála tartalma a következő volt: a felsorolt 17 -féle nehézséggel 1=soha, 2=ritkán, 3=néha, 4=gyakran, 5=mindig találtak-e? A válaszokból kiderült, a leggyakrabban nem állt rendelkezésre a kívánt dokumentum; elszórta, túl sok forrásban voltak meg a kívánt információk, illetve túlzottan drágák voltak. A könyvtári személyzet hozzá nem értése a 11., szolgálatkészességének hiánya a 15. volt ebben a rangsorban. A szerzők cikkük végén megállapítják, hogy további használói csoportokban kell még elvégezni a vizsgálatokat ahhoz, hogy teljesebb képet kapjunk az egyetemi oktatók információkeresési szokásairól.

Végül olvassunk bele egy 2009. márciusi írásba, mely az RSS könyvtári alkalmazásáról szól. A szerzők: *Sadanand Bansode*, az indiai Mumbaiban működő University of Pune Könyvtár- és Információtudományok tanszékének docense, N.B. Dahibhate, az indiai National Chemical Laboratory információs szakembere és *Kishore Ingale*, a punai Tata Consultancy Services információs menedzsere. A szerzők először szövegesen és ábrával elmagyarázzák az RSS technológia lényegét, majd rátérnek arra, hogyan alkalmazható az RSS a könyvtárak olyan szolgáltatásainak terjesztésére, mint az e-folyóiratok és tartalomjegyzék-szolgáltatások, referenz szolgáltatás és könyvtári blogok, keresési eredmények és RSS alapú kereső motorok, valamint az egész könyvtár reklámozása. Az RSS előnyei egyértelműek: az információ előállítói könnyen-gyorsan képesek a megfelelő felhasználók számára eljuttatni „termékeiket”, a tartalom-menedzserek célzott információkat szállítanak értéktermelő szolgáltatás nyújtásával, az információ felhasználói pedig bizonyos mértékben eredményesen szűrhetik ki a számukra szükséges információkat az internet által biztosított elképesztő méretű információtengerből. A technológia hátrányaként említhető, hogy nem minden tartalom rendelkezik RSS-feeddel, a működés során szerzői jogi problémák léphetnek fel és a könyvtárosnak sokszor külön módszert kell alkalmaznia az irreleváns eredmények csökkentése érdekében.

Az öt tanulmány ismertetésével igyekeztünk bemutatni a *Library Philosophy and Practice* című csak elektronikus formában létező folyóiratot, mely talán nem kapja meg az öt megillető figyelmet a magyar könyvtári szakirodalomban. A Google magyar nyelvű oldalain keresve például 4 találatot kapunk, de ezekben is csak a bibliográfiákban találkozunk az LPP rövidítésű periodika nevével.

Az olvasás Olaszországban

SOLIMINE, Giovanni

Solimine, Giovanni: Leggere dentro i dati sulla lettura in Italia (Boll. AIB. 48. vol. 2008. 2–3. no. 233–248. p.) c. cikkét és az Un'alleanza per la promozione del libro e della lettura (uo. 249–254. p.) című dokumentumot Mohor Jenő tömörítette

A jelenségek megismerése

A jelenségek megismerése és az okok megértése érdekében az utóbbi években számos kísérlet született Olaszországban az olvasmányok beszerzésére és az olvasásra vonatkozó statisztikai adatok elemzésére.

Az olasz könyvtáregyesület folyóiratában persze elsősorban ezen adatoknak és jelenségeknek a közkönyvtár szerepével kapcsolatos értelmezései olvashatók¹, ám néha a könyvkiadás és forgalmazás szélesebb köreiből valók is megjelentek. A könyvvel foglalkozó érintetteknek – pozícióik szerint – gyakran eltérő a véleménye, mégis közös meggyőződést fogalmazott meg az olasz könyvkiadók egyesületének elnöke,² amikor rámutatott, hogy a modern köz-, iskolai és egyetemi könyvtári rendszer fejlesztése elengedhetetlen feltétel az olvasás piacának kiszélesítéséhez, az olvasás szokásának megerősítéséhez, és – végső soron – az ország kulturális és gazdasági fejlődéséhez is.

Közös érdeke mindazoknak, akik „a könyv vertikumában” foglalnak el valamilyen posztot, hogy kiszélesedjen az olvasás társadalmi bázisa, ez a kiadók, tanárok, könyvtárosok, könyvkereskedők és más, kulturális területen dolgozók kezdeményezése nyomán született, és most megjelenő *Kiáltvány az olvasásért* című dokumentum fő célja is.

Egy ilyen cél eléréshez azonban olyan előítéleteket kell legyőzni, olyan sematikus problémafelvetéseken kell túllépni, melyek többek között az valódi jelenségek és azok eredetének, okainak elégtelen ismeretéből adódnak.

Adolfo Morrone és Miria Savioli az olasz statisztikai intézet (ISTAT) 1965 és 2006 között gyűjtött adatait vizsgálták meg rendkívül érdekes, *La lettura in Italia* c. kötetükben³. Az olvasás különféle formáit (a szórakozásból és a kötelességből olvasás mellett az általuk „nem tudatos olvasásnak” elnevezett kategóriát is) mélyen feltáró vizsgálatukat nagyban segítette az a tradíció is (mellyel Olaszország szinte egyedül áll Európá-

ban), hogy az olvasásról, annak minőségéről az ISTAT igen rég (1957 óta) gyűjt adatokat.

A szerzőpáros megfigyelései igen széles körűek: vannak idősoros adatok a szabadidős olvasásról, a szakmai vagy iskolai okokból olvasásról, és a szinte nem-olvasásról (ilyen pl. az útikalauzok és a háztartási könyvek olvasása). A kötet először az olvasással kapcsolatos viselkedést befolyásoló tényezőket elemzi, majd áttér az olvasás különböző típusainak vizsgálatára egészen a nem-olvasásig, majd részletesen foglalkozik a szabadidős olvasással. A továbbiakban a kötet legérdekesebb információit tekintjük át néhány megjegyzéssel kiegészítve.

Kik olvasnak és kik nem?

Alighanem ez az első és legfontosabb kérdés, lássuk tehát, hogy *hány olvasó van* a 60 milliós lélekszámú Olaszországban. Kerekített számokat használva a hat éven felüli olaszok közül 29,6 millióan *nem* olvasnak. 24.125.000 fő *olvas* szabad idejében, és ez a szám kicsivel 33 millió fölé emelkedik, ha figyelembe vesszük a tanulás vagy munka miatt olvasókat és a „nem tudatos” olvasókat is. 2006-ban a hat éven felüli olaszok 43,8%-a olvasott legalább egy könyvet (ezt a számot a 30,4% szabadidős és a 13,4% „muszájból” olvasó összege adja). A tíz éven felüli olvasók aránya több mint tíz éve azonos (43,8% volt már 1995-ben is, miközben a közép- és felsőfokú végzettségűek száma majdnem megduplázódott), korábbi, említésre méltó növekedési évtizedek után. (1965-ben 16%, 1973-ban 24%, 1988-ban 36,6% volt az olvasók aránya.) Legtöbben a 11–24 év közöttiek olvasnak (több mint 50%), közülük kiemelkednek a 11–17 év közötti lányok (több mint 67%-uk olvas legalább egy könyvet évente). 35 évtől az arány 50% alá esik, és fokozatosan csökken: a 60–64 éveseknek már csak 39%-a olvas szabad idejében.

Az olvasás összes lehetséges *motivációját* és az olvasás különféle típusait is figyelembe véve, a hat éven felüliek 15%-a olvasott az elmúlt évben 1–3 könyvet (a statisztikai intézet szerint ők a

„gyenge olvasók”), 11,8% (a „közepes olvasók”) 4–6, 10,9% 7–12 könyvet, 7,6% 13–30 könyvet és végül 2,2% több mint 30 könyvet olvasott egy év alatt. (Így összesen 20,4% az „erős olvasók” aránya, akik hétnél több könyvet olvastak egy év alatt és 9,8% a „nagyon erős olvasók” aránya, akik havonta egynél több könyvet olvastak.) A háromféle (gyenge, közepes erős) olvasót könnyen azonosíthatjuk a szabad idejükben olvasók körében: 34,5%-uk gyenge, 27,4%-uk közepes, 37,5%-uk pedig erős olvasó. Megállapítható tehát, hogy azok között, akik kizárólag örömszerzés, szórakozás céljából közelednek a könyvhöz, számosan vannak sokat olvasók.

Eltérnek a fentiektől a „muszájból” olvasók, akik között az „erős olvasók” mindössze 20%-ot tesznek ki (az erős olvasók aránya a professzionális motivációjú olvasók körében sehol nem emelkedik 30% fölé sem a magasabb végzettségűek esetében, sem azokban az életkori rétegekben, ahol általában a legmagasabb adatok találhatóak). Annál többen vannak a gyenge olvasók: az iskolai (tanulmányi) okok miatt és a szakmai kötelezettségből olvasók között (51,9, illetve 62,2 százalék).

Mindez arra mutat, hogy a könyvhöz való viszony igencsak epizódszerűvé válik, ha nem tartja fenn valamiféle erős személyes motiváció, mint például az olvasás szenvedélye.

Ugyancsak erősek a *földrajzi különbségek*: az olvasók aránya az északi régió lakói körében 51,9%, szemben a közép-itáliai 45,6%-kal és a déli 32,4%-kal. Az első helyen Trentino Alto Adige (ismertebb magyar nevén Dél-Tirol), az utolsón pedig Szicília áll (56,2, illetve 30,3 százalékkal).

Érdekes a *nemek szerinti megoszlás* alakulása is. 1973-ig a férfiak többet olvastak, mint a nők, és ez összecsengett az átlagosan magasabb iskolai végzettségükkel is. Napjainkban 10 éves korig kiegyensúlyozott a helyzet: mindkét nembeli gyerekek 47%-a olvas, ettől a kortól felfelé viszont (bármely életkori csoportot tekintjük) a nők olvasnak többet. 15 és 44 éves kor között nagyjából 20 százalékpontos a különbség, ezután fokozatosan csökken, és 75 év felett meg-

fordul az arány: a férfiak körében 22,8%, a nők között már csak 29% az olvasó. A szabadidős olvasás inkább női foglalatosság: aránya eléri a 48,8%-ot, míg a férfiaknak csak 38,5%-a tölti szabad idejét olvasással. A nők körében több az erős olvasó, míg a gyenge olvasók között a férfiak vannak többségben.

Az olasz olvasó profilját⁴ nagyjából a következőképpen lehet felvázolni:

- az olvasók leginkább az északi és a középső régiókban, és a fiatalabb (34 év alatti) korosztályokban koncentrálnak;
- olyan személyekről van szó, akik viszonylag széles körű gazdasági és kulturális forrásokkal rendelkeznek, akár iskolázottsági szint, akár jövedelem vagy státusz tekintetében;
- fogékonyak az innovációk iránt, hajlandóságot mutatnak a vezetésre, sikerre, a kulturális és szakmai előmenetelre;
- aki olvas, ha fiatal, kevesebbet néz televíziót az átlagnál, és nem néz többet az átlagnál, ha felnőtt; viszont az átlagnál lényegesen többet jár moziba, főleg, ha fiatal;
- az átlagnál több technológiai „kütyüje” van, és többet is használja ezeket.

Az „erős” olvasóknak az átlagos olvasótól eltérő tulajdonságai is vannak. Az erős olvasó általában északon és a nagy városi központokban él, az átlagosnál több köztük a nő. Magasabb a jövedelmük és a társadalmi helyzetük. Az átlagnál kissé introvertáltabbak, kevésbé érzékenyek az újdonságokra. Politikailag aktívabbak, törődnek a közszolgáltatások minőségével, életükkel általában elégedettek, és többnyire környezettudatosabbak is. Az erős olvasók kétszer annyi könyvet vesznek, és több mint kétszer annyit olvasnak, mint a többiek; kevésbé olvassák a sport-lapokat, de az átlagnak megfelelő mértékben olvassák a tájékoztató, a gazdasági és az ingyenes napilapokat. Rádió és tv használatuk is az átlag közelében van (de különösen kedvelik a *La 7* adót).

Noha úgy tűnik, az olvasás tipikus fogyasztási formája a „jóléti társadalomnak” (ezen nem a kereset szintjét, hanem a társadalmi-gazdasági feltételek összességét értve), ez egyáltalán nem

így van, ha más országokkal hasonlítjuk össze az olasz adatokat. Az olasz olvasási adatok mélyen alatta vannak olyan országokénál, mint Észtország vagy Lengyelország, ahol pedig sokkal alacsonyabb az egy főre jutó DGP, mint Olaszországban.

Még egy ok, ami részben magyarázattal szolgálhat, s egyben nehezzé is teszi azok változtatását – a lakosság öregedésének ténye. A hatvanöt éven felüliek körében ugyanis alig 20% feletti az olvasók aránya. Ezt az adatot persze meghatározza a mai 65-ön felüliek szerényebb iskolázottsága. Figyelembe kell venni azt is, hogy előrehaladott korban már nehezen alakul ki az olvasás szokása, ne gondolja tehát senki, hogy a mai felnőttek idősebb korukban majd olvasni fognak, ha a megelőző évtizedekben nem volt szokásuk az olvasás.

Elérkezett tehát a *vexata quaestio*, a fiatalok és az olvasás viszonya megvizsgálásának ideje.

A fiatalok és az olvasás

Az új generációk kultúra-fogyasztásáról szóló közhelyeken túl, megállapíthatjuk, hogy a mai fiatalok többet olvasnak, mint a felnőttek, és a mai gyerekek között az olvasók aránya magasabb, mint a húsz évvel ezelőttiek között volt, amikor még nem volt ilyen tömeges az internet, a mobiltelefon és az egyén elektronikai eszközeinek használata.

Az utóbbi években néhány olyan változás résztvevői voltunk, amelyeket leegyszerűsítve úgy címkéztünk, mint a könyvtárt és az internetet érintő „helyettesítési effektust”, ám ez a jelenség nem elemezhető ilyen banálisan. A folyamatok ennél sokkal érdekesebbek: az új évezred első éveiben (2000–2006) a 6–24 év közötti fiatalok körében a számítógép-használat 50,6%-ról 71,8%-ra növekedett, és növekedett – bár csekélyebb mértékben – a szabadidős olvasás is, 49,8%-ról 53,8%-ra.

Jelentős mértékben csökkent a csak olvasó fiatalok száma, és jelentősen nőtt a csak számítógép-használóké. Összességében emelkedett azok ará-

nya, akik mindkét tevékenységet gyakorolják, és elképzelhető, hogy ezek részben a csak olvasók, részben a semmit nem tevők köréből származnak; a semmit sem tevő fiatalok egy részéből pedig csak számítógépezők váltak.

A számítógép-használat a szellemi élénkség egyik indikátorának is tekinthető, hiszen a legtöbbit olvasó 6–24 évesek azok közé tartoznak, akik számítógépet is használnak, viszont kevésbé vannak „kitéve” a tv-nek (napi három óránál kevesebbet néznek). Az igazán hátrányos helyzetű, és a marginalizálódás veszélyének kitett személyek azok, akik nem használnak számítógépet és internetet, közöttük az olvasás szintje fele annak, ami a tájékoztatási eszközöket használók esetében mérhető.

Íme, még egy megcáfolandó közhely a tömegkommunikációs eszközök tekintetében: az internet és a televízió az olvasásnak, és általánosabban a személyiség fejlődésének, a kritikai képesség megszerzésének veszélyes ellenségeivé válhatnak, de csak akkor, ha ezek képezik az egyetlen ablakot, mely a világ megfigyelésére szolgál.

Ez a jelenség komoly vizsgálatokat érdemelne, ám igen kevés a megbízható adat, még ha készültek is célzott kutatások. (Példaként álljon itt a 2008-os, a fiatalok kulturális fogyasztására összpontosító vizsgálat⁵ néhány zavarba ejtő adata. Arra a kérdésre, hogy mit tesznek legszívesebben szabad idejükben, a fiatalok 38,7%-a (2003-ban 28,9%) az olvasást választotta, míg mindössze 40,4% kapcsolódik az internethez, és 31,9% néz tévét (az összes egyéb lehetőség nagy távolságra követi ezeket). Ekkora emelkedés néhány év alatt csodálatos lenne, és sokkal előbbre helyezné Olaszországot Európában (hiszen az olvasást a spanyol fiatalok 31,9, a franciák 30,5, a németek 29,5 és a britek 22,3 százaléka preferálja). Valójában azonban az olasz fiatalok körében az olvasás mértéke sokkal alacsonyabb, mint más országokban, és külföldi kortársaik az információs technológiáknak is falánkabb fogyasztói.)

Említésre került már a nemek közti különbség: a 15 éves és idősebb tanulók 64,2%-a (a lányok

72,6, a fiúk 55%-a) legalább évi egy könyvet elolvas szabad idejében. A délután tanulással töltött idő is kisebb a fiúknál, mint a lányok esetében.

Nézzük meg végül, hányan és kik nem olvasnak: több mint 20 millióan vannak, akiknek semmilyen kapcsolatuk nincs a könyvvel; míg 11,4 millió személy (20,7%) egyáltalán semmit nem olvas, még csak egy újságot, vagy képes hetilapot sem. Az abszolút nem olvasók főként férfiak (41,6%, szemben a nők közötti 32,7%-kal) és felnőttek (38% felett az 55 évesnél idősebb népesség körében, 69,7%-os csúccsal a 75-ön túliaknál). Természetesen itt is erősen befolyásolja a helyzetet az iskolázottság, és sokat nyomnak a földrajzi különbségek: a déli tartományokban lakó férfiak 51,4%-ának nem volt a felmérést megelőző egy év során semmiféle kapcsolata könyvvel.

A nem olvasás okai között a válaszadók az érdektelenség különböző formáit nevezték meg. Első helyen áll az „untat, nem izgat” (29,8%), második a „kevés időm van” (25,2%), majd a más kedvtelések következnek („más szórakozási, kikapcsolódási módokat kedvelek” válaszolt 19,6%, és „a kommunikáció más formáit preferálja” 11,6%). Megemlítendő, hogy az érdektelenség inkább a fiatalok, az időhiány inkább az aktív korúak válaszaire jellemző.

Az olvasásra ható tényezők

Az olvasást befolyásoló tényezők talán legfontosabbika a környezet, ahol a potenciális olvasók formálódnak, ilyen pl. a szülői házban található könyvek száma is. Növekszik azok száma, akik az olvasást „örökletes” tulajdonságnak tartják. Az olasz lakások könyv-ellátottsága erőteljesen növekedett 1965 (amikor a családok 35,6%-ának voltak könyvei) és 2000 között (amikorra az arány 87,5%-ra emelkedett), azóta viszont némileg csökkenő tendenciát mutat (2006-ban már csak 84,1%). Abszolút számokban azonban az adatok meglehetősen szerények: a családok 48,5%-ának kevesebb mint ötven könyve van, és

száznál több könyvvel csak a családok 21,5%-a rendelkezik. Figyelembe véve, hogy Olaszországban valamivel több mint 24 millió család van, ez az arány mintegy 12 millió családot jelent, és ha egy család-mag átlagban 2,4 tagból áll, azt találjuk, hogy mintegy 28 millió személy van „kitéve” a könyvek közelségének. Ez a szám nem nagyon különbözik azokétól, akik úgy nyilatkoztak, hogy legalább egy könyvet olvastak az elmúlt egy évben. Az otthon elérhető könyv fontosságát mutatja az is, hogy a legutóbb olvasott könyv beszerzésének módjára vonatkozó kérdésre adott leggyakoribb válasz (18,4%) így szól: „megvolt otthon”.

Talán felesleges mondanunk, hogy az olvasási mutatókhoz hasonlóan a könyvek otthoni jelenléte is északról dél felé haladva csökken. A háztartások 12,3%-ában nincs könyv, de ez az arány 4,1% Trentino, 21,3% Szicília és 24,25 Puglia esetében.

További, az olvasáshoz való viszonyt befolyásoló családi tényező a szülők iskolázottsága és olvasási szokásai: a 11–14 éves gyerekeknek csak 42,35%-a olvas, ha szülei nem olvasnak, szemben az olvasó szülők gyerekeinél mért 82,5%-kal. Érzékelhető, bár kevésbé élesen, a szülők iskolázottsága és a gyerekek olvasása közötti összefüggés. A 6–10 évesek átlagosan 47,1%-a olvas, de ez az arány 64,6% egy érettségizett szülő jelenlétében, viszont csak 19,2%, ha a szülőknek elemi iskolai, végzettsége van (vagy még az sem).

Egy másik alapvető eleme az olvasásra nevelésnek már kisgyermekkorától kezdve a mese, a hangos felolvasás és számos más, a „Nati per leggere” (Olvasásra születtek) program által javasolt módszer (lásd: www.natiperleggere.it), melyek ismertetése messzire vezetne. Ám érintőlegesen meg kell jegyezni, hogy azok az olasz édesanyák, aki mesét olvasnak gyermeküknek, fele annyian vannak, mint az angolok, és persze ebben sem egyformák (hiszen jóval az országos átlag fölötti, 62,8% északkeleten, és alatti, 41% a szigeteken a mesét olvasó olasz anyák aránya).

Az adatok összegzéséből tanulságok levonását

megkísérelve, azt mondhatjuk, hogy annak a gyerekeknek, akinek mindkét szülője olvas, 2,8-szor nagyobb az esélye az olvasóvá válásra, mint a nem olvasó szülő gyermekének. Három és félszer nagyobb eséllyel válik olvasóvá a legalább kétszáz otthoni könyv között, mint egy könyv nélküli házban felnövő gyerek.

A családhoz azután csatlakozik az iskola, mely az olvasást gyakran kötelességgé változtatja, és elveszi az olvasás örömteli voltát. Egy múlt évi vizsgálat szerint (melyet a Mondadori kiadó végeztetett) a válaszadók 20%-a szerint a könyvolvasás „az valami nehéz dolog, mert az iskolára emlékeztet”. Úgy tűnik tehát, hogy az iskola által indukált olvasás többnyire nem hoz pozitív eredményt: jó kétmillió kétszázézer 6–14 éves gyerek (a korcsoport 43%-a) úgy nyilatkozott, hogy szabad idejében egyáltalán nem olvas könyvet, 536 ezer pedig csak azért, mert a tanár kötelezővé tette. Súlyos, de igaznak tűnő megállapítás, hogy az iskola nincs abban a helyzetben, hogy csökkenthetné a családi, szociális és földrajzi környezetből adódó különbségeket. Az iskolai végzettség viszont erősen befolyásolja a szabadidős olvasást: az aktív korúak (25–64 évesek) között az érettségizettek kétszer annyit olvasnak, mint az alacsonyabb végzettségűek (78,5:33,9 a 25–44 év közöttiek, és 82,6:39,1 a 45–64 év közöttiek körében). Jegyezzük meg azt is, hogy a 25–64 év közötti olaszok körében a legalább (magyar értelemben vett) középiskolai végzettségűek aránya 51,3%, míg az Eurostat adatai szerint az európai átlag 70% körül van (80% feletti csúcsokkal Németország, Dánia, Észtország és a Cseh Köztársaság esetében).

Olvasótípusok

Az olvasás és a nem olvasás számos típusa létezik, így az olvasás jelensége közel sem tekinthető egységesnek, hiszen azt számos különféle motiváció határozhatja meg. Az olvasás válfajai között gyakran átfedések is vannak, mert a foglalkozásuk miatt olvasók szinte valamennyien olvasnak szabad idejükben is.

2006-ban a szabadidőben leginkább olvasott könyvek szépirodalmiak voltak (100 olvasóból 51,4 olasz, 42,6 külföldi írók regényeit olvasta). Minden más kategória messze lemaradva követi az irodalmat, amit „örömszerző olvasásként” azonosíthatunk. A „tágabb körű olvasás” kategóriájába tartozhat (27–24%-os részesedéssel) a házkörüli könyvek, a krimik, az útikönyvek és a humoros könyvek csoportja. Némi távolsággal (14,9–10,9%) egy újabb blokkot azonosíthatunk, benne a képregényekkel, hobbi és szabadidős könyvekkel, az aktualitásokkal foglalkozó (gyors reagálású) kiadványokkal, az egészségügyi, és az állatokról szóló könyvekkel. Az igazi tényirodalom (és/vagy esszéirodalom) aránya 10% alatt marad (kivéve a szűken értelmezett társadalomtudományi és politikai irodalom 23,7%-os részesedését). Fentiek a szabadidős – ha nem is pusztán szórakoztató – olvasásról szóltak.

Nézzük meg a „kötelességből” olvasást is, ami a „funkcionális olvasás” egy típusa, és nem igazán kötődik a szabadidőhöz. Azok száma, akik szakmai vagy iskolai okok miatt olvasnak, összesen nincsenek többen tíz milliónál, de olyan személyekről van szó, akiknek már egyébként is jó viszonyuk van a könyvvel, akik szabad idejükben is olvasnak. (Csak a népesség 4%-a állítja, hogy kizárólag a munkája miatt, kötelességből olvas.) Mégis, meglehetősen csekély létszámról van szó, ha meggondoljuk, hogy a G8-as országok egyikéről van szó, és bizony, a munkájuk miatt olvasók aránya magasabb a kisebb egy főre jutó GDP-vel rendelkező, illetve az Európai Unióhoz újabban csatlakozott országokban is.

Az iskola befejezésétől kezdve hiányzik az egyéni tanulás, a források felhasználásával történő ismeretszerzés szokása, és egyfajta „dokumentációs kultúra”. A 6–34 év közötti korosztály 23,6%-a olvas iskolai okokból, de 20–24 év között ez az arány 22,35%. Szükségtelen ismét a tartományok közötti különbségeket részletezni, de jellemzésül és emlékeztetőül álljon itt egy adat: a 6–14 éves gyerekek 60%-a olvasott iskolai okokból könyvet Valle d’Aostában és Lombardiában, míg Campaniában csak 19,8% tette ugyanezt.

A foglalkozási okokból olvasók a 15 évesnél idősebb népességnek mintegy 10%-át teszik ki. A legmagasabb arány 25–34 év között mérhető, de megdöbbentő, hogy azokban az években, amikor találkoznak a munkaerő-piacca, és az aktív kor közepén járnak, a szakmai szempontú olvasás nyomorúságos 16,2%-os arányt mutat. Jelentősegteljesen alacsony még két adat: az első munkahelyet keresők között a 8,7%, az új munkát keresők körében pedig csak 6,2% a szakmájukkal összefüggésben olvasók aránya. Ha a foglalkoztatottakat tekintjük, az arány 19,1%-ra emelkedik, de nem haladja meg a 40%-ot még a magas beosztásúak esetében sem (38,4% a felsővezetők, a vállalkozók és a szabadfoglalkozásúak, 27,2% a középvezetők és a tisztviselők, 6,1% a munkások körében, illetve 11% a sajátjukban dolgozók (kisvállalkozók) esetében.

A korábbi adatokkal összevetve tehát megállapítható, hogy a felsővezetők, nagyvállalkozók, szabadfoglalkozásúak – azaz akik az ország vezető rétegét alkotják – többen olvasnak szigorúan szakmai okokból, mint alkalmazottaik és beosztottjaik, ám kevesebbet olvasnak náluk, ha az olvasás minden típusát figyelembe vesszük.

Arra a kérdésre, hogy mindaz, amit eddig a szakmai és tanulási célú olvasásról mondtunk, hogyan viszonyul a lisszaboni stratégiákhoz – amelyek célja a tudáson alapuló versenyképes és dinamikus európai gazdaság kialakítása – az olasz (ISTAT) és a nemzetközi (Eurostat) statisztika adatai adnak választ. A 25 és 64 év közötti olaszok 6,1%-a vett részt 2006-ban valamiféle tanfolyamon vagy képzésen, szemben 15 más ország 11,1%-os, illetve 25 ország 10,1%-os európai átlagával. Az olasz vállalatok mindössze 32%-a szervez bármiféle belső továbbképzést, és ezzel Olaszország, Bulgária és Görögország előtt hátulról a harmadik Európában. (Ugyanakkor az olaszok is tudják, hogy a továbbképzés jó üzlet: a továbbképző intézmények száma évről-évre növekszik, és a legmagasabbak közé tartozik, csakúgy, mint az egy órányi továbbképzés 58 eurós költsége, az 52 eurós európai átlaggal szemben.) A képző és továbbképző alkalmak – saját közvetlen céljukon kívül – az olvasásra, az

önképzésre való hajlamot is támogatják, hiszen a bármilyen képzésben részt vett foglalkoztatottak 43,3%-a olvas szakmai okokból, míg a magánérdeklődésből tanfolyamot látogatók közül csak 29,3%, és 11,8% azok közül, akik semmilyen képzést, tanfolyamot nem látogattak.

Mindez persze összefügg a GDP-nek kutatásra, iskolára és egyetemre fordított viszonylag szerény hányadával, ám ennek vizsgálata túl messzire vezetne.

Az olasz statisztikai intézet 2006-os kutatása egy harmadik kategóriát is célba vett, akiket „*nem tudatos*” olvasóknak nevez, és ide mintegy hét millió olaszt sorol. Ők azok, akik saját maguk szerint nem olvasók, viszont a további válaszaikból az derül ki, hogy valamilyen könyve(ke)t mégis olvastak. Túlzottan leegyszerűsítő és kevésbé korrekt lenne ezt a csoportot „kvázi nem-olvasónak” nevezni, hiszen nem csak olyanokat foglal magában, akik turista-kalauzokat, szakácskönyveket, barkács- és hobbikönyveket böngésznek. Őket még lehetne nem tudatos olvasónak nevezni, de ide sorolták a krimi, sci-fi, romantikus regények olvasóit is. Az eddigi szempontok közé itt egy egészen más megközelítésű, az olvasmány minősége alapján kategorizáló szempont „kavar be”, nem is egészen indokolható módon, mert ki dönti el, és milyen alapon, hogy pl. *Simenon* vagy *Asimov* olvasója miért nem tekintendő valódi olvasónak? Lehet összefüggést keresni az iskolázottság és a nem tudatos olvasás között, hiszen a háztartási és szakácskönyvek valóban az alacsonyabb iskolázottságú nők körében a legnépszerűbbek, viszont a turista-kalauzoknak leginkább érettségizett közönsége van. A krimik és a romantikusok (olasz kifejezéssel a sárgák és a rózsaszínek) viszont az olvasók (sőt, az erős olvasók) körében is népszerűek. Az mindenesetre tény, hogy ez a 12,8%-nyi olvasó leginkább délen és a szigeteken él.

Érdeemes még megjegyezni, hogy az ISTAT azt a hétszáz ezer személyt is a nem tudatos olvasók közé sorolja, akik „kiadói tartalmakat” töltöttek le az internetről, és nem definiálták magukat olvasóként. A jövőben ezt a jelenséget sokkal ala-

posabban kell vizsgálni, mivel az elektronikus kiadványok használói egyre többen vannak (még ha ez leginkább a kézikönyv-jellegű kiadványokra és szakmai jellegű érdeklődés kielégítésére szolgál is), és nem utolsósorban azt, hogy 2006-ban az olasz családok 14,4%-ának, a következő évben pedig már 22,65%-ának volt szélessávú internet-hozzáférése.

Az „olvasó” fogalmát így módon kiterjesztve a szabadidőben, a szakmai vagy iskolai okokból olvasókra és a „nem tudatos olvasók” minden típusára, a 6 éven felüli olasz népesség hatvan százaléka olvasott legalább egy könyvet 2006 folyamán. Más-más mérések némiképp eltérő eredményeket mutatnak. A 2006-ban és 2007-ben végzett fontosabb kutatások egyike az alkalmi olvasókkal együtt 59,4%-ot állapít meg. A Mondadori kiadó által megbízott Ipsos 38%-ban, a kulturális minisztérium megbízásából ténykedő GfK Eurisko 39,8%-ban, a 2007-es olasz statisztikai évkönyv 43,1%-ban határozza meg az olvasók arányát⁶. Az olvasást kiterjesztve a könyvön túlra, azaz az újságra és a folyóíratra, azt látjuk, hogy ez jelentős mértékben növekedett 1965 és 1984 között, majd a növekedés lényegesen lelassult, de 2006-ban a népesség 79,3%-a olvasott könyvet, újságot, hetilapot vagy folyóíratot. (Sajnos nincs olyan adat, ami az ingyenes újságok olvasását mutatná, holott elég jelentős rétegnek tűnik ez a kategória, mely semmi mást nem olvas, csak ezt.)

A szabadidő, az olvasás és a könyvtár kapcsolata

A szabadidő, az olvasás és a könyvtár viszonya első közelítésben egészen egyértelmű, hiszen a figyelem általában a szabad időben gyakorolt olvasásra irányul, ami pusztán kulturális érdeket szolgál, és nem szükségszerűen „hasznos”, amit tehát örömszerzőként azonosítanak.

Szokás szerint az olvasásnak ezzel a fajtájával kapcsolják össze a könyvtár szerepét, legalábbis a közkönyvtárét (nem véletlen az elnevezé-

sek hasonlósága az olaszban: a közkönyvtár *biblioteca pubblica*, ez a fajta olvasás pedig *pubblica lettura*). Nem térünk ki most arra, hogy ez a leegyszerűsítés milyen hatással volt – és van ma is, fellelhető még friss tanulmányokban is – az olasz közkönyvtárak helyzetére, de felidézzük *Alberto Petrucciani*⁷ gondolatát, aki szerint az olasz közkönyvtárak, melyeket átlagban a lakosság 10%-a látogat, megnégyszerezhetnék használóik számát, ha sikerülne valamennyi olvasó felé fordulniuk. Régóta folyik a vita a közkönyvtár jövőjéről, ám a rengeteg felvetésnek még említésére sincs itt mód. Mégis, egy gondolatot érdemes kiemelni, mely a könyvtárat mint „helyet” határozza meg, és mint a helyi közösség „vonatkoztatási pontját”, ami megköveteli, hogy meghaladják az olvasnivaló pusztá rendelkezésre bocsátásának szolgáltatási modelljét.

Visszatérve a statisztikai adatokhoz, lássuk a leginkább olvasott könyvfajtákat és olvasóikat. Az irodalmi szövegekhez (regény, elbeszélés, dráma, vers) közeledik az olaszok 22,5%-a, illetve az olvasó olaszok 51,4%-a (ha olasz szerzőről van szó), illetve a lakosság 18,6%-a, az olvasók 42,8%-a (külfölditől – ez a legutóbbi adat emelkedett a legnagyobb mértékben az elmúlt tíz év során). Többségükben nőkről, közepes vagy magasabb kulturális szinten lévő személyekről van szó. Említsük meg itt az egyéb narratív irodalom (a kevesebbre értékelt sárga (krimi), fekete (thriller, horror), rózsaszín (romantikus, női) és sci-fi) fogyasztóit, ők az olvasók 27 plusz 13,6%-át teszik ki (utóbbiak a rózsaszínt olvasók, szinte kizárólag nők).

Az olaszok majdnem 12%-a (az olvasó olaszok 27,2%-a) mutat érdeklődést a mindennapi élethez kötődő kézikönyvek (konyha, otthon, barkácsolás, kézimunka, szabás-varrás) iránt, közöttük 40:10 a nő-férfi arány. Ha ehhez a nagyjából hat és fél millió olvasóhoz hozzászámoljuk azt a három és fél milliót, akik ugyanezeket a kiadványokat használják, de nem tekintik magukat olvasónak, olyan tízmillió réteget látunk, akik a kiadó-iparnak komolyan vett célközönségét alkotják, ám akikre talán a könyvtáraknak is nagyobb érdeklődéssel kellene tekinteniük. El-

képzelhető, hogy ebből is táplálkozik néhány új könyvtár törekvése egy új, „háromszintű” modell megvalósítására, ahol a belépőt fogadó dokumentum-kínálat nem az „örömszerző” olvasás, hanem a mindennapi élet eseményeihez kapcsolódó érdeklődés és szükségletek kielégítését szolgálja.

Az a terület viszont, amit általában – és joggal – igen nagy figyelem övez, a *gyerekek olvasása*. A kiadók szempontjából is igen fontos szegmensről van szó, hiszen évi 2500 új kiadvány jelenik meg. Sajnos a kora gyermekkor és a könyv viszonyáról, az iskoláskor előtti olvasásról az ISTAT nem gyűjtött adatokat. A legtöbb olvasót (78,5%) a 6–10 éves korosztály adja, ám ez a mennyiség megfelelődik a 11–14 éveseknél (36,5%), majd az évek múlásával egyre csökken. Ugyanakkor a fantasy elsősorban a 11–14 éves korosztály körében hódít, ám erről (és a horrorról) csak 2000 óta vannak adataink, így nem állapítható meg, hogy a Gyűrűk ura, vagy Harry Potter kalandjai milyen mértékben befolyásolták az adatokat.

Röviden meg kell említeni az újság-mellékletként megjelenő könyveket, hiszen pl. miután (2002. január 16-án) a *La Repubblica* elkezdte *Umberto Eco A rózsza neve* c. regényének közlését, 2002-ben 44, 2003-ban 62 millió példányt adtak el a lapból. Ezekben az években vált egyre gyakoribbá, hogy újságok az irodalmi klasszikusokat, újabb elbeszélő műveket, majd a „tényirodalom” és a kézikönyvek felé fordulva egyre több könyvet adtak ki mellékletként. 2002–2006 között összesen 250 millió példányban keltek el könyvek újság-mellékletként, és 2006-ban az olvasók 40%-a jelezte, hogy az elmúlt 12 hónapban olvasott újsággal, folyóirattal együtt vásárolt könyvet. Ezekben az években két millióval növekedett az olvasó olaszok száma, de ne feledjük, hogy ez az idő volt néhány nagy bestseller (az említett Harry Potter vagy a Da Vinci kód) megjelenési ideje is. Joggal feltételezhetjük, hogy az újság-melléklet könyveket is nagyrészt a már egyébként is olvasók olvasták (hiszen máskülönben az olvasók száma az összlakosság közel 60%-ára emelkedett volna). Ezt a feltéte-

lezést igazolja az a tény is, hogy a könyvekkel rendelkező olasz családok száma 2000–2006 között gyakorlatilag változatlan maradt.

Tekintsünk át még néhány adatot, melyek egyrészt kételyeket szüntetnek meg, másrészt újabb kérdéseket vetnek fel.

Mindenképpen figyelemre méltó megállapítás a nemek közötti különbség, azaz, hogy a nők körében minden olvasási adat magasabb. A nők többet olvasnak szabad idejükben, valamint iskolai és tanulási célból, szakmai okokból sem kevesebbet mint a férfiak, és többet olvasnak az azonos iskolázottságú, és az azonos régiókban lakó férfiaknál is. Ez a tény azonban nem jelenik meg sem a könyvtári szakirodalomban, sem a könyvtárak stratégiájában, és annak sincs nyoma, hogy a nők külön célközönséggé válnának bármiféle könyvtári akcióban.

Egy másik adat, amely néha feltűnik a könyvtárügyi beszélgetésekben és írásokban is, hogy a 6 éven felüli olaszok 43,8%-a olvas szabad idejében, és 17,4%-a olvas szakmai és/vagy tanulmányi (iskolai) okokból. Sajnálatosan egybeesnek ezek az adatok a könyvkölcsönzési adatokkal, ami a szépirodalom és az ismeretterjesztő irodalom arányát illeti. Nos, a potenciális olvasói réteg mely szegmensénél lehet a legnagyobb növekedést elérni?

Teljes mértékben lényegtelen – különösen a nem olvasás motivációi között – hogy a lakóhely közelében nincs könyvtár (0,7%) vagy könyvesbolt (0,8%). Lehet, hogy ebben az esetben is egyfajta „nem tudatosságról” kellene beszélnünk, hiszen különben mivel magyarázzuk, hogy a nem olvasók éppen azokon a helyeken vannak sokkal többen, ahol nincs sem könyvtár, sem könyvkereskedés. Vajon nem befolyásoló tényező az, hogy a könyvesboltok 40,7%-a van északon és csak 28,8%-a a déli tartományokban, a könyvtárak esetében pedig 49,2 – 28,7% az arány?

A *könyvek ára* nem játszik jelentős szerepet: a nem olvasást magyarázó tényezőként csak a válaszolók 5,5%-a jelölte meg. Érdekes módon még a „szupergazdaságos” kiadványok többségét is északon adják el, ahol pedig az átlagjövedelem magasabb, míg a „szegényebb” délen ezekből is sokkal kevesebbet adnak el.

Morrone és Savioli könyve egész fejezetet szentel az olvasmányok *beszerzési forrásainak*, és ebben találunk néhány közvetlen könyvtári vonatkozást is.

A válaszadók szerint (sorrendben) az utolsó könyvet, amit olvasott, otthon vette le a polcra (18,4%), könyvesboltban vette (17,4%), ajándékba kapta (16,3%), rokontól vagy barátától kapta kölcsön (12,7%), bevásárlóközpontban vette (11,8%, ehhez hozzá lehetne számítani még egy százalékot szupermarketben, és fél százalékot az online vásárlás esetére), újsággal együtt vette (6,9%), könyvtárból kölcsönözte (5,4%), újságos bódénál vette (2,2%). Azaz, a könyvellátás fő forrása a kereskedelem, és (mint minden más kereskedelmi cikk esetében) növekszik a nagy ellátók szerepe a kiskereskedelemmel szemben. Ugyancsak figyelemre méltó, hogy a négy leggyakoribb forrás közül három olyan, ahol a könyv már jelen van az olvasó lakásában, vagy ajándékba kapta, illetve informális módon „terjed”, a rokonok, barátok között.

Különösen érdekes a könyvtárosok számára az, hogy az olvasóknak mindössze 5,4%-a fordult könyvtárhoz olvasnivalóért, és hogy ez még csökkenést is mutat a korábban is igen szerény (1995-ben 5,9%, 2000-ben 6%) adatokhoz képest. A generációs elemzés azt mutatja, hogy a könyvtárhasználat gyermekkorban a legintenzívebb: a 6–10 évesek 17,3%-a, a 11–14 évesek 15,9%-a esetében második, illetve harmadik helyen áll a könyvtár, mint az olvasmány forrása. 15–19 éves korban már jelentősen mérséklődik (7,3%-ra) és folyamatosan csökken egészen a 64 évesek 3,3%-áig a könyvtárhasználat, majd enyhén emelkedik a 65–74 éves korosztálynál (3,7%-ra). Ellenpróbaül kínálkozik az iskolai végzettség: a legutóbbi olvasmányt könyvtárból szerzettek körében első helyen a semmilyen végzettséggel nem rendelkező gyerekek állnak, őket az elemi és az általános iskolainak megfelelő végzettségűek követik, míg a diplomásoknak 4%-a, az érettségizetteknek 2,8%-a fordult könyvtárakhoz. A könyvtárhasználat tekintetében gyakorlatilag nincs különbség a férfiak és nők között.

Annál jelentősebbek a már említett földrajzi, területi különbségek, és nem kevésbé jellemzőek a település nagysága szerinti eltérések. A könyvtárhasználat magasabb a kis településeken: 6% a 2000 fő alatti, 7,5% a 2000-10000 közötti lélekszámú helyeken, a városi és városkörnyéki 5,7%-kal és a nagyvárosi mindössze 2,6%-ával szemben.

A *könyvtárhasználat* intenzívebb az erős olvasók körében: 13% az évente 30 könyvet olvasók között, míg csak 3,8% az évi 1-3 könyvet olvasók esetében (és a köztes adatok is együtt járnak: aki többet olvas, gyakrabban használja a könyvtárat).

Sajnos hiányzanak a könyvtárból kölcsönzött olvasnivalók milyenségére vonatkozó adatok, pedig ezek segítségével lehetne összeállítani az olvasás különböző típusainak (szabadidős szórakoztató, munka miatti, illetve tanulási célú olvasás) megfelelő könyvtárhasználói profilt. A rendelkezésre álló adatokból annyit el tudunk képzelni, hogy a „szórakozásból” olvasás megelőzi a „műszájból” olvasást.

Azok számára, akik úgy vélik, hogy a könyvtáraknak el kellene mozdulniuk a „szórakoztató irodalom kölcsönkönyvtára” létből más tájak felé, az olvasókról és az olvasmányokról rendelkezésre álló adatok sokat segíthetnek annak megállapításában, hogy melyek a könyvtárhasználat konszolidálandó szegmensei, illetve milyen irányokba kellene marketing offenzívát indítani, milyen innovatív szolgáltatásokat ajánlatos kínálni.

„Kiáltvány az olvasásért” akció

Nagyjából ez az a háttér, illetve környezet, amelyben a „*Kiáltvány az olvasásért*” közreadását bevezető sorok szerint szövetség jött létre a könyv és az olvasás „promóciója” érdekében. Két olyan szervezet, melyek már hosszú ideje fáradoznak az olvasás népszerűsítése érdekében, (*Associazione Presidi del libro* és az *Associazione Forum del libro* – „a könyv előjárói”, illetve „a könyv fóruma” egyesület)

és szándékuk egy szövetség létrehozása pedagógusok, könyvtárosok, könyvkiadók, könyvkereskedők stb. részvételével, a torinói könyvvásáron bemutattak egy „Kiáltványt az olvasásért”.⁸ A kezdeményezők szándéka, hogy felhívják a figyelmet a könyv és az olvasás népszerűsítésének fontosságára, javaslatokat, és kezdeményezéseket gyűjtsenek össze e téren. Felhívják a könyvtárosokat nemcsak a dokumentum elolvasására, hanem aláírására is – ha egyetértenek az abban foglaltakkal, és, hogy aláírásokat gyűjtsenek olvasóik körében.

A könyvtáregyesület folyóiratában való megjelentetés alkalmából arra is felhívják a figyelmet, hogy ebben a témában konkrét javaslatok egész mozgalmára lenne szükség, és arra, hogy a könyvtárak kialakítsák saját speciális szerepüket ebben a környezetben.

Kiáltvány az olvasásért

Miért?

Ez a dokumentum a pedagógusokból, könyvtárosokból, könyvkiadókból, könyvkereskedőkből, valamint különféle egyesületek és intézmények tagjaiból alakult csoport – az *Associazione Presidi del libro* és az *Associazione Forum del libro* keretében az utóbbi években folytatott – tevékenysége nyomán jött létre.

Célunk, hogy az olvasás népszerűsítése érdekében felhívjuk a figyelmet a kezdeményezések fontosságára és halaszthatatlanságára.

Nem gondoljuk, hogy az olvasáspolitikát néhány oldalon össze lehet sűríteni, de szeretnénk, ha megindulna egy pozitív folyamat a helyzet javítása érdekében. Ezért azt kérjük, ne csak olvassák a felhívást, hanem tanácsokkal, javaslatokkal járuljanak hozzá a fejlesztésekhez.

Az olvasás: erőforrás Olaszország számára

Olaszország Görögországgal és Portugáliával együtt szomorú elsőségen osztozik Európában:

a kulturális fogyasztás legalacsonyabb mutatóin. A múzeumoktól a színházakig, az újságoktól a könyvekig, egészen a számítógépekig és az internetig az olaszok – a televízió és a mobiltelefon bűvöletében élve – távollétükkel tűnnek ki. Nem csoda, hogy újra magas az analfabéták aránya az országban. Azon sem csodálkozhatunk, ha mindez visszahat az ország társadalmi és gazdasági fejlődésére is.

A politika mindeztidáig nem brillírozott a beavatkozásnak sem minőségével, sem mértékével. Az oktatás, a képzés, a kutatás mindig szerepel (majdnem) minden párt választási programjában, azután... mindig adódik valami fontosabb dolog. Ha olvasáspolitikára, az olvasást szolgáló politikára gondolunk, a helyzet még súlyosabb: sok esetben még csak nem is beszélnek róla. Az utóbbi években létrehozta egy könyv-intézetet (*Istituto per il Libro*), azután, kormányváltáskor egy országos központot (*Centro Nazionale per il Libro*) azonban a két névhez – legalábbis máig – egyetlen jelentős akció sem kapcsolódik. A forgatókönyv kissé más, ha a helyi kezdeményezéseket vesszük figyelembe: néhány tartomány és néhány város megpróbált hatékony és eredeti közbelépéseket tenni (például éppen a könyvtárügyben), ám szinte soha nem koordinálva egymás között, ezért ezeket a példákat nem is követték.

Az olvasás népszerűsítésének témája jelen van a könyvkereskedelmi és könyvkiadói egyesületek néhány dokumentumában is, a tanítóknak és a könyvtárosoknak kívül. Hiányzik viszont a különböző nézőpontok komoly szembesítése, különösen azoké, akik a közszolgálat logikája szerint működnek, illetve a kereskedelemben mozognak.

2001-ben Pugliában született meg a könyv előjáróinak mozgalma, mely hamarosan továbbterjedt más tartományokban is, 2004-ben nagy sikerrel rendezték meg Bariban a könyv és az olvasás első fórumát (ahol első alkalommal találkoztak könyvtárosok és könyvkereskedők, fesztiválszervezők és tanítók, könyvkiadók és kulturális egyesületek vezetői, vállalkozók és bankárok, szakértők és a külföldi tapasztalatok

képviselői). Az itt megsokszorozódott energiák nyomán a könyv világában dolgozó különböző személyek között kialakult szimpátia és egyetértés következtében 2006-ban megalakult az *Associazione Forum del libro*.⁹

A középpontban néhány egyszerű ötlet áll arra nézve, hogy miként lehet az olvasást hatékony és újszerű módon népszerűsíteni. Például:

1. A könyvolvasás népszerűsítése az innováció és az ország gazdasági és társadalmi fejlődésének egyik motorja.

A könyvolvasás és a társadalmi és gazdasági fejlődés mutatói között igen erős a korreláció, akár különböző országokat, akár Olaszország különböző földrajzi régióit hasonlítjuk össze. A könyv és az olvasás kérdését tehát az ország polgárságának nagy kérdéseként értelmezhetjük.

2. Léteznek Olaszországban az olvasás népszerűsítésének olyan tapasztalatai, amelyek egy hatékony politika értékes példái lehetnek.

Nincs szükség csak fentről jövő, gyakran improvizatív és költséges beavatkozásokra. Konkrét sikeres esetekből lehet ötletet meríteni, akár külföldről (különösen néhány európai országból), akár Olaszországból. Az olvasás népszerűsítésének legjobb megoldásai közül nem egy vidéken és esetenként kis léptékben valósult meg (számosat ezek közül a Fórum éves rendezvényein ismertettek). Nagy és drága reklámkampányok helyett ezeknek a megfelelő értékelése és elterjesztése válik az ügy hasznára.

3. A nem olvasók elérése érdekében mélységben kell átalakítani a könyvvel foglalkozásszerűen dolgozók kultúráját és munkamódszereit.

Az egyik fő ok, amiért sok olasz ember az iskolai évek után eltávolodik az olvasás gyakorlatától, az az elitista és kirekesztő magatartásmód, ahogy sokan a kultúra birtokosaként viselkednek, éreztetve azt, hogy náluk van a világ valódi megismerésének kulcsa. Az olvasás hatékony népszerűsítésének előfeltétele, hogy azok változzanak meg, akiknek a népszerűsítés lenne a fő feladatuk.

Mi a teendő?

Néhány általános és ugyanakkor konkrét cél kitűzésére van szükség. Közvetlenül a két legkiemelkedőbb szintérre kell hatni: a személyekre és a helyekre. Azok a személyek, akiket az olvasás népszerűsítésére képezni kell: a pedagógusok (a tanítók) és a könyvtárosok. A tanítóknak támogatást kell nyújtani, hogy hangosan felolvassanak, el kell látni őket a szükséges szakirodalommal és a bevált európai tapasztalatok ismeretével.

A könyvtárban

A könyvtáraknak a megőrzés és a tanulás helyéből át kell alakulniuk a város felé nyitott kulturális központokká, társasági és találkozási helyé. Ez különösen érvényes a közkönyvtárakra (melyek Olaszországban Európa északi országaihoz képest mindig is elhanyagoltak voltak) és az iskolai könyvtárakra is, melyeket modernizálni kell, és alkalmassá kell tenni, hogy a szocializáció helyei legyenek a tanulók és egész környezetük számára. A város felé nyitott könyvtár, amely párosítja a kultúrát és az innovációt, támogatást kaphat a városnak a terület fejlődésében érdekelt gazdasági erőitől.

A könyvesboltban

A könyvkereskedés – az iskolával és a könyvtárral együtt – lényeges tényezője az irodalom terjesztésének.

A független könyvesboltok számának csökkenése a nyugati országban általánosan jellemző tendencia, ami magával hozza a kínálat sokszínűsége csökkenésének veszélyét. Ösztönzési formákat kell kidolgozni a megfelelő méretű könyvesboltok, és széles kínálatuk megőrzése érdekében, valamint ösztönözni kell új boltok nyitását is. Szükség lenne egy olyan könyvtörvényre, mint amilyen Franciaországban van.

Az iskolában

Az iskola központi szerepet töltsön be az ifjú olvasók megnyerésében. Meg kell erősíteni az olvasási programokat és folyamatosan időt kell szentelni az olvasásra a tanórákon alsó tagozattól kezdve a gimnáziumokig.

Meg kell erősíteni az iskolai könyvtárakat, újjászervezve a könyvtári teret és feljavítva az állományt. Egyszerűen olyan helyé kell tenni, ami kedvez az olvasásnak és a kutatásnak. Ezzel párhuzamosan meg kell kezdeni a tanítók és tanárok továbbképzését is.

A városban

A tapasztalat azt erősíti, hogy az olvasás népszerűsítésének hatékonysága nem korlátozódhat a könyvtárakra. Minden olyan alkalom, amikor a könyvvel való találkozás szokatlan helyen történik, több embert érint meg, és rendkívüli eredményekkel jár.

Az olasz települések országos egyesületével közösen lehetne egy olyan kezdeményezést előmozdítani, mely minden város főterére elvinné egy nagy halom könyvet, amit a könyvesboltok árulnak, a könyvtárak kölcsönöznek, vagy a *bookcrossing*¹⁰ rendszerben cserélnék. Ebbe a kategóriába tartozik – és megismételhető lenne – a két éve Mantovában kipróbált „egy könyv, egy város” akció, amikor ingyen osztottak szét egy (szerzői joggal nem terhelt) könyvet a városlakók ezreinek.

Könyvek a televízióban

Olaszországban a könyv és a televízió viszonyát gyakran konfliktusként szemlélik azok, akik az olvasás népszerűsítésével foglalkoznak. Nincs így: ha a házban nem csak tévékészülék van, a könyvekkel való együttélése kölcsönös segítség lehet. Ahogy az újságok kulturális oldalai és mellékletei, az erre szánt rádióműsorok, és a televízió is szolgálhatja az olvasás népszerűsítését. Túllépve a már létező (kitűnő, de alacsony

nézettségű idősávokban sugárzott) műsorokon speciálisan megtervezett, fő műsoridőben sugárzott adásokkal a televízió olyan kommunikációs eszközzé válhat, mely közvetíteni tud a kiadói kínálat és a civil társadalom között.

Lehetséges lehetséges megoldás lenne ha a híradókba rendszeresen beillesztenének egy-egy könyvajánlást is a napi hírekhez kapcsolódva, ami segítené megértetni, hogy a könyv lényeges része napjaink jobb megismerésének és megélésének.

Kivel?

A könyves világból különféle kompetenciákat hozó szereplők szövetségéből megszülethet a jövő olvasáspolitikája.

Egy könyv kiválasztásának és elolvasásának lehetősége, akár otthon, akár könyvesboltban, könyvtárban vagy bárhol, a szabadság egy tényezője. A szabadságért való küzdelem az is, ha a könyvvel, különösen a lehető legtöbbféle könyvvel való találkozás alkalmainak megsokszorozása a kitűzött cél.

E cél elérésére nem elég a könyves szakma egyes területein dolgozók akciózása, mert óhatatlanul csak egy nézőpontot alkalmaznak, és nem biztos, hogy a legmegfelelőbbet. A helyes szempont csak a tényleges és a lehetséges olvasóé lehet: az alkothatja az olvasás népszerűsítése komplex stratégiája kidolgozásának kiindulópontját, mely a cél elérése érdekében aktivizálja a köz-, sőt a magán-forrásokat is. Csak a könyvtárosok és tanítók, kiadók és könyvkereskedők közötti szövetség (azokkal együtt, akik a civil társadalomban vagy intézményekben dolgoznak és érdekenyek az olvasás ügye iránt) rendelkezik a szervezeti és intellektuális forrásokkal, és élvezheti az olasz vezető osztály bizalmát. Azokat az embereket kell a közös munkába bevonni, akik felismerték az olvasás fontosságát és tudatában vannak az olvasás gazdasági, társadalmi és civilizációs hasznának.

Jegyzetek

1. Lásd a LEOMBRONI, C. : La biblioteca pubblica: un progetto incompiuto della modernità? (Boll. AIB. 45.vol. 2005. 3. no. 273–276. p.) cikkével kezdődő és a lapban 2007 végéig folyt vitát, valamint (főleg az olvasásról) LIETTI, P. – PARISE, S.: Il bilancio sociale della biblioteca (Boll. AIB. 46. vol. 2006. 1–2. no. 9–21.p.), PETRUCCIANI, A.: Biblioteca pubblica senza identità? No, grazie. (Boll. AIB. 46. vol. 2006. 4. no. 377–382. p. és BORETTI, E.: Un grande servizio bibliotecario pubblico per tutti (uo. 383–398.p.) c. írásait.
2. MOTTA, F.: Editori e biblioteche nella filiera del libro: protagonisti e protagonismi (Boll. AIB. 48. vol. 2008. 1. no. 63–66. p.)
3. MORRONE A. – SAVIOLI M.: La lettura in Italia. Comportamenti e tendenze: un'analisi dei dati Istat 2006. Milano, Editrice Bibliografica, 2008.
4. Itt az Istat mellett más vizsgálatok adatait is felhasználtuk. A profilról részletesebben lásd G. Solimine: Acquisto e lettura di libri in Italia. Indagini a confronto. (Libri e riviste d'Italia. 4. vol. n.s. 2008. 2. no. 97–106.p.
5. CENSIS, Settimo rapporto sulla comunicazione. L'evoluzione delle diete mediatiche giovanili in Italia e in Europa. Milano, Franco Angeli, 2008.
6. A részletes adatok a Libri e riviste d'Italia 2006. évi 5. és 2007. évi 5. számában jelentek meg.
7. A. Petruciani i.m. 378.p.
8. A dokumentum letölthető a www.forumdelibro.org honlapról
9. A történelmi visszatekintést erősen lerövidítettem – MJ
10. A.m.: veszíts el egy könyvet

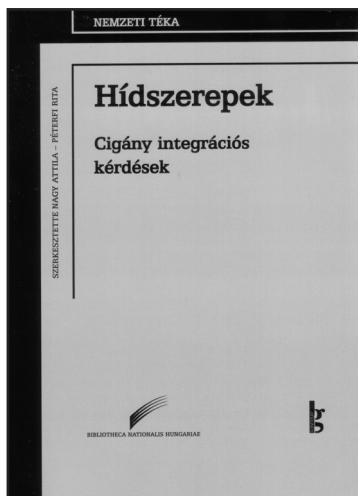

Egy kivételesen fontos könyv: Hídszerepek

Cigány integrációs kérdések

Dermesztő aktualitása van 2009 elején ennek a még 2008-ban megjelent tanulmánykötetnek; az ostoba politikával és az emberi örültséggel szemben más alternatívát kínál: a cigányok tényleges társadalmi beilleszkedésének *sine qua non*ját, döntő momentumát, a tanulás, a művelődés és a munka kikerülhetetlen, elnapolhatatlan és letagadhatatlan prioritását vetíti (vajon hányadszorra?) a „többségi társadalom” (és persze a cigányság) szeméi elé, esze közelébe.

Nagy Attila a kötet bevezetőjében és egy újságcikkében is (Egyetlen esély. = Magyar Nemzet, 2009. jan. 31.) körvonalazza a fő témát, a szerkesztői koncepciót, bemutatja a szerzőket, akik valamennyien arra vállalkoztak, hogy az e tárgykörben átélt tapasztalataik alapján – a végeredményt tekintve – mind-mind pozitív példákat mutassanak be. Az „így is lehet”, a „másképp is lehet” szakmai és morális vállalások sikerességét. Valójában a már sok száz év óta létező és az utóbbi évtizedekben iszonyúan megnövekedett és elvadult „társadalmi probléma” enyhítésének gyakorlatilag egyetlen útját. (Vö.: „Egyetlen esély”). Felkavaróan szép, egyszersmind tragikusan földhöz vágó világ tárul föl a tizenhárom szerző még talán – így együttesen – valamiféle összképnek is értelmezhető tanulmányorozatából.

Hídszerepek : Cigány integrációs kérdések / szerk.

Nagy Attila, Péterfi Rita. - Budapest : OSZK ; Gondolat, 2008. - 308 p. : ill. ; 20 cm. - (Nemzeti téka, ISSN 1586-1163) Bibliogr.: p. 303-305. - Összefoglalás angol nyelven ISBN 978-963-200-553-9

Kikről van szó?

Tudjuk-e valójában, kikről van szó? Pontosabban: ismerjük-e egyáltalán a „cigányokat” (így, idézőjelben, hiszen többféle szociokulturális csoportot nevezünk így), egy kalap alá véve a történelmileg, szociológiailag (stb.) egymástól mégiscsak különböző cigány közösségeket. S ahogy – mi, laikus olvasók – elmélyedünk e kitűnő tanulmányok egyikében-másikában, kiderül, hogy ismereteink erről a világról bizony hiányosak.

E tekintetben alighanem *Landauer Attila* szociológiai (egyben szociográfiai) tanulmánya segít a legtöbbet. Ő adja a legalapvetőbb ismereteket a magyarországi cigányság társadalomtörténeti múltjáról s jelen helyzetbeli állapotáról. Egy közép-tiszavidéki település, K. cigány lakosságán keresztül – cseppben a tenger – mutatja be a laikus olvasóknak ezt a világot. Három cigány csoportról (közösségről) beszél: a magyarcigány, az oláh-cigány és a beáscigány típusokról. Az első a magyar anyanyelvű romungro csoport (ősi mesterségük a vályogvetés, a sározás-tapasztás, házépítés). Az oláh-cigányok – „mind a magyarok, mind más cigány csoportok által talán leginkább lenézett”-ek – cigány (lovári, romani) anyanyelvűek, fő foglalkozásuk a fémmunkák, az üstfoltozás, a rézművesség. Évszázadokon át vándoroltak. A harmadik csoport a beások köre: ők elsősorban famegmunkálásból (teknővájás, kosárfonás stb.) tartották fenn magukat. Anyanyelvük a román nyelv archaikus változata.

Persze, ez a kép inkább csak az eredettörténetre, a múltra igaz, ma már mindenütt és lényegesen átalakultak, módosultak vagy éppen eltűntek a hagyományos – történelmi – ismérvek. Hiszen a 20. század második fele végképp fölszámolt csaknem mindenféle tradicionálisan származás szerinti közösséget. A városok sokasága, az építkezések (utak, vasutak, lakótelepek), a nehézipar felszívó ereje alapjaiban rendezte át a korábban még bizonyos (legalábbis életmód tekintetében) autonómiával bíró cigány csoportok – voltaképpen az egész magyarországi cigányok életét. Kénytelenek voltak idomulni, kénytelenek voltak saját maguk lerombolni múltbéli életvitelüket. Anyanyelvük elkopott, kultúrájuk megfakult, identitásuk elroncsolódott. Értékviláguk középpontjába részben a fizikai túlélés ösztöne került, a módosabb – főleg kereskedő – réteg pedig a meggazdagodás lehetőségét keresi. Száz- és százezrek élnek el sem képzelhető mélyszegénységben. Ők valóban a „többségi társadalom” számkivetettjei. (Még akkor is, ha nem menthetők fel hibáik, megrögzött logikájú életvitelük, gyakran antiszociális viselkedésük következményei alól.)

Bátori Ágnes remek szociográfiája egy észak-alföldi Tisza-parti faluban „játszódik”. Itt romungrok (azaz magyarcigányok) élnek. A falu népességének 80%-a cigány. A munkanélküliek aránya –

ezen a településen – 60% fölötti. A falu polgármestere – a hajdani cigány bíró fia. Helyzete szinte reménytelenül nehéz, akárcsak az egész falué. Az önkormányzat eladósodott, küszködnek a közintézmények fenntartásával s az újra és újra elszaporodó szeméthalmokkal – faluszerzte. Virágozik az uzsorakamat, valójában a „kamatozók” a falu informális irányítói. Gicscsesen színesre mázolt házakban laknak, drága autókkal kocsikáznak, miközben a falu sáros, elhanyagolt, útjai alig járhatók. A gyese- és gyedosztáskor hosszú a sor a posta előtt, ugyanígy a polgármesteri hivatalnál – segélyosztáskor. „Ott vannak még a leányfuttatók, akik a nem messzire elhaladó főút mellett »dolgoztatják« a lányokat.” A kislányokat egyébként már 13–14 éves korban „megszöktetik”, s a nagykorúság utáni házasságkötéskor általában már egy vagy több gyerekük van. Az életmód a tárgyi világ szempontjából is ellentmondásos: a házon belül viszonylagos rendezettség, házon kívül viszont (még a házak külső falán is) lepusztultság, elhanyagoltság. A szegénysorúak (azaz majdnem mindenki) házaikat többnyire lopott fával fűtik. Nemigen utaznak sehová, csak ha nagyon muszáj. A közhasznú munka – ha van – semmit se old meg. Volt pénzecske – nincs pénzecske. Különbösen is: a közmunka szervezetlen és ellenőrizhetetlen. Jellemző az egész falura a bezárttság, a világtól való elzárttság (és elzárkózás). A helyi hitélet sekélyes, van ugyan – kívülről jövő – lelkipásztor, tevékenysége azonban formális. „Hitoktatás nincs a faluban, sem imakör, sem kórus a gyerekeknek.” Nagyon nagy baj a helyi értelmiség teljes hiánya. Valamennyi értelmiségi munkakört más településről ide járók töltenek be. Az iskolaigazgatók gyakran cserélődnek, cigány tanár alig akad, a pedagógusok fásultak. Az első osztályba nagy tudásbeli különbségekkel érkeznek a gyerekek, így aztán a jobbkat más településekre viszik a szülők. A maradék többség körén belül ijesztően nagy a lemorzsolódás. (Nem is szólva a felsőbb osztályba lépők tényleges tudásáról.) Rengeteg a hiányzás, sokan – főleg a lányok – kimaradnak, *végleg* eltűnnek az iskolából. Működik a faluban a családsegítő

és gyermekjóléti szolgálat, s működik egy idősek otthona is, ám „*még nappal is kirabolnak házakat, ha a tulajdonos nincs otthon*”. A fiatalok a családi pótlék szaporítására rendezkedtek be (»*Bolond vagy te, hogy csak három gyereket akarsz? Hogy akartok így megélni?*«), ez a biztos jövedelem. Az esetleges munkáért kapott bér a plusz jövedelem, ami persze mindig bizonytalan. A falu népe belenyugodott a sorsába, azt mondogatják, *csak ennél rosszabb ne legyen*”. Bátori Ágnes pillanatképei tipikusan jellemző állapotokat és gondolkodásmódokat tárnak fel. Írása a kötet egyik kiemelkedő tanulmánya.

Kardos Ferenc könyvtáros kolléga szintén régi kutatója a cigány kultúrának. Itt olvasható esszéje mintegy átmenet a szociológia és szociográfia felől. A tanulmánykötet fő és legnagyobb kérdése a cigány fiatalok tanulása, olvasási kultúrája, szellemi integrációja témavilág felé. Azt próbálja közérthetően (és lehetőleg pontos definíciókban) megmutatni, hogy valójában mi a cigányirodalom, és ki a roma olvasó? A középpontba *Orsós Jakabot* helyezi, vizsgálódási területe a zalai cigányközösségek élete. Madártávlatból mutatja be a cigány irodalmiság fórumait, a cigány irodalom jellegzetes vonásait, művelőit, képviselőit. Szép ívet rajzol főhőséről, bemutatja kapcsolatait a zalai beásokkal, elemzi műveinek fogadtatását a magyar és a cigány közösségekben. Azt mondja: „*Orsós Jakab élete alkalmat adott az olvasó és író cigányember típusának és követendő példájának felmutatására.*” A nagykanizsai városi könyvtár következetesen ápolja a beás kultúrát, irodalmat, számos helyen a megyében szerveznek találkozókat, kurzusokat, rendezvényeket. Sajnos – mondja Kardos Ferenc – az oktatásban alig jelenik meg ez a kultúra, ez az irodalom. A szerző bemutat továbbá egy „könyves roma” családot Nagykanizsáról: hogyan vált egy könyveket itt-ott árusító család egyik-másik tagja rendszeres könyvtárhasználóvá, s hogyan tudtak ezek az elkötelezett fiatalok magának a könyvtárnak segíteni (például a főlőspéldányok értékesítésében). Beszámol a szerző arról is, milyen hatással volt a mozgókönyvtári ellátás Zala megyei kistélepüléseken a roma lakosságra.

A cigány kultúra, lelkület, vallás és hiedelemvilág jó ismerőjeként jelentkezik e tanulmánykötetben *Varjú Katalin* tanító, aki a szlovákiai Komáromból küldte át a Dunán hosszú évek tapasztalatait. (A képlet világos: neveltjei élethelyzete nem ritkán kétszeresen is kisebbségi sors.) A cigány szokásvilág még ma is erős, valósággal életmintát kínáló. Varjú Katalin ezeket a tapasztalatait a »pérók«-ban azaz a nagycsoportban élő cigányok körében szerezte, ahol még mindig élnek a törzsi, kasztbeli megkülönböztetések. És persze az egyéb hagyományok. A nagyobb cigányközösségek még értik és értelmezik ezeket. (Hitvilág, erkölcsi törvények, rokontudat, ellenségkép, barátkép stb.) „*Bár lassú a változás, mégis gyakran összezavarodnak tőle, s előfordul, hogy agresszívvá válnak a külvilággal szemben vagy kifordulnak magukból. A közösségből kiköltözők elvesztik a csoport mindennemű további támogatását, s olyan érzésük lehet, hogy már nem tartoznak sehová.*” Varjú Katalin beszámol gyakorlati tapasztalatairól is. Pedagógus lévén elsősorban az iskola világából – cigány szemszögből. Pontosabban: hogyan reagálnak a kolléganők–kollégák a cigány témákra, s hogyan a cigány szülők a megkedvelt tanító néni módszereire, gesztusaira. Aki jól bánik (cigány) tanítványaival s azok szüleivel (tegeződik mind a gyerekekkel, mind a szülőkkel), és azt mondja: „*ha én más szemmel nézem őket, respektálok a másságukat, [...] én is más elbánásban részesülök, mind a gyerekek, mind a szüleik részéről.*” Mindazonáltal nem homályosítja el látását s nem teszi részrehajlóvá ez a kiváló viszony: bizony rámutat a cigány életmód számos negatív vonására (például az uzsorázás kegyetlen intézményére).

Könyvtár és iskola

Szép fejezetei ennek a szóban forgó tanulmánykötetnek azok az esettanulmányok, amelyek egy-egy könyvtár szerepét, lehetőségeit villantják fel a cigány integráció rendkívül összetett szellemi küzdőterein.

Németh Judit emocionálisan is hiteles, okos írása a szekszárdi megyei könyvtár ez irányú törekvéseiről és gyakorlati példáiról ad számot. Azt mondhatjuk, ebben az intézménykörben szellemi műhelyként működik a romaprogramokat megvalósító könyvtáros (és más szakemberekből álló) kis közösség, mondani se kell, félig-meddig (vagy tán egészen) ők is „megszállottak”. A hit, az apró sikerek, a morális meggyőződés és az emberiesség elkötelezettjei. (Egyáltalán: ez a munka, az efféle típusú *jószolgálat* óhatatlanul nagy terheket ró az erre vállalkozó elkötelezettekre.) „*Könyvtárunk szerepet vállal a cigánygyerekek olvasóvá nevelésében, a továbbtanulók támogatásában, a cigány identitás erősítésében, s abban is, hogy tanulmányaik befejeztével ne akarjanak feltétlenül asszimilálódni [...].*” Ezt úgy kell elképzelni, hogy számos helyen jelen vannak a megyében, s az éppen adott körülményekhez szabják programjaikat. (Diákkotthon, nevelőotthon, olvasótábor, könyvtári foglalkozások, honismereti tábor, életmód tábor stb.) A módszerek és programok változnak, éppen az adott helyszínre s közösségekhez valók. Verset mondanak, főznek, táncolnak, mesélnek, versenyeznek – egyszóval ismerkednek a kultúra egyre szélesbedő köröcskéivel. Persze olvasnak is. Mikor mit, mikor mennyit. Amennyi jólesik. S egy igazán drámai processzus: „*A fogva tartottak könyvtári programra sorakoznak. Előbb az előzetesek, azután az elítéltek.*”

Azért is kitűnő könyv ez a tanulmánygyűjtemény, mert valamennyi darabja őszinte és tisztességes. Utaltam már arra, hogy nem hallgatja el (nem tagadja le) a tapasztalati tényen nyugvó „negatívumokat”. Nos ennek egyik legfinomabb (mondhatnám poétikus) megnyilvánulása éppen Németh Judittól való (nem véletlenül olvasható a könyv hátsó borítóján), s így szól: „*Elmúlt a nap, ki-ki hazafelé. Az emeletes ház előtti kukából arcig húzott sapkában anya és fia kenyeret válogat. A mesemondóversenyen díjazott fiú és a könyvtáros szemé ismerősen összevillan. Aztán rezzentelen arccal az ég felé néz egyik is, másik is...*”

Hegedűs Péterné a vásárosnaményi Eötvös Jó-

zsef Általános Iskola könyvtári szakkörét mutatja be. Ez egy olyan szakkör, amelyben majdnem mindenkinek komoly tisztsége van. (Ha gyarapodik a résztvevők száma, szaporodnak a tisztségek is.) Azaz: minden résztvevő *felelős* valamiért. (S áttételesen: valakikért.) Jókedv, folszabadultság: a szabadság érzése lengi be ezt a szakkört. Igaz az elcsépeelt pedagógiai toposz: játszva, játékosan tanulnak. A szakkörvezető tanárnő utaztatja, ide-oda viszi gyerekeit: ahol további ismereteket szerezhetnek, s ahol viselkedési kultúrájuk is formálódik. Mert viselkedni tudni kell. Ez is a kultúra része. De még mennyire. A „szakkör” működési területe tágas, befolyásolja az iskola egyéb tanórán kívüli programjait. Persze, nem valamennyi kollégánól lelkesedik ezért. Be-betartanak a túl sokat akaró és „programoló” pedagógustársuknak. Hiába, nagyon nehéz tolerálni a sajátunkénál jobb, szebb, értelmesebb programokat. Még a kis sikereket is. S különösen nehéz elviselni az ezekhez kötődő munkatársainkat. Akik pedig rengeteg energiával, odaadással, szeretettel küzdenek a cigánygyerekekért, majdnem mindig mostoha anyagi körülmények között.

Szép és találó címet adott vallomásának *Villányi Rózsa: A szív bölcsessége*. Falusi lányként jól megismerte a cigányokat és életmódjukat. (Még ebédelt is egyszer kis cigány barátnője családjánál.) Aztán könyvtáros lett, több évtizede a pécsi városi könyvtárban dolgozik. Rendszeresen szervezi a találkozókat cigány családokkal, színpadra való „drámai” szituációk közepette. Mely szituációk azonban leggyakrabban nem drámai módon végződnek. Képzelnék csak el: meglelt cigány férfiember is részt vettek az egyik itt megörökített gyerekkönyvtári foglalkozáson: éppen közös családi játék, kedves vetélkedő volt a program.

Ha a fenti esettanulmányok, szociológiai-szociográfiai leírások, vallomások formálisan a „szabadon választható” szakmai, illetve morális indítékú cselekvési programok keretébe lennének illeszthetők, az ezután szóba kerülők már a

„kötelező” minősítést viselhetnék.

Az iskola (illetve a kollégium) semmivel sem fölváltható, az egész cigány integráció kérdés-halmazának legfőbb ugrópontjáról van szó természetesen.

Abonyiné Antal Anna a valódi mélyvilágból hozta több évtizedes tapasztalatait. Képesítés nélkül, kiségitő iskolában kezdte: ha török, ha szakad, tanár akart lenni. Már csak azért is, hogy bebizonyítsa: verés nélkül is lehet nevelni. Pedig nehezen kezdődött: „*Amikor először elindultunk együtt a városba, majd kisült a szemem. Lekurválták, leköpték a csinos, festett nőket az utcán.*” Ezek a 13 és 18 év közötti kiségitősök csaknem kivétel nélkül cigány fiatalok voltak. Abonyiné tényleg bámulatra (és tiszteletre) méltó szelídítőművész. A gyerekek megszeretik, örömmel segítenek neki; emberi közeget képes formálni a roncsjelöltekből. Mosni, vasalni, kötni, mosogatni tanítja őket, moziba, színházba mennek (és így tovább). Gondolhatjuk, nem napi nyolc órában. Azt mondja, nem volt hajlandó büntetni. E helyett mindent megbeszéltek, ígéretet tettek a változásra, megbocsátottak egymásnak, hogy tiszta lappal kezdhessék a napot. – Könyvtárba került, aztán állásba A. A. A., ahonnan azonban közvetlen kolléganője mondvacsinált vádjai következtében – valójában szakmai féltékenység miatt – elüldözték. Harmincnégy évesen került főiskolára – tanári diplomát szerzett. Drámapedagógiát is tanult – ám ez sem nem kellett a pedagógustársaknak. Anna még 40 évesen is tanul. Közben töretlenül aktív, cselekvő humanista: az elesettekért – a cigánygyerekekért hozza nap mint nap áldozatait. De azt is érzi, tudja: nem kell a kollégáknak az új, a más, a sablonból kilógó, a több, jobb, odaadóbb mintára sarkalló pedagógiai hitvallása: „*Ma már nem lehet pusztán hagyományos módszerrel tanítani, mert nem működik a tanár mindenhatósága.*”

Ungvölgyi János tanulmánya címének első része – *Kirekesztődés vagy integrálódás* – a lényeg lényegére tapint, a színhely pedig a gyomaendrődi Szent Gellért Katolikus Általános Iskola. (Ha a térképre pillantunk, még feszültebbnek érezhetjük a tágabb környezet légkörét.) Felekeze-

ti iskoláról van szó tehát, fiatal intézményről (1995-ben kezdődött az első tanév), tapasztalataik azonban a vizsgált témakörben számosak és jelentősek. A szerző állami gondozottként nőtt fel (szinte döbbenetes – de valahogy mégis érthető –, hogy leginkább a nehéz sorsú, sanyarú gyerekkort megélt értelmiségiek fordulnak teljes alázattal a cigánygyerekek felé). *Giovanni Bosco*, a 19. századi, majd szentté avatott nagyszerű közösségteremtő szerzetes alapelveinek szellemében gondolkodik. „A legfontosabb, hogy a nevelő nyerje meg a gyermek bizalmát. Ehhez elengedhetetlen a családias szeretet, az atyai gondoskodás és a bajtársias viselkedés légkörének megteremtése az intézetben.” (Kiemelések a szerzőtől.) Ungvölgyi János a vallásos nevelés híve és gyakorlója. Úgy látja, „a romáktól nem áll messze a vallásosság. Isten nagyon fontos és meghatározó személyiség az életükben.” Az egyházak pedig mint intézmények képesek és készek a cigány integráció segítésére. A szerző a Templárius Alapítvány elnökeként (a Templomos Lovagrend keretén belül) új perspektívát tár elbénk: cigányok – általában szegény, lecsúszott emberek – számára szervezett karácsonyi segélycsomag akciót. Az anyagi érték itt nem életmegváltó nagyságú ugyan, a morális „haszon” viszont lélekfordító hatású: a nem cigány vallásos emberek (társadalmi csoportok) vonzó és hiteles mozdulata. Meg is fogalmazza ezt Ungvölgyi János: „Akkor lehet beszélni az integrálódásról, a romák beilleszkedéséről, ha azt hiteles emberek írják és tolmácsolják számukra. Ha ezt önzetlenül tesszük, akkor meglesz az eredménye.”

Landauer Attila szaktanulmányának a cigányság történelmi–társadalmi múltjáról szóló részét fentebb már érintettük, van azonban még egy fontos fejezete: „A Józsa Móric Református Alapfokú Művészetoktatási Tanintézmény és Óvoda” K. településen (a Közép-Tiszavidéken). Ez az iskola kezdettől fogva a szegények – tehát cigánygyerekek – iskolája. (Bár 2007-ben már „csak” mintegy harmadrészük volt cigány származású, ami persze még mindig óriási aránykülönbség az országos átlaghoz képest.) Az iskolában az

osztályismétlés kevésbé jellemző, inkább a „lemorzsolódás” számottevő. A városi könyvtár idős munkatársa szerint a helybeli cigányság „könyvtárhasználata gyakorlatilag az általános- és középiskolások könyvtárhasználatában merült, merül ki”. Azaz: csakis az iskola képes megmozdítani a mégoly csekély olvasási vágyat is.

Méltán került e példaszerűen megírt és szerkesztett tanulmánykötet végére – mintegy záróként – a „mánfai” példa, félig-meddig csoda: *A Collegium Martineum tíz éve*. (Írta *Harmat József*, a székesfehérvári megyei könyvtár munkatársa.) Mánfa egy Pécs melletti falu, ahol 1996-ban – néhány cigány fiatal lakóval – megnyílt a középiskolai tehetséggondozó kollégium. A katolikus egyház mint az alapítvány fő részese, az egyik németországi érsekség (több más szervezet és egyén) közreműködésével. A fő cél: a tehetséges cigánygyerekek fölkeresése (három megyében), e kollégiumba juttatása és: valamelyik (főleg pécsi) középiskolában az érettségi. Először létrehozták az azóta is egyedülálló pécsi Gandhi Gimnáziumot, aztán ezt a mánfai kollégiumot. A nagy újdonság ez utóbbiban a diákönkormányzat meghatározó szerepe. Már-már uralma. „A nevelők ugyanolyan értékű – egy-egy szavazati joggal rendelkeznek, mint a diákok mindegyike.” Két dolog kötelező: iskolába járni és részt venni a házi konferencián. Ez utóbbi nem más mint népgyűlésféle, demokratikus fórum, amelyen mindenki mindenfelét fölvehet, s a többségi szavazatok döntenek. Még abban a kérdésben is, kit vesznek föl új tagnak a kollégiumba s kit nem. Sőt: a diákok döntenek el, hogy a próbaidő után alkalmazzák-e a nevelőt vagy sem. Az egyik jelszó: „Inkább egy tanár, mint egy kollégista!” – már ti. ha távozásról, „lemorzsolódásról” van szó. Továbbá: alapelv – és erre is valók a „konferenciák” –, hogy védeni kell a diákot a tanár mindenáron való nevelési elvei és gyakorlatával szemben. A fiatalokat nem szabad korlátozni, joguk van tévedni. Ezek az alapelvek az első igazgató, az alapító *Heindl Pétertől* valók, és az ottani nevelők – hiszen csakis így maradhattak a kollégiumban – ezen elvek szel-

lemében dolgoztak. Még hozzá kíméletlenül sokat. (Hogy milyen atrocitások érték őket, arról nemigen tudunk meg semmi.) Fegyelmezni alig kell, a büntetés ismeretlen. A házi konferenciák ezt is megoldják. S ami nem kevésbé fontos szabály ebben a kollégiumban: a szülőknek csupán jelképes összeget kell fizetniük. Minden egyebet az alapítvány fedez – amíg bírja. A kollégium könyvtára teljesen szabadon használható, „*nincs könyvtáros, sem kölcsönzési nyilvántartás, az sem tragédia, ha egy-egy könyv elvész, »legalább olvassák« – mondják a nevelők.*” A kapcsolat a cigány családokkal kitűnő, a tanulmányi eredmények figyelemre méltóak. A legnagyobb egyéni konfliktusokat a középiskolás – nem cigány – környezet okozza. Főleg a diáktársak, de előfordul tanárok részéről is. Az integráció, a nem cigány osztálytársakkal történő együtt haladás – a középiskolában él és működik. Ez Mánfa legnagyobb eredménye, ha tetszik: dicsősége.

Árnyoldalaival együtt. Mert azok is vannak. Hátasos dramaturgiai húzással ugyanis néhány, már egyetemista egykori kollégista felidézi kollégiumi éveit. Valamennyiüknél a pozitív elemek dominálnak, ám nem hallgatják el a visszasságokat, nehézségeket, kínlódásokat sem. Például, hogy az évek múlásával „*a kezdeti családi légkör ma kevésbé tapasztalható [...], és hogy az elmúlt években romlott a tanulmányi eredmény, nagy a lemorzsolódás.*” Mert mintha már az is a gyerekekre lenne bízva, hogy van-e kedvük tanulni vagy sem, s az alapítók talán nemegyszer utópiákat kergettek. Az intézményjelleg a bürokratikus szigorú társadalmi környezet sokat ártott ezeknek az utópiáknak. No és az állandósuló pénzzavar, a kifizetetlen számlák sokasága. (Az állami normatíva az összkiadásoknak csupán a harmadát fedezi. Innen nincs visszaút a lecsú-

szásból.) De legalább ilyen súlyú emberi-morális kérdés a nevelőtől megkövetelt munkatempó, a gyakorlatilag megfizethetetlen teljesítmény, az egyéni-családi élet fontosságával nem számoló intézeti regula. A nevelők fluktuációja folyamatos, még ha maradnának is, képtelenek rá. Az Arany János Kollégiumi Programhoz való kényszerű csatlakozás jobb anyagi helyzetet teremtett ugyan, viszont előkészítő osztályt irányozott elő – ahol újratermelődött a szegregáció: a mánfai modell illetéknéppen elvesztette egyik legfőbb értékét. A konfliktushelyzet súlyosbodott, nem enyhült.

Mindazonáltal eredményeik mégiscsak (példálanul) szépek: „*Pécs középiskoláiban és főiskoláin lassan természetessé válik a cigány fiatalok jelenléte.*” Miközben a mánfai kollégium eltömegesedett, egyre többet veszített kezdeti eredményeiből. (Azt már csak egy utólag közbeszúrt mondatból tudjuk meg, hogy a Collegium Martineum időközben megszűnt létezni...)

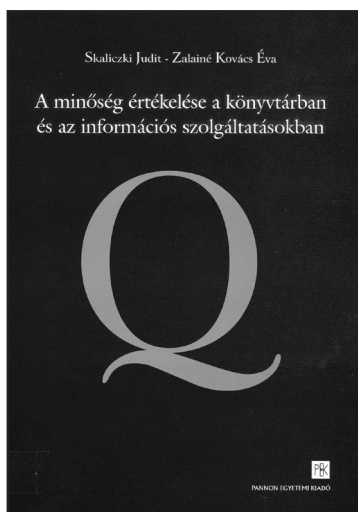
Van még ennek a tanulmánykötetnek három külön főhőse: *Oláh Anna* szociálpolitikus, *Jónás Etelka* óvónő és *Palya Bea* sztárénekes, akik karrierjük valós történetét, válságaikat és szeretetre vágyódásukat, de mindenekelőtt a kökevény akaratukból fakadó tömérdek *munkájuk* eredményeit vázolják fel. Szépen, meggyőzően, példászerű emberséggel.

Ez a *Nagy Attila* és *Péterfi Rita* szerkesztette kötet – miként ezt maguk is jelzik – folytatása egy korábbiaknak*. Nagyon reméljük, hogy e folytatásnak is lesz folytatása.

Monostori Imre

* A feladatra készülni kell. A cigányság kulturális beilleszkedése és a közkönyvtár. Szerk. Nagy Attila, Péterfi Rita. Bp. : OSZK ; Gondolat, 2008. 244 p. (Nemzeti téka)

SKALICZKI Judit – ZALAINÉ KOVÁCS Éva

A minőség értékelése a könyvtárban és az információs szolgáltatásokban / Skaliczki Judit, Zalainé Kovács Éva ; az Esettanulmány c. fejezetet Ramháb Mária írta. – Veszprém : Pannon Egyetemi K., 2008. 226 p.

ISBN 978 963 9696 525

A könyvtári minőség-értékelés tankönyve

Q – vagyis quality – hirdeti a könyvborító kékjéből kiemelkedő karaktergrafika világító narancs színe. A T és az M – vagyis a teljes körű és a menedzselés – kezdőbetűi nyilván azért hiányoznak a borítóról (ne feledjük, hogy a szerzők, *Skaliczki Judit, Zalainé Kovács Éva* és *Ramháb Mária* a TQM – vagyis a teljes körű minőségirányítás – vezető szakemberei), mert a Pannon Egyetem kiadásában most megjelent kötet a minőségpolitikát már ismerő és alkalmazó intézmények számára mutatja be a minőségmenedzsment egyik legfontosabb elemének, az értékelésnek a szerepét, fontosságát és módszereit.

Éppen tíz évvel ezelőtt zárult le az a három évig tartó projekt, amely *Stratégiai tervezés – teljesítménymérés, teljes körű minőségirányítás* címmel a magyar és a brit kormány pályázatán díjat nyert. A program „futamideje” alatt az angol szakértők iránymutatásai alapján előadásokon és szemináriumi beszélgetéseken készítettek fel a kecskeméti Katona József Könyvtár munkatársait a minőségmenedzsment elméleti és gyakorlati ismereteinek elsajátítására. Ezt követően a kecskeméti megyei könyvtár a könyvtári menedzsment országos szerepű oktatóbázisává vált. A projekt irányítói ugyancsak Skaliczki Judit, Zalainé Kovács Éva és Ramháb Mária – a könyvtári minőségelmélet és -szemlélet hazai „apostolai” – voltak, mindhárman számos előadással, szakkikkel járultak hozzá a minőségelvű munkamódszerek megismertetéséhez és elterjesztéséhez.

Minőségmenedzsment a könyvtárban c. tankönyvük *népszerűségét jelzi, hogy 2003-ban bővített kiadásban is napvilágot látott, és a minőségbiztosítás kérdéseinek megkerülhetetlen hazai szakirodalma ma is.

A most közreadott tankönyv követi az előző kötet felépítését, az átfogó elméleti ismereteket közlő fejezetek után (*Az értékelés szerepe és kultúrája; Az értékelés szerepe a könyvtár- és információs politika, a könyvtárügy és egy-egy könyvtár munkájában; Az értékelés alapeszköze: az irányelv; Az értékelés általános eszköze: a szakfelügyelet; Európai értékelési módszerek, rendszerek;*

* SKALICZKI Judit – ZALAINÉ KOVÁCS Éva: Minőségmenedzsment a könyvtárban. Az „Esettanulmány” c. fejezetet Ramháb Mária írta. 2. bőv. kiad. : Veszprém : VEK ; Budapest : IKSZ, 2003. 199 [32] p.

EFQM önértékelési modell; CAF közös értékelési rendszer; A SERVQUAL a szolgáltatások minőségének vizsgálata; A LibQUAL a könyvtárak minőségének vizsgálata; BSC – kiegyensúlyozott stratégiai mutatószámrendszer; SIADAP a teljesítményértékelés integrált rendszere) a Kátana József Könyvtár szolgáltatásainak értékeléséről készült esettanulmány és dokumentációs anyag segíti a téma megértését, és gyakorlatba átültetését.

Az értékelés a minőségmenedzsment fontos eleme: a folyamatosan végzett értékelés, önértékelés visszaigazolja az adott intézmény szolgáltatási politikájának és működésének helyességét. A könyvtáraknak, információs intézményeknek – ahogy az egyéneknek is – alkalmazkodniuk kell a tágabb és szűkebb világ változásaihoz. A mostani, megszorításokkal terhes időkben különösen időszerű és megszívlelendő a szerzők megállapítása a hatékonyan működő szervezetről: „*A hatékony szervezet túléli a változásokat, a rossz periódusokat. A hatékonyság megléte – mérése – tehát a túlélés egyik eszköze.*”

A „minőség filozófiája” a megváltozott környezethez, munkakörülményekhez, piaci igényekhez való alkalmazkodásról, a folyamatos javításról és fejlődésről, új dolgok befogadásának és megtalálásnak szükségességéről, lényegében tehát egy ideális állapot eléréséért tett erőfeszítésről szól.

Egy rendszer értékelésénél az alkotó elemeket vizsgálhatjuk átfogóan, az egészre kiterjedően, vagy csak az egyes elemekre figyelve, ill. azok változásait más elemekre gyakorolt hatásában szemlélve. Az értékelésnek is van „cselekvési terve”, melynek elkészítéséhez először fel kell ismerni a problémát, dönteni kell az értékelés céljáról, végig kell gondolni a probléma lehetséges megoldásait, a résztvevők körét, a várható költségeket stb. Az értékelésnek többféle célja lehet, melyek közül a két legfontosabb 1) a döntéshozatal megkönnyítése a vezetők számára; ill. 2) a könyvtár céljainak, szolgáltatásainak megismertetése a használókkal, a társadalmi környezettel. Az értékelés lényegében információvisszacsatolás. Az értékelésnek tárgyilagosnak, teljes körűnek, függetlennel kell lennie.

A mi szakmánkban értékelni nemcsak egy munkafolyamatot, egy szolgáltatást, egy könyvtárat lehet, hanem magát a könyvtári rendszert is. A könyvtárügy értékelésében fontos szempont pl. a szakmai stratégiák megléte és azok teljesülése, hogy a könyvtárosok mennyire lettek bevonva a stratégiák kidolgozásába és megvalósításába, hogy milyen a könyvtári rendszer egészének és az egyes könyvtáraknak a működése, mennyire érvényesülnek a saját szakmai érdekek más ágazatok stratégiáiban stb. stb.

A könyvtárak értékelése az intézmény stratégiai tervének és minőségpolitikájának megismerésével kezdődik. Megvizsgálják, hogy a dokumentumokban rögzített célok szerint működik-e a könyvtár, és hogy a működés minősége megfelel-e a minőségpolitikai nyilatkozatban írottakkal. Az értékelés lehet mennyiségi és minőségi szempontú. Különbséget kell tenni általános értékelés és minőség alapú értékelés között. Az előbbi értékelés a könyvtár jogi helyzetét, a nyilvános könyvtári kritériumok teljesülését vizsgálja, a minőségelvű szakfelügyelet viszont a használó szemével nézi az intézmény működését, vezetését, kommunikációját, a gyűjtemény feltártságát, a szolgáltatásokat stb. A mennyiségi értékelés hagyományos módszerei a kérdőívek, statisztikai adatok, szabványok, teljesítménymutatók, különféle hatásvizsgálatok. Minőségi értékeléskor interjúkra, különféle naplókra, fókusz-csoportokra, ill. a sikerek és a sikertelenség komplex vizsgálatára támaszkodhatnak.

Az irányelvek az értékelés alapjai, mert megfogalmazzák az ideálisnak tekintett, elérendő célt, meghatározzák egy-egy terület kívánatos fejlesztési irányait. Az IFLA és az UNESCO irányelvet dolgozott ki a közkönyvtárak számára, de mellettük fontosak azok az útmutatók is, amelyek az iskolai könyvtárak számára, ill. a különféle könyvtári szolgáltatásokra kínálnak átvehető megoldásokat. Ha az irányelvet az értékelési eljárás egyik alapeszközének tartjuk, a szakfelügyeletet általános eszköznek kell tekintenünk. A szakfelügyelet a jogalkalmazás, a központi támogatások szakmai felhasználása, a nyilvános könyvtári szerep, a fenntartói tevékenység, a könyvtárak korszerűsítésének, segítésének és ellenőrzésének eszköze.

Mivel a termékek és szolgáltatások minősége a nonprofit szférában is stratégiai tényező lett, a minőség mérésére nemzeti és nemzetközi szinten is különböző mérési módszerek születtek. A kilencvenes években ismertté vált minőségbiztosítási rendszer, az ISO 9000 szabványsorozat mellett gyorsan terjedt az önértékelésre épülő TQM. Nagy-Britanniában különösen népszerű modell lett a Charter Mark (minőségi védjegy), melyet a könyvtárak is alkalmazhatnak (a minősítés során hat kritériumnak kell megfelelni és háromévenként kell megújítani). A másik angliai modell, a LISIM (Library and Information Sector Improvement Model), bár már nevében utal a könyvtárra, egyelőre kevésbé népszerű a könyvtárak körében.

Az EFQM (European Foundation Quality Model), azaz az Európai Kiválósági Modell jól használható könyvtári önértékelés céljára is. Ez a modell, mely öt értékelési módszer (kérdőív, mátrix, munkaértekezlet, formális módszer, és minősítés) alkalmazását ajánlja: szolgált alapul az EU által kidolgozott CAF (Common Assessment Framework), Közös Értékelési Keretrendszer modellhez is.

A CAF általános mintának tekinthető, melynek célja a szervezet erős és gyenge pontjainak feltárása, a fejlesztendő területek meghatározása, és a továbbfejlődési irány kijelölése más szervezet teljesítményével való összehasonlítás alapján. A 9 kritériumot, 28 alkritériumot, és hasznos példákkal is illusztrált modellt elsősorban közigazgatási szervezetek alkalmazzák, de más igényekhez is igazítható. A könyvből a fő kritériumok vizsgálatának példákkal alátámasztott részletes bemutatását kapjuk.

A SERVQUAL (Service Quality) amerikai modell a szolgáltatások minőségi vizsgálatára alkalmas, továbbfejlesztett változata, a LIBQUAL+

(Library Quality) pedig a könyvtár minőségének vizsgálatára szolgál. Módszere egy eredetileg 22 kérdésből álló kérdőíves felmérés volt, mely igény szerint további kérdésekkel bővíthető.

A BSC (Balanced Scorecard), kiegyensúlyozott stratégiai mutatószámrendszer a vállalatirányítás sikeres eszközének számít, de már könyvtári alkalmazására is van példa. A modell négy nézőpontot (használói, pénzügyi, belső folyamatok és a lehetőségek feltérképezése szerinti) alkalmaz.

A Portugáliában kidolgozott SIEDAP (Sistema Integrado de Ovaliação de Desempenho da Odeniustração Pública) modell a teljesítményértékelés integrált rendszere a közigazgatás területén. A SIADAP elvei között az eredménycentrikusság, az egyetemes alkalmazhatóság, a felelősség, a fejlődés, a megbecsülés és a motiváció elve meghatározó.

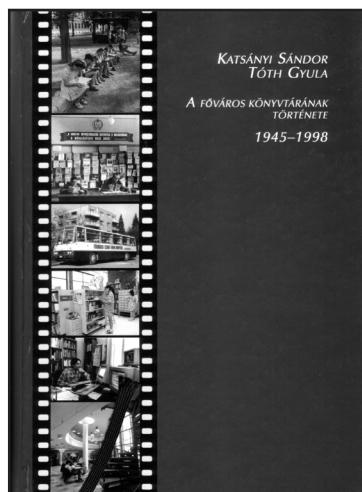
Az említett ismertebb értékelési módszerek bemutatása azt sugallja az olvasónak, számos jó módszer létezik, amelyet érdemes megismernünk, átvételén gondolkoznunk, vagyis nem kell mindent magunknak kitalálnunk.

A kötetet záró esettanulmány (és a jól használható, ötletadó mellékletek) az 1996 óta új épületben működő kecskeméti megyei könyvtár bevált módszereit mutatja be, amelyek segítségével a használók visszajelzéseit (pl. vendégkönyvbe írt megjegyzések, eseti értékelések, elégedettségi vizsgálat eredményei) sikeresen beépítették a szolgáltatások fejlesztésébe.

Miként az előző kötet, úgy ez az összeállítás is a tudatos minőségi munkát segíti, és jóstehetség nélkül állítható, hogy a témakör alapvető tankönyve lesz.

Fejős László

Könyvbemutató a FSZEK-ben

Még egyszer ugyanarról: a főváros
könyvtárának története 1945–1998

KATSÁNYI Sándor – TÓTH Gyula
A fővárosi könyvtárak története 1945–1998 / Katsányi Sándor ; Tóth Gyula ; [közread. a] Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. – Budapest : FSZEK, 2008. – 542. p.
ISBN 978 963 581 437 4

Ritkán fordul elő, hogy egy folyóiratban ugyanarról a műről két ismertetést közöljön a szerkesztőség, most mégis ez történik. Előző számunkban Fogarassy Miklós foglalta össze „A fővárosi könyvtárak története” c. kötet olvasása közben született gondolatait, most pedig a közreadó intézményben, a FSZEK központi könyvtárban 2009. március 11-én tartott hivatalos bemutatóra készült ismertetés szerkesztett változatát adjuk közre. Egy-egy fontos kötet kapcsán talán megengedhető, hogy eltérjünk a bevált gyakorlattól, és az olvasók örömeire teret adjunk a megközelítések sokféleségének. (A szerk.)

Sok mindent csináltam már életemben, de könyvet még nem mutattam be. Recenziókat persze írtam, de az egy kicsit más műfaj. Abban az ember saját hozzáértését is bizonygatja, akár saját értelmezéseit is előadja, meg a hibákat is keresgeti. A bemutató nem ilyen, az ünnepélyes alkalom, különösen, ha egy ünnepi eseménysorozat része is. Mindezt sajnos már csak akkor gondoltam végig, amikor a bemutatóra szóló megtisztelő felkérést elfogadtam. De még ekkor sem nyugtalankodtam.

Egy könyv elolvasását ritkán kezdi az ember a bevezetéssel, azt amolyan szükséges kelléknek tekinti. Én – szerencsémre a bevezetéssel kezdtem –, s annak szinte minden mondatát fontosnak, informatívnak tartottam. Néhány bizonyító példa: „... élénk tárult egy könyvtár nagy ívű fejlődése ...”, „... sok könyvtáros hagyott marandó nyomot a könyvtár életében...”, „... igyekeztünk őket megérteni, ha a megértés nem is jelent minden esetben egyetértést...”, „... bízunk benne, hogy munkánk gondolatokat tud ébreszteni, „... a munka a szerzőknek a felfedezés örömeit nyújtotta...”, és még sorolhatnám az egész műhöz kedvesnáló mondatokat.

Elkezdtem tehát olvasni a könyvet – sose baj, ha ismeri az ember azt, amit bemutat – s még korántsem érkeztem a *Katsányi Sándor* által megírt rész végére, amikor beleolvastam a *Tóth Gyula* által jegyzett részbe is. Némi jóleső, de ugyanakkor a magam

feladatát illetően nyugtalanító kíváncsiságból: vajon mindkét szerző ilyen szépen ír magyarul szakmai szövegeket? Ráadásul kétszeresen is szakmaiakat: történelmieket és könyvtár-szakmaiakat.

Meggyőződhettem róla, hogy igen, mindkettő. Hogy a könyvet bátran veheti kézbe mindenki, nemcsak könyvtáros, ugyanakkor nagyon is a szakmának szól. Szép magyarsággal íródott tudományos munka.

Miért voltam emiatt nyugtalan? Hát csak azért, mert szépen írott könyvet illenék szépen bemutatni, magyarul és emelkedetten. S a nyugtalan-ságom csak fokozódott, mert a könyv olvasása közben került a kezembe a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros friss száma**, benne *Papp István Kiss Jenő*höz írott posztumusz levele. Ahhoz a Kiss Jenőhöz, akiről, akinek munkásságáról nagy részben a könyv utolsó fejezete szól. A levél – amelyhez hasonló szépségűt, őszinteségűt, valódit és nem csak az igazat szólót keveset olvashat a ma embere – gyönyörű kivonata is lehetne a könyvtártörténeti munka utolsó fejezetének, vagy éppen annak a bemutatására – persze áttételekkel – a legünnepibb módon alkalmas írás. S mindezek után jöjjenek én? Ráadásul a *Könyvtár történetét* mindennapi részleteiben és évtizedek hosszú során csak igen nagy vonalakban ismerő?

Miről és hogyan beszéljek? A könyv bemutatása annak tartalmának bemutatása? Hogy lehet egy 1945-től 1998-ig terjedő időszak könyvtári történetét bemutatni, természetesen röviden? Sehogy. De miért kellene nekem a tartalmat bemutatni, ott van a könyvben, tessék elolvasni. Akkor csináljak kedvet hozzá? Nagyon szívesen.

Már csak azért is, mert függetlenül a könyv szakmai értékétől, vagy dehogyis függetlenül, éppen annak következtében s azt erősítve, a mű – valószínű szerzőik explicit szándékától függetlenül – nagyon sok vonatkozásban nyújt számunkra (akár aktuálisan is) követendő példákat.

Az egyik ilyen példa – amennyire őket szemé-

lyesen kevésbé, írásaikból, tevékenységükből sokkal jobban ismerem – a szerzők tudományos objektivitása, s a tudós objektivitása mellé csatlakozó mentalitás, személyi habitus. Ez tette lehetővé, hogy a könyvbe foglalt időszak legnagyobb részét súlyosan befolyásoló politikai/ideológiai események, nézetrendszer s az ezek által tudatosan vagy kényszerből befolyásolt személyek és könyvtári események megérthetők. Ugyanakkor a szerzők előszavában foglaltak szerint is, nem kell velük egyetértünk. S ugyanez történik – ez a nagyszerű a fejezetek megírásában – a korban pozitív könyvtárosok esetében is, ők nemcsak a ma szemüvegével nézve azok, nem utólagos „fényezések” következtében megbecsülendők, hanem a könyvtári történelem objektív bemutatása révén egyértelmű, hogy akkor is azok voltak.

Egy másik példa az, hogy szerencsés, ha valaki azzal foglalkozik, amihez ért. A szerzők értenek – életművük alapján hogyan értenek – magához a könyvtárhoz mint intézményhez. Ennek következtében, amikor a nagybetűs könyvtár, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár történetét írják, akkor ezt logikus és egyértelmű szerkezetet teremtve teszik meg. Ennek bemutatását egy kicsit későbbre hagyom.

Újabb példa, hogy a szerzők történetet (történelmet) írnak, tehát nem tesznek kinyilatkoztatásokat. Nem mondják, hogy ez jó volt, így kellett tenni, amaz meg rossz, tehát kerülni kellett volna. Bemutatják a jót is, a rosszat is, de a következményeiket is. Nem értékítéletet kényszerítenek ránk, segítik annak kialakítását.

A szerzők elgondolkodtatnak. Egyértelmű, hogy maga a megírt időszak elgondolkodtató, sok szempontból és sok megközelítésben, általában is. Ők azonban olyan fejezet, alfejezet címetek, kiemeléseket fogalmaznak meg, amelyek szinte felhívják az elgondolkodásra.

Hadd ne soroljam a példákat tovább. Inkább egy megjegyzés: a szerzőknek nagyon nagy szerencséjük volt. A bemutatón jelen lévők kö-

---

PAPP István: Levélféle Kiss Jenőhöz. = *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 2009. 2. sz. 39-48. p.

zül a kissé idősebb korosztály – természetesen csak a hallgatóság hímnemű fele érintett – még emlékszik arra a dialektikus materialista követelményre, hogy a történeti munkákban mindig valamiféle haladásnak kellett a vizsgált időszakon belül bekövetkeznie, természetesen egy igencsak meghatározott ideológiai irányban. Az irányt kivéve e mű akár meg is felelhetne ennek a követelménynek. Tényleg felemelő, hogy a vizsgált időszak végére mivé fejlődött a szerzők által is tisztelt és szeretett könyvtár.

Ennyi előzetes megjegyzés után, essék most már a konkrétumokról is szó.

Itt van tehát a könyv, Katsányi és Tóth Gyula könyvtártörténete, s bemutatóként jómagam, akit remélhetőleg nem a könyvből általam célzatosan kiválasztott alábbi idézetek alapján választottak erre: „*a könyvek népszerűsítésének szinte kizárólagos eszköze az ankét volt ..., minden olvasóteremmel rendelkező könyvtárnak ankétot kellett szerveznie. Előadóiknak minden esetben felhívták a figyelmét arra, hogy jelenleg a fő hangsúly nem az irodalmi előadáson van..., Előadóinkat elsősorban politikai szempontok szerint vizsgáltuk meg és választottuk ki....*”. Abban is bízom, hogy nincs hivatalosan felkért hozzászóló, akiről „*senkinek sem volt szabad tudni..., az ő szerepe, hogy a rossz mederbe jutott vitát helyére tegye*”.

A könyv szerkezetének váza kronológiai alapú. A fő fejezetek címeiből kitetszik, hogy 1959-ig a fejezetek egyértelműen az országban bekövetkező politikai/ideológiai események, változások időbeni határait követik, az 1960-as évektől következő folytatás már inkább a jelentősebb szakmai változások időrendje szerinti. Feltűnhet az is, hogy az utolsó nagy szakaszban (1980–98) a fő fejezetcímekben nincs utalás a közben bekövetkezett rendszerváltozásra. A későbbiekben kiderül, hogy tudatos megoldásról van szó. Jómagam ennek két okát sejtem, illetve látom: egyrészt a szerző a könyvtári „rendszerváltás” éveit a politikaitól eltérő kezdetűnek ítéli, másrészt a FSZEK esetében joggal gondolhatja úgy, hogy a Kiss Jenő – Papp István páros működésének kezdete jelenti a könyvtári reformkorszak

kezdetét.

A kronologikus fejezeteken belül jön létre a szakmai szerkezet. A megoldást könyvtáros szakemberként nehéz is másképp elképzelni, mint ahogy az megvalósult. A szakmai szerkezet szerintem hét fő blokkra tagolódik. Ez azt jelenti, hogy minden fő fejezetben visszatérően megtalálhatók az egyes könyvtár-szakmai területek, (ez a bemutatón diák segítségével látványos módon is könnyen volt bizonyítható). A jelen írás keretei között a teljes felsorolás mellett csak néhány blokk részletező felvillantásával igyekszem ezt igazolni.

Tehát a szakmai blokkok: 1) *A könyvtár szerepe, szerepváltozásai*, 2) *Működési feltételek*, 3) *Az állomány alakulása*, 4) *Olvasók, olvasószolgálat*, 5) *A Könyvtár vezetése*, 6) *A Könyvtár és a politika/ideológia*, 7) *A hálózat*.

Nézzük meg egy-egy szakmai blokk elhelyezkedését a fő a kronologikus fejezeteken belül. Például a *Könyvtár vezetésével* kapcsolatosan minden fő fejezetben tájékozódhatunk a kronologikus fő fejezetek következő alfejezeteiben: *Személyi változások 1945-ben (1945–48)*, *Személyzet, politikai légkör, vezetés (1949–53)*, *A stabil vezetés hiánya egy bizonytalan időszakban (1953–56)*, *Ütköző koncepciók (1957–59)*, *Vezetők és vezetettek (1960–70)*, *Stratégia-váltás (1970–80)*, *Vezető és szemléletváltás (1980–98)*.

De ugyanez tapasztalható az *Olvasók, olvasószolgálat* című szakmai blokkban is: *Olvasótábor, olvasószolgálat (1945–48)*, *Az olvasótábor növelése (1949–53)*, *Változások az állományépítésében és az olvasószolgálatban (1953–56)*, *Az olvasók köre, igényeik változása (1957–59)*, *Olvasók és olvasmányok (1960–70)*, *a Könyvtár olvasói (1970–80)*, *Az olvasók száma és érdeklődése (1980–98)*.

Nincs hely mind a hét blokk hasonló felsorolására, de azt még meg kell említenem, hogy van egy nyolcadik szakmai blokk is, vagy fogalmazhatnánk úgy is, hogy a szerkezet mindig jó helyet talál az adott időszakban kiemelt szakmai kérdéseknek, illetve a különgyűjtemények, a tudományos tevékenység bemutatásának. A

példám: a *Szakmai prioritások, újdonságok, különgyűjtemények* (általam adott) virtuális cím alatt az alábbiakkal találkozhatunk az egyes fő fejezetekben: *A szabadművelődés koncepció, a „csendes index”, egy sajátos szabadpolcos könyvtár* (1945–48), *Az olvasómozgalom* (1949–53), *Viták a szabadpolcra* (1957–59), *A szabadpolc elvi elfogadása és elterjedése, a Könyvtár kiadványai, tudományos tevékenysége* (1960–70), *A szociológiai szolgáltatások kibontakozása, a Budapest Gyűjtemény és a Zenei Gyűjtemény* (1970–80), *A körkörös védvonal koncepciója és vitája, a könyvtár mint közösségi ház, a Központi Ellátó Szolgálat létrehozása, a közhasznú tájékoztatás szervezése, szolgáltatások, szakgyűjtemények* (1980–98).

A fentiek mellett érdemes a kronologikus fejezetek szerint is vizsgálni a szerkezet és a tartalom viszonyát. (A bemutató diái helyett itt is csak egy rövid példát tudok hozni.) Nézzük meg az első fejezet (*Koalíciós évek a politikában és a könyvtárban 1945 – 1948*) tartalmi felosztását:

- Szabad művelődés koncepció,
- Olvasószolgálat helyett olvasók nevelése,
- Sajátos szabadpolcos könyvtár,
- Fasiszta művek kivonása, „csendes index”,
- Kispolgárság könyvtárából a dolgozók könyvtára,

„ki kellett cserélni könyvtárosainkat. Ezek a kiemelt események, szakmai történések pontosan adják vissza a Könyvtár adott időszakon belüli történetének alakulását.

Említettem, hogy a mű elgondolkodásra készít, és fogódzókát is ad hozzá. Hely és idő hiányában itt is csak egy példára tudok szorítkozni visszatérve az általam *A Könyvtár szerepének változásai* címmel illetett tematikus blokkhoz (és azon belül is csak néhány időszakot illetően). Itt a következő részletek tanulmányozásában merülhetünk el:

1945 – 48: eltérő elképzelések

- politikai pártatlanság intézménye (*Szentkuthy*)
- szabad művelődésre alapozó radikális nézetek, „a kispolgári olvasódüh alázatos ki-

elégítésé”-nek elvetése (*Kőhalmi*)

- New Deal könyvtárpolitikájához hasonló megoldás, „public library”, ám szovjet mintára
- visszatérés Szabó Ervinhez (a név is: Székesfővárosi Szabó Ervin Könyvtár) (*Dienes, Kőhalmi*)

1949 – 53: szerepvátaban a Központi Könyvtár

- a Központi Könyvtár fokozatosan elveszíti régi olvasótáborát (értelmiség)
- eddig sajátos kettősség: társadalomtudományi szakkönyvtár és általános közkönyvtár
- Dienes: a Szabó Ervini koncepció „tiszta” változata
- szociológiai szakkönyvtári szerep
- még a különgyűjteményeket is támadja
- OKK és mások is ellenzik, elmozdulás a közművelődés irányába
- szakkönyvtári szerep = elzárkózás
- közművelődési szerep = szocialista átalakítás

1953 – 56: Változás az általános könyvtárpolitikában

- reformok a szabad szellemű könyvtárpolitika igénye
- reformszemlélet a Központi Könyvtárban (a politikai irányultság kapcsolódik a Petőfi-köréhez)
- a szerep újragondolása, két nézet a könyvtáron belül:
- „tiszta” szociológiai könyvtár
- „tömegkönyvtári jellegű” intézmény
- módosul a népkönyvtárak és a tudományos nagykönyvtárak viszonyának megítélése is.

A könyv bemutatója ezután a legszívesebben a könyvtár történetének számos érdekes részletét sorolná fel: például azért, hogy kiderüljön, a különféle vezetői habitusoknak az ideológiával, a konkrét helyzettel, a szemellenzősen elkötelezett vezetőtársakkal vagy éppen a kiegyensúlyozó

társakkal való következetes vagy éppen nagyon is kompromisszumkész megnyilvánulásai mennyire tudták befolyásolni a könyvtár sorsát. Vagy például azért, hogy lássuk, egyes esetekben a problémákra adott frappáns válasz hogyan óvta meg az intézményt a rossz irányba fordulástól, vagy hol voltak az egész magyar könyvtárügy alakulására is kiható kezdeményezések a könyvtárban. Sajnos, erre nincs idő és hely, de mindez benne van a könyvben.

Abban bízom, hogy talán az általam eddig elmondottak jól mutatják, a nagy objektivitással megírt tartalom igen megfelelő szerkezetben, formában tájékoztat, tanít és elgondolkoztat. Az objektivitás nagy támasza volt, hogy a szerzők alaposan felderítették és felhasználták forrásaikat. Ezt mutatja pl. a mű lábjegyzeteinek nagy száma is. Az adatok beszédesek:

1945–48: 94 darab
1949–53: 115,
1953–56: 45,
1957–59: 71,
1960-as évek: 207,

1970-es évek: 167,

1980–98: 371 + 273,

összesen: 1343 lábjegyzet magyaráz és bizonyít.

A mű tartalmában történő könnyű tájékozódást segíti a fejezeteket követő gazdag apparátus, a névmutató, a kronológia (Katsányi Sándor munkája), a kiadványjegyzék és bibliográfia (*Sántháné Antal Sára* szerkesztése) és a statisztikai adatok (*Somogyi József* összeállítása).

A bemutatás nem lenne teljes, ha nem szólnánk a szerzőkön és a fenti közreműködőkön kívül a kötet elkészültében szerepet játszókról, akik a következők: *Kiss Bori* és *Fodor Béla* szerkesztők, *Bényei Miklós* és *Gerő Gyula* lektorok, *Sándor Tibor* képszerkesztő, *Sz muk Judit* műszaki szerkesztő.

A mű az FSZEK nyomdájában készült, felelős kiadója pedig *Fodor Péter* főigazgató.

Mader Béla

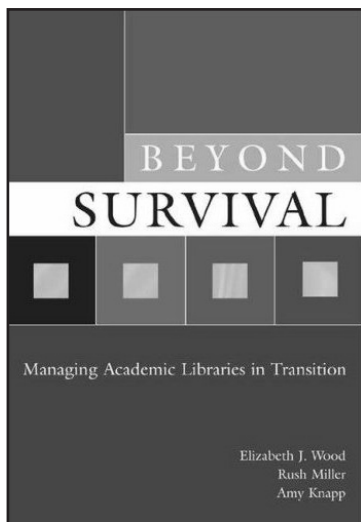
A Nemzetközi ISBN Ügynökség kiutalta az első olyan csoportazonosítót, amelyben az előtag már nem 978, hanem 979.

Franciaország és Belgium francia nyelvterülete közösen fogja használni a 979–10 számtartományt. A 978-as tartományban már nincs kiadható 1 és 2 jegyű csoportazonosító, ezért az illetet használó országok, ha elfogynak a számaik, a 979-es tartományból kapnak majd újat. A 979-et az ISMN (International Standard Music Number) rendszer is használja: ha a 979 után közvetlenül 0 áll, akkor az ISMN, ha bármilyen más arab számjegy, akkor ISBN-számot jelöl.

Magyarországon egyelőre nem utalnak ki 979-cel kezdődő ISBN-számokat. Ha az év vége felé betelik a 978-963 számtartomány, akkor – mivel a 978-as tartományon belül még sok 3 jegyű azonosító van – a 978-615-öt fogjuk használni.

(*Katalist*, 2009. jún. 9. Szabó Orsolya tájékoztatója alapján)

WOOD, Elisabeth J. – MILLER, Rush – KNAPP, Amy
Beyond Survival : Managing Academic Libraries in Transition / Elisabeth J. Wood ; Rush Miller ; Amy Knapp. – Libraries Unlimited : Greenwood, 2007. 220 p.
ISBN 9781-59158-337-0

Változások kezelése a felsőoktatási könyvtárakban

Az elektronikus információs környezet létrejötte rendkívül nehéz helyzetbe hozta világszerte a könyvtárakat. Átalakultak olvasóink információs és olvasási szokásai, szinte naponta csodálkozunk rá egy újabb technológiai megoldásra, és változik az információ jellege és formája is. Hogyan tükröződik mindez a könyvtárban? Ahogy mondani szokás, a változások legbiztosabb eleme a bizonytalanság. Nem tudjuk, hogyan alakul a könyvtáros szakma, és azt sem tudjuk, mi lesz egy évtized múlva a jelenlegi könyvtárak szerepe. Az előző évek gyakorlatához való makacs ragaszkodás, a múlton való rágódás, a sikerek állandó emlegetése és a változás állandósulásának elutasítása hosszabb távon biztos kudarchoz vezet. Belátjuk, hogy szükség van a változásra, de hogyan kezdjük hozzá saját könyvtárunkban?

A közelmúltban megjelent változás-kezeléssel foglalkozó tanulmánykötet eredetileg a felsőoktatásban dolgozó könyvtárosok számára készült, de elméleti alapjai és gyakorlati útmutatója minden könyvtárban alkalmazható. A három vezető beosztású egyetemi könyvtáros szerző közel száz év együttes tapasztalattal rendelkezik. Alapos szakirodalmi tájékozottságot mutató írásaikban arra keresik a választ, hogyan lehet a múlt oktatási, kutatási és tudományos sikereire alapozva átvezetni a könyvtárakat a beláthatatlan jövőbe. A költségvetés apad, a könyvtárak üresen tátonganak, és az idő is szorít, viszont az információhoz való hozzáférés lehetőségei egyre szélesednek. A kaotikus állapotok közepette hallunk azért olyan könyvtárakról és egyéb intézményekről is, ahol a szervezeti változtatások sikeresnek bizonyultak. A történetek háttérében az üzleti tudományokból ismert módszerek állnak. A kötet tanulmányaiban részletezett megoldások azt mutatják, hogy szervezet- és vezetéseméleti tapasztalatokat az adott könyvtári környezetnek megfelelően értelmezve a felsőoktatási könyvtárak nemcsak rövid távon működőképeseek, hanem alkalmazkodva az új helyzethez megőrizhetik méltó helyüket az egyetemi hierarchiában.

A könyv az egyetemi könyvtárak túlélési stratégiáit állítja az érdeklődés középpontjába, de szerkezeti felépítése is túlélési módszert sugall. A szerzők a változásokkal járó mindennapi könyvtári problémák listázása és azok egyszeri és helyi megoldásai helyett kezdésként a szélesebb oktatási és társadalmi környezet aspektusából vetnek egy pillantást a könyvtárak helyzetére.

Az első fejezet, mintegy a kötet bevezetéseként, átfogó ismertetést nyújt a változások háttéréről, természetéről és főbb elemeiről *Miért ne folytathatnánk ugyanúgy?* címmel. Az egyetemekre vonatkozó változások közül a következőket emelik ki: a lakás és tanulás helyszínei, a tananyag és oktatási módszerek és a kommunikációs infrastruktúra változásai. A könyvtári változások sikerében a szervezetfejlesztésnek (organization development) tulajdonítanak jelentős szerepet. Ennek szakmákra vonatkozó elemei a holisztikus, rendszerszintű gondolkodás, a munkafolyamatok újraértékelése, a hierarchiát felváltó, kevesebb szintet tartalmazó szervezeti struktúra és a merev szakosztályok határain átlépő csapatszerű csoportok együttműködése. A fejezet legfőbb üzenete, hogy a könyvtárosoknak újra kell értelmezniük saját könyvtáruk szerepét ahhoz, hogy az egyetemi könyvtár helyi viszonylatban megőrizhesse meghatározó szerepét, általánosságban pedig a könyvtáros szakma megújult formában fennmaradjon.

A második fejezet a változások elméleti háttérét mutatja be a könyvtárak jövőjének szemszögéből. A szerzők szerint a menedzsment szakirodalmának ismerete jelentősen hozzájárulhat a könyvtári változások sikereihez, ha az elméletet könyvtári viszonyokra lefordítva megfelelő módon értelmezzük. A marketing, a termékorientáció, a stratégiaalkotás, folyamattervezés és a menedzsment egyéb koncepcióit egy-egy könyvtári alkalmazással illusztrálva a szerzők azt bizonyítják, hogy a könyvtárak képesek a szükségből erényt kovácsolni és megújulni.

A harmadik fejezet a változás bevezetését és állandósítását állítja központba, a megvalósulás feltételei között az együttműködés és csapat-

szervezés is szerepel. A szerzők a csapatmunkával kapcsolatos félreértéseket is helyreigazítják ebben a fejezetben. Tizenhét téveszmét sorolnak fel, amelyeket 6–8 erre vonatkozó szakirodalmi idézettel állítanak szembe. Ez a rész kifejezetten szórakoztató olvasmány, és erősen gondolkodóba ejtheti a könyvtár vezetését, mielőtt vitába bocsátkozna a csapatépítés kérdéseiről. A szerzők a fenti szembeállításon alapozva egy új típusú könyvtári hierarchia bevezetését javasolják, majd kitérnek a változás ütemének lehetséges eltéréseire a különböző könyvtári környezetben. A múltbeli próbálkozások kudarcainak feldolgozása, a tervezés és a kivitelezés elemzése és elemezhetősége, valamint a jó munkaerő megtartása, továbbképzése és a teljesítmény folyamatos mérése képezik az állandósult változás további elemeit.

A következő fejezetek két esettanulmánya önmagában is megéri, hogy a kötetet kezünkbe vegyük. Az Arizona és a Pittsburgh egyetemi könyvtárak gyakran idézett átalakításáról olvashatunk itt szakirodalmi értékelésekkel bővítve. A két sikeres kezdeményezés sok könyvtár előtt lebeg példaként. Arizonában az egyetem támogatta a könyvtár megújulását, és külön keretet tettek félre a megvalósításra. A változás helyi akadályainak felmérése után változtatási menetrend készült, amelynek állomásai között szerepelt például a betanítás, a csapatépítés, a dokumentáció elkészítése, új készségek és magatartásformák elsajátítása és az új helyzet elfogadtatása a könyvtári személyzettel. A legnagyobb tanulság mindenki számára talán az volt, hogy a változás nem egyik napról a másikra történik meg, hanem rendkívül sok időt igényel. Az arizonai tapasztalatok azt sugallják, hogy hosszú távon kell gondolkodni, a célkitűzést világosan kell megfogalmazni, érdemes mindenkit bevonni a kezdetektől fogva, elérhető célokat kell kitűzni és célszerű a változást támogató légkört kialakítani.

A pittsburghi példában a könyvtár súlyos válsága elsősorban olyan szervezeti problémákból származott, mint a szigorú könyvtári hierarchia és az ebből fakadó kommunikációs korlátok, a változáshoz való eltérő hozzáállás, ellenőrizetlen

munkafolyamatok és teljesítménybeli hiányosságok. Emellett az előnytelen szervezeti felépítés és a kialakult rossz gyakorlat miatt az egyik osztály feneketlen zsák módjára nyelte a pénzt. Csak a kívülről érkezett új igazgató volt képes a szervezetet megújítani. A változás első ciklusa a szervezet kultúráját formáló alapvető értékek definiálásával kezdődött. Ezek között kiemelhető az olvasó-középpontúság, a növekedés, (mind a szervezet, mind az ott dolgozók tudására vonatkozóan), együttműködés egyetemen belül és kívül, valamint a legmagasabb szintű szolgáltatás biztosítása. A veszteséges osztály teljes átszervezése, a jelentős erőforrás-kihelyezés (outsourcing) és gépesítés (library automation) rövid és hosszú távon sikeres változásokat és hatékonyabb működést eredményezett. Amikor a változás már elfogadott gyakorlattá vált, akkor léphettek a második ciklusba, amelyik egy másik osztály munkáját vette górcső alá, majd indította el a változás útján. A teljesítmény portfólióban történő értékelése az egyéb külső anyagokkal és értékelési módszerekkel együtt új távlatokat nyitott. A könyvtár olvasóközönségének, tehát a 18–24 éves egyetemista korosztálynak az alaposabb megismerését – beleértve olvasási, tanulási és információs szokásaikat – egyrészt az országos felmérések, másrészt a könyvtár teljes működéséről adatokat gyűjtő és elemző, erre a célra szakosodott külső cég felmérése (LibQUAL+™) tette lehetővé.

A kötet utolsó fejezetének címe mozgalmas jövőt jósol az egyetemi könyvtáraknak. A szerzők szerint a könyvtárat három nézőpontból érdemes értékelni. Hagyományosan a működést szokás vizsgálni a könyvtár szempontjából (gyűjtemény, olvasók és személyzet aránya, elektronikus hozzáférés, nyitva tartás, ülőhelyek száma, költségvetés, stb.) Másodikként azt javasolják, hogy mérjük fel könyvtárunkat olvasóink szemével is, akik például azt igénylik, hogy az infor-

mációs rendszer legyen olvasóközpontú, intuitív és kiszámítható. Az amerikai szolgáltatóipartól is sokat elleshet a könyvtár, ahol mindig a vendégnek van igaza. A könyvtár értékelésének harmadik aspektusa pedig a tágabb környezet, maga az egyetem, vagy ahogy a szerzők nevezik, a kéz, amelyik enni ad. A teljesítmény-értékelési szempontok között szerepelnie kell olyanoknak is, amelyek a könyvtár meghatározó szerepét bizonyíthatják az egyetem működésében.

Végezetül néhány tanács (a recenzió írójának meglehetősen szabad fordításában), amelyet szerzőink javasolnak a változtatások kellős közepén:

- Ismerjük meg könyvtárunk működését számokban is!
- Tartsunk jó kapcsolatot az egyetemi vezetéssel!
- Figyeljük, hogy haladunk a terveinkkel és tájékoztassuk a vezetést!
- Tegyük fel mi a kínos kérdéseket magunknak, mielőtt másnak az eszébe jut!
- Gondolkodjunk és cselekedjünk előre!
- Nézzünk túl a könyvtár kőfalán!

Hogy ezek a szlogenek pontosan mit takarnak, ahhoz érdemes elolvasni az utolsó fejezetet, ami a sok idézet ellenére, (csakúgy, mint a teljes könyv a maga száraznak tűnő témájával), kifejezetten olvasmányos. De a kötet elsősorban azok számára hasznos, akik változásokat terveznek. Miért ne tanulhatnánk mások hibáiból?

A kötetet index és függelék egészíti ki, amely az utóbbi évtizedek szakirodalmából közel százötven irodalmi hivatkozást tartalmazó bibliográfiával együtt gazdag forrásanyagként szolgál a könyvtárvezetés számára. Azt nem állítom, hogy könyvtárigazgatóként ezt a kötetet vinném-e magammal egy lakatlan szigetre, de az igazgatói irodában mindenképp ott lenne a helye a polcon.

Hajnal Ward Judit

BLASKÓNÉ MAJKÓ Katalin :
A Magyar Képzőművészeti Egyetem könyvtárának története és különgyűjteményeinek bemutatása / B. Majkó Katalin. – Budapest : M. Képzőműv. Egyet., 2007. 88 p.

Egy könyvtár képei

„Több, újonnan előfordult esetből sajnosan tapasztaltam, hogy növendékeink a könyvtár látogatására vonatkozó szabályokat nem tartják meg. Nevezetesen előfordult, hogy a könyvtárból – az olvasó teremben való használatra – kivett könyveket a tanórákra vitték el, s hogy egyes illusztrált művek hiányosan, megcsonkítva kerültek vissza a könyvtárba. Hogy minden szabálytalanság lehetőleg elkerülhető legyen, elrendelem, hogy...” – és itt következnek az oktatási intézmények könyvtáraiban napjainkban is gyakorta alkalmazott óvintézkedések, mint például „biztosítéki összeg letétele” a könyvek könyvtárból történő kivitele esetén, a művek tüzetes átvizsgálása kiadáskor és visszavételkor stb.

A probléma ismerős, csak a nyelvezet régies, ami érthető, hisz az idézett figyelmeztetést Várdai Szilárd „igazgató-tanár” csaknem száz éve, 1911 októberében intézte a Magyar királyi Képzőművészeti Főiskola tanulóifjúságához.

Minderről egy igényes külsejű és tartalmú kötetből értesülhetünk, amely 2007-ben jelent meg a Magyar Képzőművészeti Egyetem gondozásában. A külső borítóra helyezett, 1900-ból származó, barnás-fehér fotó az Országos Magyar Királyi Mintarajztanoda és Rajztanárképezde női olvasótermét mutatja. A kép több mint érdeklődést ébresztő PR-fogás, hisz párjával, a címlapon látható, 2007-es színes felvétellel összevetve bizonyítja azt az állítást, hogy „a könyvtár jelentős része... átvészelte a háborúkat, forradalmakat és a politika könyvtár átalakító szándékait”. A jelenkori állapotot rögzítő felvételen sértetlennek tűnik a századforduló patinás bútorzata: ugyanazt a masszív, faragott lábú asztalt, hasonló tonetszékeket és lámpákat láthatjuk rajta, mint a száz évvel korábban. Egy másik – a címlap verzóján lévő – fotó ugyanakkor tükrözi a két évszám között végbement hatalmas technikai fejlődést is: az olvasóterem oldalfalait tagoló „boxokban” napjaink korszerű infrastruktúrájának nélkülözhetetlen tartozékai, a számítógépek sorakoznak.

B. Majkó Katalin, „A Magyar Képzőművészeti Egyetem könyvtárának története és különgyűjteményeinek bemutatása” című kötet szerzője (egyben 1989 óta a könyvtár vezetője) négy korszakot különböztet meg az intézmény történetében. Az egyetem jogelődje az 1871-ben alapított Országos Magyar Királyi Mintarajztanoda

és *Rajztanárképezde* volt, melynek létrejöttekor elkezdődött a könyvtár anyagának gyűjtése is. Az első igazgató, *Keleti Gusztáv* irányítása alatt formálódott, gazdagodott a rajztanárok képzésére szolgáló intézmény két gyűjteménye: a gipsz öntvénytár külföldről megrendelhető, többnyire klasszikus műalkotásokról készült másolatokat tartalmazott, a könyvtár- és metszettár pedig a művészettörténet, művészetelmélet és valamilyeni képzőművészeti terület tanulmányozásához szükséges mintalapokat, könyveket és folyóiratokat gyűjtött. Az első világháborúig – az első korszak végéig – szervezeti változások, névváltozások és mesteriskolák létrejötte egyaránt jelezte az intézet fejlődését. A magasabb szintű művészképzés megteremtésére életre hívott festészeti és szobrászati mesteriskolák mellett külön festőiskola szolgálta a női növendékek oktatását. A *Magyar királyi Képzőművészeti Főiskola* nevet 1908-tól viselte az intézmény. Ekkor csatolták a mesteriskolákat és a női festőiskolát a mintarajziskolához, melynek következményeként 1911-ben nagyon értékes könyvek és mapák kerültek a Főiskola könyvtárába.

A könyvtár történetének második - a két világháború közötti – korszaka ugyancsak bővelkedett változásokban. Különösen jelentősek *Lyka Károly* és *Réti István* reformtervei, melyek nyomán az 1908-as adminisztratív összevonás immár szerkezetileg is végbement, és közös szellemi alapra helyeződött a tanár- és művészképzés. Nem sokkal *Várdai Szilárd* „adminisztratív igazgató és könyvtárőr” nyugdíjba vonulása után, 1925-ben már 11.779 kötet könyv és 111.177 műlap képezte a könyvtár állományát. A második világháború körüli években pedig – *Horn Antal* festő irányítása alatt – már három könyvtáros és egy raktáros dolgozott a zárt, külső olvasók által csak engedéllyel látogatható könyvtárban, ahol 80 ülőhely várta az olvasókat.

Az 1945 utáni – harmadik – korszak elején a könyvtári állomány már 15.710 kötetből állt, és két dolgozót foglalkoztatott. Bár az ideológiai nyomás és a szakmai hozzáértés hiánya megmutatkozott a gyűjteményen, az állomány „nagy ütemben gyarapodott”, olyannyira, hogy

egy 1984-es szakfelüyeleti jelentés már 43.368 dokumentumról számolt be. Ugyanakkor ez a vizsgálat több szakmai hiányosságra is felhívta a figyelmet, melynek eredményeként „*több figyelem fordult az intézmény részéről a könyvtár felé*”.

A rendszerváltástól napjainkig tartó időszakban (4. korszak) a könyvtár átértékelődött szerepének megfelelően a feladatok az alábbi területekre terjednek ki:

- Könyvtár
- Levéltár
- Képzőművészeti gyűjtemény
- Tankönyv és jegyzetellátás
- Intézménytörténeti kutatások szervezése.

A könyvtár életének, arculatának legjelentősebb változását az elektronizáció hozta. A digitalizációnak az elektronikus katalógus készítése mellett – mely 1992 óta tart – a muzeális értékű dokumentumok kutathatóvá tételében és egyes folyóiratok archív anyagának megjelenítésében, vagyis az információszerzés egyszerűsítésében és kiszélesítésében pótolhatatlan szerepe van. Ugyanezt szolgálják az interneten elérhető adatbázisok is.

A magyar képzőművészeti szakirodalmat teljességre törekvően, a külföldit pedig válogatva gyűjtő könyvtár 1995 óta a levéltári anyagot is kezeli, és 2003 óta digitalizálja.

A könyvtár műtárgygyűjteményét képezik az alábbi különgyűjtemények:

- Optikával, perspektívával, mozgásillúzióval foglalkozó tárgyi emlékek
- Fotográfiaiák
- Plakátok, litográfiaiák
- Grafikai gyűjtemény
- Japán gyűjtemény

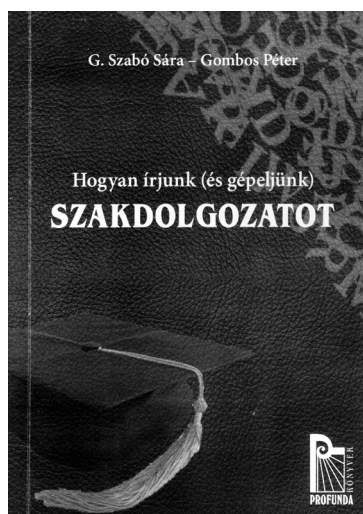
Eme különleges értékek védelmét digitális fényképek készítésével biztosítják, és a fényképekből adatbázist hoznak létre.

A sokrétű szakmai munka kiállítások szervezésével, műtárgyak restaurálásával és kölcsönzésével, könyvek és más kiadványok megjelentetésével egészül ki, így a szerző büszkén vallhatja, hogy „*a könyvtár az elmúlt években az Egyetem életének jelentős részévé vált*”.

Nem véletlenül hivatkoztunk e könyvismertetés elején régi szövegekre és fotókra, hisz a mellékletekben közölt gazdag irat- és képanyag teszi ki a kötet mintegy háromnegyedét. A gondosan válogatott dokumentumok és képek nemcsak illusztrációul szolgálnak a bevezető szöveges rész szükségképpen szárazabb és tömörebb történetiségéhez, hanem egyúttal oldják, színesítik, és visszamenőleg igazolják, értelmezik is azt. Különösen érdekesek a 18. századi olasz rajzoló, rézkarcoló és építész, *Giovanni Battista Piranesi* metszeteiről készült illusztrációk. Kultúrtörténeti szempontból is nagy jelentőségűek a Japán gyűjtemény színes fametszetei, amelyek közül három található a kötetben. A könyvtár egyik legnagyobb és legváltozatosabb állományrészéből, a grafikai gyűjteményből gazdag válogatás ad ízelítőt: megcsodálhatjuk *Kelety Gusztáv* és *Ligeti Antal* ceruzarajzait, *Székely Bertalan*,

Vaszary János, *Lotz Károly* alkotásait, és folytathatjuk a sort *Jaschik Álmos*szal, *Olgyai Viktor*tal, *Körösfői Krisch Aladár*tal, *Barcsay Jenő*vel, *Aba-Novák Vilmos*szal, *Kondor Bélá*val. A felsorolás persze így sem teljes, a recenzens csak jelezni kívánja, hogy milyen színvonalú mesterekkel, grafikákkal találkozhat a kötet iránt érdeklődő olvasó. Néhány különösen szép szeccsziós plakátot is találunk a könyvben, végül pedig a fotógyűjteményből kapunk válogatást, köztük a Főiskola történetét megőrkítő felvételekkel. Így lesz kerek a jól szerkesztett kötet, amely a szerző mellett valamennyi közreműködő (fotók: *Dienes Judit*, *Gadányi György*; fordítás: *Rudnay Zsófia*; kiadványterv: *Blaskó János*) színvonalas munkájáról tanúskodik.

Éger Veronika

G. SZABÓ Sára – GOMBOS Péter : *Hogyan írunk (és gépeljük) szakdolgozatot*. 2. javított kiadás. Kaposvár, Profunda, 2009. 80. p. ISBN 978 963 06 6713 5

Hasznos könyv – átdolgozott kiadásban

„E kötet sok éve meglévő hiányt igyekszik pótolni. Gyakorlatilag a szövegszerkesztő programok elterjedése óta hiába keresünk olyan kiadványt, amely röviden, de pontosan leírja a főiskolai, egyetemi dolgozatokkal kapcsolatos formai és részben tartalmi követelményeket [...] E kötettel az a célunk, hogy bármely szakterületen kutató, tanuló fiatal vagy idősebb diák számára közérthetően, ám kellő pontossággal megadjuk azokat azokat a főbb szabályokat, ötleteket, tanácsokat, amelyek segítségével elkészítheti a záródolgozatát, szakdolgozatát, diplomamunkáját vagy bármilyen rövidebb terjedelmű beadandóját. Igyekszünk segítséget adni a kutatás szempontjaihoz is, és kutatás-módszertani kérdéseket is érintünk.” – olvasható a magánkiadásban megjelent kötet bevezetőjében. Gombos Péter és G. Szabó Sára – ígéretükhöz híven – az érvényben lévő nemzeti és uniós szabványok alapján válaszolnak a gyakorlatlan, dolgozatírás előtt álló diákok ki nem mondott kérdéseire és számos praktikus tanáccsal segítik a szakdolgozót.

Információ

Tel.: 06-30-9392-276

E-mail: profunda@kapos-net.hu

<http://profunda.gekonet.hu>